

11. Priorat històric

Comarca:

Priorat, Baix Camp.

Superfície:

2.519 ha

Municipis:

Poboleda, Torroja de Priorat, la Vilella Alta, la Vilella Baixa, Gratallops i Bellmunt del Priorat, est del Lloar, Falset, Pradell de la Teixeta, extrem nord de Duesaigües.

422

Els costers de vinya caracteritzen el Priorat històric. Al fons, el nucli de Gratallops. Rafael López-Monné

Trets distintius

- Relleu trencat, de baixes serres i turons amb vessants fortament inclinats.
- El curs d'aigua principal és el riu Siurana que fa de col·lector d'una densa xarxa de torrents tributaris que neixen en els relleus meridionals de Montsant.
- Predomini del conreu de la vinya, actualment en expansió després de moltes dècades de retrocés. Els avellaners es concentren en el sector més oriental, a Porrera i Poboleda, les oliveres són importants a la Vilella Alta i la Vilella Baixa mentre que els camps d'ametllers es troben arreu.
- Vegetació mediterrània és poc densa. Un mosaic d'alzinars, pinedes de pi blanc, brolles d'estepes i prats secs que es reparteixen l'espai que no és ocupat per les vinyes.
- Poblament concentrat en els nuclis rurals i compactes de Porrera, Poboleda, la Vilella Alta, la Vilella Baixa, Escaladei, Torroja de Priorat, Gratallops i Bellmunt de Priorat. Excepte els nuclis de Gratallops i Bellmunt de Priorat, emplaçats dalt d'una carena, la resta de poblacions del Priorat històric es localitzen a la riba d'algun dels cursos d'aigua principals.
- Carreteres estretes i sinuoses que adapten el traçat al relleu muntanyós de la unitat.
- Tonalitats brunes dominants en el paisatge, sobretot a l'hivern, quan les vinyes queden nues i es percep el substrat geològic.
- El fons escènic del cingle Major de Montsant és visible des de molts indrets i és un element identitari d'abast comarcal.

Mirador

— Itinerari motoritzat

6 Coll de la Teixeta - Cambrils

9 Falset - Cornudella de Montsant

— Itinerari a peu

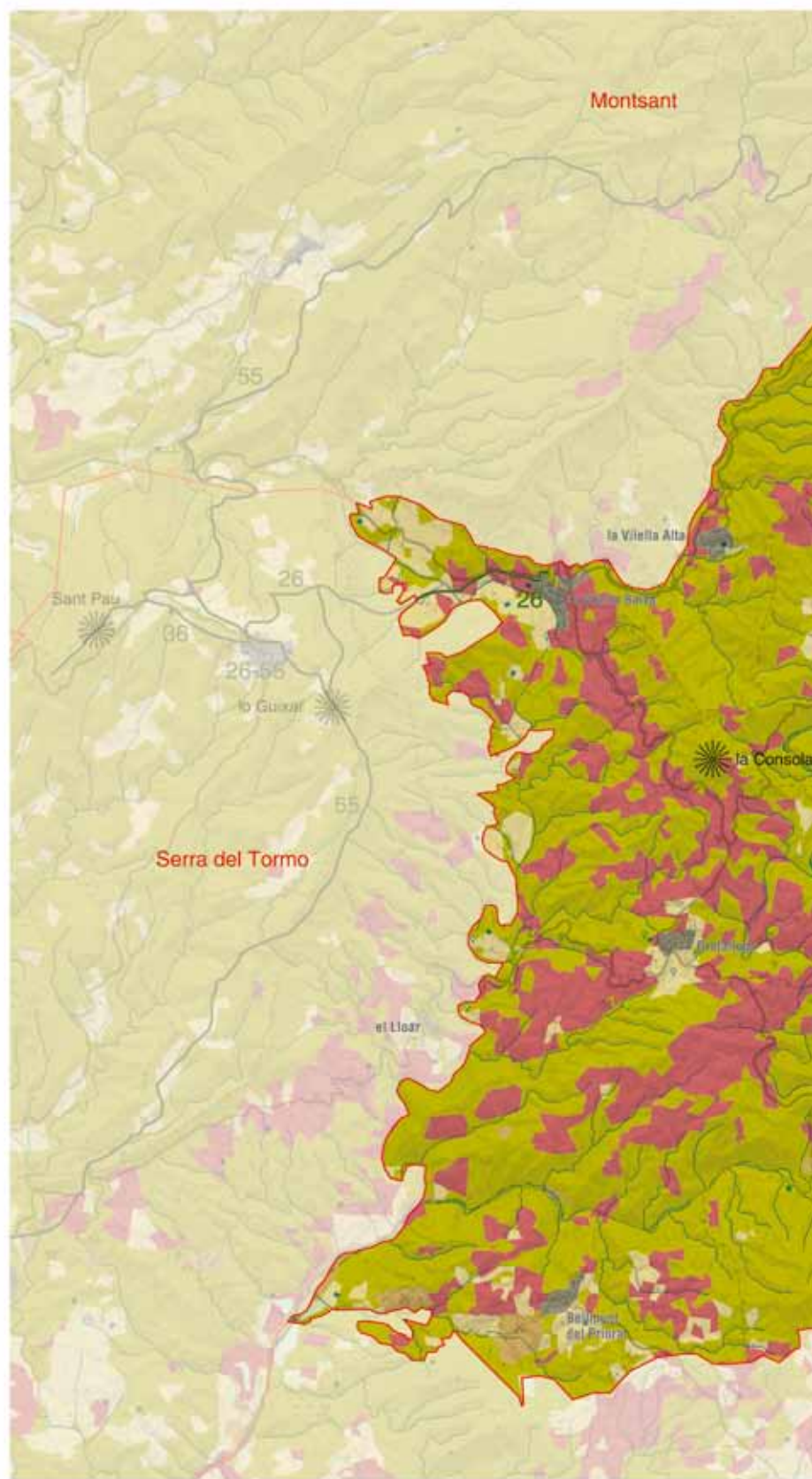
26 la Vilella Baixa - la Figuera

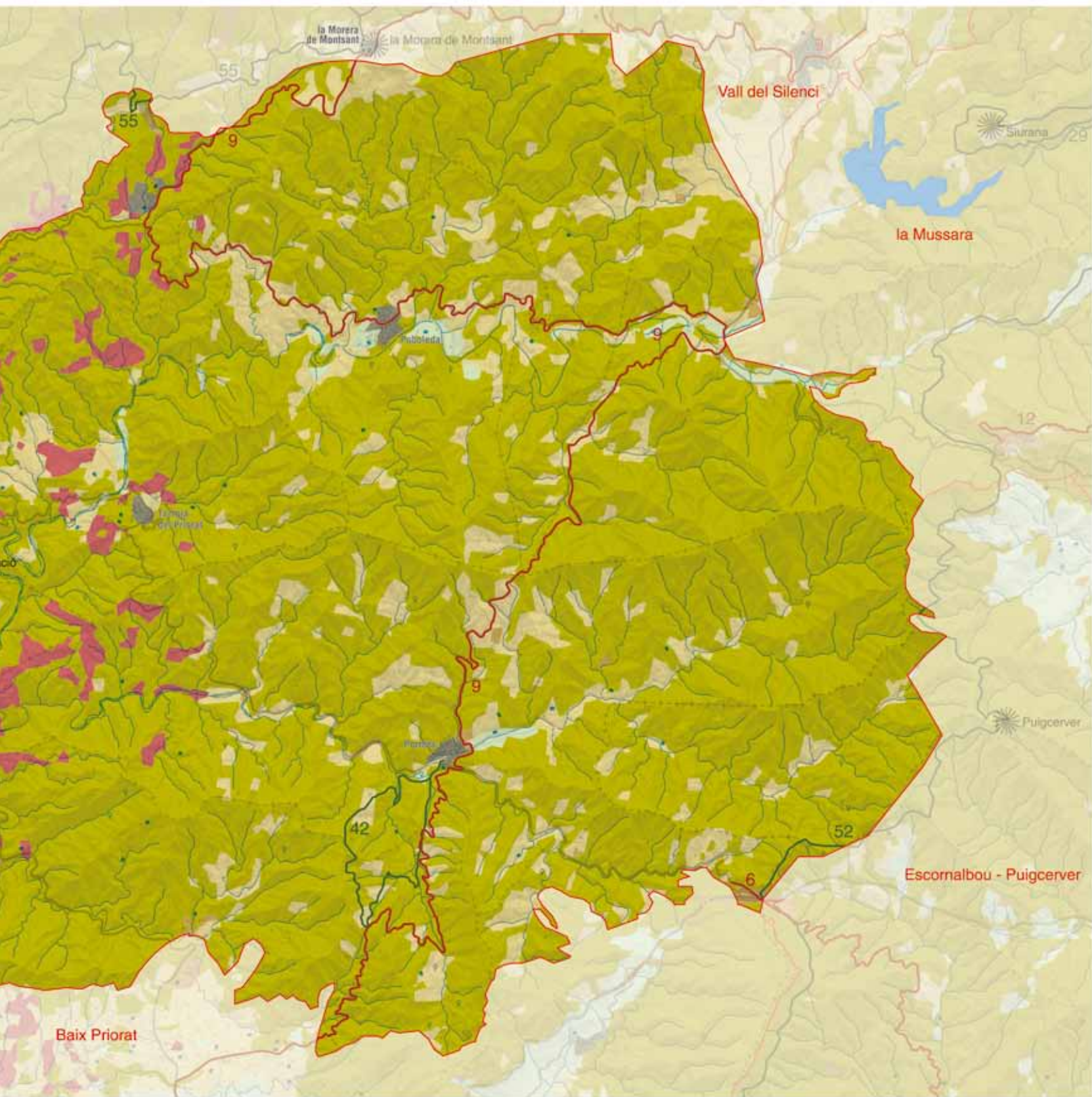
42 Porrera - Coll Major

52 GR-7

55 GR-171

424

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

El Priorat històric coincideix gairebé amb el territori de materials paleozoics: pissarres i gresos, que s'estenen entre el peu de la serra de Montsant i la plana de Falset-Marçà. El paisatge està constituït per un mosaic agroforestal de vinyes i bosc mediterrani d'alzines i pins.

Aquest paisatge ocupa la part central de la comarca del Priorat. Tot i presentar una posició deprimida respecte els relleus alterosos de les serres de Montsant, de la Figuera i de la Mussara que l'encerclen per tots costats excepte pel cantó meridional, el terreny no és en absolut planer. És un territori de relleu trencat, laberíntic, modelat en un potent banc de materials geològics molt homogenis, d'edat paleozoica, constituït bàsicament per pissarres i gresos. Uns materials que sota l'acció dels agents erosius donen lloc a formes de relleu de perfil convex. A més, una complexa xarxa de rius i torrents de cabal humil s'ha encaixat fortament en el rocam i ha individualitzat tot un conjunt de serres i turons de modesta altitud, amb les carenes i els cims suaument arrodonits, però costeruts, que donen lloc a un territori d'aspecte bonyegut.

Els materials dominants són les pissarres, les fil·lites i els gresos de l'era paleozoica (períodes Devoniana i Carbonífera), que formen el basament més antic del Priorat que aflora actualment. Aquests materials, especialment les pissarres i les fil·lites, es meteoritzen descomponent-se en petites làmines o llosetes anomenades, genèricament, llicorella. El relleu ve marcat per l'erosió soferta per aquests materials, que ha originat turons arrodonits, amb vessants rectilinis de pendent variable, solcats per una complexa xarxa de barrancs.

El gruix dels sediments paleozoics dipositats es considera el més potent i ben conservat del nord-est de la península Ibèrica, amb materials que arriben als 400 milions d'anys antiguitat. Aquest fet

Detall d'un aflorament de pissarres, el material característic dels relleus del Priorat històric. Observatori del Paisatge

ha motivat la inclusió del sector comprès entre Poboleda i la Vilella Baixa en l'Inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya.

Els boscos ocupen actualment poca superfície a causa de l'antiga ocupació agrícola de l'espai. Les principals àrees forestals es troben en el sector oriental. A l'obaga de la serra del Molló i de la roca del Llamp la massa boscosa ocupa més de 700 hectàrees. Es tracta de boscos d'alzines (*Quercus ilex*) i pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) que en el cas de la serra del Molló canvien cap a un alzinar muntanyenc per sobre dels 700 metres d'altitud, amb presència de colònies de pi roig (*Pinus sylvestris*) i teixos (*Taxus baccata*). Als vessants obacs de la vall del riu de Cortiella, entre Porrera i Gratallops, es troben també claps forestals ben conservats, com és el cas del bosc de les Toloses, un alzinar que ocupa unes 100 hectàrees d'extensió.

Les brolles d'estepes (*Cistus salviifolius*, *C. monspeliensis*) i brucs (*Erica arborea*) juntament amb els prats mediterranis secs de llistó (*Brachypodium retusum*) recobreixen molts vessants, especialment aquells que han estat afectats per algun incendi forestal o els que havien estat ocupats per conreus avui abandonats, una tendència generalitzada al llarg del segle passat i que just ha començat a invertir-se en les darreres dècades, en relació amb l'augment del valor de la producció vinícola de la comarca.

La vegetació de ribera es troba localitzada en alguns indrets de les vores dels cursos d'aigua principals. Destaca el tram del riu Siurana comprès entre l'hostal del Pubill i Poboleda, inclòs en l'inventari de zones humides de Catalunya, on prospera una bona representació del bosc de ribera, amb àlbers (*Populus alba*), salzes (*Salix alba*) i gatells (*Salix atrocinerea*), junt amb la presència d'espècies de distribució mediterrània com el vern (*Alnus glutinosa*).

La xarxa de rius i torrents travessa el Priorat històric de llevant a ponent, en consonància amb la inclinació del terreny. El curs d'aigua principal és el riu Siurana que, procedent dels relleus de la Mussara, fa de col·lector d'una densa xarxa de torrents tributaris que neixen en els relleus meridionals de Montsant i en les muntanyes que, com la serra del Molló, separen el Priorat del Baix Camp.

Excepte els nuclis de Gratallops i Bellmunt de Priorat, emplaçats dalt d'una carena, la resta de poblacions del Priorat històric es localitzen a la riba d'alguns dels cursos d'aigua principals. La Vilella Alta i la Vilella Baixa se situen a la riba del riu d'Escaladei; Poboleda i Torroja de Priorat a la vora del Siurana, mentre que el riu Cortiella rega les hortes de Porrera.

El relleu trencat i costerut no facilita la implantació dels conreus. Malgrat tot, al final del segle XIX la vinya va assolir una gran extensió. L'impacte de la fil·loxera va suposar l'inici d'una davallada del sector agrícola que no ha iniciat una lenta recuperació fins fa pocs anys. Actualment les principals àrees de conreu es localitzen en el sector comprès entre Gratallops i Bellmunt del Priorat, per una banda, i a les immediacions de Torroja de Priorat i Porrera, per l'altra.

Conreus de vinya sense aterassar a prop de Porrera. Observatori del Paisatge

Actualment el conreu més estès és la vinya, el qual ha assolit el predomini els darrers anys i es preveu que continuarà augmentant de superfície. Els avellaners es concentren en el sector més oriental, a Porrera i Poboleda, les oliveres són importants a la Vilella Alta i la Vilella Baixa, mentre que els camps d'ametllers es troben arreu.

Evolució històrica del paisatge

Com en d'altres contrades interiors del sud de Catalunya, la documentació sobre l'evolució històrica del paisatge és minsa, tot i que en aquest cas concret es tracta d'un territori àmpliament glossat per les seves particulars característiques i, d'altra banda, amb una evolució demogràfica molt moderada en el temps.

Tal com va passar en altres espais del mateix àmbit territorial, el segle XIX va destacar per la incidència del conreu de la vinya en la configuració del paisatge i en el desenvolupament demogràfic i el creixement de les poblacions del Priorat històric.

A mitjan segle XIX el territori es trobava conreat pràcticament tot, tal com es manifesta en l'abundància de construccions i patrimoni arquitectònic rural que resta d'aquella època. L'expansió de la vinya es va produir en detriment de les zones forestals, exceptuant els punts topogràficament més complexos, al mateix temps que es mantenien altres zones corresponents a conreus de secà diversos.

L'impacte de la plaga de la fil·loxera va ser especialment significatiu en el Priorat històric. Des d'un punt de vista paisatgístic l'impacte es va centrar en l'abandonament de les àrees de conreu de la vinya situades en punts de més difícil accés. Tot i això, el retrocés del conreu no va ser sobtat, ja que progressivament es va anar introduint el peu americà. L'efecte de la fil·loxera es va reflectir, també, en una davallada demogràfica de la població de la zona.

El període de postguerra va representar per a molts pobles una recuperació demogràfica significativa, que es va manifestar en la consolidació de l'estructura urbanística de les poblacions, amb

uns trets, en molts casos, ja semblants als que s'han mantingut fins a l'actualitat.

A partir dels anys cinquanta i, sobretot, dels seixanta del segle passat, el desenvolupament de la indústria a les zones urbanes va motivar un èxode rural de gran abast que va tenir efectes innegables en el paisatge del Priorat històric. Una particularitat evident en aquest context és la representada per la caiguda de les explotacions mineres a Bellmunt, amb una incidència econòmica, humana i urbanística indiscutible. En les poblacions, l'abandonament de molts dels habitatges va generar un impacte negatiu del qual encara queden restes, especialment a les poblacions amb més mala accessibilitat i menor incidència del fenomen de la segona residència.

Organització i dinàmica actual del paisatge

El paisatge del Priorat històric presenta una fesomia molt homogènia. A la uniformitat dels materials geològics que condicionen el relleu s'ha d'afegir la repetició d'un mateix patró d'usos i cobertes del sòl arreu. Un mosaic de conreus, on predomina la vinya, i àrees de vegetació: claps forestals, brolles i prats secs, recobreixen els vessants costeruts. Els nuclis de població, petits i compactes, es localitzen al fons de les valls estretes obertes pels torrents o al cim de baixes carenes.

Geogràficament, el Priorat històric coincideix amb el curs mitjà dels rius Siurana, Cortiella i Escaladei. Correspon a la part central de la comarca del Priorat i la seva delimitació es recolza, en bona part, en els materials geològics que hi afloren i en el mosaic característic del paisatge i dels usos del sòl, influenciats per una orografia singular de turons arrodonits. El Priorat històric integra dues de les unitats de paisatge definides a la Carta del paisatge del Priorat, que són: Priorat paleozoic, que comprèn la major part de la superfície, i serra del Molló.

La vegetació potencial evoluciona des del domini de l'alzinar litoral a la part oriental, cap al del carrascar a la zona occidental, més continental. Tot i això, la intensa activitat humana que s'hi ha desenvolupat al llarg del temps ocasiona que els boscos climàtics siguin més aviat rars. Així, són freqüents les comunitats successòries de les brolles d'estepes i els prats secs de llistó amb trèvols, que ocupen àrees abandonades que s'havien conreat durant segles. Als indrets més regenerats, el pi blanc o el pi pinyer formen un estrat arbore damunt de les brolles i els prats. Es troben boscos de certa consideració i maduresa a la serra del Tossal, la serra Alta i la serra d'Obagues. També destaquen els boscos de ribera associats als rius i rierols principals, especialment el que prospera al Siurana, entre l'hostal del Pubill i Poboleda, tram que ha estat inclòs, per la seva representativitat, dins de l'inventari de zones humides de Catalunya. Esmert a banda mereix la vegetació de les obagues de la serra del Molló, on destaca la presència d'un alzinar muntanyenc molt ben conservat i dels més representatiu del sud de Catalunya, amb espècies extramediterrànies, com el pi carrasser, el pi roig, el roure cerrioide, el teix, la moixera de pastor, etc.

El paisatge del Priorat històric es caracteritza per la presència de serres i turons de formes arrodonides, recoberts per un mosaic de clapes discontinues de bosc i amb alguns vessants afeixats per al conreu de la vinya, tal com es pot apreciar en la imatge corresponent a un sector situat entre Porrera i Gratallops. Observatori del Paisatge

Cal tenir present que els incendis forestals han afectat diversos sectors del Priorat històric els anys 1980, 1982 i 1987, tot afavorint l'extensió de les brolles i prats secs. Tot i que en els darrers quinze anys no hi hagut cap gran incendi forestal, aquesta constitueix una veritable amenaça per al paisatge de la unitat. Actualment tot el territori forma part del perímetre de protecció prioritària Priorat-serra de Montsant, establert per la Generalitat de Catalunya.

428

A diferència d'altres indrets on els canvis cromàtics estacionals els proporciona la vegetació natural, al Priorat històric es deuen principalment a les variacions morfològiques de les espècies conreades al llarg de l'any: al final de la tardor i a començament d'hivern el protagonisme és el color bru fosc, fins i tot metàl·lic en temps humit, dels turons de llicorella. Amb les primeres tebiors primaverales esclata la florida dels ametllers, que vesteix de blanc molts vessants. A l'estiu, el verd dels ametllers i avellaners cobreix els camps de conreu, mentre que a la tardor els daurats d'ametllers i garnatxes o el roig encès de les carinyenes ens ofereixen matisos ben diferents.

Així doncs, els conreus són presents per tota la unitat i, en determinades àrees de relleu més favorable, arriben a dominar el paisatge. Tal és el triangle entre Gratallops, el Lloar i Bellmunt, o les zones properes a Torroja i a Porrera. La vinya i l'ametller s'estenen per tota aquesta àrea. Contràriament, l'avellaner queda força restringit a la meitat oriental, mentre que l'oliver pren rellevància a ponent. Tots aquests conreus aprofiten fondals i vessants de pendent suau o moderat. Sovint no hi ha cap modificació del pendent original. Quan aquest és molt gran es troba abancalat de forma parcial mitjançant marges discontinus de pedra, estratègicament col·locats per a evitar l'erosió.

Cal destacar l'augment de la superfície dedicada al conreu de la vinya com a conseqüència de la revaloració dels vins de la comarca, especialment els de la Denominació d'Origen Qualificada

Priorat, que és el principal agent transformador del paisatge del Priorat històric.

L'arribada d'importantes inversions per a recuperar finques per al conreu de la vinya comporta, a vegades, grans abancalaments, amb talussos molt alts que s'aconsegueixen mitjançant el piconatge de la roca i que arriben a modificar la topografia de muntanyes senceres. Aquests nous espais conreats contrasten vivament amb l'entorn, ja que els conreus tradicionals estan completament adaptats a l'orografia.

També cal esmentar la proliferació de cellers i granges, alguns de grans dimensions, en el medi rural.

Un element de la dinàmica recent del paisatge del Priorat històric és l'expansió del conreu de la vinya per mitjà de l'aterament dels vessants, tal i com s'observa en la imatge corresponent a un sector proper al nucli de Porrera. Observatori del Paisatge

Per a respondre a aquestes actuacions, des dels consells reguladors de les denominacions d'origen Montserrat i Priorat s'estan desenvolupant normes per tal de minimitzar les transformacions provocades per aquestes activitats.

D'altra banda, el Priorat històric integra diversos nuclis urbans, tots ells de petites dimensions i amb unes característiques arquitectòniques força comunes, que els fan molt atractius, ja que caracteritzen fortament el paisatge de la unitat: Poboleda, Escaladei, la Vilella Alta, la Vilella Baixa, Gratallops, Torroja del Priorat, Porrera i Bellmunt del Priorat.

Pel que fa a les infraestructures, les carreteres que comuniquen els pobles de l'àrea s'adapten a la morfologia particular del relleu i segueixen un traçat sinuós, vorejant serres i turons i baixant des dels vessants fins als fons dels barrancs. Cap d'aquestes vies, però, no mostra un trànsit massa important.

Un dels impactes visuals que s'identifiquen a la unitat són les dues línies elèctriques de 110 i 220 kV que creuen la zona marginal meridional de la unitat.

Per altra banda, els aerogeneradors del parc eòlic situat al sector Collet dels Feixos-coll de la Teixeta es troben al límit d'aquesta unitat amb la d'Escornalbou-Puigcerver. Igualment tenen incidència visual al Priorat històric, tot i que no es trobin en el seu territori, els aerogeneradors del parc eòlic situat a la serra del Pradell-l'Argentera, instal·lat entre 1998 i 1999.

Expressió artística del paisatge

Salvador Estrem i Fa glossa els paisatges d'aquesta unitat a les seves obres *Elegia del Priorat i altres versos* (1927) i *El Crist de la Solitud* (1936). En un dels seus poemes més coneguts, Estrem, diu:

“La terra del Priorat
és un eixam de muntanyes,
muntanyes color d'aram,
d'aram i d'or i de plata;
unes tenen el cim blau,
altres la cresta morada,
i totes uns claps de verd
on la vinya viu en calma”
(Estrem, 1933: p. 646).

Josep Maria Espinàs a *Viatge al Priorat* aporta moltes referències descriptives del paisatge d'aquesta unitat. A continuació es reprodueixen diversos fragments relatius a diferents pobles i indrets:

“El poble, prou que es veu, havia estat important. Es veu que ho havia estat i que ja no ho és. Hi passejo amb atenció perquè encara avui Gratallops es fa respectar. Els jocs del sol i de l'ombra li donen dramatisme. [...] Hi ha moltes cases abandonades i no poques de ruïnoses”. (Espinàs, 1984: p. 90).

“A l'esquerra, dalt del turó que el camí va voltant, hi ha una ermita. La vetlla una llarga i perfilada renglera de xiprers. És l'ermita de la Verge de la Consolació, que presideix un Calvari. La deixo endarrera però la veig encara una bona estona. Penso que corona el centre del Priorat”. (Espinàs, 1984: p. 108).

“En arribar als dos camins agafo el de dalt, també com és de llei. L'experiència d'encertar els camins és apassionant, i el Priorat, sistema d'ondulacions contínues, és un camp de pràctiques tan variat com difícil” (Espinàs, 1984: p. 116).

“D'aquí estat, a cada revolt, la vall de Poboleda mou les seves línies, s'eixampla i s'estreny com un ser viu, inicia un somriure i el canvia per una ganyota” (Espinàs, 1984: p. 134).

“Aquest petit fet geogràfic es descobreix per les seves conseqüències: des de la carretera, la Vilella Baixa sembla la Nova-York del Priorat. Les cases del centre, sobretot les que volten l'església, tenen una colla de pisos, algunes fins a set, si no he comptat malament. La cosa -escatimem adjectius- és sorprenent. Ara bé, anem a donar una volta pel carrer Major. Llavors resulta que les mateixes cases es limiten a tenir dues o tres plantes, de manera que la porta principal, mirant des de la carretera, es troba al nivell d'un quart pis” (Espinàs, 1984: p. 192).

Espinàs també fa algunes descripcions del Priorat històric des de miradors externs a la unitat:

Des del camí de Cornudella a la Morera:

“M'aturo, en un pla del camí, a mirar la vall al fons, i les serres ondulades que s'estiren i repeteixen enllà del coll de Torroja, per on vaig baixar ahir. La llum del matí dona a

Les façanes d'alguns nuclis de població del Priorat Històric es conserven inalterades malgrat el pas del temps i tenen un alt valor patrimonial i arquitectònic, com la del nucli antic de la Vilella Baixa, que Josep Maria Espinàs va anomenar la “Nova York del Priorat”. Observatori del Paisatge

les vinyes i als boscos llunyans un vague tremolor, i fa que aquells turons semblin més habitats que no són” (Espinàs, 1984: p. 154).

Des de la Morera de Montsant:

“Dóna bo d’acostar-se a mirar, d’aquí dalt, l’arrugada falda del Priorat –on en aquesta hora del matí el sol sembla adormir-se encara. La Morera, que vista de la vall té un aire guerrer, té en realitat –ho veig ara que hi sóc i els seus ulls són els meus– una actitud vigilant, però evidentment pacífica, com si estigués al marge del que passa allà baix. Mirant el país, la Morera no parpalleja; al mig del Montsant, sembla un rellotge de pedra, parat en una hora antiga. Per això la Morera és el testimoni –no el jutge– del Priorat” (Espinàs, 1984: p. 159).

Des del coll de Solans, a la Figuera:

“Tenim el Priorat als peus. El Priorat que s’ha despertat, que s’ondula suaument i desprèn, tocat pel sol, una boirina color d’aram” (Espinàs, 1984: p. 250).

Valors en el paisatge

Les mines de galena de Bellmunt del Priorat, actualment abandonades, estan incloses com a geòtop en l’Inventari d’espais d’interès geològic de Catalunya i atresoren un indubtable valor pedagògic. Algunes de les mines s’ha recuperat i s’ha adequat per a visites guiades restaurant un patrimoni historico-cultural encara d’incipient importància turística.

La unitat inclou una altra àrea d’interès geològic: la geozona Vilella Alta-Poboleda, que forma part i és representativa de l’aflorament de materials del Carbonífer de les serralades costaneres catalanes. És interessant geològicament perquè registra la successió turbidítica devònic-carbonífera més potent (2.500 m) i sedimentàriament més ben conservada del NE de la península Ibèrica. Gràcies al baix grau de metamorfisme i a la relativament baixa intensitat de deformació tectònica que varen afectar els materials de la zona durant l’orogènia herciniana, és possible reconèixer amb detall les característiques sedimentològiques dels dipòsits submarins, incloent-hi una bona varietat d’estructures sedimentàries inorgàniques i traces fòssils. També es poden trobar diversos grups de fòssils devònics i carbonífers com ara conodonts, radiolaris, foraminífers, crinoïdeus, trilòbits i restes vegetals d’origen continental, alguns dels quals permeten datar trams de la successió amb precisió.

Les ermites de la Consolació i de Sant Antoni (de Porrera), així com diversos masos de gran interès per les seves dimensions i estructura: la Garranxa, Sant Blai, Sant Marcel, lo Molí, Marimon i Bruno, alguns deshabitats, tenen una importància social i simbòlica.

El Priorat històric coincideix en gran part amb la DOQ Priorat, fet que mostra la relació entre el paisatge i el valor dels productes agrícoles, per tant és un exponent molt clar del valor socioeconòmic del paisatge. De fet, juntament amb el vi de qualitat, s’està venent un paisatge i un territori –també una forma de fer les coses i de

veure la vida–, cosa que és considerada una part molt important del valor afegit del producte.

Els valors espirituals més rellevants es troben a la cartoixa d’Escaladei i a la façana paisatgística del cingle Major de Montsant, tot i que aquest últim es troba fora de la unitat però present com a fons escènic situat al nord. Les ermites de Sant Antoni, a Porrera, i de la Verge de la Consolació, entre Gratallops i Torroja, són elements característics del paisatge del Priorat històric, i objecte de la devoció popular per part dels habitants dels pobles propers.

Els valors estètics se centren en les vinyes i els conreus de secà establerts en els pendents de llicorella i que alternen amb petits bosquets; i també, en el relleu intrincat de turons i barrancs i en les façanes formades pels cingles calcaris de les muntanyes perifèriques que encerclen el paisatge del Priorat històric. Són, tots, valors estètics majoritàriament reconeguts pels visitants.

Quant als valors naturals s’ha de destacar la presència d’una petita àrea que pertany al Parc Natural de la Serra de Montsant, situada a l’extrem sud-occidental.

A més, diversos espais de la unitat han estat inclosos dins la xarxa Natura 2000:

- Serra de Prades-Riu Siurana: inclou un seguit d’espais lineals al llarg del riu d’Arbolí i del riu Siurana, entre l’hostal del Pubill i Poboleda, i ha estat designat per a protegir els ecosistemes de ribera. La major part de l’espai es troba en aquesta unitat i inclou la zona humida catalogada de l’assut de l’hostal del Pubill.
- Riu Siurana-planes del Priorat: inclou els costers i la ribera del Siurana, entre Gratallops, Falset, Bellmunt i Porrera. S’ha designat per a la protecció de l’àliga cuabarrada.
- Serra de Montsant-la Vilella Baixa: situat a la franja oriental d’aquesta unitat, ocupa els contraforts de la serra de la Figuera fins a prop del riu Montsant. Ha estat designat per a la protecció de l’àliga cuabarrada.
- Tivissa-Vandellòs-Llaberia-Coll del Guix: la part septentrional d’aquest espai (barranc de les Sentius) es troba dins del Priorat històric, i ha estat incorporat per a la protecció de l’àliga cuabarrada.

Principals rutes i punts d’observació i gaudi del paisatge

El Priorat històric ocupa una posició deprimida respecte de la major part de zones circumdants, així que presenta escasses façanes paisatgístiques. Tot i així, inclou moltes perspectives d’àmbit local com, per exemple, la serra del Molló. La serra del Molló és un dels fons escènics principals tant del Priorat com del Baix Camp, visible tant des del nord, a través de la vall del Siurana, com des del Priorat central, a través de la vall del Cortiella, i també des de la plana del Camp.

El turó de la Consolació, a diferència de la resta de miradors, emplaçats a les muntanyes perifèriques de la comarca, se situa dins

la unitat, i a la seva part occidental. S'alça només a 444 metres d'altitud i, no obstant això, ofereix una magnífica panoràmica, quasi circular, del Priorat històric en un primer pla. Com a escenari de fons, al nord hi ha la serra de Montsant; a l'oest, la serra de la Figuera; i al sud, la Mola i la serra de Llaberia. La vista cap al sud-oest s'allarga fins a la cubeta de Móra d'Ebre i, en dies clars, s'observen, disposades en plans consecutius, les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, la serra de Cardó i els Ports. S'hi accedeix per un camí rural que surt de la carretera T-710, entre Gratallops i la Vilella Baixa.

Pel que fa a les rutes per a l'observació del paisatge destaca l'itinerari circular que surt de Porrera pel GR-174 i que arriba fins al coll Major on hi ha unes vistes magnífiques sobre Porrera i el Priorat històric. Posteriorment, es trenca a la dreta pel nou camí dels masos que segueix els plecs de la muntanya sense perdre desnivell, i finalment descendeix i retorna a Porrera.

Una altra ruta que neix a la unitat Priorat històric és la de Vilella Baixa a la Figuera, que es dirigeix a la unitat veïna de la serra del Tormo. Surt des de la Vilella Baixa en direcció est pel camí a la Figuera, puja el cingle i enllaça amb el GR-171, que creua el nucli mateix de la Figuera i segueix fins a la punta de lo Guixar (636 m), un mirador excel·lent de la comarca del Priorat.

El GR-174 fa un recorregut per bona part del Priorat històric i passa per alguns dels seus pobles: prové de Cornudella i passa per Poboleda, Escaladei, la Vilella Alta, Torroja del Priorat, Gratallops,

el Lloar i Bellmunt del Priorat, des d'on es dirigeix cap a Falset. Després retorna pel camí de Falset a Porrera i, un cop creuada Porrera, continua pel riu Cortiella, passant pels masos del Vilella i d'en Mestre, fins al coll de la Teixeta. A banda de l'atractiu que suposa visitar tots aquests nuclis del Priorat històric, el recorregut, que s'ha de fer en diverses jornades, permet gaudir de panoràmiques molt interessants tant d'aquesta unitat com de les veïnes.

Una altra opció és el sender de gran recorregut GR-7 que ressegueix el límit de la unitat amb la unitat veïna d'Escornalbou-Puigcerver.

Les principals rutes d'observació del paisatge les constitueixen les carreteres que creuen la unitat. Són carreteres incloses a la xarxa local, que comuniquen els diversos pobles del Priorat històric. Les rutes per carretera més remarcables són: la T-702 i T-710 entre Falset i la Bisbal de Falset, que passa per Gratallops, la Vilella Baixa i Cabacés.

També cal destacar la ruta que partint des de Falset arriba fins a Cornudella de Montsant per la T-740 de Falset a Porrera, la TP-7042 que enllaça amb la T-702 i passa per Poboleda i Escaladei, des d'on trenca per agafar una carretera directa a la Morera de Montsant, i continua fins a Cornudella de Montsant per la TV-7021.

Bàsicament es tracta de carreteres estretes i sinuoses, molt integrades en la topografia i que permeten l'observació i gaudi dels diversos racons que formen aquesta unitat.

El nucli d'Escaladei és un dels elements més emblemàtics del Priorat històric. Situat al peu de la cinglera Major de Montsant, constitueix un conjunt amb un alt valor estètic, històric i cultural. Observatori del Paisatge

Possible evolució del paisatge

Es preveu que en un futur proper el paisatge del Priorat històric es mantindrà sotmès als mateixos agents i processos que condicionen la dinàmica actual, amb un predomini del mosaic paisatgístic constituït per conreus i àrees forestals i amb una tendència a augmentar l'àrea de vinya. Per altra banda, els espais forestals tendiran a guanyar densitat i cobertura mentre no siguin afectats pels incendis forestals.

Les poblacions de la zona es caracteritzen per una evolució demogràfica i urbanística força moderada, situació que es preveu que pugui continuar a mig i llarg terminis. Aquest fet és convenient per al manteniment de les característiques del paisatge d'aquesta unitat, de personalitat molt definida. Paral·lelament, es considera de màxima importància vetllar per les característiques tipològiques i estètiques de les noves construccions, així com per una prioritització de la rehabilitació interna en oposició a la nova urbanització.

Aquests aspectes haurien de ser aplicables, també, a les construccions auxiliars de l'activitat agrícola, en un moment de creixement derivat de l'evolució de l'activitat vitivinícola. Precisament, una tendència que s'hauria de moderar és la modificació topogràfica ocasionada per la creació de nous abancalaments destinats a la plantació de vinyes, que ha produït en els darrers temps modificacions dels valors paisatgístics de la zona.

432

Un element de transformació registrat en els darrers anys ha estat precisament la creació de finques de gran extensió a partir de les zones més fàcilment agrupables i allunyades dels nuclis de població, mentre que moltes de les explotacions més properes als pobles s'han abandonat. Es preveu que aquesta tendència pugui continuar els propers anys si no existeix una estratègia que integri variables econòmiques i territorials que considerin la particularitat i l'especificitat d'aquest àmbit territorial.

D'altra banda, els processos de millora puntual de la xarxa viària poden constituir un factor de modificació significativa en determinats espais, per la qual cosa caldrà fer-hi intervencions acurades i de baix impacte. Al mateix temps, caldrà implementar mesures correctores adients a l'hora de crear noves infraestructures, incloent-hi les de tipus hídic o determinats camins rurals.

Altres factors de transformació que poden tenir una incidència menor en els propers anys són: la pèrdua de petites taques forestals de caràcter intersticial –tant com a resultat de l'ampliació de les superfícies de conreu com per efecte dels incendis–, una evolució regressiva d'altres conreus de caràcter testimonial, la modificació de cursos fluvials a l'entorn de les poblacions i les activitats extractives. Cal tenir en compte que la particular orografia d'alguns sectors fa que la visualització de determinats fenòmens sigui molt àmplia.

La riquesa paisatgística, cultural i històrica del Priorat fa que sigui una necessitat el fet de treballar per a mantenir i millorar el conjunt del paisatge per tal que sigui precisament un element d'identitat i de riquesa per als seus habitants.

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- Aparició de noves rompudes per a aconseguir més superfícies aptes per al conreu, amb la consegüent modificació de la topografia de vessants de muntanya.

Oportunitats:

- La Carta del paisatge del Priorat pot ser un element útil per a l'establiment de criteris de gestió del paisatge del Priorat històric.
- L'existència d'hàbitats ben conservats i singulars, com l'alzinar muntanyenc de les obagues del Molló, suposa un enriquiment de la diversitat i de la qualitat del paisatge. Aquest fet ha de ser un al·licient per a establir mesures de recuperació de la qualitat dels hàbitats naturals.
- La concentració de la població en petits nuclis i la manca d'assentaments disseminats és un element que contribueix a la conservació dels valors paisatgístics del Priorat històric i que s'ha de mantenir en el futur.

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge de muntanya ben gestionat, poc artificialitzat, lligat al món de la vinya. Aquest paisatge està format per un conjunt de serres i turons baixos i costeruts on predomina la llicorella (lloms d'elefant) i per un mosaic de brolles, bosquines i espais transformats des d'antic pel conreu.

OQP2

Un paisatge agrícola dinàmic, amb predomini de la vinya i dels ametllers, i uns cellers i unes plantacions de vinya ben integrats, que mantinguin l'harmonia visual de conjunt actual representativa de l'excel·lència del producte que s'hi elabora.

OQP3

Uns pobles marcadament rurals amb un desenvolupament ben planificat que mantingui el caràcter nodal, que fomenti la rehabilitació enfront de la nova construcció i que preservi els elements identitaris i la tipologia tradicional de casa de poble

OQP4

Una façana paisatgística dels nuclis de la Vilella Baixa i de Porrera lliure d'elements que en desfigurin l'estètica actual.

OQP5

Unes infraestructures viàries secundàries arreglades, les actuacions de millora de les quals estiguin integrades en el paisatge, afavoreixin la renaturalització dels trams que hagin de quedar en desús i habilitin espais de descans per a l'observació i gaudi del paisatge. Es tracta de carreteres sinuoses i poc transitades, molt adaptades a la topografia.

OQP6

Uns elements patrimonials ben conservats i utilitzats per a dinamitzar el territori mitjançant la promoció dels seus valors històrics, com la cartoixa d'Escaladei, naturals, com la ribera del Siurana, geològics, com la geozona de la Vilella Alta-Poboleda, i culturals, com les mines de galena de Bellmunt.

Àrees amb valors especials per protegir

- Cartoixa d'Escaladei, pels seus valors històrics, estètics, simbòlics, identitaris, religiosos i espirituals. Cal restaurar-la i adequar-la a un règim de visites, per mitjà de la realització d'una estratègia integral que inclogui història, cultura del vi i paisatge.
- Façana i perímetre visual dels nuclis de Porrera (visible per la carretera T-740, procedent de Falset) i la Vilella Baixa (visible per la carretera T-710, procedent de Gratallops), pel seu valor paisatgístic.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals de la capçalera i trams intermedis del riu Cortiella, trams intermedis del riu Siurana, les Obagues de Falset, los Obacs i los colls de Porrera. Cal fer-hi una gestió forestal sostenible compatible amb la preservació dels seus valors, i emprendre-hi mesures per a reduir el risc d'incendis forestals i minimitzar els processos erosius.
- Mosaics agroforestals de vinya, conreus arboris i fragments d'alzinar amb pins existents especialment a la meitat nord de la unitat, que actuen com a zona de transició paisatgística vers les extenses masses forestals de la perifèria i que, a la vegada, introdueixen elements de biodiversitat i de discontinuïtat per a combatre els incendis forestals. Per la seva singularitat, s'haurien de mantenir i millorar a través de l'establiment de plans de gestió integrals.
- Paisatge de la vinya, present de manera destacada al voltant dels nuclis de Porrera, Gratallops i Bellmunt, i de manera més fragmentada al voltant dels nuclis de la Vilella Alta, Torroja del Priorat, Poboleda i Escaladei, que, pels seus va-

lors històrics, estètics i productius, caldria preservar i valorar, evitant les noves rompudes i afeixaments que trenquin el caràcter del paisatge. Tot plegat s'hauria de fer establint regulacions com les que ja ha començat a introduir la DOQ Priorat.

- Carretera T-710, d'interès paisatgístic. Cal fer-hi actuacions de condicionament i manteniment tant a la via mateixa (millorar-ne el ferm, la senyalització direccional i informativa...), com als voltants (condicionament de perímetres de prevenció d'incendis, planificació i execució de punts d'observació del paisatge...).
- Mirador paisatgístic del turó de la Consolació. Cal preservar-lo d'intervencions agressives i potenciar-ne el valor.
- Nuclis rurals d'Escaladei, Poboleda, la Vilella Alta, Torroja del Priorat, Gratallops i Bellmunt del Priorat. S'hauria de mantenir-ne l'aspecte compacte i integrar les noves construccions al paisatge preexistent. Alhora caldria impulsar la redacció d'estudis per a caracteritzar les tipologies, els materials i els codis cromàtics emprats en les edificacions tradicionals dels nuclis urbans per tal que serveixin de base per a reglamentacions posteriors.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Accessos al nucli de la Vilella Baixa: arranament de l'accés d'entrada al nucli urbà des de la T-710.
- Espais inclosos a l'Inventari d'espais d'interès geològic (Vilella Alta-Poboleda): pels seus valors naturals i estètics caldria fer-ne difusió a través de l'establiment de rutes.
- Senyalitzar el recorregut d'interès o itinerari paisatgístic de la Morera de Montsant-Escaladei-Poboleda-Porrera-Falset.

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

- Cartoixa d'Escaladei
- Façana i perímetre visual dels nuclis de Porrera i de la Vilella Baixa

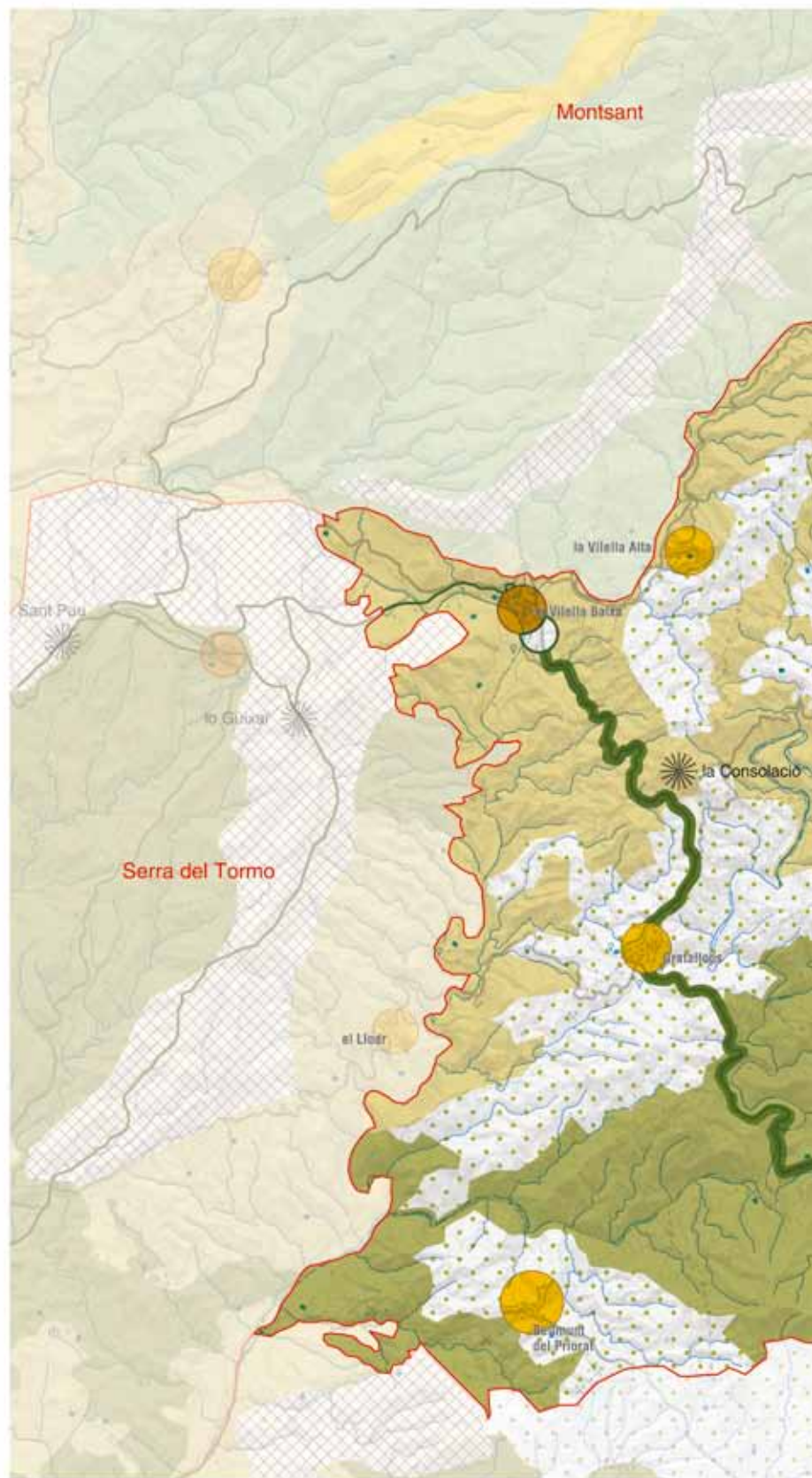
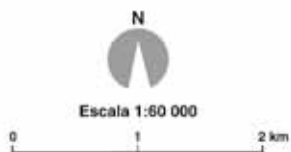
Àrees de foment de la gestió

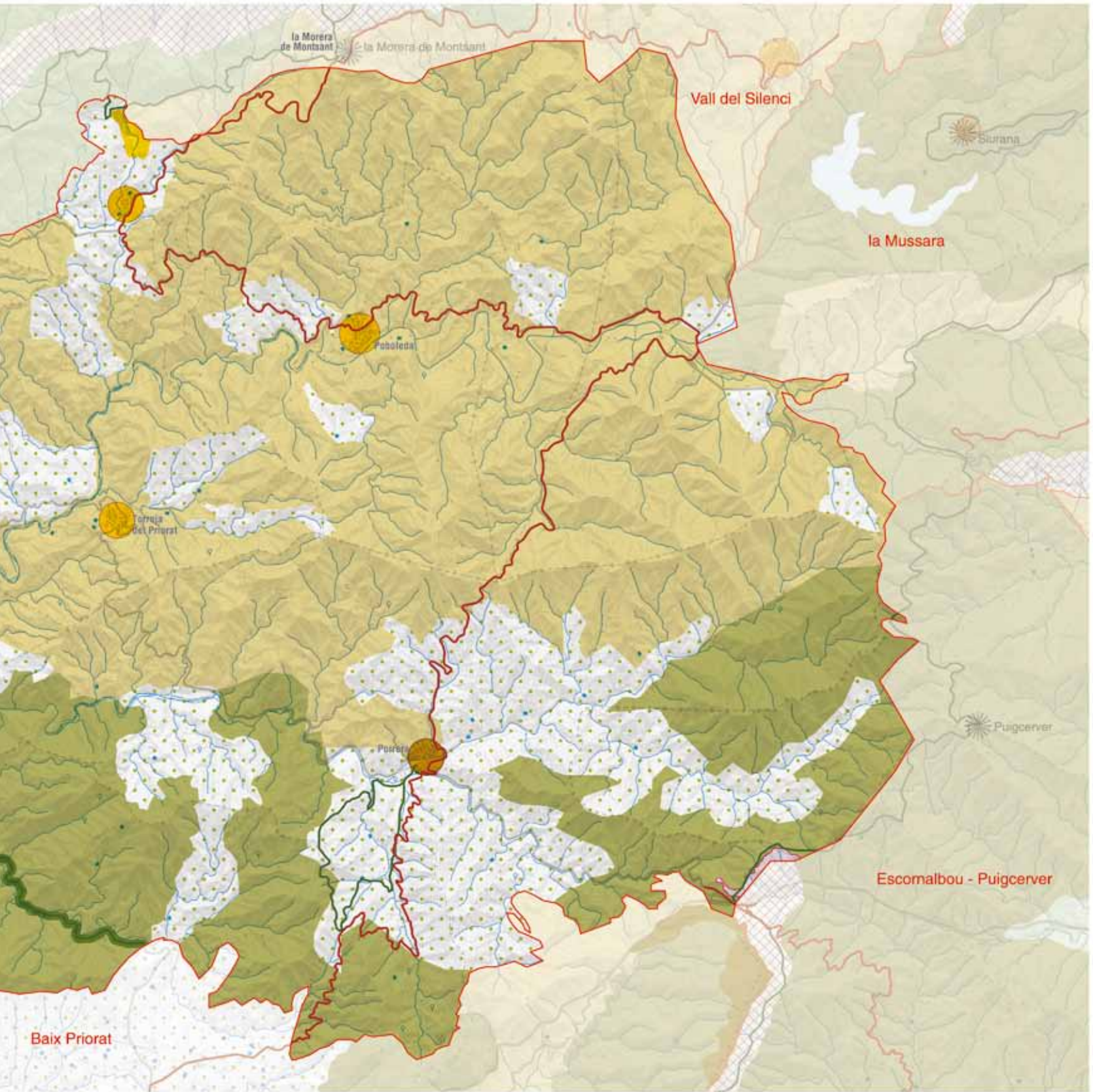
- Mirador
- Massa forestal
- Mosaic agroforestal
- Paisatge de la vinya
- Carretera d'interès paisatgístic
- Nucli rural

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Accessos al nucli de la Vilella Baixa
- Itinerari motoritzat
- Itinerari a peu

434

12. Baix Priorat

Comarca:
Priorat.

Superfície:
8.299 ha

Municipis:

Falset, Marçà, el Masroig, els
Guiamets, Pradell de la Teixeta i
la Torre de Fontaubella, Bellmunt
del Priorat, l'Argentera, Capçanes i
Colldejou.

436

El relleu planer, suaument ondulat, amb el predomini del conreu de vinya i amb els nuclis, com Falset, al voltant d'un turó, caracteritzen el paisatge del baix Priorat. Rafael López-Monné

Trets distintius

- Relleu planer, suaument ondulat o creuat per alguna serra de baixa altitud –com en el sector del Masroig i els Guiamets–, que contrasta amb l'elevació de les muntanyes que l'encerclen.
- Cursos d'aigua de poca entitat, excepte en l'extrem occidental, on conflueixen el riu Siurana i el torrent dels Guiamets.
- Granits i pissarres que per erosió han donat lloc a la fossa de Falset-Marçà, mentre que les roques calcàries i altres materials sedimentaris afloren a les planes i a les serres del Masroig i els Guiamets.
- Paisatge agrícola constituït per un mosaic on la vinya és el cultiu principal, seguit per l'olivera, l'avellaner i l'ametller. L'avellaner és el conreu gairebé únic a Pradell de la Teixeta mentre que la vinya predomina a la plana de Falset i Marçà fins als Guiamets, on ocupa grans extensions de terreny planer. L'olivera, encara que apareix arreu, és més abundant als termes municipals del Masroig i els Guiamets.
- Vegetació espontània, constituïda per pinedes de pi blanc, retalls d'alzinar i brolles, restringida als barrancs i a les parts altes dels turons i serres de la perifèria.
- Paratges de gran valor escènic en el sector dels Guiamets: planes amb camps de vinyes extensos amb un fons escènic presidit pels relleus alterosos de la mola de Colldejou i la serra de Llaberia.
- Els principals nuclis són Falset, Marçà, el Masroig i els Guiamets. Falset s'estructura al voltant d'un turó on hi ha el nucli antic, el Masroig té una configuració allargassada en una carena poc elevada, Marçà es localitza al peu del turó de la Miloquera i els Guiamets es disposa de forma allargassada al llarg de la carretera TV-3031.

Mirador

— Itinerari motoritzat

8 Serra de Llaberia

9 Falset - Cornudella de Montsant

— Itinerari a peu

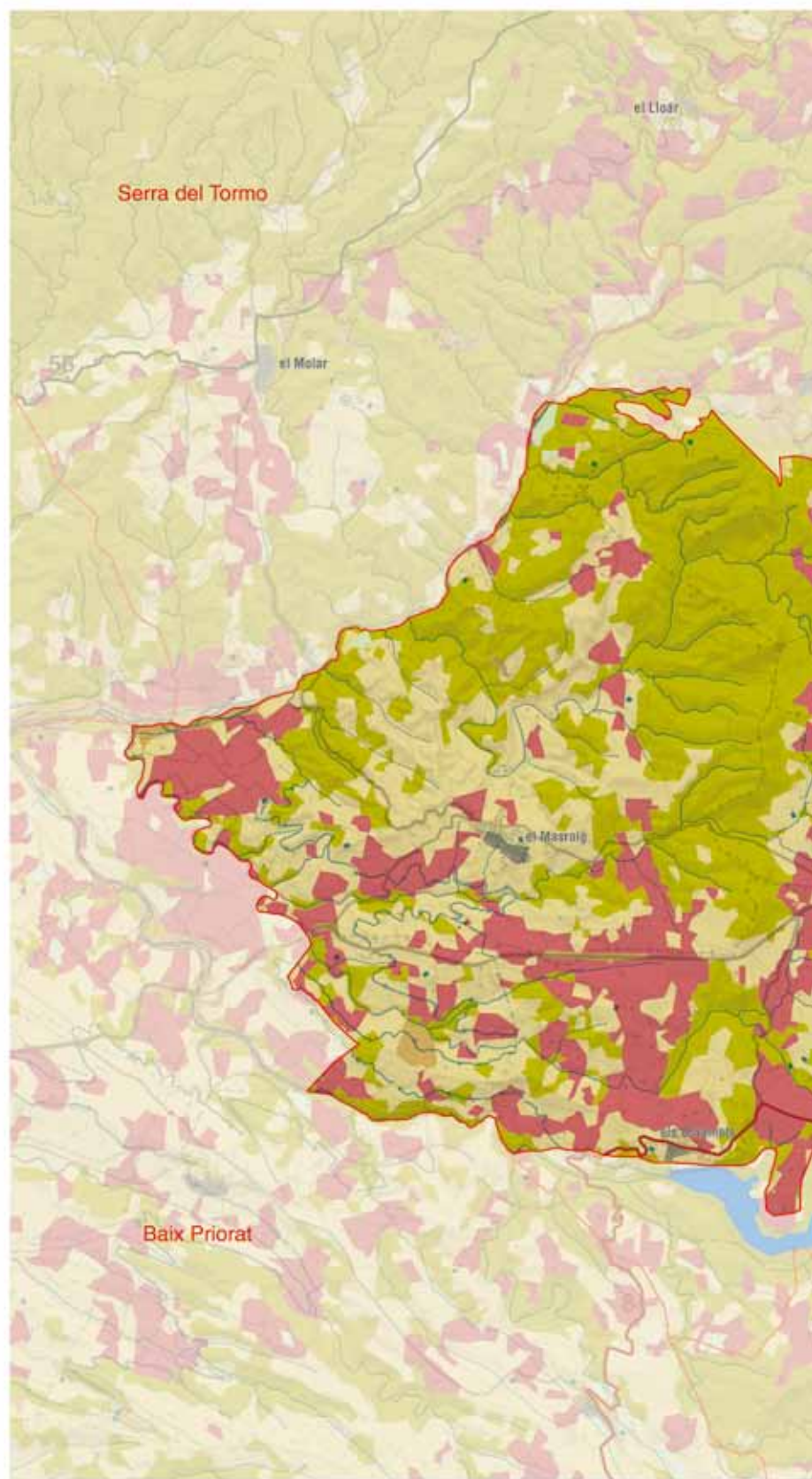
52 GR-7

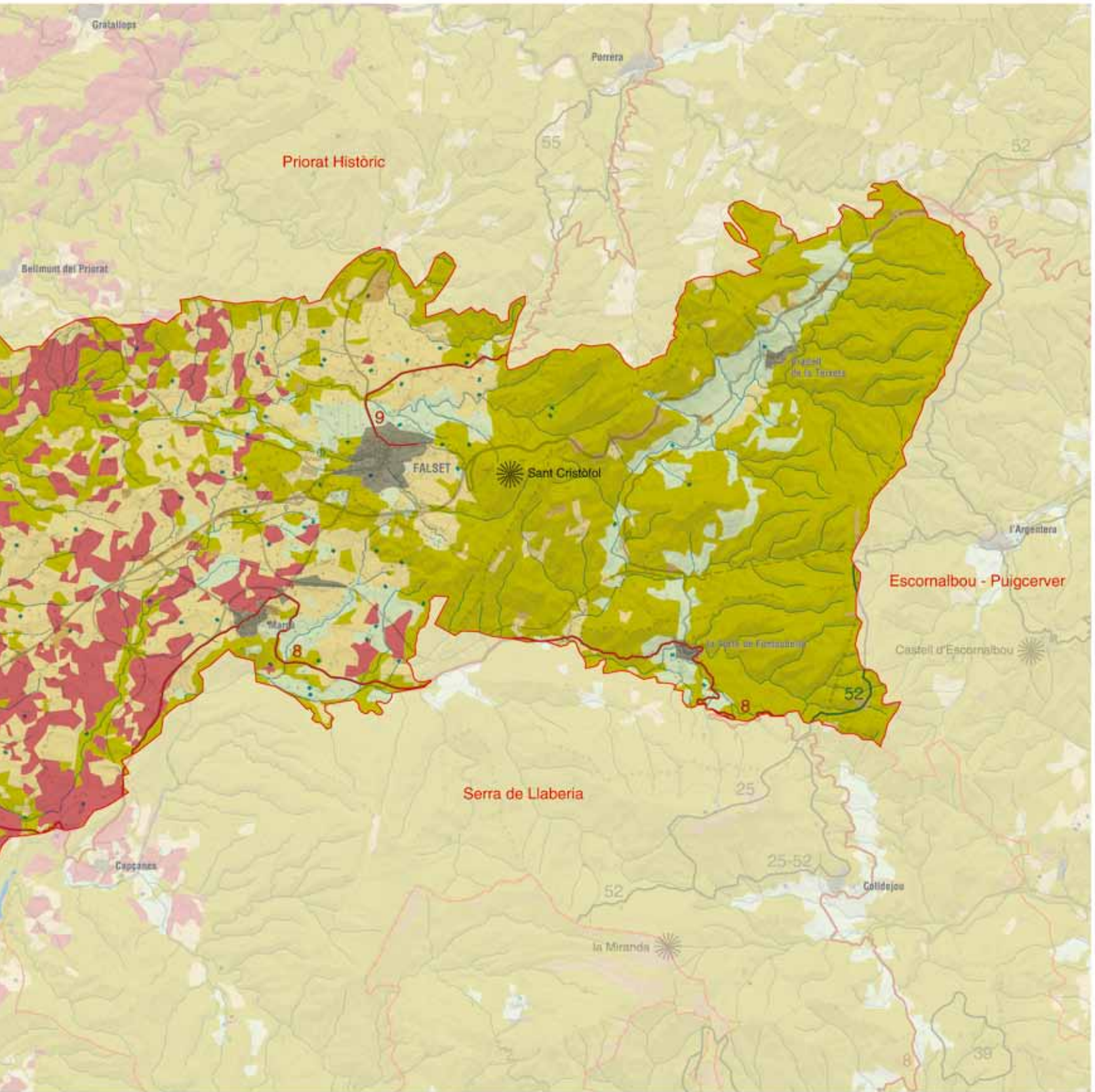

438

Escala 1:60 000

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

El baix Priorat ocupa una àrea topogràficament deprimida i relativament planera articulada pel nucli de Falset. Recolzat en els relleus alterosos de les serres de Pradell i l'Argentera que el tanquen per llevant i els contraforts de la serra de Llaberia que ho fan pel costat meridional, el conjunt del territori s'orienta cap a ponent, cap a les terres de l'Ebre. Aquest és el sentit de circulació de les aigües dels modestos torrents que creuen la zona. Est-oest és també la direcció que segueix la principal via de comunicació que passa per Falset i que la manté equidistant entre Reus i Móra la Nova. Un relleu poc accidentat i uns sòls aptes per al desenvolupament de l'activitat agrícola han permès que els conreus ocupin molta extensió i donin caràcter al paisatge del baix Priorat.

Internament es distingeixen tres sectors diferenciats a causa de les variacions que presenta l'estructura del relleu. A llevant es troben les valls de Pradell de la Teixeta i la Torre de Fontaubella. Són valls estretes i tancades, modelades en els materials que formen el revers de les serres de Pradell i de l'Argentera. Se situen al voltant dels 500 metres d'altitud, una cota elevada en comparació amb la resta de nuclis del baix Priorat. La muntanya de les Soleies i els turons de lo Morrot i el puig de la Font separen aquestes valls de la plana de Falset. La fossa de Falset i Marçà ocupa el sector central del baix Priorat. Més que una plana perfecta es tracta d'un pla inclinat cap a ponent i en el qual Falset, a 350 metres d'altitud, se situa en el costat més aixecat. El terreny planer i amb ondulacions suaus s'estén fins els Guiamets i des d'allà i cap a ponent enllaça amb els materials de la cubeta de Móra. Les serres de lo Sarraí, lo Collroig i la Tosseta creuen la plana de nord a sud a l'alçada dels Guiamets i individualitzen un tercer sector situat a l'extrem nord-

440

El llit del riu Siurana al nord del Masroig adquireix molta amplitud i ha modelat un sistema de terrasses colonitzades per conreus de vinya i olivera. Observatori del Paisatge

En el terme dels Guiamets, en el sector sud-occidental del baix Priorat, el terreny molt planer permet l'existència d'àmplies perspectives sobre els conreus de vinya, presidits a l'horitzó pels relleus imponents de la mola de Colldejou i la serra de Llaberia. Observatori del Paisatge

oest del baix Priorat, on es localitza el poble del Masroig, caracteritzat per un relleu més trencat, amb baixes serres separades per torrents que li donen un caràcter una mica abrupte.

Les diferències morfològiques entre els tres sectors esmentats són conseqüència directa de la litologia que hi aflora en cadascun. Les valls de Pradell, de la Teixeta i de la Torre de Fontaubella estan modelades en materials del Triàsic: calcàries dolomítiques, margues i gresos vermellosos, que donen lloc a típics relleus en costa presents també a molts altres llocs del Camp de Tarragona com és el cas de Siurana o de la serra de la Figuera. Les valls esmentades se situen en el revers de la costa dels cingles del Peiró, encarats a llevant i per sobre del poble de l'Argentera. Les margues i els gresos vermells que descansen sobre el revers de les capes de calcàries dolomítiques són uns materials tous que han permès l'obertura de les valls on es localitzen els nuclis de Pradell i la Torre de Fontaubella, així com petites àrees de conreu d'avellaners. En canvi, al centre del baix Priorat aflora un batòlit de materials granítics i granodiorítics corresponents al sòcol paleozoic, envoltat per pissarres i cornianes. Malgrat ser uns materials força resistents s'alteren amb facilitat sota condicions climàtiques temperades i donen lloc al sauló, un dipòsit de sorres que resulta del disgregació dels granits. La fossa de Falset i Marçà és el resultat de l'alteració continuada dels granits i les pissarres. Els dipòsits de sauló que la recobreixen, atesa la seva textura sorrenca, constitueixen uns sòls molt aptes per al conreu i expliquen en part la vocació agrícola de la plana. La litologia torna a variar cap a l'extrem occidental del baix Priorat. A les serres del Sarraí (356 m), lo Collroig (343 m) i la Tosseta, tornen a aflorar les calcàries dolomítiques i els gresos i les argiles vermelles del Triàsic, mentre que cap a ponent el relleu més planer es correspon amb la presència de dipòsits sedimentaris de lutites, gresos, conglomerats, graves, sorres i argiles corresponents a diferents períodes del Terciari i del Quaternari.

La xarxa hidrogràfica està constituïda per torrents i barrancs de poca entitat que segueixen una orientació est-oest en consonància amb la disposició general del terreny. Les capçaleres se situen en els relleus perifèrics que encerclen el baix Priorat i mostren un

cabal insignificant. Només a l'extrem occidental, al nord del poble del Masroig apareix el curs del riu Siurana, que porta prou cabal per permetre l'aparició d'una àrea de regadiu.

La vegetació natural es refugia a les parts altes de les serres o en el fons dels barrancs. A la plana hi ha boscos de pi blanc (*Pinus halepensis*), clapes d'alzines (*Quercus ilex*) i brolles de romaní (*Rosmarinus officinalis*) sobre els materials calcaris, mentre que sobre les pissarres i granits hi ha brolles d'estepes (*Cistus sp.*). Els boscos més extensos se situen en els sectors de relleu més abrupte com a les obagues de Falset, entre Falset i Bellmunt del Priorat, on hi ha masses forestals d'alzines i pins.

Els boscos més importants per l'extensió que ocupen i per la diversitat d'espècies que s'hi fan són els situats al sector oriental del baix Priorat, on hi ha els relleus més elevats. A les serres de les Soleies, lo Morrot i lo Puig de la Font hi ha pins, alzines i carrasca a la part baixa i roures i pi carrasser (*Pinus nigra* subsp. *Salzmannii*) per sobre dels 500 metres. Al vessant occidental de les serres de Pradell i l'Argentera hi ha alzinars, pinedes de pi blanc i colònies de pi roig (*Pinus sylvestris*) i pinastre (*Pinus pinaster*).

La vegetació de ribera és més aviat escassa i poc desenvolupada. Només a les vores del barranc de la Vila i a les ribes del riu Siurana prosperen comunitats higròfiles com alberedes, salzedes i jonqueres.

Els boscos de gestió pública o consorciada ocupen molt poca extensió. En el municipi de Pradell de la Teixeta hi ha un conjunt de cinc boscos propietat de la Generalitat que en total sumen unes 65 hectàrees. També al terme del Masroig, hi ha 45 hectàrees de bosc de les ribes del riu Siurana que estan sota gestió pública.

Les espècies de fauna més remarcables són les relacionades amb els ambients forestals. Així, en els alzinars i les pinedes es troben el teixó (*Meles meles*), la geneta (*Genetta genetta*) i la fagina (*Martes foina*). Hi ha una bona representació d'aus rapinyaires com l'àliga cuabarrada (*Hieraetus fasciatus*), el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*), l'àliga marcenca (*Circaetus gallicus*) i l'astor (*Accipiter gentilis*), les

quals troben hàbitats adequats a les muntanyes que encerclen el baix Priorat en el sector oriental i sud-oriental.

El paisatge del baix Priorat es caracteritza sobretot per l'activitat agrícola, que es manifesta en la gran extensió ocupada pels conreus. La vinya és el cultiu principal, seguida per l'avellaner, l'olivera i l'ametller. L'avellaner és el conreu gairebé únic a Pradell de la Teixeta, mentre que la vinya predomina a la plana de Falset i Marçà fins als Guiamets, on ocupa grans extensions de terreny planer. L'olivera, encara que apareix arreu, és més abundant als termes municipals del Masroig i els Guiamets. Els conreus herbacis són importants a Marçà, amb més de 150 hectàrees ocupades en el cultiu de cereals. Els cirerers s'han plantat en algunes finques que tenen el rec assegurat, sobretot en els municipis dels Guiamets, el Masroig i Falset.

Evolució històrica del paisatge

El baix Priorat coincideix en bona part amb l'espai territorial que en el marc de la comarca del Priorat ha assolit pautes més dinàmiques d'humanització i, per tant, de modificació del paisatge natural. Aquest fet és motivat per la fàcil accessibilitat, un marc favorable per a l'activitat agrària, així com per la resta d'activitats econòmiques i, en conseqüència, un poblament més elevat.

Els indicis de poblament al baix Priorat són força antics, tal com testimonien les restes trobades en jaciments de superfície i també en coves i balnes: les coves del Xollat, al bell mig de les Burgueres, el Cau del Molí Paperer, la Miloquera i Cal Montagut. El material més abundant és la indústria lítica i la ceràmica, principalment la d'origen romà que fa pensar en l'existència d'una vil·la romana a la zona de Marçà. Cal destacar també les troballes de sílex del paleolític superior a la tosseta dels Guiamets o les restes preibèriques del Masroig.

La presència de Falset és determinant en aquest espai territorial per la seva localització, la seva condició de lloc de pas i la seva evolució històrica, que ha motivat una certa preeminència sobre el conjunt de la comarca, sense arribar a la influència que tenen les capitals en les comarques veïnes.

La població de Falset es caracteritza per la construcció dalt del turó, inicialment de manera adjacent al castell, bastit al segle XII i que fou residència dels comtes de Prades i més endavant presó. En general, el nucli de Falset ha anat adquirint en les darreres dècades una configuració força més moderna que la resta de municipis de la comarca, especialment a partir de la creació de noves promocions d'habitatges. En aquest municipi el poblament és dispers, especialment a la zona propera a Marçà.

Malgrat tot, la configuració del nucli presenta encara en bona part una estètica tradicional a l'entorn de la plaça porxada de la Quartera, construïda en pendent. Es conserven edificis d'interès, com el palau dels ducs de Medinaceli (1630), el dels comtes d'Azara (del segle XVIII), l'església arxiprestal de Santa Maria (1770) o el celler cooperatiu, bastit el 1919 per Cèsar Martinell, i que és un dels més destacats de Catalunya. També es conserven a l'interior de la

població racons d'interès com la font del Batlle, la plaça Vella o el Portal del Bou. A l'exterior, de la mateixa manera que a la resta dels municipis d'aquesta comarca, destaca l'ermita de Sant Gregori, pel seu emplaçament en un sorprenent paratge de roca roja.

Marçà es localitza al peu de la Miloquera, cim on hi ha les restes del castell que recorda la dominació sarraina (mitjan segle IX) i una església del final del romànic. Concretament al segle XV, alguns dels habitants de l'antic nucli van baixar a viure al peu del turó, utilitzant pedres del poble vell per a aixecar les noves construccions. Durant el segle XVIII va tenir lloc la consolidació del nucli, que no ha variat excessivament d'estructura en els darrers temps (tot i que també es comencen a registrar indicis de nova expansió residencial).

El Masroig és probablement d'origen islàmic, tot i que també hi ha troballes preibèriques al puig Roig i restes de fortificacions ibèriques al coll de les Pinyeres. És probable que l'origen del nucli de població es trobi en un grup de masies. Després de la Reconquesta, la població passà sota el domini dels Castellvell i dels seus successors, els Entença, del comtat de Prades, seguint les vicissituds que visqué aquesta casa comtal. Això va afavorir una evolució paral·lela a les altres poblacions de la zona. El nucli, al mateix temps, ha agafat una configuració allargassada sobre una carena poc elevada, com moltes altres poblacions del Priorat.

Dels Guiamets n'existeix referència escrita a partir dels segles XIII i XIV, encara que no va passar a ser parròquia fins al 1787, i va dependre del municipi de Tivissa fins al 1818. El nucli de població presenta una estructura força continguda i també allargassada, encara que amb la presència de diverses edificacions a la zona que dona al pantà. El pantà dels Guiamets va ser construït el 1951. El 1971 va comportar un important augment demogràfic que es va normalitzar posteriorment.

Les característiques de la zona han afavorit històricament l'extensió dels conreus de secà –vinya, ametller, avellaner– i alguna petita franja d'horta, així com una certa expansió dels fruiters en la zona de contacte amb la Ribera d'Ebre. En aquest context, la vinya té una presència preeminent en el paisatge i ha avançat en detriment de la resta de conreus. Els conreus de vinya estan inclosos en les denominacions d'origen Priorat i Montsant, aquesta última amb més extensió.

L'adveniment de la plaga de la fil·loxera, al final del segle XIX, va suposar un trasbals socioeconòmic sense precedents a les zones vitivinícoles europees. Al baix Priorat (com a tota la resta del Priorat) després d'uns anys d'expansió sense precedents per les caigudes de producció d'altres zones vinyateres, la plaga arribà tot just quan a França començaven a fer rendibles les primeres collites dels ceps plantats sobre portaempelts americans, la qual cosa encara va agreujar més la crisi.

Al mateix temps, els espais més difícils de treballar per a l'activitat agrícola, com els fons de les valls o les zones en turons i de mitja muntanya, com la del sector del Pradell, històricament també havien estat conreades. Per les restes de marges i altres elements de pedra associats a les pràctiques agrícoles (aljubs, barraques, etc.) es pot deduir que des de la meitat del segle XIX fins a la primera del

segle xx, gran part del territori estava organitzat en bancals i conreus. Molts boscos van ser arrabassats i només quedaren sense rompre els vessants amb més pendent, els indrets excessivament rocosos i els fondals esquerps dels barrancs.

La traça ferroviària de la línia Reus-Móra la Nova, inaugurada l'any 1891, així com altres infraestructures per a la mobilitat de la població han constituït elements de transformació del paisatge. És el cas de les diferents carreteres locals, especialment, l'N-420, que s'assenta en part sobre l'antiga connexió entre Reus i Móra d'Ebre (que data de l'època moderna). A aquesta via cal registrar en els darrers anys diverses construccions associades, tot i que amb un impacte més aviat localitzat, a excepció de les immediacions del coll de la Teixeta.

De fet, les transformacions del paisatge del baix Priorat, atès el caràcter fortament humanitzat, tenen molt a veure amb les oscil·lacions econòmiques i socials registrades especialment a partir de la segona meitat del segle XIX i que inclouen els efectes de la fil·loxera i la reactivació posterior, els efectes de la Guerra Civil en la demografia i el procés migratori posterior a favor de les àrees urbanes litorals.

Aquests fets han tingut una major incidència en el sector del Pradell-la Torre de Fontaubella, on unes condicions ambientals més restrictives, sobretot pel que fa a pendents i tipus de sòl, han exagerat més els resultats paisatgístics generats per les dinàmiques socioeconòmiques. Així, si al final del segle XIX i començament del XX hi havia un paisatge caracteritzat pels conreus que s'enfilaven pels vessants i unes masses forestals poc desenvolupades, avui dia s'observa un paisatge dominat per les masses forestals en diferents estats de desenvolupament en funció de si han estat o no afectades pels incendis forestals, i uns conreus situats als terrenys més planers.

Organització i dinàmica actual del paisatge

El paisatge del baix Priorat està caracteritzat pel predomini de la superfície dedicada al conreu. Malgrat aquesta característica que proporciona un sentit de conjunt, el paisatge és força divers. La configuració del relleu distingeix entre les valls petites i tancades de Pradell i la Torre de Fontaubella, el nucli central del baix Priorat, articulat pel poble de Falset, i la plana, que des dels Guiamets enllaça amb les terres de la cubeta de Móra. De fet, la fossa de Falset només és plana en relació amb els relleus alterosos que l'envolten, ja que internament presenta un bon nombre de serres baixes i turons que han quedat ressaltats pel treball erosiu de la xarxa de barrancs i torrents.

El baix Priorat es correspon aproximadament amb el conjunt de les unitats del pla de Falset, lo Sarraí-lo Collroig, baix Siurana i muntanyes de Pradell-la Torre identificades a la Carta del paisatge del Priorat.

El paisatge agrícola és àmpliament preponderant al baix Priorat, a excepció del sector de Pradell-la Torre, on es concentra als fons de vall. La disponibilitat d'aigua freàtica i, per tant, la possibilitat de reg

és la causa principal d'una gran diversitat d'espècies agrícoles. El nombre d'hectàrees conreades és molt elevat, per la qual cosa és la zona del baix Priorat amb més intensitat de cultiu sobre el total de superfície. Els conreus principals són la vinya i una proporció important d'ametllers i olivers, tot i que al baix Siurana irromp significativament el cirerer, especialment a les parcel·les de regadiu dels Guiamets, una mostra avançada de les grans plantacions de fruita dolça de la cubeta de Móra. D'altra banda, el conreu de l'avellaner és important als sectors més frescals del sector de Pradell-la Torre.

Amb la creació de la Denominació d'Origen Montsant s'ha observat una certa revitalització del sector agrari, que pot afectar de manera diferent el paisatge. El sector del pla de Falset no en resultarà gaire afectat, ja que pràcticament la totalitat del sòl rústic és agrícola. No obstant això, alguns dels conreus progressivament podrien reconvertir-se en vinyes (particularment els ametllers i els avellaners). Els canvis poden ser més importants al sector del baix Siurana, ja que en aquesta zona s'afegeix l'ampliació de l'àrea de reg del pantà de Guiamets i encara queden àrees relativament extenses per a convertir a conreu.

Des del vessant visual, el paisatge del sector pla experimenta una dinàmica estacional ben perceptible deguda a l'abundància de conreus tals com la vinya o el cirerer, en contrast amb la vegetació natural, de caràcter perennifoli, que no presenta variacions importants.

D'altra banda, les activitats mineres ocupen una superfície molt reduïda, però algunes tenen una incidència significativa sobre el paisatge.

També cal considerar els incendis forestals. Els incendis forestals més importants que han afectat els boscos del baix Priorat es van produir durant la dècada dels anys vuitanta. Sempre van afectar el sector oriental: les serres de Pradell i de l'Argentera el 1980 amb 671 hectàrees cremades; els boscos de lo Morrot l'any 1982, amb 53 hectàrees calcinades pel foc i de nou les serres de Pradell i de l'Argentera l'any 1986, amb 970 hectàrees afectades pel foc. De fet, l'empremta d'aquest darrer incendi encara es percep en el paisatge vegetal del vessant nord-oest de la serra de Pradell, on la vegetació forestal encara no s'ha recuperat totalment i un mosaic de boscos i brolles colonitza el vessant occidental de la serra. En aquest sentit, gairebé tot el territori, excepte un petit sector articulat al voltant del riu Siurana, forma part d'un perímetre de protecció prioritària.

Així, el domini de la vegetació natural correspon a les brolles calcícoles de romer, mentre que els boscos es restringeixen als fondals dels barrancs. Destaca el sector de la punta del Peiró on creix una població autòctona molt característica de pinastre considerada un dels principals valors naturals que, entre altres motius, ha comportat la inclusió de la serra de Pradell-l'Argentera al PEIN.

Pel que fa als nuclis urbans, es localitzen a les planes agrícoles: a la central, Falset i Marçà; a l'occidental, el Masroig al centre i els Guiamets al sud-est; i al sector oriental, els nuclis de Pradell de la Teixeta i la Torre de Fontaubella. També té una importància relativa el poblament dispers, especialment al pla de Falset. Aquest fet

explica, en part, que s'hagin conservat alguns dels masos més interessants.

A les dinàmiques vinculades amb l'activitat agrícola cal contraposar-hi les dinàmiques urbanes, com la reconversió de molts masos en habitatges, ja siguin primeres o segones residències. La dispersió d'edificacions que s'ha produït els darrers anys a l'entorn del nucli de Falset és un dels factors que afecten la qualitat del paisatge del sector central del baix Priorat. Actualment, els esforços van dirigits a articular aquestes edificacions disperses estructuralment i funcionalment amb el conjunt del nucli. Per la seva banda, Marçà, ha plantejat una reserva de sòl per a habitatges unifamiliars aïllats i en filera que, malgrat tot, és força limitada. També es preveu un cert creixement en altres nuclis relativament grans de la zona, com el Masroig.

L'N-420 és la via de comunicació més important. Creua d'est a oest pel mig de la unitat, fet que la converteix en el corredor amb més observadors de la comarca. A més, hi ha diverses carreteres locals, la majoria de les quals parteixen en sentit radial des de Falset a altres poblacions prioratines: la T-710 cap a Gratallops, la TP-7101 cap a Bellmunt, la T-300 i la T-363 cap a Marçà, o la T-740 cap a Porrera. De l'N-420 surten les carreteres T-734, d'accés al Masroig, i la TV-3031, d'accés als Guiamets. A aquestes infraestructures lineals s'ha d'afegir la línia de ferrocarril Barcelona-Madrid i dues línies d'alta tensió, de 110 i 220 kV que circulen pel nord del sector.

L'actualització de les infraestructures viàries i la creació de nous vials pot esdevenir un factor de risc per al paisatge. Aquesta àrea és el corredor de comunicacions natural entre les comarques del Priorat i el Baix Camp i la Ribera d'Ebre. L'eix de l'N-420 suporta un trànsit cada cop més intens que ha obligat a realitzar, fa pocs anys, una variant al seu pas per Falset.

També cal mencionar la instal·lació del parc eòlic del Trucafort, l'any 1999, a les serres de Pradell i de l'Argentera. Els seus aerogeneradors són visibles des de molts punts del baix Priorat i han modificat el perfil visual de la carena. Per altra banda, el parc eòlic del coll de la Teixeta (Mas de la Potra) i el del collet dels Feixos, si bé són fora de la zona, també són visibles des del baix Priorat.

En clau de síntesi, el baix Priorat és un bon exemple d'un paisatge rural fortament humanitzat. A la presència dels nuclis urbans cal afegir la presència de masos, barraques, pous, basses o magatzems associats a unes explotacions agràries majoritàriament actives. Aquests aspectes, units a la presència de les infraestructures industrials, esportives, energètiques, etc., expliquen la humanització d'un paisatge que segueix mantenint el caràcter eminentment rural.

Al sector del baix Siurana, el riu Siurana es converteix en el principal referent del paisatge local. Un element molt característic és l'embassament dels Guiamets, amb una capacitat de 9,7 hm³, que recull les aigües de la conca de la riera de Marçà i Fontaubella. El sector de lo Sarraí-lo Collroig actua de barrera orogràfica entre el pla de Falset i el baix Siurana, i és una alineació nord-sud de turons

boscosos que inclou un nombre important de gorgs i estrets, típics del paisatge càrstic.

Finalment, al sector del Pradell-la Torre, l'estructura del mosaic paisatgístic és justament a la inversa que a la zona de la plana. Aquí el predomini correspon a les superfícies forestals, enmig de les quals s'insereixen els conreus de secà. A la part superior d'aquesta formació, així com als vessants obacs de sant Cristòfol, la Pòpia, lo Morrot i el puig de la Font, es manté encara la vegetació forestal entre el rocam, dominada pels alzinars amb roures i la presència característica del pinastre. Hi són presents els aerogeneradors i les torres de comunicació que modifiquen visualment la línia de carena de la serra de Pradell.

Expressió artística del paisatge

Espinàs descriu en diversos paràgrafs el paisatge del baix Priorat al seu llibre *Viatge al Priorat*.

Entre Marçà i Falset: "La carretera va sempre enlairada. Una baixada. Se sent, cap a la dreta, en el paisatge ondulat, un soroll de tren. Una pujada. D'aquesta altura es veu l'extensió de les vinyes, que en el dia ennuvolat tenen color de coure patètic i una curiosa contracció defensiva. Com si les acabessin de ferir. De tant en tant, un pàmpol de prodigiosa púrpura, que no sols és bell sinó consolador, com la sang visible, com la llàgrima vessada" (Espinàs, 1984: p. 219).

A prop dels Guiamets: "La casa, ull sobre el paisatge, té, però, la terrible fixesa de l'ull assecat, de l'ull buidat, i ara és tot el paisatge, –els pins, i els ceps, i el riu, i l'ocell que passa– el que mira dolorosament la casa, que hi és clavada com una brossa. Més valdria que vingués una gran ventada i deixés la terra neta de cicatrius" (Espinàs, 1984: p. 29).

Des del Masroig, fa referència tant al paisatge com a les muntanyes que el tanquen pel sud: "Veig una bona extensió del baix Priorat, que sota la pluja té un color de caramel llepat, i al fons les muntanyes que el tanquen, blau morades" (Espinàs, 1984: p. 73).

També des del Masroig es descriu el paisatge que s'albira cap al nord, amb la referència a les unitats veïnes:

"Anem a mirar el Montsant –diu en Baptista– vejam quin temps es prepara. Quan sortim ha parat de ploure. Ens enfilem pels carrers, defugint el fang i els bassols d'aigua. Arribem en un punt del turó del Masroig d'on es veu l'altra banda, la part del Priorat autèntic, i al fons el Montsant, plujós" (Espinàs, 1984: p. 76).

De Falset, fa una descripció del paisatge urbà del centre històric: "Ara bé, cal no perdre's la segona cara de Falset, la que mira endins -que és una cara de noble discreció. Dóna bo de fer-hi unes quantes voltes, i a cada volta la vila es fa més amiga i més bonica. Fins que s'arriba a la Quartera, que és el nom de la plaça-passeig del Falset de debò. Porticada, neta i polida, ornamentada a la moderna però conservadora d'un aire tradicional, la Quartera és la

peça urbanística més senyora del Priorat –burguesament senyora” (Espinàs, 1984: p. 82).

Joan Asens Aguiló descriu en el seu llibre sobre la comarca *Guia del Priorat* (1981), el poble de la Torre de Fontaubella i la seva façana paisatgística principal, la Mola de Colldejou, que pertany a la serra de Llaberia:

“El petit poble de la Torre de Fontaubella està situat a la capçalera del barranc o riera de Marçà, i al peu mateix de la Mola de Colldejou, la muntanya de línies perfectes i clàssiques com el Partenon” (Espinàs, 1984: p. 81).

Valors en el paisatge

Al baix Priorat, els valors històrics del paisatge són diversos. Al sector del pla de Falset el patrimoni principal és de tipus arquitectònic i lligat al paisatge urbà: a Falset hi ha la cooperativa, d'estil modernista, dissenyada per Cèsar Martinell, el castell i la plaça de la Quartera. Al mateix sector tenen cert interès arquitectònic i patrimonial tot un conjunt de masos, alguns dels quals s'han restaurat per reconvertir la seva activitat, com és el cas del mas Trucafort, entre Falset i Bellmunt.

De forma similar, al sector del baix Siurana es conserven uns recursos patrimonials relacionats amb l'activitat humana, com les mines abandonades de Bellmunt, que són el testimoni d'un Priorat més poblat i amb un nivell d'activitat més alt.

Al sector del Sarraí-coll Roig destaquen les restes protohistòriques del poblat preibèric del puig Roig del Roget i el camp d'urnes de la Tosseta, al nord-oest i el sud d'aquest sector. També s'han de citar l'ermita de la Mare de Déu de les Pinyeres on acut gent del Masroig, Bellmunt del Priorat i el Molar, i les construccions rurals de pedra seca, que hi són freqüents com en altres àrees amb predomini de pedra calcària.

Al sector de les muntanyes de Pradell-la Torre destaquen la ubicïtat i abundància de construccions rurals de pedra seca, que testimonien l'ús agrícola d'una part molt important del territori, avui cobert per brolles i boscos. Amb tot, encara es conserven als vessants muntanyosos alguns conreus abancalats en actiu d'un valor estètic molt important.

Entre els valors ecològics del paisatge destaquen les dues alineacions orogràfiques que tanquen la vall on hi ha els pobles de Pradell i la Torre de Fontaubella i que conflueixen al coll de la Teixeta. La serra de Pradell, a l'est, es troba inclosa en el Pla d'espais d'interès natural (serres de Pradell-l'Argentera). Aquest espai destaca per tenir una bona representació de comunitats pròpies de la muntanya silícia, però sobretot, per la presència de teixedes i d'una de les poques poblacions autòctones de pi pinastre a Catalunya. El turó de la Miloquera, al sud del nucli de Marçà, és una altra petita àrea protegida que forma part del gran espai PEIN de la serra de Llaberia-la Mola. A l'altra alineació muntanyosa del sector Pradell-la Torre destaquen els relleus del Morrot, la Pòpia i les Soleies. La zona ha estat catalogada com un lloc d'interès comunitari (LIC) i zona d'especial protecció de les aus (ZEPA) i forma part de la xarxa Natura 2000, atesa la presència de l'àguila cuabarrada.

És destacable també la presència en aquestes muntanyes d'un arbust mediterrani silicícola molt rar a Catalunya: es tracta de l'estepa populifòlia, que al Principat només creix a les brolles d'estepes de la Serralada Prelitoral i en alguns punts del Baix Camp i del Priorat.

En el sector de lo Sarraí-lo Collroig i del baix Siurana, destaquen els paisatges espectaculars fruit de la combinació de fenòmens càrstics i tectònics que es troben al conjunt anomenat los Avencs, molt conegut i visitat pels veïns dels pobles propers. Es tracta d'uns gorgs existents, entre estrats calcaris molt inclinats, al vessant esquerre del barranc dels Molins. En funció de l'orientació, cadascuna d'aquestes esclatxes presenta un ambient propi i singular. Els més importants són l'avenc Fosc, l'avenc Clar i l'avenc Verd.

El poble del Masroig es localitza dalt d'una petita carena en un sector del baix Priorat on el relleu és més accidentat. Un ric mosaic de vinyes i camps d'ametllers i oliveres es disposa esglaonadament en els vessants de poc pendent. Observatori del Paisatge

El turó de la Miloquera forma part de l'EIN Serra de Llaberia-la Mola i se situa molt a prop del nucli de Marçà. Observatori del Paisatge

L'alineació orogràfica de lo Sarraí-lo Collroig té un valor inqüestionable com a espai natural enmig de les zones conreades del pla de Falset i del baix Siurana, i trenca així la monotonia d'un paisatge homogeni, esdevenint un corredor biològic entre les muntanyes de la serra de Llaberia i el curs mitjà del Siurana.

El conjunt d'avencs esmentats més amunt, a banda dels seu valor ecològic, també destaquen pel seu alt valor estètic, així com els ecosistemes de la serra de Pradell, en especial el bosc de pinastre, que presenta aquesta peculiaritat com una de les característiques de l'entorn local.

446

Entre els valors religiosos i espirituals, destaca la presència de l'ermita de Sant Gregori, l'única del Priorat bastida entre les roques roges del Buntsandstein. Prop d'aquesta ermita, també s'hi havia alçat la de Sant Cristòfol, de la qual avui només queden les restes. Aquests elements, a banda de la seva qualitat estètica i el seu valor social com a àrea d'esbarjo, tenen un component espiritual i identitari arrelat en la població local.

L'ermita de Sant Gregori, a prop de Falset, se situa en un paratge de roca roja del Buntsandstein. Observatori del Paisatge

En relació amb el valor productiu del paisatge, cal destacar l'estreta relació que s'estableix entre l'elaboració d'uns vins de qualitat i el manteniment d'un paisatge endreçat i d'una elevada qualitat estètica. Aquesta és una qüestió que el sector del vi defensa donant suport a iniciatives com la Carta de paisatge del Priorat, a través dels consells reguladors de les DOQ Priorat i DO Montsant.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Hi ha diversos punts des d'on es pot gaudir del paisatge del baix Priorat, com a la muntanya de Sant Cristòfol, amb panoràmiques úniques sobre el pla de Falset, i el del Peiró, punt culminant de la serra de Pradell amb excel·lents vistes del Camp de Tarragona.

Altres miradors són: a la muntanya del Morrot (o Morral), n'hi ha un parell més amb àmplies perspectives sobre el pla de Falset; també la Miloquera (a Marçà), la serra d'Obagues (al nord de Falset) o el mirador d'Altafalla (la visió del pla de Falset des de Sant Cristòfol és privilegiada).

Tots aquests miradors són accessibles a través d'una xarxa de senders senyalitzats que parteixen de diversos indrets de la zona.

- Sender de la Teixeta: és un recorregut circular des de Pradell que travessa la carena culminant de la serra homònima des del portell del Peiró fins al coll de la Teixeta, ruta en la qual es poden contemplar vistes esplèndides de la plana litoral del Camp de Tarragona. També recorre la carena que tanca la vall per ponent, al puig de la Font, mirador privilegiat del baix Priorat mateix.
- Sender de les ermites de Falset: recorregut circular des de Falset, que permet accedir a les ermites de Sant Gregori, Sant Cristòfol i al mirador de les torres d'Altafalla.
- Sender de les Sentius: un tram del sender que passa pel territori i dona accés als miradors del Morral.
- Sender de la Mola: una part d'aquest sender travessa el baix Priorat. En aquest tram, el coll de l'Eudalda és un bon mirador sobre l'àrea.

A més, el GR-7 ressegueix el límit est de la unitat per la serra de l'Argentera i la serra de Pradell.

Pel que fa a les carreteres per gaudir del paisatge, es recomana el tram de Falset a Porrera per la T-740, com també l'itinerari que ressegueix el límit sud de la unitat, amb la unitat veïna de la serra de Llaberia, per la carretera local dels Guiamets a Capçanes, on s'agafa la TV-3002 fins a Marçà, segueix per la TV-3001 a la Torre de Fontaubella, i passa finalment a la T-322 fins a Coldejou.

Possible evolució del paisatge

Ateses les característiques diverses del baix Priorat, cal apuntar particularitats de caràcter intern a l'hora de preveure les possibles perspectives d'evolució del paisatge.

El poble de Falset és el nucli més dinàmic del baix Priorat. La implantació d'edificis i polígons de diferent tipologia i aspecte, una de les bases del seu creixement urbanístic recent, pot alterar el paisatge periurbà i fer disminuir la qualitat general del paisatge. ICC

En el cas del pla de Falset, es tendeix a una continuïtat en el procés de plantació de vinya, en el marc de la Denominació d'Origen Montsant, mentre que, pel que fa al conreu de l'olivera, que forma part de la zona de producció de la DO Siurana, es preveu una continuïtat o un manteniment i una reducció de l'ametller. Altres factors de modificació paisatgística de la zona són els derivats del procés de creixement urbanístic de Falset i Marçà, incloent-hi la creació d'activitats industrials i de serveis a la mobilitat a la rodalia de les poblacions, tot i que es tracta de creixements moderats. També es pot preveure una certa dinàmica de creació de construccions aïllades, tot i que, previsiblement, aquest procés es podrà regular amb l'aplicació de la normativa de planejament dels municipis esmentats.

Pel que fa a la zona de lo Sarraí-lo Collroig, es preveu un creixement dels nuclis edificats molt més moderat, així com el manteniment –amb tendència a l'increment– de l'extensió vitivinícola. Tal com passa al pla de Falset, es pot registrar la construcció d'instal·lacions vinculades a l'activitat agrària així com, de manera més puntual, altres de dedicades al lleure.

En el cas del Baix Siurana, les possibles modificacions també aniran lligades majoritàriament a l'evolució de l'activitat agrària, encara que en aquest cas la vinya convisqui amb altres conreus. En aquest sentit, caldrà veure l'evolució de conreus com l'ametller, fins fa uns anys força extensos. Per altra banda, també s'ha de prendre en consideració la creació de pistes i vials diversos a l'entorn del Siurana, que s'han impulsat en els darrers anys, i que poden

comportar una incidència directa sobre el paisatge, l'accessibilitat a zones d'interès i la possibilitat d'impactes diversos a nivell local.

El fenomen de la urbanització associada a l'obertura o arranjamant de vies de comunicació pot generar un seguit de transformacions paisatgístiques derivades, tot i que segurament serà el sector del pla de Falset el que absorirà la major part d'aquestes dinàmiques.

Els incendis forestals, que en el sector de Pradell-la Torre han estat importants, es preveu que continuaran; les causes bioclimàtiques segueixen presents.

Un altre factor que pot ser important en l'evolució del paisatge del baix Priorat és el desenvolupament de l'energia eòlica.

Avaluació d'amenaces i oportunitats

Amenaces:

- Les bones comunicacions poden accentuar les transformacions del paisatge, sobretot d'aquelles àrees més dinàmiques com els voltants del nucli de Falset. Caldrà posar èmfasi en l'ordenació d'aquests espais per tal que les actuacions s'integrin en l'entorn.

Oportunitats:

- L'extensió de les masses forestals no és molt representativa però sí que s'ha de tenir en consideració la qualitat de la flo-

ra. Sobretot la presència de teixedes, una pineda de pinastre, i l'estepa populifòlia, un dels motius pels quals part dels boscos inclosos en aquesta unitat estan protegits pel PEIN i la xarxa Natura 2000.

- Tot i que el poblament es concentra sobretot a Falset i als altres nuclis del baix Priorat, existeix poblament dispers fruit de l'ocupació històrica. Aquest fet, a part de donar caràcter a la unitat, pot ajudar a la gestió del medi rural des de la proximitat que aquest tipus d'assentaments ofereixen, a part del valor patrimonial inherent a l'arquitectura dels masos.
- La variació cromàtica que ofereixen els paisatges agrícoles al llarg de les estacions és un dels elements més rellevants del paisatge i un atractiu per a la promoció.
- La serra del Sarraí travessa el baix Priorat de nord a sud i té una important funció connectora entre les muntanyes de la serra de Llaberia i el curs mitjà del riu Siurana.
- La densa xarxa de camins existent pot ser molt adient per al desenvolupament d'activitats turístiques relacionades amb el senderisme, i per contribuir a la valoració del paisatge agrícola del baix Priorat.

Objectius de qualitat paisatgística

448

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge agroforestal viu, caracteritzat per un relleu planer, suau i ondulat, amb serres baixes i barrancs forestals, i un ric i variat mosaic agrícola de vinya, olivera, avellaner, ametller, i amb alguns cirerers de regadiu, ben gestionat.

OQP2

Una capital de comarca, Falset, que augmenti la presència i la força en l'entorn com a nucli prestador de serveis urbans i que mantingui el caràcter nodal dels futurs desenvolupaments urbans, a fi d'evitar la dispersió i procurant respectar els elements patrimonials particulars (principalment el nucli antic, el castell, la cooperativa d'estil modernista i la plaça de la Quartera).

OQP3

Uns paratges de gran valor escènic, presidits per la mola de Collejou i la serra de Llaberia, amb uns parcs eòlics de la serra de Pradell-l'Argentera redimensionats per a minimitzar els impactes dels aerogeneradors en els punts més elevats d'aquestes carenes.

OQP4

Un paisatge agrícola viu i amb una arquitectura tradicional de pedra seca ben conservada i que segueixi actuant com a element definidor d'aquest paisatge. Aquest paisatge, situat entre l'embassament dels Guiaments i el tram final del riu Siurana, està caracteritzat per una ampla terrassa agrícola que s'estén en camps esglaonats en els vessants de poc pendent, i esdevé una mostra representativa d'un anterior predomini de l'agricultura a les valls de Pradell i la Torre.

OQP5

Una imatge d'espai rural ordenada amb unes edificacions de nova planta d'ús residencial, agrari i industrial inspirades en la tipologia arquitectònica de la zona i projectades d'acord amb l'emplaçament però, també, amb el possible enderroc de les edificacions en desús.

Àrees amb valors especials per protegir

- Elements patrimonials del nucli urbà de Falset, com el castell, la cooperativa d'estil modernista i la plaça de la Quartera, i l'ermita de la Mare de Déu de les Pinyeres, on s'aplegant dels pobles del Masroig, Bellmunt del Priorat i el Molar. Cal conservar i adequar aquests elements per a l'ús públic.
- Hàbitat especial de la pineda de pinastre (*Pinus pinaster*), a la serra del Pradell, per la seva raresa i singularitat.
- Paisatge de cingles i codines de la serra de la Cova Santa, el Puig Roig i lo Sarraí. Cal preservar-los d'actuacions agressives i recuperar-ne el valor.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals de la serra de Pradell, Les muntanyes i muntanya de les Soleies, la Tosseta-coll Roig-lo Sarraí. Cal compatibilitzar la gestió forestal sostenible amb la preservació dels valors ecològics, estètics i històrics. Emprendre mesures per a la reducció del risc d'incendis forestals i la minimització dels processos erosius, especialment en aquells espais que no gaudeixen de cap figura de protecció ambiental. En el cas del bosc de ribera del riu Siurana, propietat de la Generalitat de Catalunya i declarat bosc d'interès públic, es preservarà i gestionarà per millorar-ne la qualitat paisatgística.
- Els nuclis rurals de Masroig, els Guiamets, Marçà, el Pradell de la Teixeta i la Torre de Fontaubella, s'han de conservar i, si s'escau, restaurar-los, mantenint-ne l'aspecte compacte i integrant les noves construccions al paisatge preexistent. Alhora, caldria impulsar la redacció d'estudis per caracteritzar les tipologies, els materials i els codis cromàtics emprats en les edificacions tradicionals dels nuclis urbans per tal que serveixin de base a posteriors reglamentacions.
- Al nucli urbà de Falset, caldria evitar-hi el creixement dispers i millorar-ne la qualitat estètica dels accessos i perifèries residencials/industrials, impulsant estratègies de promoció del patrimoni històric del nucli antic (nucli antic, plaça de

la Quartera, castell, cooperativa modernista), i prioritant la urbanització que relligui les trames disperses de la perifèria i que tendeixi a la compacitat del nucli urbà.

- Miradors paisatgístics de la muntanya de Sant Cristòfol, del Peiró de la serra de Pradell, la muntanya del Morrot, la Miloquera, la serra d'Obagues, i el mirador d'Altafalla. Conservar-los i millorar-los per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions de territori i paisatges diversos.
- Paisatge de la vinya, present de manera destacada al pla de Falset-Marçà i els entorns dels Guiamets i el Masroig. Pels seus valors estètics i productius, caldria donar-los valor i promocionar-los com a recurs turístic.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Mosaics agroforestals de conreus arboris i bosquines de pi blanc i brolles existents a les valls del Pradell de la Teixeta i la Torre de Fontaubella, que actuen com a zona de transició paisatgística vers les masses forestals de la serra del Pradell i la Mola de Colldejou, a la vegada que introdueixen elements de biodiversitat i de discontinuïtat amb què fer front als incendis forestals: per la seva singularitat, s'haurien de mantenir i millorar.
- Activitat extractiva situada entre els Guiamets i el Masroig. Caldria ordenar-hi l'activitat delimitant-ne l'extensió màxima, regenerant-ne els espais perimetrals i les àrees en desús i integrant-la paisatgísticament.
- Abocador de runes dels Guiamets, situat en un marge al costat mateix de la carretera d'accés al poble: caldria clausurar-lo i restaurar l'espai.
- Senyalitzar els recorreguts d'interès o itineraris paisatgístics als punts de principi i final:
 - a) Falset-Porrera
 - b) Guiamets-Marçà-Colldejou

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

- Element patrimonial i entorn
- Hàbitat especial
- Paisatge de cingles i codines

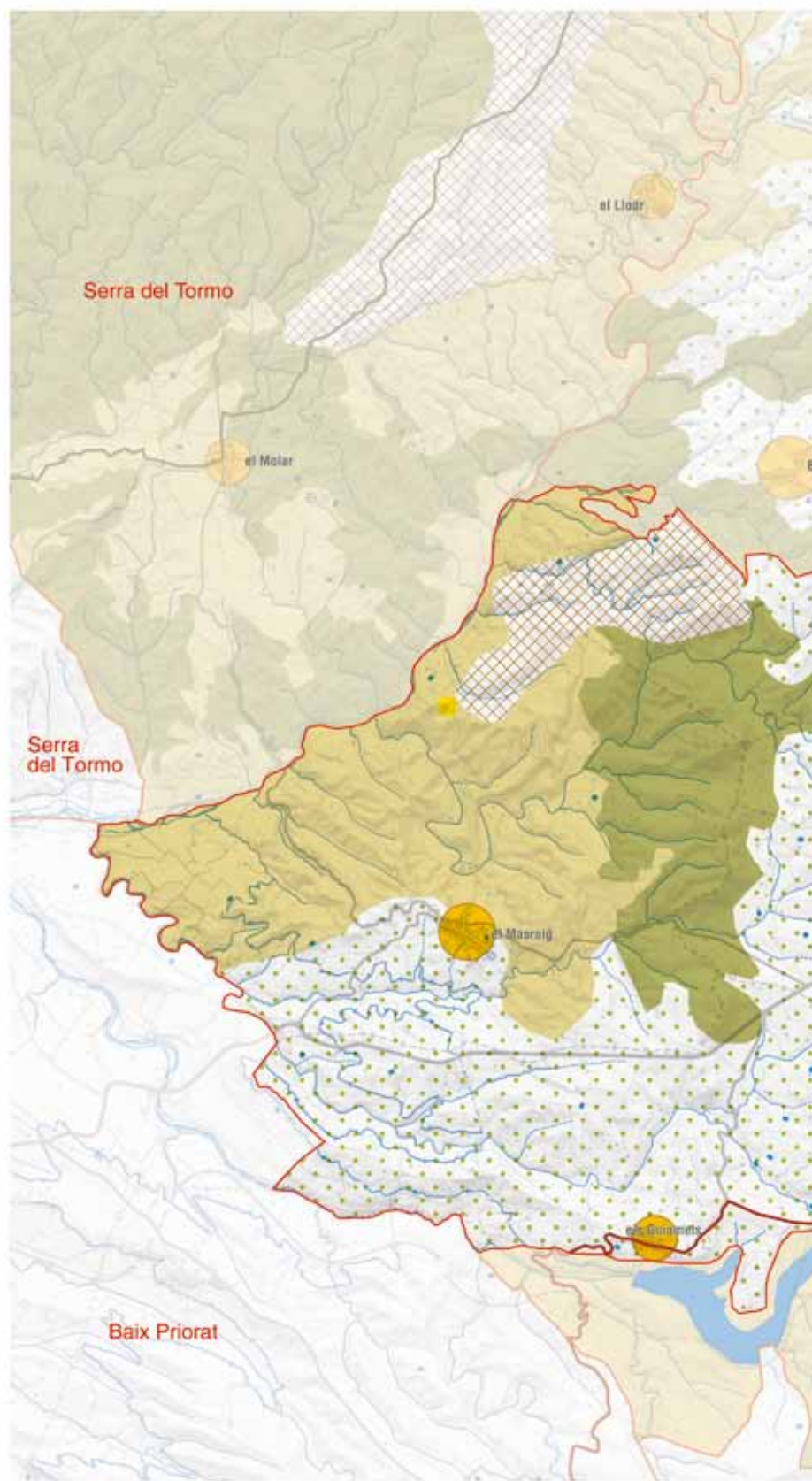
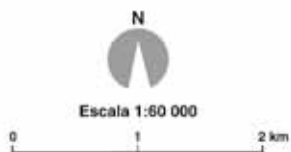
Àrees de foment de la gestió

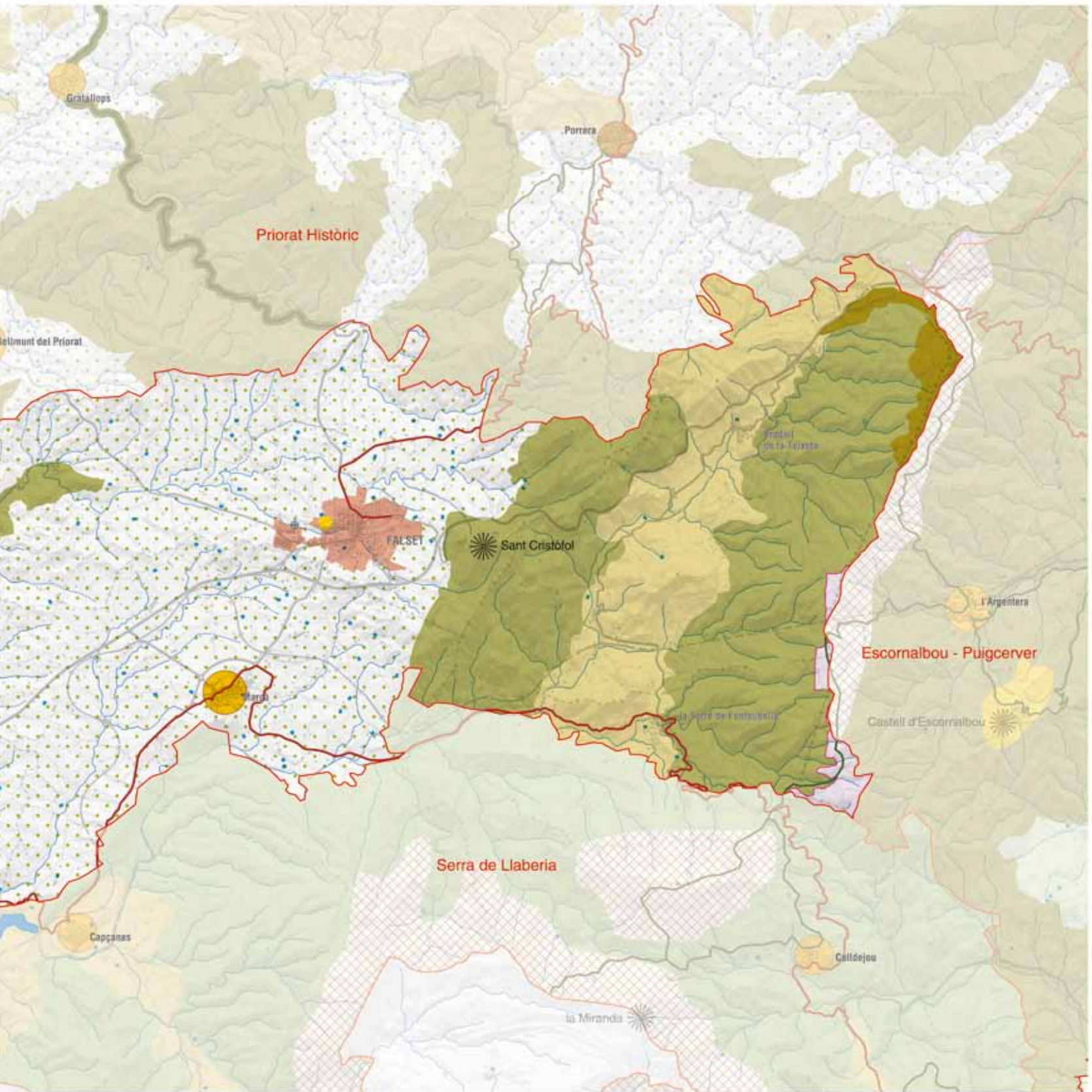
- Mirador
- Massa forestal
- Nucli rural
- Sòl urbà
- Paisatge de la vinya

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Mosaic agroforestal
- Itinerari motoritzat
- Itinerari a peu

450

13. Serra de Llaberia

Comarca:

Priorat i Baix Camp.

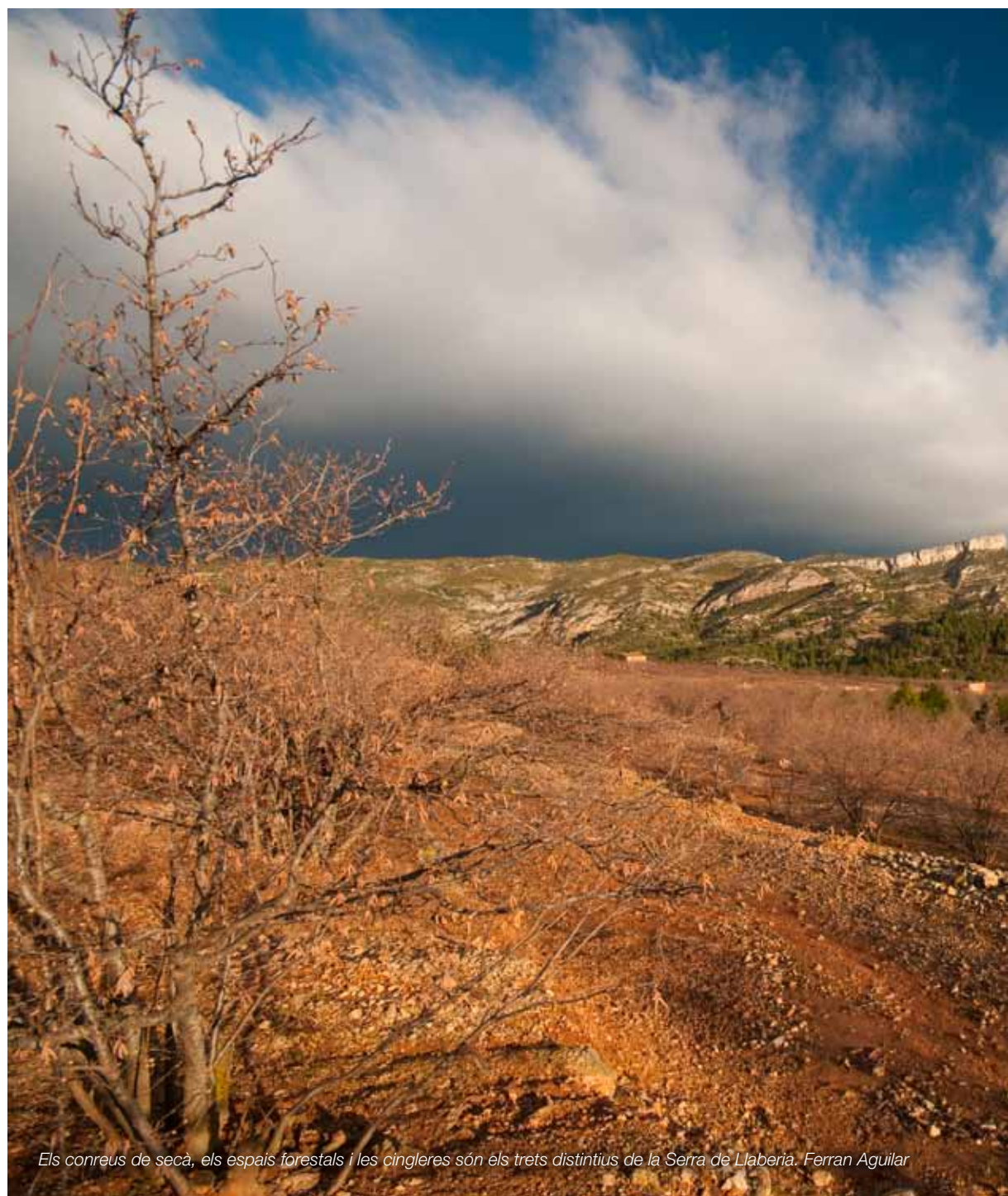
Superfície:

9.979 ha

Municipis:

Capçanes, sud de Marçà i la Torre de Fontaubella, Colldejou, Pratedip, nord de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant i fragments petits dels Guiamets, Pradell de la Teixeta, Vilanova d'Escornalbou i Mont-roig del Camp.

452

Els conreus de secà, els espais forestals i les cingleres són els trets distintius de la Serra de Llaberia. Ferran Aguilar

Trets distintius

- Paisatge de muntanya mediterrània caracteritzat per un relleu abrupte i alterós amb altituds dels cims més elevats properes als 1.000 metres: mola de Llaberia (919 m), mola de Coldejou (922 m).
- Predomini dels materials calcaris: dolomies i calcàries del Triàsic, Juràssic i Cretaci, molt afectats per accidents tectònics, sobretot en el sector meridional, i que com a conseqüència donen lloc a moles envoltades per cinyells de cingles.
- La vegetació ocupa més del 80% de la superfície del terreny. Les pinedes de pi blanc predominen en el vessant septentrional amb alzinars, pinedes de pinassa i colònies de roures de fulla petita a les obagues. Les garrigues i les brolles de romaní ocupen una gran extensió i s'estenen sobretot per les serres del sector meridional.
- No hi ha corrents d'aigua importants. Només en el vessant nord la xarxa de torrents conflueix en el torrent de Fontaubella, que desguassa en el pantà dels Guiamets i que és utilitzat per al rec dels camps del Baix Priorat i la Ribera d'Ebre.
- L'espai agrícola es localitza a les petites valls i replans interiors que ofereix el relleu. S'hi conreen ametllers, oliveres, avellaners i vinya. Els camps de cirerers i fruiters de regadiu apareixen on hi ha prou disponibilitat d'aigua.
- Paisatge poc habitat, on la població es concentra en els pobles de Capçanes, Coldejou i Pratdip, en una localització perifèrica respecte a les serres.
- Presència de fons escènics notables i visibles a gran distància com la mola de Coldejou i la Miranda de Llaberia.

Mirador

Itinerari motoritzat

8 Serra de Llaberia

Itinerari a peu

25 Colldejou - la Mola

38 Pratedip - Cabrafiga

39 Muntanya Blanca - Mont-roig

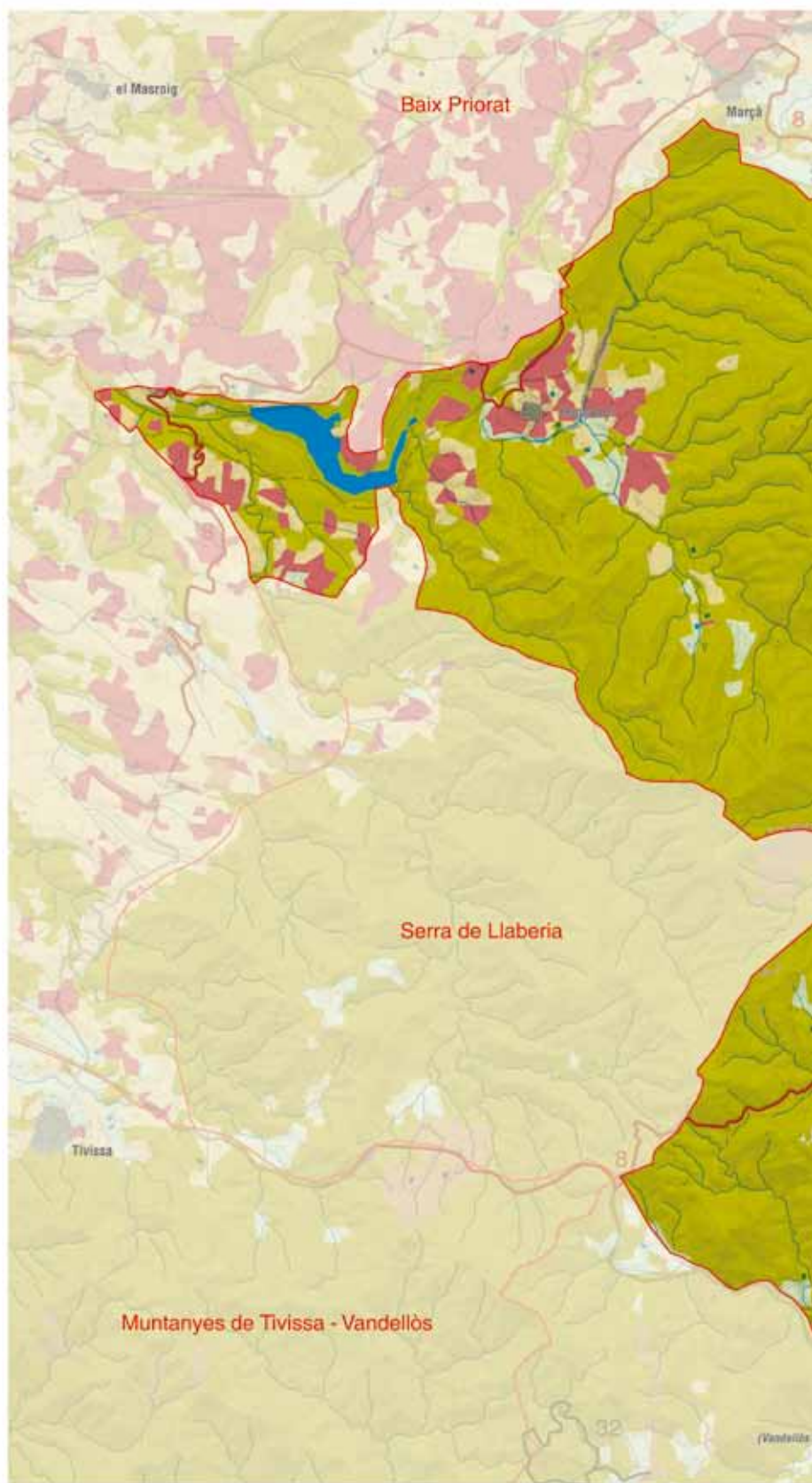
40 Pratedip - Crestes de la Seda

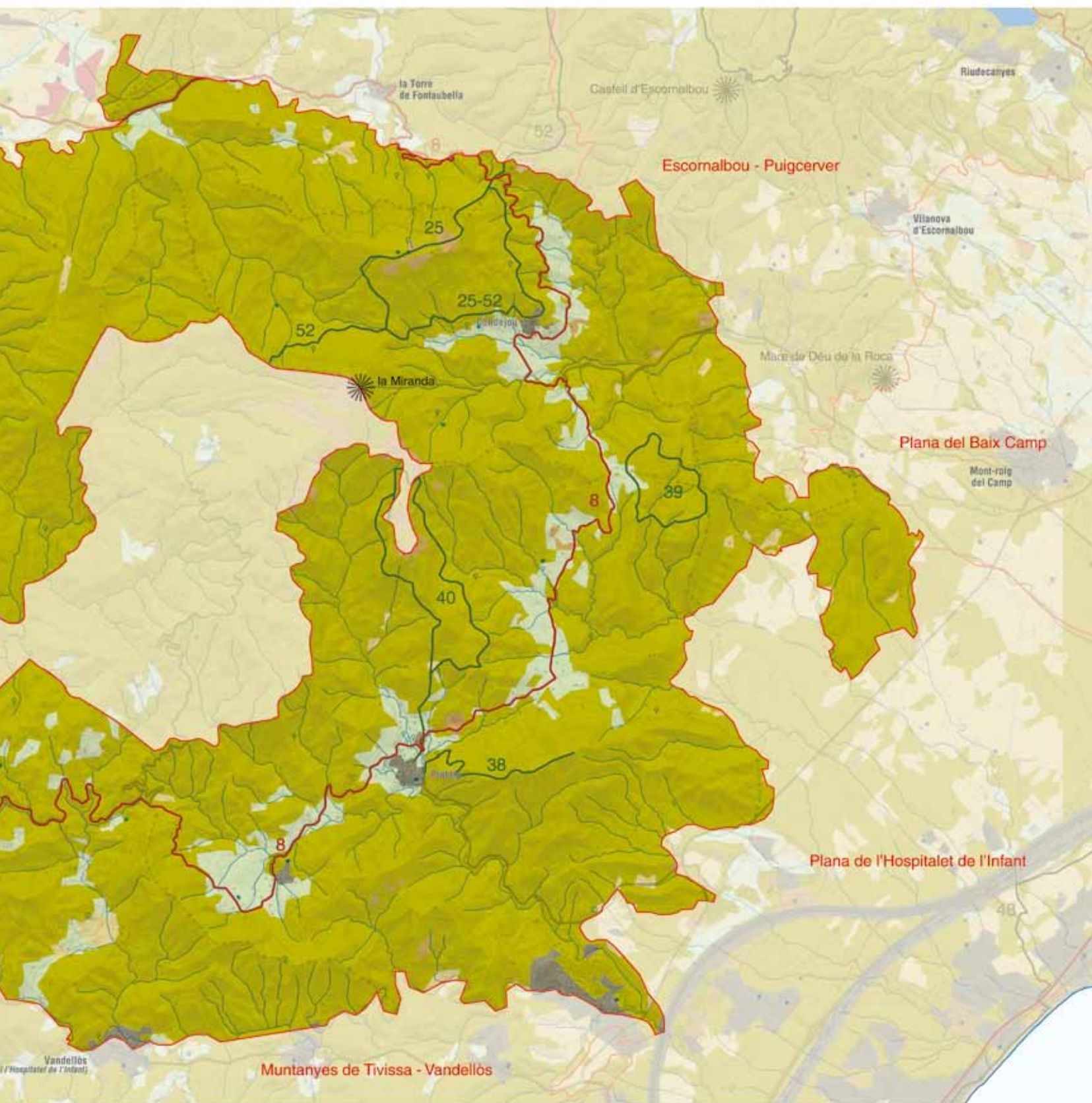
52 GR-7

454

Escala 1:60 000

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

La serra de Llaberia forma part de la branca meridional de la Serralada Prelitoral que es distingeix al sud de la fossa de Falset i a ponent de la plana del Baix Camp. El paisatge presenta un caràcter de muntanya baixa mediterrània, aspra i esquerpa. Malgrat que les màximes altituds no arriben a assolir els 1.000 metres, el desnivell en relació amb els terrenys veïns i deprimits topogràficament del Priorat, el Baix Camp i la Ribera d'Ebre és considerable, fet que reforça la impressió de territori agrest i muntanyós.

El relleu és molt intricat. Un conjunt de serres i moles: turons coronats per plataformes tabulars, se succeeixen des del sud de Falset fins al mar. Un primer arc exterior de muntanyes s'inicia al sud de la serra de l'Argentera i separa les valls interiors de la plana del Baix Camp i del veí massís de Vandellòs. La serra de la Gallina Cega (506 m), la muntanya Blanca (489 m), el puig de la Cabrafiga (614 m), la serra de Güena amb el puig del Marquès (502 m) i la serra de Santa Marina (588 m a la mola de la Viuda) constitueixen un primer conjunt exterior de serres calcàries, modelades en les dolomies del Muschelkalk inferior, que encerclen el principal conjunt de valls i replans de l'interior del massís muntanyenc. A les valls i replans interiors es localitza la principal àrea agrícola, que coincideix amb un nivell de materials tendres: argiles i gresos vermells del Muschelkalk mitjà. És sobre aquest nivell argilós que es localitza el poble de Pratedip i la principal via de comunicació interior que des del coll Roig travessa el llogarret de Santa Marina i els nuclis de Pratedip i Coldejou.

A l'oest de la petita depressió interior s'aixeca un altre rosari de serres i moles que formen el nucli del conjunt orogràfic. De nord a sud es troben la mola de Coldejou (922 m), la mola de Llaberia (919 m a la Miranda) i les moles de la Grallera (625 m). Aquests relleus enllacen cap a l'oest amb la serra de Montalt (749 m), la

mola del Perelló (622 m) i, més enllà, amb els contraforts orientals de la serra de Tivissa, ja a l'àmbit de les Terres de l'Ebre. Les moles i cingleres estan esculpides una altra vegada en materials calcaris: dolomies, bretxes dolomítiques i calcàries, que pertanyen a nivells dipositats en els períodes Juràssic i Cretaci.

El relleu del sector està modelat en materials sedimentaris dipositats en l'era Mesozoica que descansen sobre un sòcol paleozoic que no aflora en superfície. La potència dels nivells dipositats augmenta d'est a oest. El conjunt de serres exteriors abans esmentades, juntament amb les petites valls interiors i la base del nucli orogràfic intern estan esculpides en la sèrie de nivells corresponents al Triàsic. A sobre es van dipositar potents capes de materials d'edat juràssica i cretàica que donen lloc a les moles i serres més elevades. Les formes de relleu actuals són, a més, el resultat de les dislocacions tectòniques que, en forma de plegaments, falles i encavalcaments, van actuar en el sector. Així, el nivell de dolomies del Muschelkalk inferior que aflora entre Pratedip, Vandellòs i Masriudoms també està afectat per una successió de línies de plegament, falles i encavalcaments que donen lloc a un relleu molt agrest i d'una complexitat geològica notable. A la serra de Llaberia, a ponent de la Miranda i una mica més al sud, en el paratge del Motarro, hi ha dues enormes escames (klippes) de materials del Triàsic, més antics, que descansen sobre el rocam del Cretaci, més modern, i que són les restes d'un gran encavalcament per causa de les tensions tectòniques de compressió.

L'alternança de roques dures i tendres, els nivells subhorizontals i la disposició tombada d'alguns plecs de materials calcaris, sobretot els del Muschelkalk inferior, expliquen la profusió de moles i cingleres, una de les característiques paisatgístiques més notables del relleu del sector.

Els materials calcaris no afavoreixen l'existència de grans corrents d'aigua en superfície, ja que desenvolupen formes càrstiques de circulació d'aigües subterrànies; així el territori de Llaberia està solcat per barrancs i torrents que només acostumen a portar aigua després de pluges molt intenses. Malgrat tot, la xarxa hidrogràfica està més desenvolupada en el vessant nord on la riera de Fontaubella recull tot un conjunt de torrents, entre els quals destaca el barranc de la Vall, que dissequen el relleu del nucli orogràfic. Just al sud del poble dels Guiamets, el pantà del mateix nom fa de reservori per al reg agrícola de les aigües aportades per la xarxa hidrogràfica esmentada.

La vegetació mostra una clara asimetria entre els vessants meridionals i els septentrionals. A les moles i serres calcàries que s'estenen des del coll de Fatxes fins a Santa Marina i el puig de la Cabrafiga predomina la vegetació arbustiva: garrigues i brolles de romaní (*Rosmarinus officinalis*) i bruc d'hivern (*Erica multiflora*), afavorides per l'efecte dels incendis forestals. Al peu de les moles de Coldejou i dels contraforts septentrionals de Llaberia abunden pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) bastant madures sobre brolles calcícoles de romaní. En els obacs i a la part alta dels vessants orientats al nord es troba l'alzinar muntanyenc, juntament amb la presència esporàdica de pi roig (*Pinus sylvestris*), roures de fulla petita (*Quercus faginea*) i altres caducifolis. Algunes teixeda prospera en racons ben conservats. Els roures arriben a formar boscos

456

Els cingles de la Grallera i la Miranda modelats en les calcàries juràssiques, observats des del barranc de Santa Marina, són una bona mostra dels relleus alterosos que dominen aquest paisatge. Observatori del Paisatge

mixtos al vessant obac del coll del Guix. Algunes pinades de pinassa (*Pinus nigra* subsp. *salzmannii*) es troba al vessant nord de la mola de Llaberia. L'abundància de parets i cingles calcaris facilita l'existència de plantes rupícoles calcícoles. A les ribes del pantà de Guiamets i dels torrents de més entitat hi ha fragments de salzedes i alguna albereda.

Algunes de les forests existents a les serres de Llaberia són de gestió pública, fet que contribueix a conservar-ne el valor paisatgístic. A la capçalera del barranc de la Vall, entre el Mas del Calàs i el paratge del Collet, al vessant nord de la serra de Montalt, hi ha unes 570 hectàrees de boscos de gestió pública, propietat de la Generalitat, que integren pinades de pi blanc i alzinar muntanyenc. Al sud de la mola de Llaberia, en el barranc de la Dòvia i al Montredon, hi ha també unes 300 hectàrees de boscos propietat dels ajuntaments de Pratedip i de Tivissa, respectivament, que són de gestió pública i que també integren pinades i alzinars. Al vessant nord de la serra de Güena hi ha un petit sector d'un 70 hectàrees d'extensió, propietat també de l'Ajuntament de Pratedip, que actualment està constituït per brolles calcícoles a causa dels incendis forestals repetits. Finalment, sota la propietat de l'Ajuntament de Mont-roig del Camp hi ha dos sectors veïns que sumen poc més de 100 hectàrees de pinades al sud de la serra de la Pedrera.

L'àliga cuabarrada (*Hieraetus fasciatus*), l'astor (*Accipiter gentilis*), el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) i l'àliga marcenca (*Circaetus gallicus*) són les principals espècies de fauna que sobrevolen els camps i boscos de les serres de Llaberia i que troben en els seus espadats llocs de nidificació apropiats.

Pel que fa a l'agricultura, el relleu alterós i en cinglera, el fort pendent i el predomini de les calcàries compactes no faciliten l'activitat agrícola, que és força reduïda i es limita als fons d'algunes valls i a replans modelats sobre els nivells d'argiles i margues.

Evolució històrica del paisatge

Històricament aquest territori ha tingut una dinàmica compartida entre les zones del Camp de Tarragona i les terres de l'Ebre. Aquesta dinàmica de continuïtat es manifesta també en molts trets físics i paisatgístics i motiva la necessitat de considerar una mateixa unitat paisatgística al voltant del nucli de Llaberia.

L'orografia del conjunt ha provocat una reduïda humanització en comparació amb altres unitats properes, dinàmica que ha afavorit al llarg de la història el predomini de la vegetació espontània –boscos de pi blanc, alzinars, teixedes, brolles, tots segons l'orientació i la localització puntual–, en conjunció amb els afloraments rocosos i les tarteres.

Tot i aquest caràcter muntanyenc, la presència humana hi és antiga i més o menys continuada, tal com mostren múltiples troballes ibèriques i romanes, ceràmica i monedes, descobertes a uns 200 metres de Capçanes, a la serra de l'Espasa. D'altra banda, a la partida de Marmellar, al mateix municipi de Capçanes, s'han trobat restes d'un poblat de la primera edat de ferro, mentre que a l'Ametlleral s'ha trobat un taller de sílex a l'aire lliure.

En el vessant prioratí s'han introduït històricament conreus de vinya, combinats amb altres conreus com els olivers, els ametllers i els avellaners. També hi ha diverses àrees de fruïter de regadiu, ben a la vora de la població de Capçanes. Mentrestant, el vessant situat en l'àmbit natural del Camp s'ha orientat sobretot des de principi del segle xx al conreu de l'avellaner.

Precisament, a la zona del Priorat, la consolidació d'aquest nucli de població és la única modificació significativa en l'apartat arquitectònic d'un cert abast, afegida lògicament a l'existència de construccions i infraestructures vinculades a l'activitat agrària. Tant Capçanes com Colldejou o Pratedip són poblacions d'una dimensió reduïda i d'una baixa dinàmica urbanitzadora, encara que en el darrer cas cal fer esment a l'aparició d'alguna zona residencial aïllada de certa consideració en les darreres dècades.

D'altra banda, aquestes poblacions, de caràcter marcadament rural, han estat afectades en dècades anteriors –no tant ara mateix– per un procés de despoblació paral·lel que ha tingut lloc en bona part de les comarques interiors i de muntanya del Principat. Aquest fet ha motivat l'aparició de situacions d'abandonament del patrimoni edificat –tant a les poblacions com a les zones rústiques– i de part dels conreus.

Les vies de comunicació principals, les carreteres, tenen un efecte molt indirecte sobre l'espai, i únicament s'han registrat intervencions de certa significació en la construcció de pistes asfaltades, com l'existent entre Pratedip i Colldejou, així com determinats arranjaments viaris puntuals, com en el cas de la carretera de Pratedip.

També cal tenir present la creació d'infraestructures energètiques, tant en l'àmbit mateix com, indirectament, en les unitats paisatgístiques més properes. En aquest sentit, destaca la construcció de diverses línies elèctriques d'alta tensió que es construïren a les dècades del vuitanta i del noranta, el parc eòlic del Motarro o la presència del parc eòlic del Trucafort just al límit nord de la unitat.

Organització i dinàmica actual del paisatge

El paisatge de la serra de Llaberia està caracteritzat per un relleu alterós on predominen els cingles i les moles calcàries. La disposició del relleu i dels materials geològics condiciona que els espais aptes per al conreu siguin escassos i limitats als fons de les valls estretes i en alguns replans on afloren roques tendres: argiles i margues. La major part del territori, gairebé un 90%, està recobert per la vegetació espontània. Les comunitats mediterrànies: pinades de pi blanc, brolles i garrigues colonitzen les serres meridionals i els vessants solells. Claps d'alzinars, rouredes seques i algunes pinades de pinassa es localitzen a les parts altes del relleu i a les obagues. Les limitacions a l'activitat humana que imposen les característiques del medi natural queden reflectides en una baixa densitat de població en el conjunt de la unitat. El poblament es concentra en petits pobles situats als indrets on hi ha més disponibilitat de sòls aptes per a les activitats agrícoles. Les comunicacions es veuen dificultades per la configuració del relleu, que no ofereix passos naturals que permetin flanquejar-lo. Els paisatges naturals predominen arreu i són els que donen caràcter a la unitat.

La unitat integra la serra de Llaberia en sentit estricte i els contraforts que componen el conjunt de muntanyes que l'envolta: la mola de Colldejou, la serra d'en Jover, la serra del Montalt, la moleta de Fatxes, la serra de Santa Marina, la serra de Güena, el puig de la Cabrafiga, les Moles, les serres del Sarriol, la muntanya Blanca i la serra de la Pedrera.

A les obagues prioratines i de Colldejou predomina àmpliament el bosc format, en general, per pinedes de pi blanc bastant madures sobre brolles calcícoles de romer, que contrasten amb les tonalitats clares dels cingles que ressegueixen els planells culminants de les formacions orogràfiques esmentades abans. En els obacs enlairats més ben conservats, per exemple al Montalt o a la mola, creix l'alzinar muntanyenc, amb la intrmissió de roures i altres caducifolis. En indrets molt localitzats arriben fins i tot a conservar-se teixedes, algunes de les quals prosperen a una altitud excepcionalment baixa.

Les solanes abocades al Baix Camp, en canvi, estan cobertes sobretot per brolles i màquies litorals. Són zones molt freqüentment afectades pels incendis forestals, que mantenen la vegetació en contínua evolució. El margalló, espècie característica de les màquies litorals, ascendeix pels costers encarats a migdia fins a una altura considerable. Al terme de Capçanes, ja a la banda prioratina, es dona el curiós fenomen que dues de les espècies protegides a tot el territori català, que habiten ambients molt diferents, es troben en indrets separats només per uns centenars de metres; el margalló arriba a penetrar a les obagues del barranc del Tortó, a prop de la Fou, mentre que el teix descendeix per les obagues del Montalt fins més avall de 600 metres.

Les parts elevades dels vessants obacs del Montalt, Llaberia i la mola de Colldejou mostren una variació cromàtica estacional ben apreciable pels arbres caducifolis que esquitxen els alzinars. Les parts baixes, normalment dominades pel pi blanc, no experimenten aquesta dinàmica, com tampoc els vessants marítics de brolles i màquies.

Les pinedes de pi blanc colonitzen les feixes abandonades i camuffen els murs de pedra seca i les barraques, elements característics del paisatge agrari tradicional. Observatori del Paisatge

El paisatge de la serra de Llaberia s'ha mantingut subjecte a les dinàmiques pròpies de la baixa muntanya mediterrània. Una dinàmica caracteritzada pel despoblament i l'abandonament de les activitats agràries en els sectors de sòl més magre. La vegetació ha guanyat espai a costa dels conreus abandonats i ha configurat masses contínues que faciliten l'expansió del foc quan es produeix un incendi forestal.

Als vessants obacs que miren cap al Priorat només una zona del Montalt va patir els efectes d'un incendi forestal l'any 1994, però la superfície afectada va ser petita. El mateix incendi, però, va calcinar 2.380 hectàrees forestals, i va afectar tot el sector meridional de la unitat, especialment al municipi de Pratedip, on van cremar 1.253 hectàrees. Aquest mateix sector ja havia estat afectat anteriorment per altres incendis, com el de 1981 que va calcinar un total de 8.041 hectàrees. Així, els incendis són un dels riscos d'alteració d'aquesta unitat caracteritzada per la predominança dels paisatges naturals. Per aquest motiu, tot el territori de la unitat es troba inclòs en el Perímetre de Protecció Prioritària : "Tivissa, Vandellòs, Llaberia, Pradell".

Els incendis, en eliminar la coberta vegetal, no solament causen una modificació visual evident, sinó que propicien l'erosió del sòl i la dificultat cada cop més gran d'assolir altre cop la vegetació original.

L'activitat agrícola és força reduïda i molt localitzada en l'espai. Es limita a fondalades planeres cobertes de sediments d'origen al·luvial o col·luvial, com ara les que hi ha al voltant de Capçanes, Pratedip o Santa Marina, o bé als estrats compostos per argiles rogenques i guixos, amb bancs de gresos, roques força més toves que les calcàries i les dolomies que hi ha per davall i per damunt: tal és el cas de les àrees cultivades a l'entorn de la Torre de Fontaubella, Colldejou o Remullà. Al vessant del Priorat, la vinya es combina amb camps de fruiters de regadiu, ametllers, avellaners i olivers. Al vessant del Camp els conreus majoritaris són els d'avel·laners.

Un exemple del decrement de les dinàmiques agràries és la disminució, a Pratedip, de gairebé 600 hectàrees conreades a poc més de 300 hectàrees entre 1982 i 1999.

D'altra banda, tot i que les granges no són abundants en aquesta unitat, n'hi ha alguna de poc integrada a l'entorn.

Pel que fa al poblament, al vessant Prioratí, Capçanes és l'únic nucli que queda integrat a la serra de Llaberia, mentre que la Torre de Fontaubella es troba al límit amb la unitat del Baix Priorat. Al vessant marítim es localitzen dos caps de municipi: Colldejou i Pratedip.

El creixement urbanístic és incipient en aquesta unitat. No obstant això, a Pratedip, als anys seixanta es va desenvolupar una urbanització que s'ubica a l'extrem sud-oriental de la unitat: les Planes del Rei, formada bàsicament per segones residències, si bé en l'actualitat hi viuen aproximadament unes dues-centes persones de forma permanent. També cal destacar el veïnat de Santa Marina, que igualment ha acabat esdevenint un nucli de població de Prat-

El nucli de Capçanes se situa al vessant prioratí de la Serra de Llaberia. En primer terme es pot observar la línia del ferrocarril de Barcelona a Flix. Observatori del Paisatge

dip, encara que el seu origen és diferent i s'ha d'explicar com una aventura empresarial del principi del segle xx que pretenia l'exploració d'un balneari construït amb molt luxe per l'època. Pel temps que fa que es van construir ambdues urbanitzacions, totes dues estan relativament integrades en el paisatge.

Tampoc els petits nous creixements urbans dels nuclis, especialment de Pratdip i Colldejou, han representat una alteració destacada en el paisatge. En general, els nuclis mantenen l'estructura de poble tancat de carrers estrets, amb unes agradables façanes urbanes.

A més, en aquesta unitat es localitza el poble deshabitat de Remullà, al terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant. Es tracta d'un poble deshabitat des de la dècada dels anys seixanta del segle passat, i que des d'aleshores ha anat enrunant-se. Des de fa pocs anys se n'han començat a recuperar algunes de les edificacions. Una, propietat de l'Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, s'ha convertit en un alberg.

Aquesta unitat és punt de trobada entre l'expansió urbanística vinculada al litoral, la creació d'infraestructures energètiques i de comunicació, per una banda, i la subsistència i la valoració del patrimoni natural i cultural del repàs, per l'altra.

Les carreteres existents només volten aquesta unitat, i penetren a l'interior de forma marginal: la TV-3002, de Capçanes a Marçà; la TV-3001 de Marçà a la Torre de Fontaubella; la T-322, de la Torre de Fontaubella a Colldejou; la T-310, de Mont-roig a Pratdip; la T-311, de Pratdip a Santa Marina i al coll de Fatxes (C-44). Finalment, l'única carretera que penetra fins al cor de la unitat, encara que en l'àmbit de les Terres de l'Ebre, és la TV-3001, a Llaberia. En conjunt, les carreteres són estretes i ben integrades en el paisatge.

També cal destacar el pas de la línia de ferrocarril Barcelona-Madrid pel marge septentrional de la unitat.

Un dels radars del Servei Meteorològic de Catalunya se situa a la Miranda de Llaberia i forma part del fons escènic de la plana del Baix Camp. Observatori del Paisatge

A l'interior, a banda d'algunes pistes forestals i d'accés a les escasses finques agrícoles, hi ha poques infraestructures que creuen o pertanyin a la unitat: entre aquestes, una línia d'alta tensió (380 kV) que travessa el sector meridional de la unitat de sud-oest a nord-est i passa a prop de Santa Marina i Pratdip. Al límit nord-oriental d'aquesta unitat (coll Roig) comença el parc eòlic del Trucafort, i al municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, a les proximitats de Tivissa, hi ha el parc eòlic del Motarro. Aquests dos parcs, especialment el del Trucafort, són molt visibles.

Expressió artística del paisatge

En general, com la resta del territori del conjunt Llaberia-Tivissa-Vandellòs, es tracta d'un indret poc escrit i poc pintat i, per tant, poc conegut per la població que no viu en aquest àmbit territorial.

Colldejou, Pratdip i Llaberia, aquest últim a la Ribera d'Ebre, són tres nuclis que van ser glossats pel gran mestre Josep Iglésies en el seu llibre *Les ciutats del món*, publicat l'any 1948. Aquí, Iglésies relata breument les seves impressions d'aquests nuclis, així com dels territoris que els envolten, i amb això permet que el lector faci una aproximació al paisatge físic i humà de l'època.

També Iglésies, juntament amb Joaquim Santasusagna, escrigueren un llibre titulat *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* (1931), en què es recull diversos itineraris on s'expliquen petits fragments de la bellesa del paisatge. És el cas d'aquest fragment de l'itinerari de Marçà a Colldejou:

"La vall s'estreny. Les parets altes i grises semblen més elevades; la vegetació és atapeïda en el fons. La paret que és a la freta és el cingle del Salt del Cavall. En aquest lloc, on s'inicia l'engorjament, comencen els Estrets de Massanes. [...] Coll de Guix, aiguavés de les valls de Massanes i Colldejou; uneix la serra de Llaveria i la Mola. Aquestes muntanyes es drecen altes i poderoses, empentint la collada. El nom li prevé de la seva composició geològica: de pertot

afloren guixos de colors. Es té, enfront, una preciosa vista sobre la vall de Coldejou, tenint la mar i el cap de Salou en darrer terme” (Iglésies i Santasusagna, 1931: p. 169-171).

Per altra banda, Josep Maria Espinàs, en el seu llibre *Viatge al Priorat*, posa en relleu el caràcter escènic de les muntanyes de Llaberia i la mola, en el paràgraf següent, que descriu els voltants del Masroig: “Veig una bona extensió del Baix Priorat, que sota la pluja té un color de caramel llepat, i al fons les muntanyes que el tanquen, blau morades”. (Espinàs, 1984: p. 73).

Joan Perucho dedica la seva interessant i curiosa novel·la *Les històries naturals* (1960), al Dip, ésser monstruós, de característiques similars a un vampir. El Dip forma part de l'escut de Pratdip. A continuació es presenten uns fragments de la novel·la, on l'autor fa una breu descripció del poble, mig real i mig inventada:

“Pratdip és un poblet situat en una zona de gram muntanyes salvatges, cobertes d'extenses pinedes perfumades i amb corrents d'aigua gelada i rapidíssima. Grans penyals grisos, de caràcter granític, contracten amb les escasses franges de terra roja i fecunda. on el camperol s'afanya al conreu. La riquesa del país és, però, la cabra que tresca, valenta i decidida, i es cerca ella mateixa el nodriment. [...]”

Pratdip és troba, doncs, al mig d'aquesta orgia de bolets, cabres, perdius, lletugues i maragdes, encimbellada en el vessant d'una muntanya i coronada per un castell en ruïnes. Uns grans prats s'hi estenen als peus, circumstàncies que degué influir en el nom de la vila, i els voltants són d'una extrema verdor. El verd hi domina: verd tendre, verd poma, verd cendrós, verd intens, verd de verdolaga fresca, verd pensatiu, verd rúfol, verd de dip, etc. Hi ha un gran safareig comunal d'aigües verdes i, a l'entrada del poble, una majestuosa font de múltiples boques despensa una melodiosa meravella refrescant, verda i freda” (Perucho, 2010: p. 99-101).

Valors en el paisatge

Amb referència als valors històrics del paisatge, només el nucli de Pratdip conté elements catalogats del patrimoni arquitectònic: són el castell de la vila i dues torres medievals de defensa. Al mateix municipi de Pratdip, hi ha el santuari de Santa Marina, encara que no està catalogat, com tampoc ho estan les restes d'un antic castell al cim de la mola de Coldejou, residu de les guerres carlines.

Amb un valor històric, alhora que estètic, es podria classificar el nucli urbà deshabitada de Remullà (al terme de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant), que és testimoni d'una antiga manera de viure i d'organitzar el territori. Per altra banda, les restes de marges de pedra seca que es poden observar arreu dels vessants, especialment a les solanes, també tenen un gran valor històric i estètic.

Igualment, s'han de considerar d'interès històric les restes de camins empedrats que es mantenen en alguns trams.

Els diversos masos que es troben arreu, especialment a la part del barranc de la Vall (Capçanes), però també el del Motarro (Vandellòs) o el de Magrinyà (Coldejou), tenen, també, un valor històric significatiu.

Però potser el conjunt de valors paisatgístics amb un més protagonisme a la serra de Llaberia són els valors naturals. En aquest sentit, bona part de la unitat està inclosa dins l'Espai d'Interès Natural de la Serra de Llaberia, perquè conté una diversitat de paisatges propis de les muntanyes calcàries amb tots els elements naturals associats característics (pinedes, alzinars, vegetació rupícola, grans rapinyaires...). Aquest interès ha empès els municipis inclosos en l'espai a constituir un consorci de cara a la gestió d'alguns dels aspectes que poden afectar el patrimoni natural (ConSORCI de la Serra de Llaberia).

La xarxa Natura 2000 ha classificat diversos espais a la perifèria del PEIN de Llaberia, que de fet relliguen una zona més extensa amb alts valors naturals i paisatgístics situada entre aquest espai i el de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Tots aquests espais s'han delimitat bàsicament per protegir els indrets de cria de l'àliga cuabarrada.

La singularitat geològica de la geozona “encavalcaments de Pratdip-Llaberia i la mola de Coldejou” ha fet que s'inclouï a l'Inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya. Aquest espai és d'una bellesa plàstica impressionant, gràcies, en gran part, a la seva complexitat geològica, però, sense cap mena de dubte, el fet de mantenir-se bastant al marge de l'onada urbanística, industrialitzadora i infraestructural ha afavorit aquests valors.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Des d'aquesta unitat es poden observar unes excel·lents perspectives de la mola de Coldejou i dels cingles de l'Enderrocada i el Montalt, totes dues de gran rellevància com a façanes paisatgístiques de diverses unitats situades tant al nord com al sud: de fet, aquestes cingleres clouen el paisatge de la major part del Priorat pel sud –la Mola representa per a molts prioratins la segona façana paisatgística emblemàtica de la seva comarca, després del cingle Major de Montsant–. Des de la banda de la plana del Camp, són la mateixa mola de Coldejou i la Miranda de Llaberia dues de les façanes paisatgístiques amb més força.

Per la seva estructura muntanyosa, la serra de Llaberia conté nombrosos miradors que permeten albirar àmplies perspectives del paisatge del sud de Catalunya. Destaca el cim culminant de Llaberia, la Miranda, que és accessible amb vehicle des del poble mateix de Llaberia per una pista. La Miranda ofereix vistes espectaculars sobre el Baix Camp, si bé la perspectiva cap al Priorat queda interferida pel relleu de la mola de Coldejou i pels contraforts de la serra d'en Jover. No obstant això, alguns dels millors miradors només són accessibles a peu i per tant restringits a una part de la població: aquest és el cas de la mola de Coldejou, amb vistes molt interessants tant cap a la plana litoral del Baix Camp com cap a la cubeta prioratina i la vall de l'Ebre.

La imponent mola de Colldejou és una façana paisatgística visible des de molts punts del Priorat i el Baix Camp. Al peu, el poble de Colldejou. Observatori del Paisatge

Les rutes a peu més rellevants de la unitat són quatre. La primera és la ruta circular que passa per la mola de Colldejou, esmentada anteriorment, i que surt de Colldejou pel GR-7 fins al coll del Guix, on agafa una variant del GR-7, ascendint en direcció nord cap al Portell de les Processons i la mola de Colldejou (922 m) (GR-7-3), amb la seva característica silueta. Després de gaudir de la panoràmica sobre el Baix Camp i el Priorat, descendeix seguint el mateix GR, que torna a enllaçar amb el GR-7, per tornar a Colldejou. El GR-7 també creua la unitat d'est a oest.

Hi ha dues rutes que parteixen de Pratedip. Una és d'anada i tornada al puig de la Cabrafiga (614 m), d'on a mesura que es puja es té l'horitzó de la serra de Llaberia pel nord-oest, i la mar Mediterrània pel sud-est; i una perspectiva a dalt de tot que permet veure clarament les muntanyes de Vandellòs, de Tivissa, la serra de la Mussarra o el Baix Camp i el cap de Salou. L'altre itinerari és circular per les crestes de la Seda, transitar per senders de petit recorregut per

ambdós vessants del Mont-redon (863 m), i gaudir de les vistes a la plana del Baix Camp, pel vessant est, i del barranc de la Dòvia, per l'oest, a part d'una gran perspectiva sobre la serra de Llaberia.

Finalment, destaca la ruta per la muntanya Blanca, de menys altitud i que sovint passa inadvertida al costat del Mont-redon o el Cavall Bernat. El camí es pren des de la carretera de Pratedip a Colldejou, i puja fins al marge de la petita cinglera de la muntanya Blanca, d'on es tenen unes vistes inoblidables de la costa, el mar i el Camp de Tarragona.

Una ruta amb vehicle també permet tenir una visió general de la unitat. Aquesta ruta pren el poble de Tivissa com a referència i passa per la Serra d'Almos, els Guiamets, Capçanes, Marçà, la Torre de Fontaubella, Colldejou, Pratedip, i torna a Tivissa, havent fet una volta completa a la unitat (TV-3031, camí dels Guiamets a Capçanes, TV-3002, TV-3001, T-322, camí de Pratedip a Colldejou, T-311, C-44).

Possible evolució del paisatge

És previsible que la dinàmica es mantingui sense canvis substancials en els propers anys i que l'estancament demogràfic i el retrocés dels conreus continuïn sent els condicionants principals de la configuració del paisatge.

Malgrat això, les característiques del sector fan que no es plantegin d'entrada transformacions significatives derivades directament de l'activitat agrícola o d'altres activitats humanes. La possibilitat de transformacions significatives derivades de processos urbanístics sembla d'entrada força mitigada per la localització i les característiques dels nuclis de població en aquesta unitat de paisatge. Cal tenir en compte, a més, la proximitat de Falset o Mont-roig del Camp, amb més potencial de transformació i més facilitats per a la humanització en general. No obstant això, cal tenir en compte la inclusió en aquest àmbit dels nuclis de Capçanes, Pratedip i Colldejou, per la qual cosa caldrà vetllar especialment pel seu creixement

461

El poble de Pratedip, que se situa en una clotada al peu del Cabrafiga, és l'inici de diversos itineraris que permeten una bona aproximació al paisatge d'aquesta zona de la Serra de Llaberia. Observatori del Paisatge

qualitatiu. La mateixa consideració es pot fer en relació amb la proximitat als límits d'aquesta unitat de la Torre de Fontaubella, Marçà o Vandellòs.

En relació amb els incendis forestals, que han estat un dels principals agents transformadors del paisatge de la serra de Llaberia, és possible que segueixin reproduint-se a causa de les característiques pròpies del territori.

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- Els relleus de la serra de Llaberia són visibles des de contrades veïnes. Són referents visuals que han estat assumits per l'imaginari col·lectiu i qualsevol alteració (incendis, infraestructures energètiques, etc.) pot representar un fort impacte visual i difícil de ser acceptat socialment.

Oportunitats:

- L'estructura administrativa en la qual es divideix el territori de la unitat hi té un paper a priori negatiu: municipis petits, de tres comarques diferents –la continuïtat física de la zona no es correspon amb la divisió comarcal. Ara bé, els municipis integrats dins l'EIN Serra de Llaberia-Tivissa-Vandellòs han fet un pas endavant en la gestió d'aquest espai perquè han sabut treballar en xarxa i constituir un consorci comú. Aquest fet ha de permetre gestionar millor tant l'espai com els recursos que cada ajuntament a tall individual hi aporta.
- La variabilitat paisatgística, configurada per un relleu complicat i per una extensa coberta vegetal, és un reclam per a la contemplació, malgrat que no hi hagi una tradició literària que hagi donat a conèixer aquestes contrades.
- Les figures de protecció dels espais naturals han de permetre que aquest espai mantingui les dinàmiques positives de conservació de la flora i fauna, conjuntament amb un desenvolupament local que freni el despoblament i l'abandó d'aquestes terres.
- La configuració muntanyosa permet obtenir, de manera més o menys accessible, panoràmiques de les unitats perifèriques de gran valor escènic.

462

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge rural ben gestionat amb uns nuclis de població i uns espais agrícoles de les valls i replans interiors que mantinguin el seu caràcter tradicional.

OQP2

Un paisatge de muntanya que mantingui el seu valor estètic i identitari com a fons escènic del vessant oriental del Camp.

OQP3

Un patrimoni construït de valor històric que mantingui el seu caràcter representatiu de l'antiga colonització d'aquest territori. Els principals exponentes d'aquest patrimoni són el poble deshabitada de Remullà, masos, camins empedrats, murs de pedra seca a les solanes...

OQP4

Uns nuclis de població petits i rurals, Pradip, Colldejou, i Capçanes, ben planificats i amb un creixement que sigui respectuós amb els elements identitaris de l'arquitectura de muntanya.

OQP5

Un paisatge forestal dens i continu dels sectors orientals i meridionals de la unitat ben gestionat i planificat correctament amb l'objectiu d'evitar incendis forestals de grans dimensions. Aquest paisatge forestal ha estat afectat per grans incendis forestals, vinculats a episodis de vents de mestral, que s'estenen amb facilitat a causa de la continuïtat de les masses forestals.

OQP6

Un paisatge de cingles i codines de la serra de Llaberia que mantingui el seu caràcter agrest i tranquil.

Àrees amb valors especials per protegir

- Paisatge de cingles i codines de la serra de Llaberia (les Moles, les Crestes de la Seda, el Mont-redon, el Cavall Bernat, la Miranda, la serra d'en Jover, l'Enderrocada, el Portadeix, el Montalt) i la mola de Colldejou. Pels seus valors ecològics, estètics, simbòlics i identitaris, s'han de preservar d'actuacions agressives i potenciar-ne el valor.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals que ocupen la pràctica totalitat de la unitat. Cal compatibilitzar la gestió forestal amb la preservació dels valors ecològics i/o estètics, empenent mesures per a la reducció del risc d'incendis forestals, especialment en aquelles zones que no gaudeixen de cap figura de protecció, com el puig de la Cabrafiga i els voltants, i el serrat de la Gallina Cega. Cal mantenir la gestió pública de la forest Terres Noves (Mont-roig del Camp).
- Mosaics agroforestals de conreus d'avellaner i bosquines de pi blanc i brolles mediterrànies existents al corredor Colldejou-Pratdip-Santa Marina, que actuen com a zona de transició paisatgística vers les extenses masses forestals dels voltants, a la vegada que introdueixen elements de variabilitat

paisatgística, de biodiversitat i de discontinuïtat enfront els incendis forestals.

- Miradors paisatgístics de la miranda de Llaberia i la mola de Colldejou: cal conservar-los i millorar-los per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions de territori i paisatges diversos tant de la mateixa unitat com de la plana del Camp i del Priorat.
- Nuclis rurals de Capçanes, Colldejou i Pratdip. Si s'escau, restaurar-los, mantenint-ne l'aspecte compacte, i integrar les noves construccions al paisatge preexistent.
- Urbanitzacions aïllades de les Planes del Rei i Santa Marina. Cal promoure plans de regulació sobre la tipologia i l'aspecte estètic de les edificacions i zones verdes, i mantenir-ne l'extensió actual.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Senyalitzar els recorreguts d'interès o itineraris paisatgístics als punts de principi i final:
 - a) Tivissa-els Guiamets-Marçà-Colldejou
 - b) Colldejou-Pratdip-Tivissa

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

 Paisatge de cingles i codines

Àrees de foment de la gestió

 Mirador

 Matollar i massa forestal

 Mosaic agroforestal

 Pantà dels Guiamets

 Nucli rural

 Urbanització aïllada

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

 Itinerari motoritzat

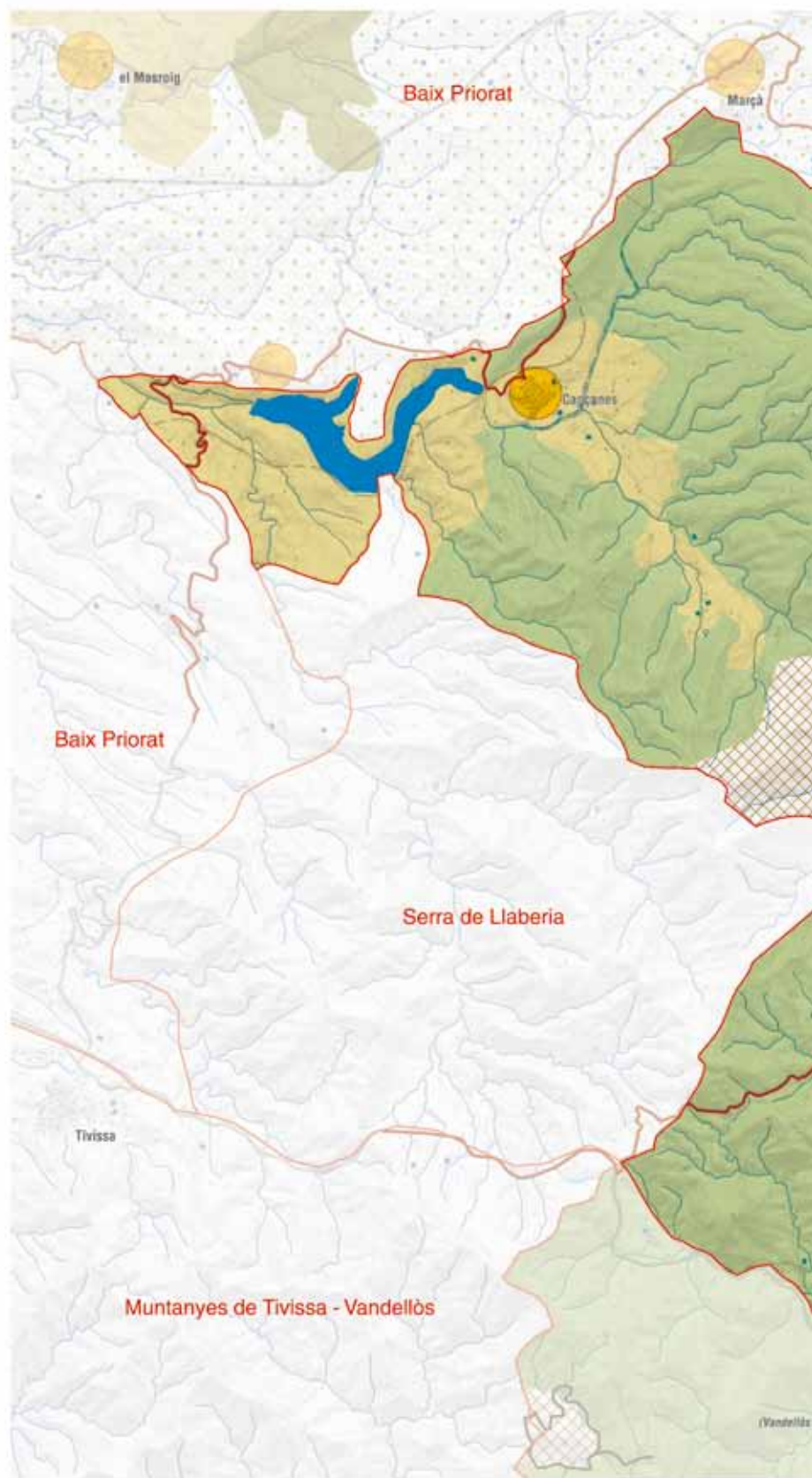
 Itinerari a peu

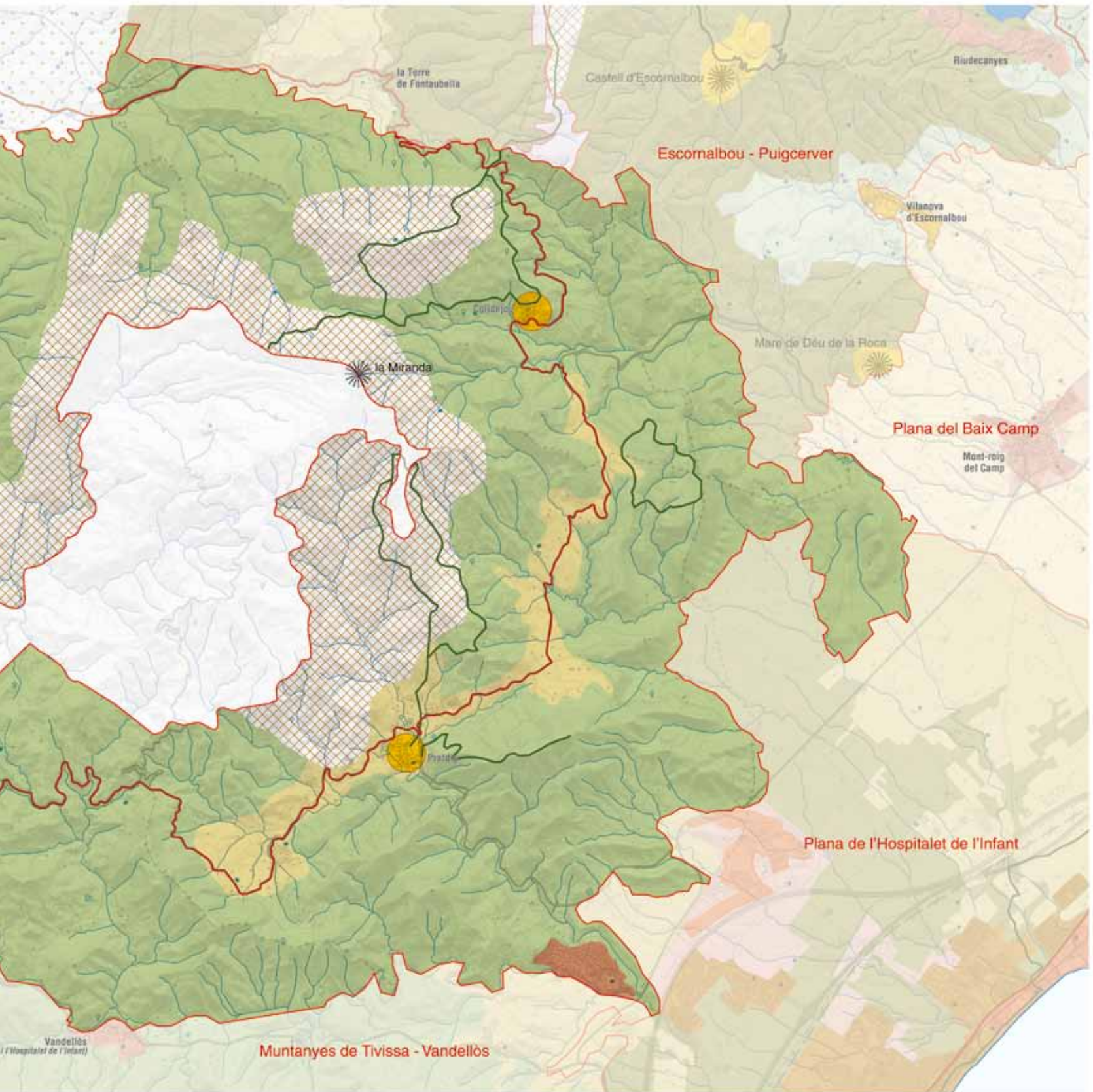
464

Escala 1:60 000

0 1 2 km

14. Muntanyes de Tivissa-Vandellòs

Comarca:
Baix Camp.

Superfície:
8.131 ha

Municipis:
Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant.

466

El poble de Castelló se situa al sector nord de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Rafael López-Monné

Trets distintius

- Paisatge de muntanya mediterrània caracteritzat per un relleu agrest. Les altituds dels cims culminants se situen poc per sobre dels 700 metres.
- La vegetació ocupa gairebé el 90% del territori de la unitat. Les brolles i garrigues termòfiles predominen en el vessant meridional. Els claps d'alzinars se situen a les obagues principals.
- El riu de Llastres és el principal curs d'aigua. El vessant meridional està solcat per una xarxa de barrancs que desemboquen directament al mar.
- El poblament es concentra a la vall del riu de Llastres, on hi ha els nuclis de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms i les principals infraestructures lineals.
- Presència de quatre nuclis deshabitats, també situats a la vall del riu de Llastres: Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavada.
- El nucli central de les muntanyes de Vandellòs està inclòs a l'espai PEIN Muntanyes de Tivissa-Vandellòs.
- Al voltant del riu de Llastres es conreen cereals, vinya i ametllers.
- A la zona del coll de Balaguer es concentren moltes infraestructures energètiques i de comunicació (dues centrals nuclears, una central tèrmica, línies elèctriques, l'autopista AP-7 i la carretera N-340).

Mirador

Itinerari motoritzat

17 N-340

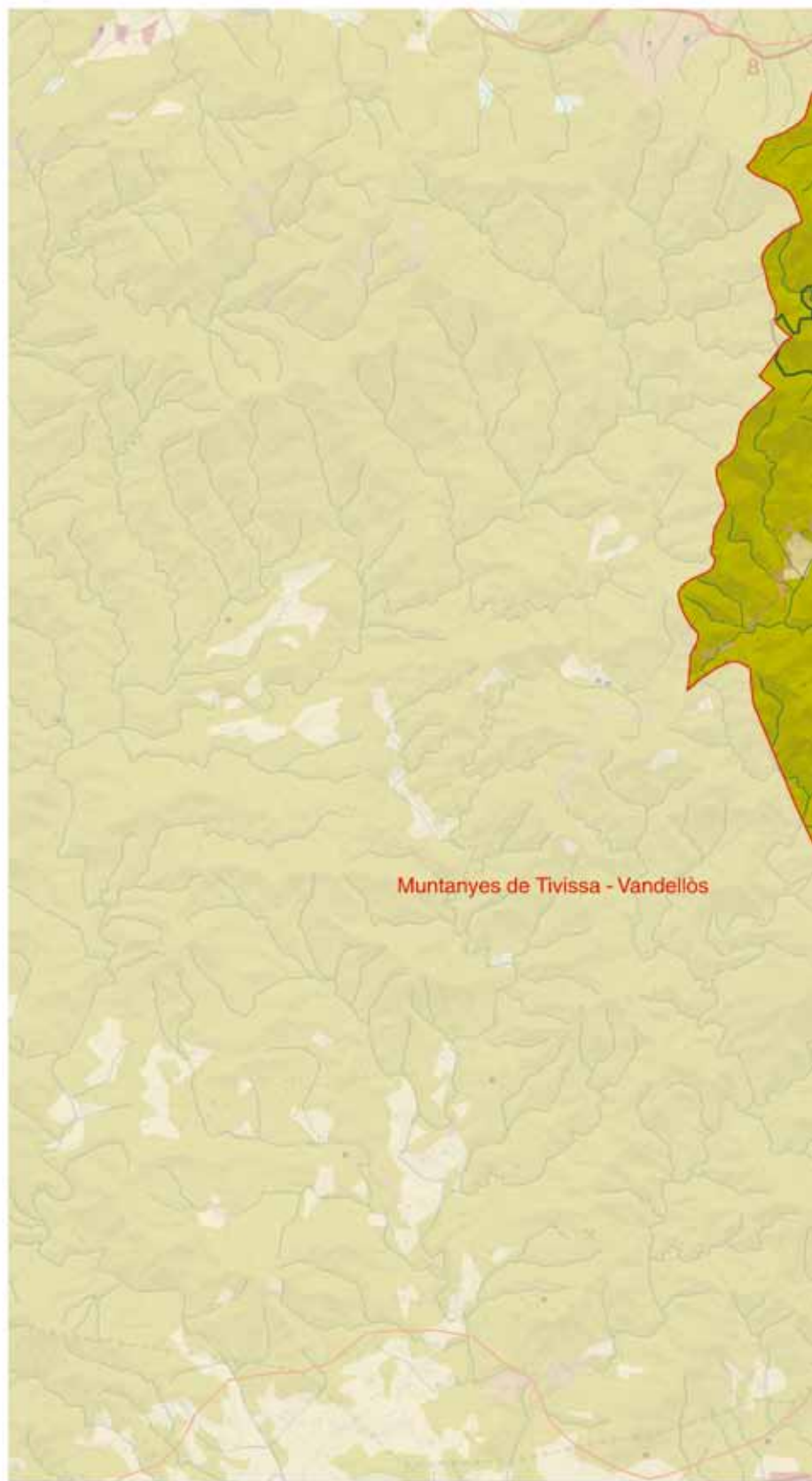
Itinerari a peu

32 Genessies - Vandellòs

48 GR-92

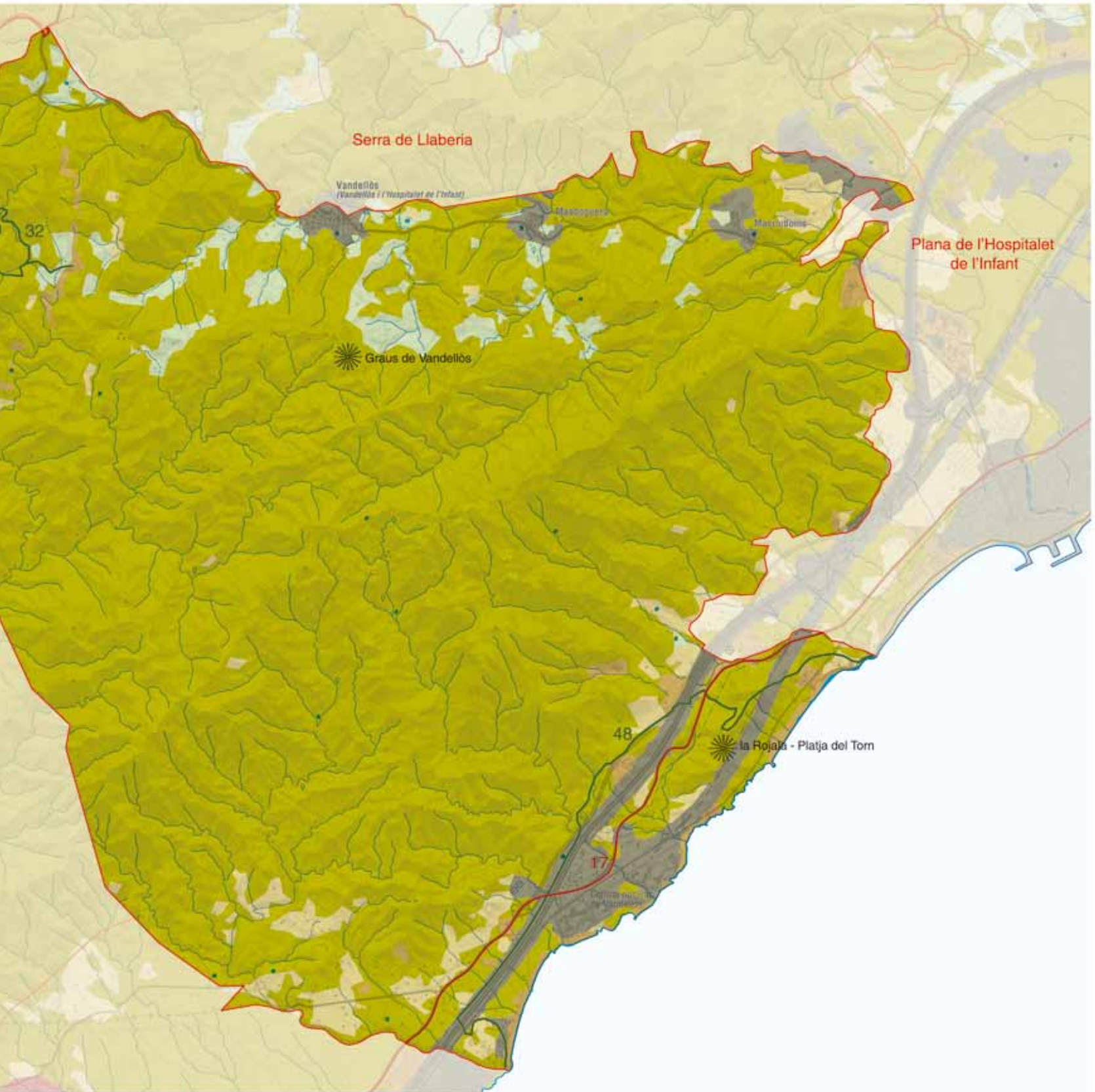

468

Escala 1:55 000

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

Les muntanyes de Tivissa i Vandellòs formen part de la branca meridional de la Serralada Prelitoral que des de les serres de Prades voreja la depressió de Falset i ressegueix la costa fins a Tortosa. Són unes muntanyes seques, esquerpes i inhòspites, gairebé deshabitades, que reflecteixen la dinàmica territorial que ha imperat durant les darreres dècades a la muntanya mediterrània calcària.

El relleu està constituït per un seguit de muntanyes compacte, organitzat en serres i moles individualitzades per la disposició de la xarxa hidrogràfica. Una alineació principal formada per la serra de la Mar, amb la tossa de l'Alzina (697 m), i la seva continuació en les moles del Taix (693 m), el molló Puntaire (728 m), la Portella (722 m) i la mola de Nadell (582 m), estructura el conjunt orogràfic en dos vessants. El vessant sud, rocós i recobert per brolles i garrigues, cau sobtadament cap al mar. El vessant nord, encarat a la vall del riu de Llastres, presenta una fisiografia més diversa i amable, amb la presència d'àrees de conreu al fons de les valls.

La costa rocosa és la que predomina, amb penya-segats pròxims al coll de Balaguer, però al sud de la punta de cala de Bea s'obre la platja de les Rojales i al sud de punta Grossa, on hi ha emplaçada la central nuclear de Vandellòs, la platja de l'Almadrava.

470

El predomini de les roques calcàries és absolut. De nord a sud, se succeeix una sèrie estratigràfica de materials carbonatats dipositats durant el Triàsic, el Juràssic i el Cretaci inferior. Les dolomies, les bretxes dolomítiques i les calcàries són les roques que afloren més extensament.

El conjunt muntanyós està solcat per un conjunt de barrancs que a causa de la combinació d'un clima mediterrani sec i el predomini

Les parets de roca i les cingleres modelades en roques calcàries són dos dels trets característics de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, com les de la punta de Jovara, a l'extrem nord-occidental. Les brolles i les pinedes de pi blanc recobreixen els vessants menys inclinats. Observatori del Paisatge

dels materials calcaris, no acostumen a portar aigua excepte després de pluges molt intenses. La xarxa hidrogràfica es divideix entre els barrancs del vessant nord que desguassen al riu de Llastres i els del vessant sud que es dirigeixen directament cap al mar. Entre els primers destaca la Barrancada, que s'uneix al riu de Llastres a l'alçada de Masriudoms. El barranc dels Taixos recull les aigües dels torrents que baixen de los Dedalts i del vessant nord de les serres del Taix per anar a confluïr amb les rieres que des de la serra de la Batalla es dirigeixen cap al mar després de travessar la plana de Sant Jordi, ja fora d'aquestes muntanyes.

La coberta vegetal està molt alterada. Malgrat el gran recobriment de la vegetació espontània, els boscos d'alzines i carrasques són escassos i es localitzen a les obagues i a les raconades més humides. Els alzinars més ben conservats es troben al peu de les obagues de los Dedalts, la Portella i la mola de Nadell, la principal alineació de muntanyes que travessa el sector de les muntanyes de Vandellòs. En el seu lloc estan molt esteses les brolles calcícoles de romaní (*Rosmarinus officinalis*) amb albada (*Anthyllis citissoides*) i esteperola (*Cistus clusii*), junt amb les pinedes de pi blanc. Prop de la costa i als vessants propers hi ha fragments de la màquia litoral de llentiscle (*Pistacia lentiscus*) i margalló (*Chamaerops humilis*).

L'espai forestal sotmès a gestió pública és molt gran, ja que l'Ajuntament de Vandellòs és el propietari de gairebé tot el vessant meridional, el bosc del Comú, i les comunitats dominants són les brolles i màquies amb pinedes esparses de pi blanc (*Pinus halepensis*). També són propietat de l'Ajuntament els boscos d'alzines i carrasques que hi ha a l'obaga de los Dedalts.

L'àliga cuabarrada (*Hieraetus fasciatus*), el falcó pelegrí (*Falco tinnunculus*) i la cabra salvatge (*Capra hispanica*) són les espècies de fauna més destacades pel que fa a l'interès de conservació, i troben en el paisatge agrest de les muntanyes de Tivissa i Vandellòs hàbitats apropiats.

El relleu agrest i trencat, el fort pendent i el predomini de les calcàries compactes no faciliten l'activitat agrícola, que és força reduïda i es limita als fons dels barrancs que en el sector septentrional desguassen al riu de Llastres. Els conreus principals són els de secà, principalment cereals i vinya. També s'hi conreen ametllers.

Evolució històrica del paisatge

La zona de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs històricament ha estat poc poblada, amb un predomini dels elements naturals per sobre de les produccions de paisatge cultural. No obstant el baix nivell d'ocupació del territori, els assentaments s'hi han produït de ben antic, tal com ho demostren els assentaments ibers o preibers de la mola de Genessies o de la partida de Lleixares.

En èpoques modernes i contemporànies, el nombre d'habitants ha estat reduït, però, tot i així, l'increment de la pressió sobre el medi ha anat transformant el paisatge, especialment al sector litoral de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, on passa l'autopista AP-7, la carretera N-340 i on hi ha el complex nuclear i tèrmic amb totes les

infraestructures auxiliars corresponents (línies d'alta tensió, subestacions elèctriques, etc.).

Tenint en compte que al 1818 el total del municipi de Vandellòs només tenia 889 habitants, bona part del paisatge d'aquestes muntanyes estava dominat per extenses masses boscoses, amb una concentració dels conreus a l'entorn de la vall del riu de Llastres, allà on els materials més tous, junt amb una major disponibilitat d'aigua, havien afavorit la creació dels pobles de Masriudoms, Masboquera i Vandellòs.

A banda dels nuclis esmentats, també van existir, fins a la dècada dels seixanta, els nuclis de Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavadà. Aquests nuclis, avui deshabitats, junt amb el de Remullà (al mateix terme de Vandellòs, però formant part de la unitat de la serra de Llaberia), probablement van néixer a la baixa edat mitjana, responent a la necessitat dels propietaris de terres d'estar prop dels conreus i les explotacions forestals i ramaderes. S'observa, en totes aquestes masies (nom amb què es coneixen a la zona aquests petits poblets), la presència d'una o dues cases pairals, que serien les primeres a construir-se i que corresponien als "terratinents" de cada partida del terme. Poc a poc, l'accés a la propietat dels assalariats va fer que aquests es construïssin la seva pròpia casa, de més modestes dimensions.

Aquests pobles se situen en el corredor geològic de materials més tous, a mig camí entre la vall del barranc del riu de Llastres i els cingles calcaris, que és on es localitzen les millors terres, de menor pendent i duresa.

Fou en el segle XIX quan s'assoliren els màxims nivells de poblament, amb una pressió sobre el medi natural que produí una important transformació del paisatge, especialment de totes les terres de la vall del riu de Llastres i els territoris propers.

Fent una breu síntesi de l'evolució del paisatge d'aquest espai des de la segona meitat del segle XIX fins ara, es podria fer el següent esquema:

- Des de 1850 fins al 1900 es produeix un procés de rompudes bastant generalitzat que porta de conrear el 20% (1.430 ha) del terme de l'Hospitalet de l'Infant l'any 1862 fins al 25% (1.752 ha) l'any 1884. En aquest període el paisatge predominant era el del mosaic de conreus, principalment d'ametllers i cereals de secà, però també amb vinya, olivers, garrofers, avellaners, així com altres fruiters i petites superfícies d'horta vora els nuclis urbans.

Al sector de la vall del Llastres, els conreus ocupaven la pràctica totalitat del territori, mentre les superfícies forestals, molt explotades per tals, carboneig i pastures, quedaven reduïdes als sectors més esquerps de les obagues.

Al sector del massís calcari, les masses forestals s'ensenyorien del paisatge, mentre que els conreus, marginals, se situaven en els indrets més o menys aptes dels discrets fons de vall o en alguna solana. Les masses forestals estaven intensament explotades per ramaderia, tala per a fusta, i, sobretot, per al carboneig.

- Des de 1900 fins al 1950 es produeix un abandonament lent

però progressiu de l'activitat agrària en general. Això es tradueix en un progressiu abandonament dels camps de conreu i de la pressió sobre les masses forestals, sobretot per part del carboneig, que a poc a poc entra en decadència per l'aparició dels combustibles fòssils. A la part del massís calcari, la ramaderia i l'extracció de llenya continua, però la superfície arbrada va guanyant terreny amb els anys, fins al punt que les persones d'edat avançada del territori diuen que "es podia anar de Vandellòs a l'Almadrava (a l'altre extrem del terme municipal) sense veure el sol". Es tracta, sens dubte, d'una exageració, però no deixa de ser una bona referència per a comprendre el procés de recuperació forestal d'aquesta època.

Mentre això succeïa a la banda del massís calcari, a la vall del riu de Llastres, juntament amb el progressiu abandonament dels conreus, es produïa una substitució massiva dels conreus que formaven mosaic per gairebé un monocultiu d'avellaner. D'aquesta manera, van desaparèixer gairebé del tot els sembrats i la vinya, mentre que les superfícies forestals cada cop augmentaven de superfície a la vegada que es feren més madures, amb l'increment de la superfície forestal arbrada.

Per tenir una idea més aproximada de com era el paisatge d'aquest sector de la unitat al començament del segle XX, previ a la plantació massiva d'avellaners, resulta interessant l'escrit de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna en el seu llibre *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* (1931): "Per la banda de la vall del riu Llastres, després de la gran estesa de garrofers (referit al sector de la plana de l'Hospitalet de l'Infant), vénen clapes de vinya, camps de sembrar i olivers. Més amunt ametllers, alguns avellaners, vinya i camps de sembrar. A Castelló, tot són ametllers i camps de sembrada. A la part alta de la vall del riu Llastres, l'ametller obté una gran preponderància. Per la banda de Mas Valentí hi ha, encara, olivers, junt amb la vinya, i avellaners. Al mas de Genessies, com al cercle de Fatges, l'ametller, comparteix als bancals amb el cep i l'avellaner. L'olivera ja no hi arriba" (Iglésies, 1931: p. 89).

A l'extrem sud d'aquest territori, a la zona dels Acampadors, es va produir un fenomen de rompudes forestals en terrenys comuns, titularitat de l'Ajuntament de Vandellòs, que els veïns del mateix municipi van reconvertir per a plantar-hi oliveres i garrofers.

- Des de 1950 fins a l'actualitat ha continuat l'abandonament progressiu dels conreus, que han desaparegut totalment del massís calcari, i a la vall, s'han concentrat en els indrets amb menors pendents i més ben comunicats. L'avellaner continua sent el conreu més abundant i el que defineix i caracteritza el paisatge, juntament amb unes superfícies forestals cada cop més desenvolupades, del sector de la vall.

A la zona del massís calcari es produeix l'abandonament progressiu de la pràctica totalitat dels aprofitaments. Així doncs, després de la desaparició del carboneig a les dècades anteriors, es produeix un abandonament pràcticament total de l'extracció de llenya i de la ramaderia. Aquesta situació afavoreix el desenvolupament d'unes superfícies forestals contínues, i cada cop amb més càrrega de combustible, que s'han incendiat una vegada i una altra, fins

al punt que aquest territori és l'indret de Catalunya, juntament amb el massís de l'Albera, amb més nombre d'incendis forestals des de la dècada dels setanta i vuitanta.

Al sector del litoral, la construcció de la central nuclear Vandellòs I a la primera de la dècada dels seixanta, juntament amb la construcció de l'autopista AP-7, a la dècada següent, va significar l'inici de la transformació radical del paisatge del sector situat al sud del coll de Balaguer. Posteriorment, es construïren la central nuclear Vandellòs II (a partir dels primers anys de la dècada dels vuitanta) i la central tèrmica de l'Hospitalet de l'Infant. Aquestes instal·lacions, amb totes les infraestructures auxiliars corresponents (línies d'alta tensió, subestacions elèctriques, sistemes d'abastament de gas i aigua, etc.), han significat la creació d'un paisatge industrialitzat.

Organització i dinàmica actual del paisatge

El paisatge de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs està caracteritzat per un relleu agrest de serres calcàries modelades en moles i cingleres. La disposició del relleu i dels materials geològics condiciona que els espais aptes per al conreu siguin escassos i limitats als fons de les valls, prop de l'eix que marca el riu de Llastres, on es localitzen els nuclis de població. La major part del territori està recobert per la vegetació natural, amb predominança de brolles i màquies i amb presència d'espècies termòfiles com l'albada i l'esteperola. Clapes d'alzinars i alguna roureda seca es localitzen a les obagues. El pi blanc és present arreu, tot i que en diferents nivells de desenvolupament.

472

El paisatge de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs està directament relacionat amb les dinàmiques pròpies de la baixa muntanya mediterrània. Una dinàmica caracteritzada pel despoblament, l'abandonament de les activitats agràries en els sectors de sòl menys fèrtil i l'extensió de la vegetació natural que ocupa grans extensions contínues i que condicionen el risc d'incendi forestal i faciliten l'expansió del foc.

La recurrència dels incendis forestals ha convertit aquest espai en un dels que s'ha cremat més vegades en els últims vint-i-cinc o trenta anys a Catalunya. Als incendis de les dècades dels setanta i vuitanta s'hi ha d'afegir el darrer, de l'abril de 2006, que va calcinar 1.250 hectàrees del sector sud-est de la unitat. El paisatge d'aquest sector, doncs, es presenta avui dia dominat de manera quasi absoluta per les brolles i les garrigues, i les superfícies arbrades no deixen de ser anecdòtiques, i localitzades en indrets ombrívols i planers de l'interior del massís.

Pel que fa al poblament, es concentra a la vall del riu de Llastres on es localitzen els nuclis de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms, així com els pobles deshabitats de Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavada, tots plegats en ruïnes, i testimonis silenciosos d'un passat no gaire llunyà en què la relació entre l'home i el medi va ser molt intensa. En aquest sentit, el nucli de Castelló presenta símptomes de recuperació, gràcies a l'esforç de veïns de Vandellòs agrupats en l'Associació Masia de Castelló, que des de fa anys intenta recuperar arquitectònicament i funcionalment aquest nucli. Cal remarcar que el desenvolupament immobiliari al sector de la vall del

riu de Llastres és pràcticament inexistent, i fins ara ha prevalgut el reaprofitament d'antics edificis o el rebliment d'alguna parcel·la buida de l'interior dels nuclis.

Entre els nuclis de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms pràcticament no s'arriba a la mitja dotzena de pagesos. A aquestes explotacions situades a les terrasses del riu de Llastres i en els fons dels barrancs que li són tributaris, cal sumar-hi algunes hectàrees d'avellaners i oliveres, així com fragments d'horta a la vora dels nuclis urbans o allà on la presència d'aigua ho permet. Es tracta d'explotacions mantingudes a temps parcial, que tenen i tindran efectes clars sobre el paisatge, en produir-se progressivament l'abandonament dels pocs conreus existents. Com es demostra amb la disminució de les terres llaurades a Vandellòs-l'Hospitalet de l'Infant, de gairebé 1.500 hectàrees a poc més de 900 entre 1982 i 1999.

Respecte de les infraestructures, les vies de comunicació principal són la carretera C-44, que comunica l'Hospitalet de l'Infant amb Vandellòs, Tivissa i Móra la Nova, que segueix el curs del riu de Llastres. L'autopista AP-7 i la carretera N-340 segueixen un traçat que voreja les muntanyes per la costa a través del coll de Balaguer. Les comunicacions per l'interior de les muntanyes es fan a través de pistes forestals difícils de transitar per la configuració del relleu, que no ofereix passos naturals que permetin flanquejar-lo.

Així doncs, els paisatges naturals predominen arreu i són els que donen caràcter a l'espai. Tot i aquesta certa homogeneïtat paisatgística general, en detall poden diferenciar-se tres sectors amb una identitat pròpia:

La vall del barranc del riu de Llastres, on la suavitat del relleu ha permès el conreu continuat de bona part de la vall, així com els assentaments, tant els habitats com els actualment abandonats. La vall manté un cert mosaic agroforestal format per conreus d'avellaner i bosquines de pi blanc, tot i que cada vegada més els conreus tenen menys predominància en benefici del bosc. Els boscos d'alzi-

Els nuclis de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms se situen a la vall del riu Llastres. A la imatge, el poble de Masboquera i, al fons a l'esquerra, els graus de Castelló. Observatori del Paisatge

nar madurs es concentren a les obagues de la vall i, junt amb els cingles calcaris, constitueixen un paisatge característic d'aquest sector de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Els pobles habitats de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms mantenen l'estructura de poble tancat i de carrers estrets, per bé que alguna construcció trenca aquesta harmonia. En aquesta àrea les línies d'alta tensió són ben visibles, especialment les torres situades dalt dels espaldats calcaris, així com el gasoducte Barcelona-Bilbao-València, que creua tota la vall del riu de Llastres, i és visible quan passa per vessants calcaris de cert pendent.

Un segon sector és el massís calcari, amb un predomini total i absolut de les brolles i les garrigues, només absents en determinats cingles, i en determinades fondalades, on les bosquines més o menys desenvolupades fan acte de presència. Els incendis forestals i la ramaderia extensiva són els principals configuradors d'aquest paisatge. Aquí cal destacar la pràctica de la sobrepastura a la qual estan sotmesos diversos indrets d'aquest territori. Si bé la ramaderia extensiva és positiva perquè afavoreix la permanència de determinats ecosistemes, alguns indrets estan sotmesos a pressions molt fortes on hi ha una gran erosió i mostres significatives de deteriorament de les comunitats vegetals. Les nombroses línies elèctriques de molt alta tensió distorsionen el paisatge del conjunt de la unitat, però sobretot, aquest sector del massís calcari, on són especialment visibles les situades en punts elevats de les serres o a les portelles (colls de muntanya).

Finalment, el coll de Balaguer-Acampadors on la presència del complex energètic format per una central nuclear en procés de desmantellament (Vandellòs I), una central nuclear en funcionament (Vandellòs II), una central tèrmica (l'Hospitalet de l'Infant), diverses línies elèctriques d'alta tensió, l'autopista AP-7, l'autovia A-7 i els efectes de l'incendi forestal de l'any 2006 configuren un paisatge molt transformat, especialment a les immediacions del coll de Balaguer.

El sector sud de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs recull, en molt poc espai, les centrals nuclears de Vandellòs, una central tèrmica, diverses línies elèctriques, l'autopista AP-7, la carretera N-340, alguna activitat extractiva i les ruïnes del castell del coll de Balaguer. Observatori del Paisatge

La necessitat d'evacuar l'energia generada a les centrals nuclears implica la presència de diverses línies elèctriques, que es concentren sobretot al sector sud de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Observatori del Paisatge

A la zona dels Acampadors, ja a l'extrem sud de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, el paisatge s'eixampla cap a la plana de Sant Jordi d'Alfama, i els conreus d'olivers i garrofers, juntament amb les garrigues i alguns claps de pineda de pi blanc, configuren un discret però interessant mosaic agrícola.

També són apreciables altres elements antròpics a la unitat, com les línies elèctriques de baixa i mitjana tensió (de Vandellòs a Castelló, i de Vandellòs als graus de Vandellòs) i les torres de comunicació dels graus de Vandellòs. I finalment, també, les pedreres situades a l'est de la unitat, una de les quals és ben visible des de bona part de la plana del Camp.

473

Expressió artística del paisatge

Com molts altres indrets del sud de Catalunya, aquestes han estat unes terres poc glossades i pintades. Només alguns autors locals han plasmat alguns paisatges d'aquest territori en obres que han tingut poca transcendència artística.

A través d'obres de viatges geogràfics, com l'esmentat *Del Camp de Tarragona a l'Ebre*, de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna (1931), o relats de Josep Iglésies a *Ciutats del món* (1948), on descriu el poble de Gavada, es plasmen literàriament fragments del paisatge d'aquesta unitat.

Un fragment d'aquest darrer llibre, permet captar com era el paisatge de Gavada i els voltants:

“Febrer s'aprima. La darrera nevada ha deturat de brotonar els ametllers, que a la part camperola del terme de Vandellòs ja són en flor. Les argelagues, en canvi, han esclatat en randes grogues per tota la serra, mentre el romaní només arrisca alguna dèbil provatura de llevar un raïm de capsulletes lila.

Obert el dia amb una tallada de lluna encara blanca en el cel, Gavadà es desensonya, moll de rosada, airejat de gelebros, dalt d'unes lliseres de les solanes del barranc Fondo. Les teulades són com crostes de pa casolà ben torrat, i els murs de pedra clara són color de llet igual que una molla. El glopet de les cases més velles fa un redol penyaler amb caient de fortalesa. Es el carrer d'Ací, que serva bona part de l'esguard obstruït per l'enorme bromera negrenca de l'obaga del Barceló, que se li encara, sorruda. Enllà de les eres i del camí carreter, una dotzena d'edificis més eixorivits i juvenívols, s'enretira i fa renglera, cara al sol, per tal de llençar l'esguard de llurs portes i finestres, ribetejades de blau, vers la massa rocosa de les Tosses, enorme teló blavenc que sobresurt del collet del Roure. Es el carrer d'Allà que voreja les terres del Cerverí, sota les ruïnes daurades de la Torre, rodona i veïna del bosc" (Iglésies, 1948: p. 89).

Valors en el paisatge

Entre els valors estètics del paisatge destaquen especialment els relacionats amb les formes que han originat els processos erosius sobre la roca calcària. Destaca en aquest sentit la mola de Genessies que, amb la seva forma esdevé una fita en el paisatge, visible des de diversos punts d'aquest espai. També destaquen el serrat dels Avencs-molló Puntaire, que es mostra com una autèntica serra per les nombroses dents que donen forma a aquest conjunt, i els graus de Castelló i de Vandellòs, que mostren uns espadats considerables

474

També tenen valor estètic el conjunt de cases abandonades dels nuclis de Castelló, Gavadà i Fatxes. Especialment en el cas del nucli de Castelló, que s'està recuperant.

Un altre valor estètic, en aquest cas al sector litoral de la unitat muntanyes de Tivissa-Vandellòs, és l'illot i els penya-segats del Torn, que amb la conjugació de roca i mar presenten un paisatge de gran bellesa.

Les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, en el seu conjunt, també representen un valor estètic per la silueta que marquen les carenes de les serres, que esdevenen un fons escènic ben visible des de la plana del Camp.

Entre els valors ecològics del paisatge destaquen el sector central del massís calcari (Espai d'Interès Natural de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs) i la petita muntanya del Torn i el seu litoral (Espai d'Interès Natural de la Rojala-platja del Torn). El primer recull un total de 4.346,72 hectàrees, a cavall entre els municipis de Vandellòs (2.861,31 ha) i Tivissa (1.485,41 ha), que va ser inclòs al PEIN perquè contenia espècies que fan servir l'espai com a àrea de distribució més septentrional. El segon, de 210,60 hectàrees, totes pertanyents a Vandellòs, va ser inclòs perquè contenia mostres de vegetació pròpia de les platges i els penya-segats, a més del fet que representava un espai forestal proper a la línia de costa. Tant un espai com l'altre han estat víctimes, reiterades vegades, de grans incendis forestals que els han fet canviar substancialment tant els valors ecològics com l'aspecte paisatgístic.

La platja del Torn forma part de l'espai d'interès natural de la Rojala-platja del Torn i és un dels principals valors ecològics d'aquest paisatge. Observatori del Paisatge

Per altra banda, gairebé la totalitat de l'espai comprès entre l'Espai d'Interès Natural de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs i el de la serra de Llaberia, ha estat inclòs dins de la xarxa Natura 2000. Hi ha, però, un sector, comprès entre les dues àrees que formen l'EIN de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, que ha estat exclòs de la proposta de xarxa Natura 2000, amb la qual cosa no queda garantida la connexió entre les dues àrees del mateix EIN.

Els valors històrics del paisatge més rellevants són el conjunt de marges de pedra seca, la majoria abandonats avui en dia, que constitueixen un clar testimoni del que havia estat la relació home-medi tan sols fa unes dècades. Vinculat a l'activitat agrícola també presenten un elevat interès històric el conjunt de camins de bast, molt dels quals empedrats, que s'utilitzaven per a la comunicació entre els pobles o per accedir als diversos conreus.

Un valor històric de primer ordre són els diversos pobles deshabitats (Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavadà) que testimonien la tipologia d'assentament pròpia d'aquest territori des de l'edat mitjana fins a la dècada dels seixanta.

Les zones altes de les serres han estat des de fa temps utilitzades en època estiuenca per a la pastura dels ramats de cabres, en part per l'existència de vegetació més tendra i en part perquè són llocs més frescals i airejats, cosa que agraeixen els ramats que aguanten bé el sol directe però no tant la calor. Relacionats amb aquesta activitat ramadera, es poden considerar de valor històric les restes de corrals, avui dia tots en un estat avançat de ruïna, que es poden trobar per les zones altes de les serres.

Les restes dels poblats ibers de la mola de Genessies i de Lleixares, encara que totalment descuidats, són d'un valor històric rellevant, com també ho són el mateix mas de Genessies o la torre circular del poble deshabitat de Gavadà.

Els paisatges de la ramaderia extensiva existent a les zones del massís calcari i les pedreres de roca calcària tenen un valor productiu.

L'ús social d'aquesta unitat està basat en sortides de senderisme esporàdiques, en l'activitat cinegètica per part de caçadors locals i en un intens ús motoritzat, de motos i quads, tant de forma organitzada com per lliure.

Els valors mitològics relacionats amb el paisatge de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs estan sobretot lligats al fet que part d'aquest territori ha estat tradicionalment vinculat a l'ufologia. L'aïllament, les formes de les muntanyes, els colors de la lluna plena reflectits en les roques han estat motius que semblen haver afavorit el reconeixement d'aquest territori, per part dels amants d'aquestes ciències ocultes, per a l'observació d'aquests fenòmens.

També hi ha tota una sèrie de llegendes relacionades amb uns assassinats que van tenir lloc al poble, avui deshabitat, de Fatxes. Aquests fenòmens han fet que part de la població del territori consideri l'entorn de Fatxes com un entorn maleït i perillós. Vinculades a aquests assassinats hi ha diverses llegendes de persones que asseguren haver estat testimonis de fenòmens paranormals.

La mola de Genessies i els graus de Vandellòs representen valors identitaris a nivell local, mentre que el conjunt muntanyós vist des del Camp representa una part del fons escènic, amb el qual els habitants del Camp se senten altament identificats.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Les principals rutes d'observació del paisatge són les carreteres N-340 i C-44 que perifèricament permeten contemplar fragments de la unitat muntanyes de Tivissa-Vandellòs. La més destacable és el tram de C-44 de Vandellòs al coll de Fatxes, des d'on s'agafa un camí asfaltat que porta a la plana de Sant Jordi, ja a les Terres de l'Ebre, i que permet contemplar una part important del massís calcari interior de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs.

Una altra ruta amb cotxe pot ser el camí asfaltat que porta de Vandellòs a Castelló i Masboquera, i que permet aproximar-se als conreus i boscos d'una part de la vall del riu de Llastres.

La xarxa de senders és abundant i permet circular per gairebé tots els racons de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Destaca la ruta que puja fins a la mola de Genessies (711 m), que parteix des del mas de Genessies fins a la pista de Gavada, on s'accedeix des de la C-44.

Altres itineraris van de l'Hospitalet a Masriudoms, de l'Hospitalet al Torn, de Vandellòs a Castelló i de Vandellòs als Graus de Vandellòs. També hi circulen parcialment el GR-92, paral·lel a la costa, i la seva variant el GR-192-1, que circula per l'interior del massís calcari. El sender de petit recorregut PR-90, que va de l'Hospitalet de l'Infant a Llaberia, permet circular pel sector est de l'àrea. El PR-91, que va de l'Hospitalet de l'Infant a Falset, permet creuar tota la unitat pel seu sector central. Finalment, el PR-92, de l'Hospitalet de l'Infant a Tivissa, permet observar tot el sector oest de l'espai d'estudi.

Com a punts d'observació del paisatge que siguin mínimament accessibles destaquen lo Torn (153 m), on s'ha adequat un mirador; se situa per sobre de la Rojala-platja del Torn, des d'on es té una bona vista de la costa i de l'Hospitalet de l'Infant. Un altre mirador prou accessible són els graus de Vandellòs, als quals es pot accedir des del poble de Vandellòs per una pista forestal apta per a tot tipus de vehicles, i des d'on es pot contemplar pràcticament tota la vall del riu de Llastres i del massís calcari, així com bona part del Camp de Tarragona.

Possible evolució del paisatge

Les dinàmiques i impactes a què està sotmès el paisatge de la unitat és probable que es mantinguin, almenys en un futur proper: l'estancament demogràfic, el retrocés dels conreus, la possibilitat de generació d'incendis forestals, les infraestructures energètiques i les vies de comunicació seran els principals agents que modelaran el paisatge.

És probable que els pocs conreus que resten a la vall del riu Llastres desapareguin quasi per complet, independentment de les polítiques agràries. Malgrat tot, el manteniment d'alguns conreus diversificats (avellaners, ametllers i olivera, principalment) treballats a temps parcial sembla assegurat. El procés pot repetir-se en les petites explotacions hortícoles.

El risc d'incendi i el sobrepastoreig poden continuar sent els protagonistes del paisatge del massís calcari.

La dinàmica paisatgística de les muntanyes de Vandellòs està molt condicionada, com a la majoria de muntanyes mediterrànies, pels incendis periòdics. La vegetació es va regenerant després del foc que va assolir part de la unitat l'abril de l'any 2006. Observatori del Paisatge

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- Tot i que l'agricultura no és molt rellevant, les condicions del medi físic i l'evolució dels mercats agrícoles tampoc no són gaire favorables. Aquest fet pot tenir repercussions sobre la dinàmica demogràfica i, per tant, sobre el paisatge.

Oportunitats:

- Bona part del territori gaudeix actualment de la protecció que li confereix el PEIN i la xarxa Natura 2000. Aquesta protecció ha de servir per garantir la gestió dels espais naturals que, majoritàriament, no han estat gaire transformats per l'acció antròpica. El fet que una gran extensió de l'espai sigui terreny comunal, propietat de l'Ajuntament de Vandellòs, és un element que ha de facilitar la gestió.
- Hi ha restes d'antics poblaments històrics susceptibles de ser posats en valor i configurar un patrimoni que afavoreixi un desenvolupament endogen per a la població i el manteniment del paisatge.
- El perfil prominent de les serres que formen el relleu de la unitat constitueixen el fons escènic de la plana sud del Baix Camp, de manera que formen part dels elements identitaris del paisatge de l'extrem sud del Camp de Tarragona.
- Una atmosfera de misteri envolta alguns dels relleus de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, fet que també es veu afavorit per l'abandó d'algunes poblacions. Aquesta situació, que a priori pot semblar un punt negatiu, ben reconduïda pot ser utilitzada com un valor addicional de la zona per atraure un determinat tipus de turisme.

476

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge de muntanya seca mediterrània molt pròxima al mar, de relleu rocós i agrest, lliure d'aerogeneradors, amb un risc d'incendi forestal baix i que conservi les mostres de l'antic poblament en forma de poblats ibers, pobles deshabitats d'origen medieval (Castelló, Masdevalentí, Gavada i Fatxes), corrals a les zones altes de les serres o trams de camins de bast empedrats.

OQP2

Un litoral rocós del Torn, de gran valor natural i estètic, amb unes platges i cales lliures de construccions i altres elements artificialitzadors.

Àrees amb valors especials per protegir

- Paisatge de cingles i codines del Molló-Puntaire-la Portellada, els Graus de Castelló i Vandellòs, i la mola de Genessies. Pels seus valors ecològics, estètics, simbòlics i identitaris, s'han de preservar d'actuacions agressives i valorar-los.
- Paisatge litoral rocós de la muntanya del Torn. Pel seu interès ecològic i estètic, s'ha de preservar d'intervencions agressives, i procurar restaurar-ne les trinxeres de la via del ferrocarril un cop entri en servei la nova línia del corredor ferroviari del Mediterrani.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals que ocupen la pràctica totalitat de la unitat. Cal implementar-hi una gestió forestal que preservi els valors ecològics i/o estètics, i emprendre mesures per reduir el risc d'incendis forestals, especialment en aquelles zones que no disposen de cap figura de protecció, com el corredor de Gavada.
- Mosaics agroforestals de conreus d'avellaner i garrofer, i bosquines de pi blanc i brolles mediterrànies existents al llarg de la vall de Vandellòs (avellaners) i l'entorn de Masriudoms (garrofers) que actuen com a zona de transició paisatgística vers les extenses masses forestals dels voltants, i que introdueixen a la vegada elements de variabilitat paisatgística, de biodiversitat i de discontinuïtat per fer front als incendis forestals. Fomentar els processos de creació de nous mosaics en determinats indrets de l'interior del massís, com a factor de millora del paisatge i minimització del risc d'incendi.
- Miradors paisatgístics de la muntanya del Torn i els graus de Vandellòs: cal conservar-los i millorar-los per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions

de territori i paisatges diversos, tant de la unitat mateixa com de la plana del Camp i d'una part de les Terres de l'Ebre.

- Nuclis rurals de Vandellòs, Masboquera, Masriudoms i l'Almadrava. Si s'escau, cal restaurar-los mantenint-ne l'aspecte compacte i integrant les noves construccions al paisatge preexistent.
- Polígon industrial format per la central nuclear Vandellòs I (en desmantellament), la central nuclear Vandellòs II (en funcionament) i la Central Tèrmica de la Plana del Vent (l'Hospitalet de l'Infant), i per les infraestructures auxiliars de les plantes (subestacions i línies de molt alta tensió), grans infraestructures de comunicació (autopista AP-7, autovia A-7) i les activitats extractives (pedrera de racó del Marfull). Caldria regenerar-lo per mitjà d'un instrument de planificació que tingüés incidència paisatgística en la zona de l'Hospitalet-coll de Balaguer i que preveïés l'aprofitament dels corredors per on ja passen les infraestructures actuals a l'hora de fer passar les noves, sempre amb la voluntat d'evitar l'obertura de nous corredors viaris en el sector interior de la unitat, de millorar la qualitat estètica dels complexos energètics, especialment als sectors perimetrals, i d'arranjar els vorals de l'AP-7.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Activitats extractives del racó del Marfull, de la muntanya del Torn i del Xalapa. Cal delimitar-ne les extensions màximes, regenerar els espais perimetrals i les àrees en desús i integrar paisatgísticament l'activitat.
- Línies de molt alta tensió que creuen les serres en diverses direccions.
- Senyalitzar el recorreguts d'interès o itinerari paisatgístic del tram de l'N-240 que travessa la unitat, des de la punta de cala de Bea, fins al circuit de Calafat.

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

- Paisatge de cingles i codines
- Paisatge litoral

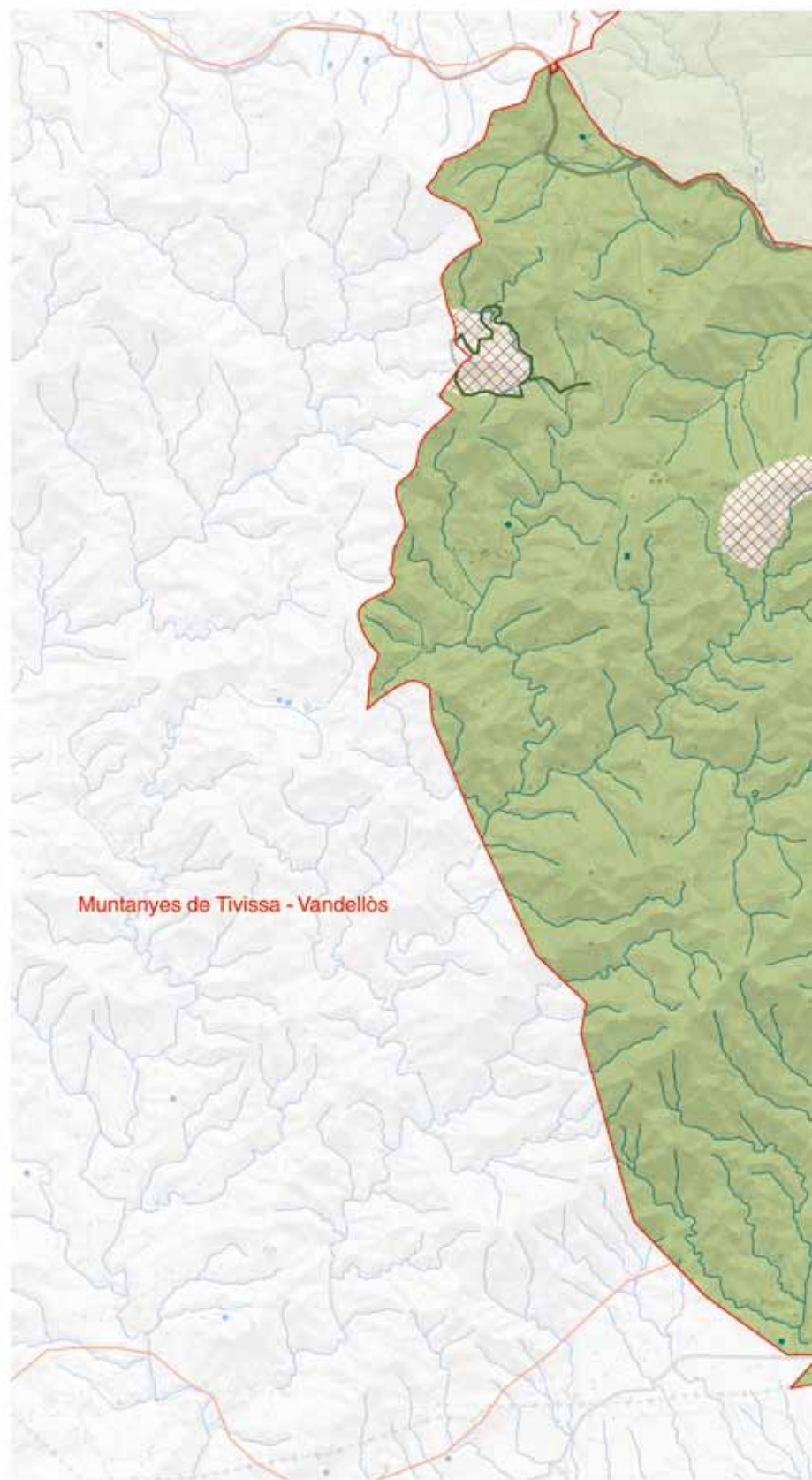
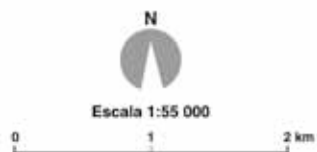
Àrees de foment de la gestió

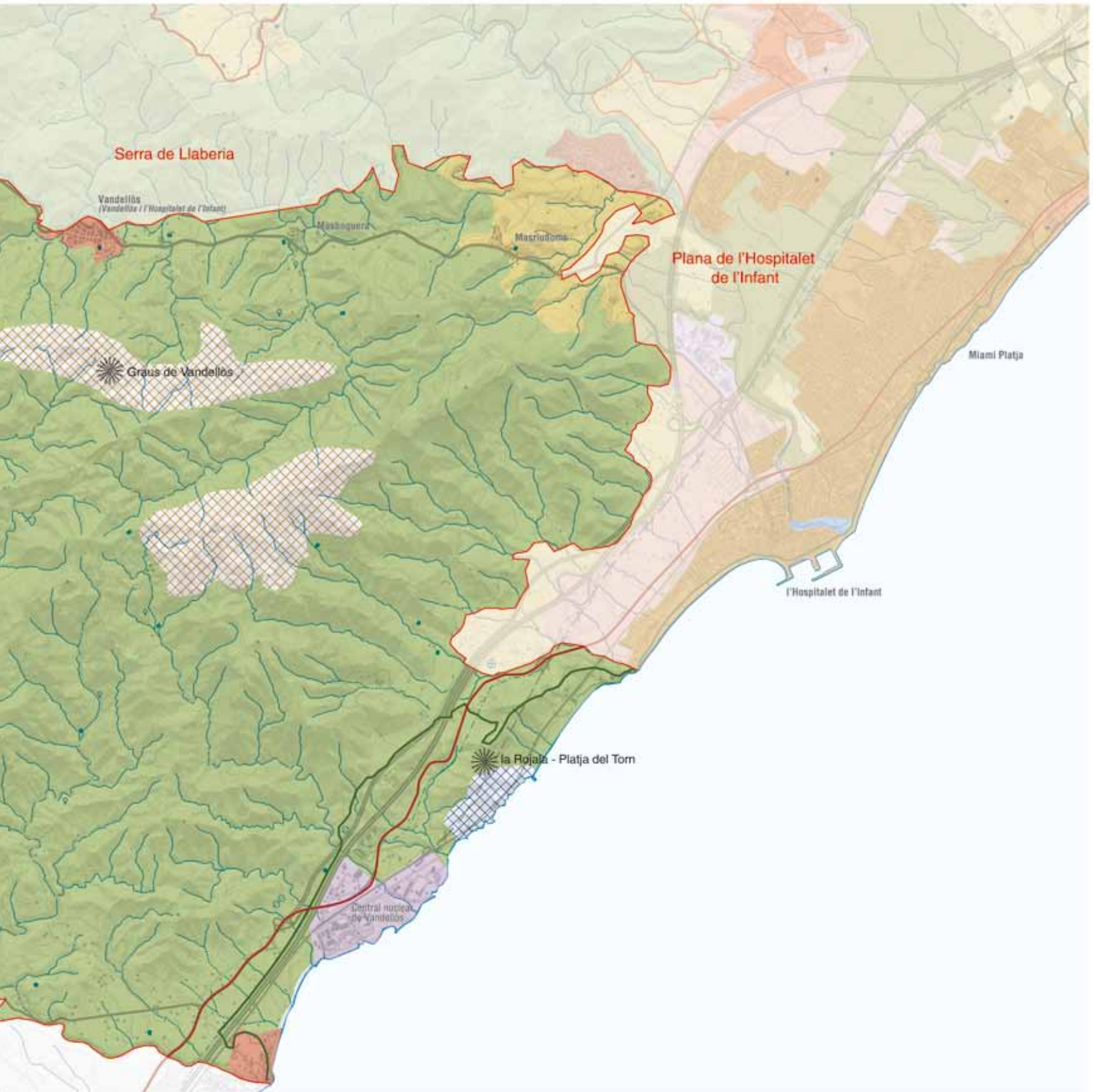
- Mirador
- Matollar i massa forestal
- Mosaic agroforestal
- Sòl urbà
- Poligon industrial

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Itinerari motoritzat
- Itinerari a peu

478

15. Plana de l'Hospitalet de l'Infant

Comarca:
Baix Camp.

Superfície:
6.641 ha

Municipis:
Sud-oest de Mont-roig del Camp
i est de Vandellòs, l'Hospitalet de
l'Infant i Pratedip.

480

*L'Hospitalet de l'Infant és el principal nucli urbà d'aquest paisatge. A l'esquerra es pot observar la platja de l'Arenal.
Departament de Territori i Sostenibilitat*

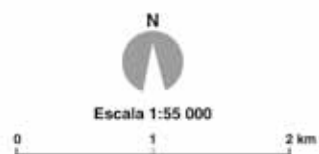
Trets distintius

- Plana litoral modelada, que al sector de ponent del barranc de la Porquerola ha donat lloc a una crosta superficial calcària (el taperot) que dificulta l'activitat agrícola.
- Les pinedes de pi blanc, les màquies de garric i margalló, les brolles i els prats secs de llistó colonitzen vastes extensions de terreny antigament ocupades per camps de garrofers i oliveres.
- El riu de Llastres és el principal curs d'aigua. Presenta un règim fluviotorrencial i desemboca a l'Hospitalet de l'Infant, on forma una petita plana deltaica.
- La costa és baixa i amb llargues platges sorrenques excepte a Miami Platja, on es troben estretes cales separades per petits promontoris rocosos.
- La desembocadura del riu de Llastres i la llacuna de la desembocadura del barranc de l'estany Gelat són els espais naturals més valuosos.
- Les urbanitzacions ocupen grans extensions de terreny a la franja litoral, sobretot al sector conegut com Miami Platja. Per aquesta franja litoral també hi passen les principals infraestructures viàries i ferroviàries de l'eix mediterrani.

-
- Itinerari motoritzat
 - 17 N-340
 - Itinerari a peu
 - 48 GR-92
-

482

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

A l'extrem sud-occidental del Baix Camp, entre Mont-roig del Camp i l'Hospitalet de l'Infant, el paisatge agrícola característic de la resta de la plana del Baix Camp (un policultiu de conreus llenyosos on regna l'avellaner) retrocedeix gradualment fins a desaparèixer sobtadament, ja en el sector entre el barranc de la Porquerola i el riu de Llastres. En el seu lloc, el territori està recobert per pinedes de pi blanc.

La diferència de paisatge entre un i altre sector de la plana cal cercar-la, en primer lloc, en l'existència del taperot: una crosta calcària en el sòl que dificulta molt l'activitat agrícola. Encara que antigament s'hi havien instal·lat camps de garrofers i oliveres, en l'actualitat el territori del taperot resta inculte i recobert per garrigues, brolles i pinedes de pi blanc a les àrees més allunyades de la línia de costa.

Com a la resta de la plana del Baix Camp, el relleu presenta una topografia gairebé horitzontal, amb un lleuger pendent cap a mar. La plana entre Mont-roig del Camp i l'Hospitalet de l'Infant està modelada sobre dipòsits quaternaris de peudemont, constituïts per conglomerats que en els nivells superiors estan cementats per una crosta de carbonat càlcic formada per l'ascens capil·lar de l'aigua i de desenvolupament típic a les regions amb llargues estacions de clima càlid i sec.

484

La costa és baixa i està formada per llargues platges de sorra que s'estenen sense interrupció des de la punta de la Pixeroia fins la punta dels Espenyals, a l'alçada de Miami Platja, on s'inicia un petit tram de costa articulada amb cales estretes separades per petits promontoris. Més al sud, a banda i banda del port de l'Hospitalet de l'Infant, les platges tornen a ser llargues i obertes.

El taperot és una crosta superficial calcària que dificulta molt l'activitat agrícola. A la imatge es veu com aflora en superfície en un sector colonitzat per la vegetació al nord de la urbanització de Miami Platja. Observatori del Paisatge

Els torrents que baixen de les serres veïnes, tot i que només porten aigua després d'episodis de pluges intenses, s'han encaixat en els sediments quaternaris. En alguns casos, com per exemple el riu de Llastres, prop de la desembocadura ha obert un esvoranc d'una desena de metres d'alçada entre el llit actual i el nivell de la plana. El riu de Llastres és el col·lector principal i el que presenta un recorregut més llarg, ja que s'origina al peu del coll de Fatxes, al nord el massís de Vandellòs. El barranc de Rifa s'origina a llevant de la mola de Colldejou i drena el sector oriental de la plana, de caràcter més agrícola, fins a arribar al mar a l'alçada de la punta de la Pixeroia. Altres barrancs de renom són el de la Porquerola, el de la Palma Negra i el barranc de l'Estany Gelat.

La vegetació recobreix actualment gairebé la totalitat de l'àrea situada a ponent del barranc de la Porquerola, on el taperot té més consistència. Les comunitats vegetals són les pròpies de la terra baixa litoral de sòls calcaris sota un clima mediterrani subàrid. Hi predomina la màquia de garric (*Quercus coccifera*) i margalló (*Chamaerops humilis*) en mosaic, amb fragments de brolles de romaní (*Rosmarinus officinalis*), on destaca la presència de l'albada (*Antihyllis cytisoides*), i prats de llistó (*Brachypodium retusum*) en els sòls més primis i secs. A molts indrets, les comunitats anteriors estan recobertes per un estrat arbori de pi blanc (*Pinus halepensis*). A conseqüència dels incendis forestals, l'aspecte de la vegetació és força homogeni amb un predomini de les pinedes joves.

Evolució històrica del paisatge

L'evolució del paisatge de la plana de l'Hospitalet de l'Infant ha estat estretament lligada a la presència de la crosta calcària, que aquí s'anomena taperot, i als freqüents episodis de vent de mestral. En efecte, aquesta crosta calcària situada arran de superfície, junt amb l'existència de forts vents, ha dificultat des d'antic la implantació de l'agricultura, que només ha esdevingut important, i amb matisos, durant la primera meitat del segle xx.

Fins ben bé al final del segle XIX, i des de l'edat mitjana, a la plana de l'Hospitalet, només existia el llogarret de l'Hospitalet de l'Infant. El formaven una pila de cases arraulides al voltant de l'hospital, que dona nom al poble situat a la desembocadura del barranc del riu de Llastres, i el petit nucli de Miramar, situat a sobre de la desembocadura del barranc de l'Estany Gelat.

Durant tot aquest període aquesta unitat només era una terra de pas entre l'Ebre i les terres valencianes, al sud, i el Camp de Tarragona i Barcelona, al nord. Predominava un paisatge feréstec, poc poblat, amb omnipresència de la màquia de garric i margalló i alguna bosquina. Es tractava d'un territori perillós, temut pels viatgers, ja que els voltants del coll de Balaguer i la muntanya del Torn eren sempre plenes de pirates i bandolers, sempre atents per assaltar les caravanes que anaven amunt i avall. Per aquest motiu el 1346 l'Infant Pere IX i la seva mare, Blanca d'Anjou, van fundar un hospital amb la funció d'assistència als viatgers que ho necessitessin. En aquest hospital s'agrupaven les diverses caravanes que viatjaven cap al sud, i hi descansaven les que, pujant de les Terres de l'Ebre, havien creuat el desert d'Alfama i el temut coll de Balaguer.

El nucli de Miramar probablement té el seu origen en la construcció d'unes sitges per a l'emmagatzematge del blat procedent d'Aragó. La ciutat de Barcelona el va fer construir, juntament amb la construcció de la carretera de Móra a l'Hospitalet de l'Infant, passant per Vandellòs, per tal d'evitar pagar els impostos a la ciutat de Tortosa.

Per tant, aquest territori només era una terra de pas, amb molt pocs habitants, i per tant, amb un predomini quasi absolut de les formacions vegetals.

El 1818, l'Hospitalet de l'Infant només comptava 54 habitants, la majoria dedicats al petit comerç relacionat amb el transport de mercaderies, el petit contraban, una minsa agricultura de secà i poques embarcacions de pesca.

La inauguració de la línia de ferrocarril entre Castell i Tarragona, l'any 1865, amb la construcció d'una estació al nucli de l'Hospitalet de l'Infant, va significar un notable increment de la població, passant dels 106 habitants el 1850 als 434 habitants el 1900. Tot i això, la majoria de la població continuava vinculada a les activitats abans esmentades, sent l'agricultura poc important econòmicament, però en clara expansió per les plantacions de garrofer. La via del ferrocarril no va comportar altra alteració en el paisatge que els talussos i terraplens necessaris per construir-lo.

Tanmateix, en el sector de la unitat proper al nucli de Mont-roig del Camp, a causa de la pressió demogràfica del final del segle XIX, sí que es va produir una expansió de l'activitat agrícola sobre els terrenys de la crosta calcària, en molts casos perforant-la per tal d'encabir-hi els peus d'olivera o garrofer. Els petits fondos, amb prou acumulació de terra, encara avui es mantenen com a conreus.

Per tant, es pot imaginar una unitat amb un paisatge més o menys homogeni fins a mitjan segle XIX, que començà a transformar-se lleugerament a partir de la implantació de conreus de secà i del creixement moderat del nucli de l'Hospitalet de l'Infant.

La veritable transformació del paisatge agroforestal característic es donà durant la segona meitat del segle XX. S'inicià a partir de la dècada dels cinquanta amb l'arranjament de la carretera N-340 (que segueix més o menys el recorregut de l'antiga Via Augusta romana), amb l'arribada del fenomen turístic i amb la construcció de la primera central nuclear catalana al sud del nucli de l'Hospitalet de l'Infant.

En efecte, l'arranjament de l'N-340 a la dècada dels cinquanta, va significar l'aparició del no-res del nucli de Miami Platja. Inicialment només es tractava d'una sèrie de locals que, situats a la vora de la carretera, oferien alguns serveis necessaris als viatgers: hostel, restaurant, perruqueria, gasolinera, etc.

Ja a la dècada dels seixanta, s'inicià un doble fenomen. Per una banda, al sector de Miami Platja es construïren les primeres edificacions amb vocació turística, cercant les primeres línies de mar (per sota l'N-340) i amb la intenció de crear una nova "ciutat" residencial (situada per sobre la carretera). Al sud de Miami Platja

també hi va aparèixer un barri d'autoconstrucció on s'allotjaven els treballadors de la construcció. Per altra banda, l'inici dels treballs d'edificació de la central nuclear Vandellòs I, al sud del nucli de l'Hospitalet de l'Infant (ja a la unitat de paisatge Muntanyes de Tivissa-Vandellòs), va significar l'arribada d'un contingent molt nombrós de mà d'obra que es va concentrar en aquest nucli costaner. El fet d'estar situats més a prop del lloc de treball, així com la decisió de l'empresa Hifrensa (propietària de la central nuclear) d'instal·lar a l'Hospitalet un poblat per al seus treballadors, explica el notable creixement que va tenir aquest nucli, que passà dels 375 habitants el 1960 als 1.162 el 1970.

La construcció de l'autopista AP-7, entre Barcelona i València, que va entrar en servei al final de la dècada dels setanta, va imprimir una cicatriu lineal en el paisatge, a més de l'activitat induïda, sobretot relacionada amb el sector turístic.

A la dècada dels vuitanta es van iniciar els treballs de construcció de la segona central nuclear. Això va significar l'arribada d'un nou contingent de treballadors que van tornar a instal·lar-se preferentment a l'Hospitalet de l'Infant. Per la seva banda, el nucli de Miami Platja continuà el procés expansiu, tant en l'ocupació de primeres línies de litoral amb habitatges turístics, com en el creixement residencial de la segona línia. El 1986 a l'Hospitalet de l'Infant ja hi havia 3.226 habitants.

Després d'un període d'estancament demogràfic, provocat pel tancament de la primera central nuclear i per la finalització dels treballs de construcció de la segona nuclear, es va entrar en una dècada en què el paisatge es manté més o menys estable, respecte del final de la dècada dels vuitanta.

En tot aquest període, que va des de la dècada dels cinquanta fins a l'any 1990, juntament amb aquesta ràpida transformació urbanística i infraestructural, es produeix un lent procés d'abandonament de la majoria de conreus situats sobre el taperot. Aquest abandonament és degut a l'aparició de nous sectors d'activitat més rentables, així com al desenvolupament d'una agricultura de regadiu al sector est del municipi de Mont-roig del Camp. Les importants gelades del 1956 també van contribuir a la regressió del conreu del garrofer.

Organització i dinàmica actual del paisatge

El paisatge de la plana de l'Hospitalet de l'Infant que es pot contemplar a dia d'avui és hereu de les transformacions urbanístiques dels darrers cinquanta anys, i en gran mesura de les desenvolupades els últims quinze anys.

L'expansió de les urbanitzacions i la construcció de grans infraestructures són les principals dinàmiques territorials que incideixen sobre el paisatge. La construcció s'ha estès des de la primera línia de costa cap a l'interior en detriment de les pinedes i garrigues que colonitzaven les antigues àrees agrícoles.

En general, la unitat es pot dividir en tres grans àmbits. Al sector nord-est predomina el paisatge agrícola de secà, amb clar pre-

Les pinedes joves de pi blanc situades a la plana caracteritzen part del paisatge de la Plana de l'Hospitalet de l'Infant. Observatori del Paisatge

domini de garrofers i oliveres, amb petits claps de bosquines i garrigues corresponents a conreus abandonats. Aquests conreus esdevenen complementaris per als agricultors de Mont-roig del Camp, que en els darrers anys s'han especialitzat en els conreus intensius de regadiu localitzats en la unitat veïna de la Plana del Baix Camp. Cap a l'oest del barranc de la Porquerola, el gruix i consistència del taperot dificulta l'activitat agrícola i el caràcter del paisatge canvia; els conreus es veuen substituïts per les pinedes de pi blanc i les brolles i garrigues mediterrànies, constituint un dels pocs indrets del Camp de Tarragona on apareixen boscos de pi blanc en un terreny pla, cosa gens habitual. Als terrenys més propers a la costa, la urbanització ha ocupat pràcticament tota la primera línia de forma extensiva, predominant la taca urbana de Miami Platja.

Finalment, destaquen els espais litorals on sobreviuen restes de sistemes dunars i antics aiguamolls, com els de la platja de l'Are-

nal, que els creixements de les urbanitzacions han anat degradant. També hi ha petits sistemes lacustres litorals com el de la desembocadura del riu de Llastres, més ben conservat per la part de Miami Platja que per la de l'Hospitalet; o la petita zona d'aiguamolls de l'Estany Gelat, a la desembocadura del barranc homònim, al nord del nucli de Miami Platja.

Expressió artística del paisatge

El paisatge de la plana de l'Hospitalet de l'Infant ha estat poc glossat i pintat, com molts altres indrets del sud de Catalunya. Tan sols alguns autors locals han plasmat alguns paisatges d'aquest territori.

A través d'obres de viatges geogràfics, com *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna (1931), es plasmen literàriament fragments del paisatge d'aquesta unitat, especialment dels espais agrícoles i forestals:

“A la d'Hospitalet, les terres pobres no admeten altra cultura que la del garrofer. Aquest obté un conreu exclusiu a tota la plana pedregosa immediata a la mola de Nadell [...] Per la banda de l'Hospitalet, el garrofer del pla no troba altre conreu que el substitueixi en el camí de la mola de Nadell o del serrat dels Avencs. Garrofers per tot i després garriga ben pobre i la pedra nua de la serra. Per la banda del riu Llastres, després de la gran estesa dels garrofers, vénen clapes de vinya, camps de sembrar i olivers. [...]

S'és un terreny pla, que, fins a l'Hospitalet, està cobert de garriga, de bosc minso o plantat de garrofers. [...] El paisatge té la monotonia d'una plana garriguenca, però contrasta amb la vista de la mar, que li fa de fons, i sobre la qual es veu avençar, a l'esquerra, el cap de Salou. A la dreta, es destaca el coll de Balaguer” (Iglésies i Santasusagna: p.38-39).

Valors en el paisatge

Entre els valors ecològics del paisatge de la present unitat, destaquen sobretot, per l'extensió que ocupen, les bosquines, garrigues i màquies, situades en terreny planer, una situació gens habitual en el conjunt del Camp de Tarragona. Cal tenir en compte que aquestes formacions estan en un estat quasi inicial en la successió ecològica, ja que fins fa relativament pocs anys aquests terrenys estaven ocupats per conreus d'olivera i garrofer. Aquestes masses de vegetació representen una garantia de connexió ecològica entre les serralades prelitorals (serra de Llaberia i muntanyes de Tivissa-Vandellòs), especialment en el sector del barranc de l'Estany Gelat i del barranc del riu de Llastres. Un parell d'espais amb un interès natural reconegut són les dues zones humides situades a les desembocadures dels dos barrancs esmentats, que han estat incloses en l'Inventari de zones humides de Catalunya i que formen part del Pla d'espais d'interès natural de la Generalitat de Catalunya.

El ferrocarril Barcelona-Tortosa creua el paisatge de la Plana de l'Hospitalet de l'Infant per la segona línia de costa, sovint encaixonat entre edificacions i restes de vegetació natural. Observatori del Paisatge

La desembocadura del riu Llastres, és una de les zones humides que forma part de l'Inventari de zones humides de Catalunya. Observatori del Paisatge

Entre els valors estètics destaquen el conjunt d'espais agrícoles de secà, bàsicament de garrofer, i les bosquines, garrigues i màquies, que ofereixen un agradable contrapunt als espais transformats que representen algunes zones urbanitzades i les àrees per on passen les infraestructures.

Els valors històrics més destacats són les restes de Miramar, de l'Hospital de l'Infant Pere i el conjunt de restes d'arquitectura rural de pedra seca. Aquests últims estan representats en els marges i en altres infraestructures associades a l'activitat agrícola, tant les que actualment s'usen, com les que resten amagades sota les bosquines, garrigues i màquies. En el cas del municipi de Mont-roig del Camp, s'han adequat una sèrie de restes arquitectòniques construïdes en pedra seca, com les cabanes, que es poden visitar a través d'uns itineraris degudament senyalitzats. Aquests elements constructius de pedra seca també tenen un valor simbòlic i identitari.

El municipi de Mont-roig del Camp ha adequat un itinerari senyalitzat per tal de poder conèixer diverses construccions de pedra seca com aquesta barraca de doble planta. Observatori del Paisatge

Les platges de la unitat representen els paisatges amb una major intensitat d'ús social, tant per als habitants de la zona com per als forans, que cerquen en aquest espai aquells paisatges no quotidians.

Les bosquines de l'interior de la unitat tenen un interès social com a àrea d'esbarjo dels habitants de la zona, que l'utilitzen diversament, tant per a la pràctica d'esport, motoritzat o no, com per a les passejades, la recerca de bolets, etc.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Una de les principals rutes per a la contemplació del paisatge la constitueixen els passejos marítims de l'Hospitalet de l'Infant i de Miami Platja. Especialment, al nucli de Miami Platja, destaquen un seguit d'actuacions que han millorat l'accessibilitat i l'han fet compatible amb una certa sensibilitat i voluntat d'integració en l'entorn. Tot el contrari que al nucli de l'Hospitalet de l'Infant, on s'ha optat per intervencions dures i poc integrades. Aquest passejos formen part del GR-92 que ressegueix el litoral de tot Catalunya.

L'obra de connexió entre els passejos marítims de Miami Platja i l'Hospitalet de l'Infant, per sobre de la desembocadura del barranc del riu de Llastres, està relativament ben integrada en l'entorn, respecta les llacunes litorals i permet la connexió de vianants entre ambdós passejos, cosa que possibilita uns itineraris més complets.

Hi ha altres itineraris que es poden fer seguint els nombrosos camins que circulen per l'interior de les bosquines, garrigues i màquies: tot i no estar senyalitzats, són molt coneguts per la gent de la zona que els freqüenta habitualment.

Una topografia extremament plana impedeix l'existència d'espais que permetin una visió general de la unitat, que té els millors punts d'observació en les unitats veïnes de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, serra de Llaberia i Escornalbou-Puigcerver.

Una bona manera de copsar les característiques més agrícoles de la plana, allunyant-se una mica del corredor d'infraestructures de l'AP-7 i l'A-7, és agafar la T-310 que passa pel mig de conreus, entre Reus i les Planes del Rei, passant per Riudoms, Montbrí del Camp i Mont-roig del Camp. També destaca l'N-340 que ressegueix el litoral.

Possible evolució del paisatge

La construcció de les infraestructures previstes consolidarà un continu lineal que, de nord a sud, pot fer aparèixer nombrosos espais no funcionals entre les diferents infraestructures, com petites bosquines, petits espais agrícoles que, si no es gestionen adequadament, poden acabar convertint-se en espais de baixa qualitat paisatgística.

488

El creixement o la completió de les urbanitzacions de segona línia de costa, com aquesta situada a l'est del barranc de l'Estany Salat, pot contribuir a formar el continu urbanitzat entre l'AP-7 i la façana marítima. Observatori del Paisatge

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- Hi ha diversos punts d'abocaments de runes i altres deixalles que contribueixen a la sensació d'abandó de l'espai forestal de la plana.

Oportunitats:

- Les condicions del terreny han favorit la consolidació d'una vegetació formada per bosquines, garrigues i màquies que es troben en un estadi inicial de successió ecològica, després de l'abandó de les activitats agrícoles que s'hi desenvolupaven. El

fet característic és que es troben en terreny planer, un fenomen gens habitual a les comarques del Camp, que es deu a la presència de la crosta calcària del sòl, anomenada aquí taperot, que dificulta les feines agrícoles. A més, aquests espais tenen una marcada funció social d'esbarjo i lleure.

- El relleu planer fa que els miradors i punts d'observació del paisatge no siguin freqüents ni amb bones perspectives. Però el fons escènic té un alt valor per la presència a ponent de los Dedalts, lloc des d'on es pot observar com la plana entra en contacte amb el mar.
- Al sud-oest de l'Hospitalet de l'Infant es mantenen algunes àrees d'aiguamolls i sectors de dunes que, per les seves característiques, han estat incloses en diverses figures de protecció (PEIN i Inventari de zones humides de Catalunya), fet que hauria d'ajudar a la seva preservació i funció pedagògica.

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge litoral de qualitat i obert a la gent, que integri els retalls naturals existents –dunes, vegetació dels penya-segats de les cales, desembocadures dels torrents.

OQP2

Un paisatge litoral amb una façana paisatgística dels càmtings i espais urbanitzats ben integrada en el paisatge circumdant.

OQP3

Un entorn de les grans infraestructures de pas, principalment l'autopista AP-7, lliure d'edificacions i altres instal·lacions, verd i amb unes façanes de l'espai construït proper ben cuidades.

OQP4

Un paisatge de plana amb vocació de pulmó verd, amb les trames urbanes residencials relligades.

OQP5

Un paisatge de plana amb una xarxa de camins que garanteixin el gaudi ciutadà de l'entorn i del patrimoni rural.

Àrees amb valors especials per protegir

- Masses forestals que ocupen la part central interior de la unitat. Cal implementar una gestió forestal que preservi els valors ecològics, estètics i d'ús social, i emprendre mesures per reduir el risc d'incendis forestals, per preservar-les del procés urbanitzador, ja que cap de les masses forestals disposa de figures de protecció, i per executar actuacions per al gaudi del paisatge i la utilització pública de l'espai.
- Mosaics agroforestals de conreus d'olivera i garrofer, i bosquines de pi blanc i brolles mediterrànies existents a l'oest del nucli de l'Hospitalet de l'Infant i del nord-est de la unitat, que actuen com a zona de transició paisatgística entre les pinedes de pi blanc del centre de la unitat i la plana agrícola del Baix Camp, a la vegada que introdueixen elements de variabilitat paisatgística i de biodiversitat, els mantenen, els preserven i els donen valor. Cal desenvolupar complementarietats entre l'ús agrícola i les activitats turístiques d'aquests espais agrícoles, a fi d'incrementar l'oferta turística majoritàriament vinculada al litoral.
- Polígons industrial de les Tàpies. Per la seva elevada visibilitat des de la C-44 i l'AP-7, caldria millorar-ne la qualitat paisatgística.
- Urbanitzacions que s'estenen de forma contínua per la primera línia de costa des del sud de l'Hospitalet de l'Infant

fins al nord de Miami Platja. Calen iniciatives de millora del paisatge que regulin la tipologia i l'aspecte estètic de les edificacions i zones verdes, que integrin els perímetres amb els paisatges dels voltants i que prioritzin la urbanització que relligui les trames disperses de la perifèria i que tendeixi a la compacitat dels espais urbanitzats.

- Línia de costa, amb símptomes de regressió. Caldria impulsar estudis de monitorització i seguiment.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Ribera de la desembocadura del riu de Llastres i Estany Gelat. Pels seus valors ecològics, estètics i d'ús social, caldria restaurar-les i revalorar-les, especialment el sector de la desembocadura del riu de Llastres a la part del nucli de l'Hospitalet de l'Infant, altament deteriorat, i de l'Estany Gelat, afectat per un incendi forestal.
- Voltants de l'autopista AP-7. Cal restaurar-los paisatgísticament, quan la via passa per aquesta unitat, per mitjà d'actuacions de disminució del risc d'incendi forestal i instal·lant pantalles en els passos per àrees urbanitzades.
- Senyalitzar el recorregut d'interès o itinerari paisatgístic del tram de l'AP-7 que travessa la unitat, des de la punta de la Pixerota fins a la punta de cala de Bea.

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

- Edificacions d'ús turístic
- Ribera de la desembocadura del Riu de Llastres

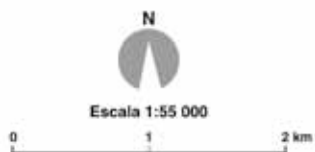
Àrees de foment de la gestió

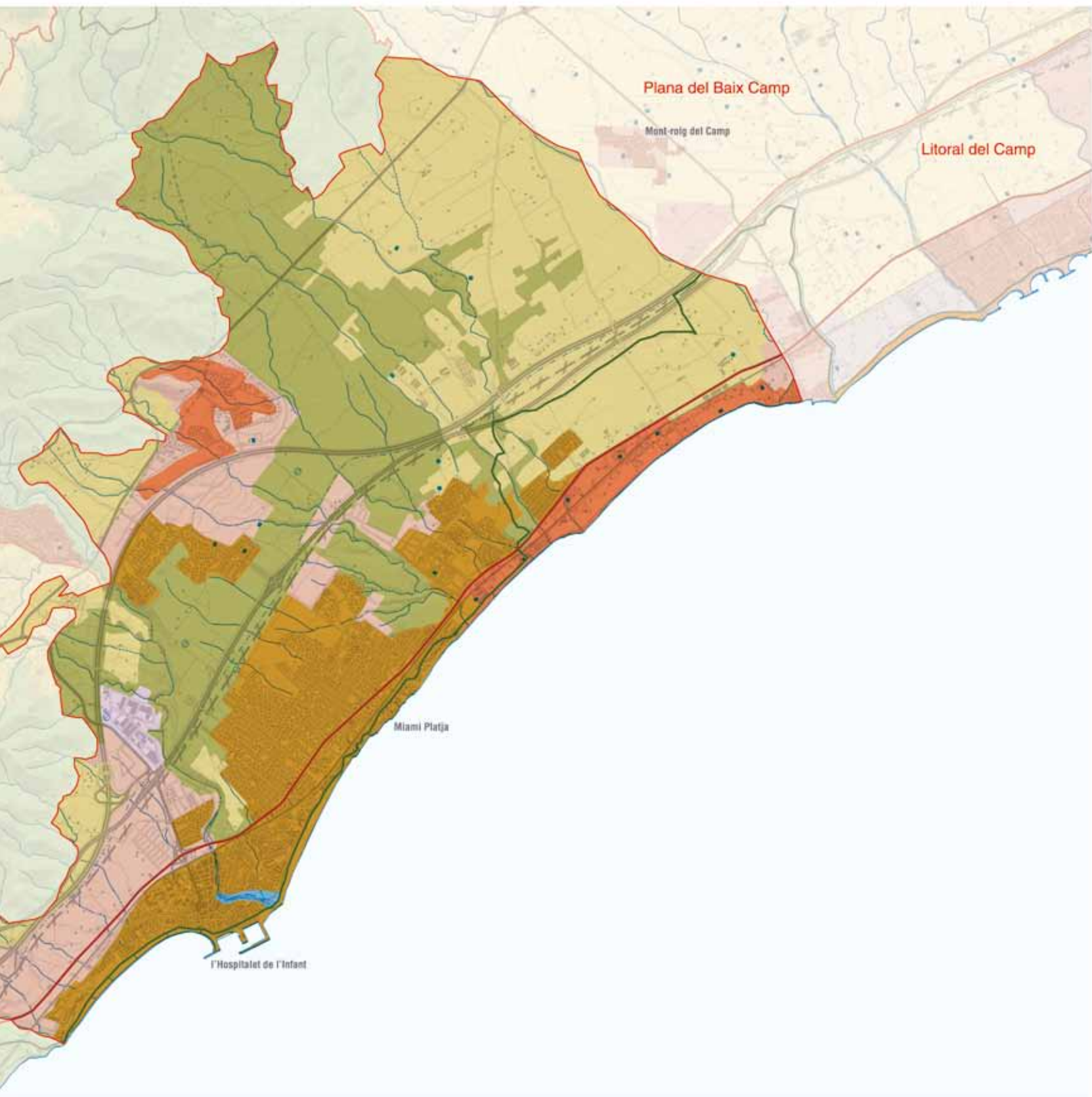
- Mirador
- Mosaic agroforestal
- Massa forestal
- Poligon industrial
- Sòl urbanitzable
- Urbanitzacions

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Itinerari motoritzat
- Itinerari a peu

490

16. Escornalbou-Puigcerver

Comarca:
Baix Camp.

Superfície:
8.041 ha

Municipis:
Oest de Vilanova d'Escornalbou, l'Argentera, Riudecanyes, Dues-aigües, Riudecols, oest d'Alforja, les Borges del Camp, Botarell, Mont-roig del Camp i Pradell de la Teixeta.

492

El poble de Riudecanyes, situat dalt d'una petita serra prop del contacte entre les muntanyes i la plana. L'entorn agroforestal està constituït per boscos de pi blanc i pi pinyer i per conreus d'oliveres i avellaners. Observatori del Paisatge

493

Trets distintius

- Presència de valls estretes, separades per serres i turons de vessants suaus que davallen suaument des de les serres de Pradell i de l'Argentera cap a la plana del Baix Camp.
- Les rieres de Riudecols i de Riudecanyes són els principals cursos fluvials i a les vores es localitzen els nuclis de població.
- El recobriment forestal del terreny és molt alt.
- Les pinedes de pi blanc i les brolles d'estepes i brucs són les comunitats principals. A les parts altes es mantenen claps d'alzinars, pinedes de pinassa i petits fragments de roureda de roure de fulla petita.
- L'espai agrícola està caracteritzat pels conreus de secà, bàsicament avellaners i oliveres, la majoria dotats de microregatge per augmentar la producció.
- La població habita en nuclis petits i bastant distants entre si, impregnats tots d'un fort caràcter agrícola tradicional.

Mirador

— Itinerari motoritzat

6 Coll de la Teixeta - Cambrils

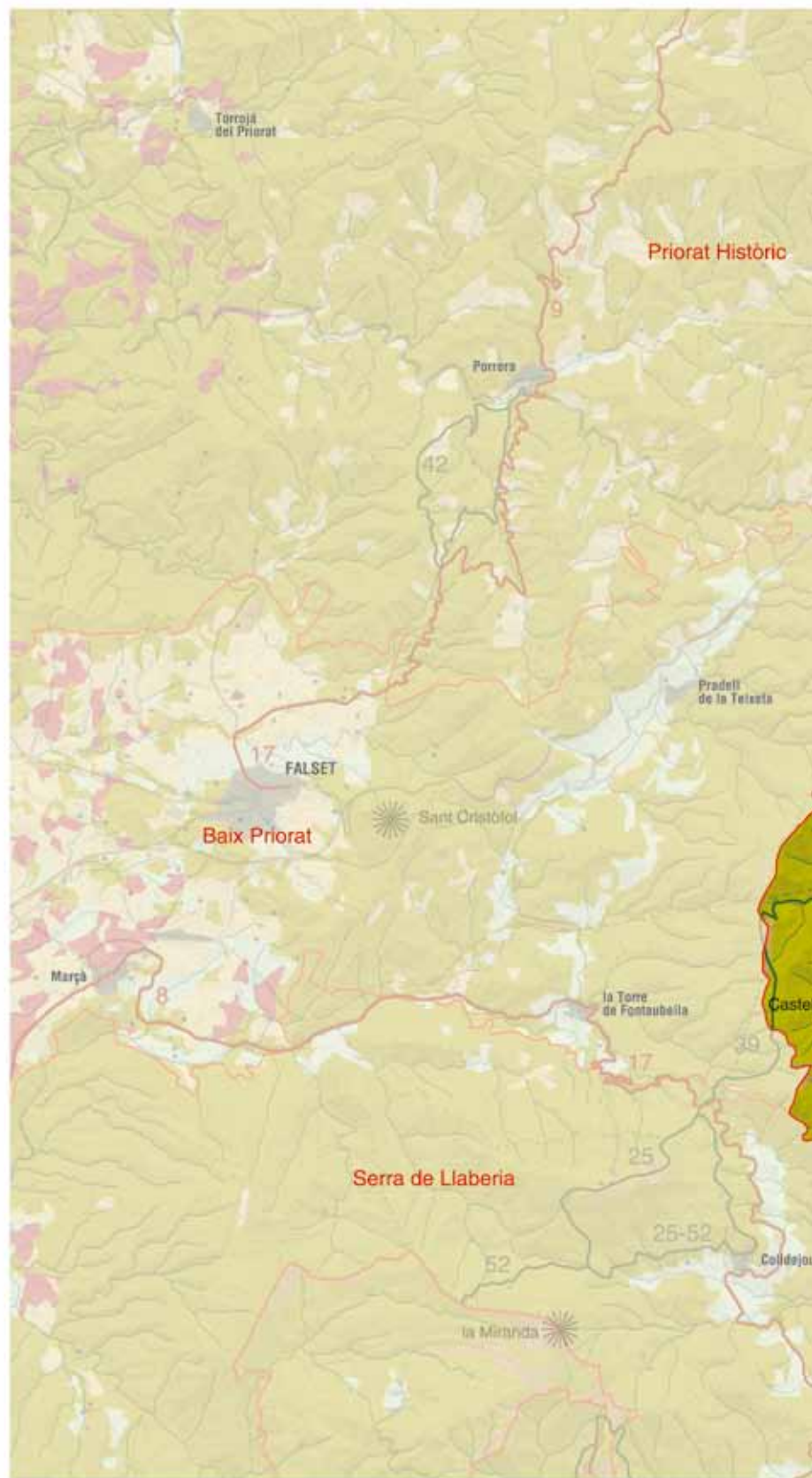
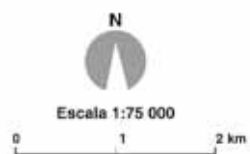
— Itinerari a peu

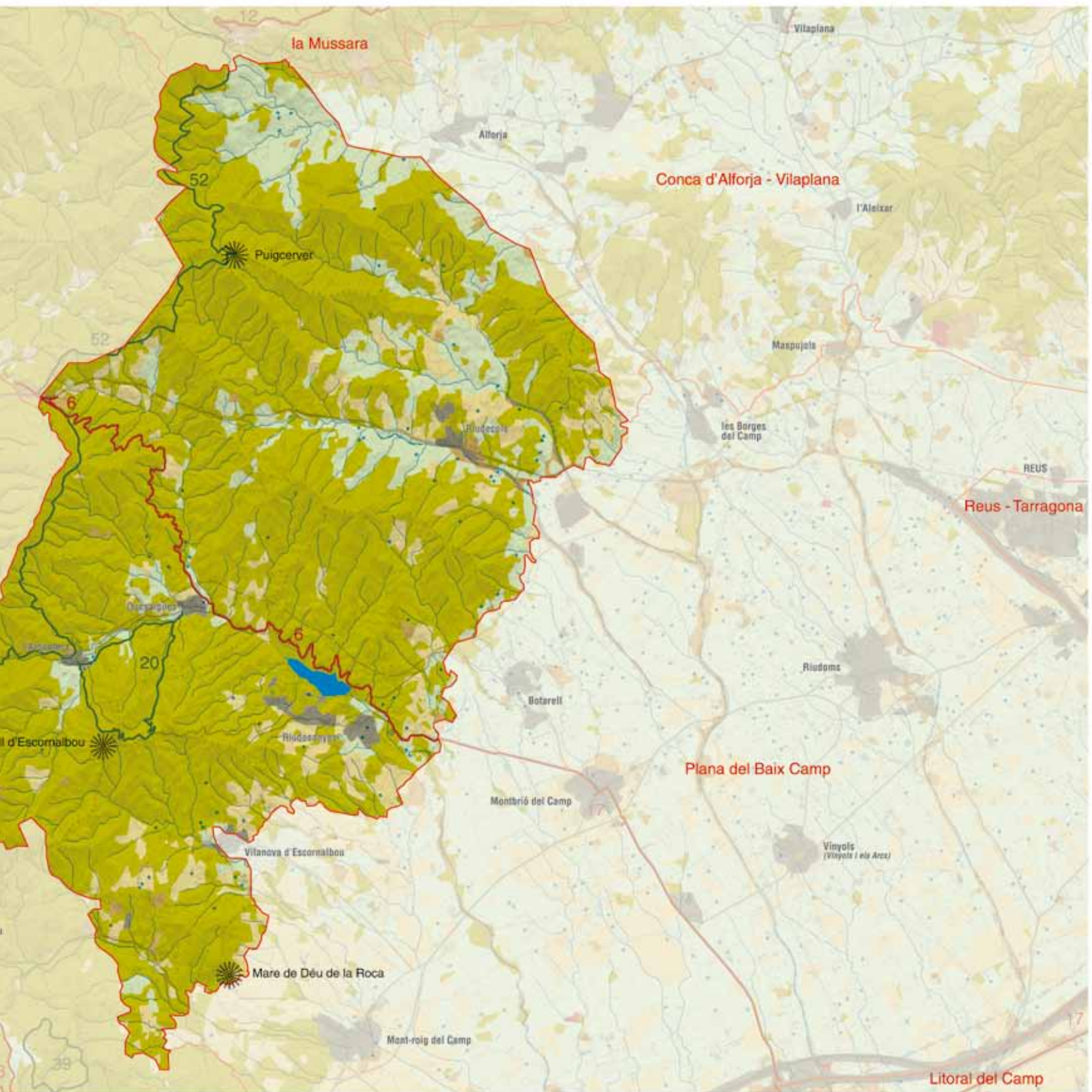
20 Castell d'Escornalbou

52 GR-7

494

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

Una branca meridional de la Serralada Prelitoral s'estén en diagonal des de les muntanyes de Prades fins a la costa i s'interposa entre la plana del Baix Camp i la fossa del Priorat. La part central d'aquest ramal muntanyós està constituïda per lo Molló i per les serres de Pradell i de l'Argentera. Els contraforts del cantó de llevant d'aquestes muntanyes configuren el paisatge de la unitat Escornalbou-Puigcerver, caracteritzat per la presència d'estretes valls separades per serres que davallen suaument sobre la plana del Baix Camp.

Les dues valls principals són la de Riudecols i la de Riudecanyes. La primera la modela la riera de Riudecols i limita al nord per la muntanya del Puigcerver (831 m) i els seus contraforts, que en direcció a llevant fineixen en el turó de la Bruguera (481 m). Pel costat sud, la vall de Riudecols està limitada per una alineació de turons: el Puigmarí (660 m), el Puigvolor (576 m) i el Bres (525 m). Al sud d'aquesta alineació de cims s'obre la vall de Riudecanyes; la capçalera de la vall està solcada per diversos torrents que s'inicien al peu dels cingles de les serres de Pradell i de l'Argentera. A la confluència del barranc de les Valls, amb dos torrents de menor entitat que davallen del portell del Peiró i de la serra de Pradell i que donen lloc al barranc Reial, es localitza el nucli de l'Argentera. Al centre de la vall, i també en la confluència del barranc dels Masos amb el barranc Reial, es troba el nucli de Duesaigües. Aigües avall, en el contacte entre les serres i la plana del Baix Camp s'ubica el nucli de Riudecanyes. La darrera vall en importància és la de la riera de Vilanova, a l'extrem sud de la unitat. El poble de Vilanova d'Escornalbou es localitza a la porta de sortida de la riera a la plana.

El relleu d'Escornalbou-Puigcerver està modelat en materials del Paleozoic que han quedat a la vista després de la destrucció del recobriment mesozoic. Hi predominen les pissarres pigallades que donen lloc al conjunt de serres i de puigs. Al nord de Riudecols i en un petit sector a Vilanova d'Escornalbou afloren masses de granit. Són granits molt alterats per l'acció atmosfèrica i solcats per intrusions porfíriques. Només al peu de les serres de Pradell i de l'Argentera afloren materials sedimentaris del Triàsic inferior i mitjà, que donen lloc a les cingleres característiques d'aquestes serres.

La xarxa hidrogràfica s'ha encaixat en les pissarres i els granits i ha obert tot el conjunt de valls abans esmentades. Es tracta de cursos d'aigua irregulars, amb les característiques pròpies del règim mediterrani. Els barrancs i torrents del sector central conflueixen en el barranc Reial, el qual alimenta el pantà de Riudecanyes, amb una capacitat de 5,3 hm³, destinat tant a usos agrícoles com al subministrament urbà de Reus i altres poblacions.

Les fonts d'aigua apareixen arreu però destaquen per la seva situació i pel seu doll: la font dels Pastors, vora el portell del Peiró, la font de Ferro, vora el barranc que porta el seu nom, i la font de l'Heura al Puigmarí.

El predomini del relleu muntanyós afavoreix que l'ús del sòl més estès sigui el forestal. La vegetació ocupa gairebé el 80% de la superfície del territori. Malgrat que la vegetació potencial, en funció del clima que impera a l'àrea, és l'alzinar, aquest es troba reclòs a les parts més altes, com als vessants del Puigcerver, entre el Puigmarí i el Puigvolor, i en el massís del castell d'Escornalbou. Per sobre dels 700 metres d'altitud l'alzinar litoral deixa pas a l'alzinar muntanyenc, més ric en caducifolis com la blada (*Acer opalus*) i la moixera (*Sorbus aria*). Cal destacar la presència d'una sureda al vessant nord d'Escornalbou, que és la més meridional de Catalunya.

La resta del territori està colonitzat per pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) i brolles d'estepes i brucs. En alguns punts apareixen pinedes de pinassa (*Pinus nigra* subsp. *salzmannii*), com a l'obaga del camí dels Freres, a l'oest del castell d'Escornalbou. També a ponent de l'Argentera es localitzen alguns claps de roureda de roure de fulla petita (*Quercus faginea*). A les riberes del barranc de la Canaleta i del Llobregat, al nord del Puigcerver, s'hi mantenen fragments d'alberedes i salzedes. A la muntanya de l'Areny apareixen algunes falgueres rupícules i silícicoles, com la *Cheilanthes maranthae*.

Els boscos de gestió pública o consorciada ocupen poca extensió. Els més importants són el forest del castell d'Escornalbou, de 89 hectàrees de superfície, propietat de la Diputació de Tarragona, i el bosc de Terres Noves, de 13 hectàrees, situat a la muntanya de l'Areny i propietat de l'Ajuntament de Mont-roig del Camp. A l'entorn del Puigmarí hi ha diversos claps de boscos consorciats que en total sumen unes 14 hectàrees.

Les espècies de fauna més destacades que habiten al paisatge d'Escornalbou-Puigcerver són rapinyaires com l'astor (*Accipiter gentilis*), l'esparver (*Accipiter nisus*), l'àliga daurada (*Aquila chrysaetos*), l'àliga marcenca (*Circaetus gallicus*) i el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*). Als cursos d'aigua de la xarxa de la riera de Riudecanyes es troba la tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*).

Els avellaners, les oliveres i els ametllers són els conreus més importants. La producció d'hortalisses es manté vora els nuclis de

Conreu d'avellaners a prop de Duesaigües. Observatori del Paisatge

població. La vinya té una presència residual (tot i que a Vilanova d'Escornalbou n'és el conreu principal), així com la majoria de conreus de cereals. En algunes poblacions, com Riudecols, l'activitat avícola i porcina va ser molt important a la dècada dels anys vuitanta, però des d'aleshores estan en regressió.

Evolució històrica del paisatge

La manca de grans planes ha condicionat la relació humana amb el territori d'Escornalbou-Puigcerver. La millor solució per treure profit de la terra ha estat abancalar els vessants, amb major intensitat durant els períodes en què la demanda ho requeria. La manca d'aigua sobrera i la impossibilitat de desenvolupar sofisticades infraestructures hidràuliques condicionaven l'agricultura d'aquest territori, que era bàsicament de secà. Els fruits secs, especialment l'avellaner i l'ametller, així com la vinya, van ser els grans transformadors d'aquest paisatge.

A partir de l'arribada de la plaga de la fil·loxera a la primeria del segle xx, la vinya va quedar relegada a un conreu testimonial i els bancals més marginals, els de major pendent o amb pitjor accessibilitat, es van abandonar, i això va afavorir la regeneració natural que ha anat formant brolles, matollars i boscos, especialment comunitats secundàries de pinada.

La facilitat de garantir aigua amb certa regularitat a les fondalades de les valls va permetre que alguns nuclis disposessin de petits molins fariners, que els garantien una moderada producció cerealista.

Les dues infraestructures que van modificar el paisatge van ser, d'una banda, l'N-420, que continua sent un element de distorsió (especialment a la zona del coll de la Teixeta), i, de l'altra, la via fèrria.

La present unitat manté una població força reduïda, amb fluctuacions considerables al llarg dels darrers dos segles, però amb comportaments similars a tots els nuclis urbans.

Des de 1830 s'observa un creixement d'un 25% en només dotze anys. Per contra, el va seguir un període de decreixement del 15% en els divuits anys següents. L'any 1887, moment de màxima ocupació d'aquest territori, es comptaven 3.475 habitants. Molt possiblement la quantitat s'ha d'associar a la construcció de les grans infraestructures a la zona i a la intensificació de l'expansió de la vinya a la comarca. Al final del XIX es va iniciar un constant dego-teig de pèrdua de població provocat per la crisi agrícola de la plaga de la fil·loxera i la intensificació de la industrialització de zones del Camp de Tarragona. Als anys seixanta del segle xx es va perdre el 57% de la població respecte de l'any 1887, i el despoblament d'aquests pobles de mitja muntanya semblava inexorable.

Als anys vuitanta del segle xx el nombre d'habitants va tocar fons i és a partir dels anys noranta que s'inicia una recuperació de població a partir de dos factors clau: la millora de les infraestructures viàries d'accés al territori i la reducció de l'aïllament per un costat, i la intensificació del ruralisme del temps d'oci per l'altre. La suma

d'aquests dos factors ha comportat la conversió de moltes segones residències en primeres, fet que ha permès la lenta però constant recuperació de població.

Els nuclis més aïllats, com l'Argentera i Duesaigües, tenen un creixement molt lent. Per contra, Riudecanyes i Riudecols, gràcies al desenvolupament d'urbanitzacions de nova construcció, són el motor de creixement demogràfic del territori, amb un pes força important.

A tot el territori no apareix una activitat industrial clarament destacable, tret d'una petita indústria òptica a Riudecols, consolidada des del 1951. La resta d'activitats industrials estan associades a la transformació de productes agraris i a la producció d'oli de les cooperatives locals.

Organització i dinàmica actual del paisatge

Tots els assentaments de població, encaixats allà on la topografia es presenta menys abrupta, estan lligats als cursos fluvials. Riudecols és travessat per la riera de Riudecols; l'Argentera és regada pel barranc de les Valls, i el nucli de Duesaigües, com bé indica la seva toponímia, recull les aigües del barranc Reial pel sud-oest i de la rasa dels Algars pel nord. Vilanova d'Escornalbou concentra les aigües de los Costers i dels Algars a partir de la riera de Vilanova, mentre que el més gran dels nuclis, Riudecanyes, és al peu de la gran reserva d'aigua de la zona: el pantà de Riudecanyes, una construcció de començament de segle xx que recull i emmagatzema en una vall molt encaixada les aigües que serviran per controlar el reg a la plana del Baix Camp.

La majoria dels nuclis mantenen l'essència de poble agrícola, tot i que alguns s'han vist transformats pel creixement urbanístic, amb urbanitzacions de nova creació als afores dels nuclis tradicionals, com ara les existents al municipi de Riudecanyes (el Mar de Riudecanyes i Montclar) o a Riudecols.

Diversitat de construccions a la urbanització Montclar, prop de Riudecanyes, la qual gaudeix d'una àmplia perspectiva sobre la plana del Baix Camp. Al peu del turó s'observa el traçat de la línia de ferrocarril. Observatori del Paisatge

La panoràmica des del turó domina les elevacions veïnes de menor cota i tota la plana fins al mar. Aquesta privilegiada situació ha fet que la muntanya s'hagi urbanitzat desmesuradament amb tot tipus d'edificacions: tant habitatges aïllats de gran superfície i una important extensió d'espai verd al seu voltant, com habitatges unifamiliars adossats.

Les àrees més planeres, properes a les valls, es mantenen conreades. Els terrenys conreats corresponen bàsicament al secà, on predominen els olivers, en expansió, i els avellaners, en regressió. Les zones fèrtils de la plana, al voltant dels nuclis, s'aprofiten per al regadiu (amb hortalisses i fruiters).

L'agricultura, que hagué de guanyar terrenys als vessants muntanyosos, ho va poder fer gràcies al suport dels murs de pedra seca, construccions tradicionals que a Riudecanyes incorporen blocs quadrangulars de granits i gresos vermells, variats en colors. Aquests murs, com els que hi ha al Parc de les Glaneres, vora l'església de Sant Mateu (Riudecanyes), representen una magnífica mostra d'enginyeria rural tradicional i protegeixen de l'erosió, alhora que serveixen com a refugi de petits mamífers i rèptils.

La regressió de la figura del pagès professional, que es va transformant en pagès a temps parcial, implica una reducció de la superfície conreada i l'ús de tècniques menys tradicionals.

D'altra banda, la vegetació que recobreix les muntanyes és molt variada. Prop del nucli de Duesaigües hi ha moltes oliveres abandonades, entre claps aïllats de pi blanc. En altres zones, com a la serra de l'Argentera, els conreus han ocupat, tradicionalment, la part més baixa dels vessants. Així, mentre en cotes inferiors es mantenen els conreus bàsicament d'avellaners, a les parts altes la vegetació espontània (un mosaic d'alzinar amb pi blanc) forma denses masses forestals, excepte en aquelles zones on la inclinació del terreny no permet el recobriment vegetal.

La zona lacustre formada per l'embassament de Riudecanyes, una de les infraestructures de més importància i amb capacitat per a 5,3 hm³, no presenta una vegetació de ribera, com li seria pròpia, sinó una massa boscosa de pi blanc força consolidada i amb un sotabosc escàs.

No hi ha explotacions forestals destacables a la unitat, tret de les d'ús domèstic de poca consideració. Així, la massa forestal està dominada en gran part per pinedes de pi blanc, als vessants de solana, i per petits claps d'alzinar a les zones altes d'obaga. Molts vessants estan recoberts d'una densa brolla arbrada amb peus isolats de pins que han sorgit de l'abandonament dels camps de conreu de secà o a causa dels incendis forestals. La major continuïtat de boscos es localitza entre els nuclis urbans de Riudecols, Duesaigües i l'Argentera i l'àrea propera a la muntanya d'Escornalbou.

Un risc d'alteració del paisatge són els incendis forestals. L'increment de la massa forestal en detriment del sòl agrícola fa que els incendis tinguin una major incidència. Alhora, el tipus de bosc que es configura és més piròfit, amb una gran massa de potencial combustible. L'incendi forestal més important dels darrers anys va

afectar el sector de la muntanya de l'Areny i el coll Roig l'any 1991, on es van cremar més de 225 hectàrees de bosc i brolles.

Actualment s'observen, arreu, àrees que es van recuperant dels incendis forestals que periòdicament han afectat Escornalbou-Puigcerver, especialment durant les dècades dels anys vuitanta i noranta del segle passat. La recuperació d'aquestes masses forestals és lenta, especialment en les solanes, atesa la pobresa del sòl i els forts pendents, que incrementen l'escorrentia i l'afebliment del sistema de regeneració natural.

Pel que fa a les infraestructures, cal esmentar la presència de dues vies de comunicació d'abast supracomarcal, com són l'N-420, que entra per la part oest, pel coll de la Teixeta, i surt pel sector de Riudecols a l'est, i la via fèrria, que sobrepasa els nuclis de Duesaigües i l'Argentera, en el trajecte entre Reus i Móra la Nova. La resta de vies són de caràcter local i serveixen d'enllaç intern entre pobles de la unitat de paisatge i les unitats veïnes.

A Escornalbou-Puigcerver hi ha tres parcs eòlics que estan situats a les línies de carena del límit oest de la unitat: el del Trucafort, en funcionament des de 1999, situat a la carena de la serra de l'Argentera, just al límit amb la unitat del Baix Priorat; el parc eòlic del Mas de la Potra, en funcionament des de l'any 2002, situat al coll de la Teixeta, just al límit amb la unitat del Priorat històric, i, finalment, el parc eòlic del collet dels Feixos, en funcionament des de 2004, ubicat seguint el del mas de la Potra, també al límit amb la unitat del Priorat històric. Tots tres parcs eòlics són visibles des de pràcticament tota la plana del Camp.

Altres infraestructures energètiques són les configurades per les dues línies de transport d'energia elèctrica d'alta tensió localitzades de forma quasi paral·lela a la carretera N-420, per la vall de la riera de Riudecols.

El parc eòlic de Trucafort se situa a la serra de l'Argentera, just al límit amb el baix Priorat i la serra de Llaberia. Al fons es pot observar la mola de Coldejou. Observatori del Paisatge

La pedrera del Puigmarí és visible des de bona part del Baix Camp. Al sud hi ha el nucli de Duesaigües, amb el viaducte dels Masos, format per arcades de mig punt i que permet el pas del ferrocarril entre Reus i Móra la Nova. Observatori del Paisatge

Expressió artística del paisatge

L'obra de Joan Miró desenvolupada a l'entorn de Mont-roig del Camp ha servit al municipi per impulsar un itinerari mironià, iniciativa cultural i de reclam turístic. Entre la seva obra destaca de forma evident l'obra *Mont-roig. Sant Ramon* (1916). Aquesta obra de l'etapa figurativa de Miró, és propietat de la Kouros Gallery de Nova York, i representa l'ermita de Sant Ramon vista des del peu d'un cingle.

Josep Mèlich i Garcia és un escriptor nascut a l'Argentera, enamorat de la seva terra, va escriure l'obra que es titula *L'Argentera... quan anàvem amb avarques: solatges de memòria* (2003):

“Argentera perfumada amb farigola, romaní, llorer, poniol, ruda i espígol. Pi, botges, argelaga, ginesta, arinjol i jonc, bruc, lledoner, alzina, roure i cirera de pastor. Argentera d'avellaners i vi bo. Argentera pedra roja, pècol, granit, fiter, calç, saladó i mangra. Bassa i gleva de bassot, barranc. Argentera esventada pel fred serè de la serra, contenta de garbinada. Argentera blanca de gebra, sorda de trons, nevada. Argentera, bosc de mil verds i d'aigua fresca. Argentera era, seca, rostoll, cigala, grill, tabanc i bromerot. [...]. El poble floreix al bell mig d'una vall encerclada de lllevant cap al sud per les joves carenes del puig Marí, la màgica muntanya d'Escornalbou, l'original coll Rodó i la Parrica, la seva germana petita. A ponent té la serra, que du el nom de l'Argentera i és un balcó engalanat amb la bellesa imponent dels Ermitans, el morral de Vilanova, la roca Roja, el Motxilló, el Moster, el morral Blanc i l'Enderrocada, per morir al nord, al coll de la Teixeta.” (Mèlich, 2003: p. 17 i 19).

Per altra banda, Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna, a *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* (1931), també fan referència al paisatge d'Escornalbou-Puigcerver:

“La població es manté estacionada, a causa, segurament, de la reduïda riquesa agrícola del seu camp, al conreu del qual està consagrada la població [...] el paisatge és de conreus: avellaners i algunes esteses de ceps. El poc bosc que es veu ha substituït les grans plantades de vinya que, a darreries del segle passat, va aterrar la fil·loxera. [...]

El camí passa per dins de la bonica boscúria que vesteix aquesta banda del turó d'Escornalbou i guanya de seguida una exquisida bellesa. Dalt del camí, entre l'arbreda, es drecen rocs erosionats capriciosament. Argentera no es perd de vista” (Iglésies i Santasusagna, 1931: p. 128 i 140).

Valors en el paisatge

En relació amb els valors estètics, destaca de manera important la bellesa de tres espais: el cim d'Escornalbou, amb la seva forma cònica, un dels referents paisatgístics del Camp de Tarragona, en general, i de la plana del Baix Camp, en particular; la Roca de Mont-roig del Camp, pel contrast de colors: roig del gres i blanc de les edificacions sagrades, i les formes originals del gres erosionat; i la serra de Puigcerver, per la verdor i espessor que presenta aquesta part del territori.

Pel que fa als valors ecològics, destaca l'Espai d'Interès Natural Serres de Pradell-Argentera inclòs en el Pla d'espais d'interès Natural, que incorpora 64,21 hectàrees del municipi de Duesaigües i 54,08 de l'Argentera. Es tracta de les àrees d'aquests municipis que contacten amb la serra de l'Argentera, a mig camí entre els basaments silícics i les parts culminants calcàries. Aquest espai es va incorporar al PEIN per la presència d'un bon grup d'unitats de vegetació pròpies de la muntanya mediterrània silícia i en especial d'algunes comunitats vegetals extremament singulars, com les teixedes pròpies dels peus de cingle calcaris. Un altre petit espai d'interès natural és el de Mare de Déu de la Roca, de 31,99 hectàrees, a cavall entre els municipis de Mont-roig del Camp i Vilanova d'Escornalbou, i que va ser inclòs al PEIN pel singular relleu i l'interès botànic de tot l'entorn de la muntanya de l'Areny.

Altres espais amb alt valor ecològic són:

- La muntanya d'Escornalbou, a l'entorn de la qual es concentra una diversitat vegetal poc usual a la comarca, com la presència de la comunitat d'alzina surera (*Quercus suber*) més meridional de Catalunya.
- L'embassament de Riudecanyes, que amb la seva presència configura una massa lacustre al bell mig d'unes muntanyes mediterrànies més aviat eixutes, i que alhora proporciona aigua a la fauna propera en èpoques d'escassetat, integrant-se, en aquest aspecte, puntualment en la xarxa de zones humides litorals que acullen ocells migradors.
- La xarxa de torrents i barrancs que actuen com a connectors ecològics amb la plana litoral del camp, perquè permeten els intercanvis i les interrelacions entre la vegetació i la fauna d'aquests dos àmbits.

El pantà de Riudecanyes és la principal zona humida d'aquest paisatge. A part dels seus valors socials i ecològics, amb una capacitat de 5,3 hm³, serveix per assegurar aigua per al reg del Baix Camp i per al subministrament de la ciutat de Reus i altres poblacions. Observatori del Paisatge

- El Puigcerver que, per la seva alçada i les seves característiques físiques i climàtiques, i per un cert aïllament dominant, acull una zona boscosa d'alt interès, especialment pel que fa a la presència d'exemplars arboris de Grèvol, poc usual a la resta de la unitat.

500

Els valors productius d'aquest paisatge van associats a l'ocupació agrícola, especialment les explotacions d'avellaner i d'olivera. L'avellaner domina als vessants de les zones muntanyoses, mentre que les oliveres s'estenen pels terrenys més planers.

Entre els valors històrics destaca especialment el castell d'Escornalbou, que no és únicament un referent històric dins de la unitat, sinó que la seva influència va més enllà. Antigament els municipis propers formaven part de la baronia d'Escornalbou. Els referents històrics apunten la presència d'algun tipus d'assentament de guaita i defensa en època de la dominació àrab (molt possiblement a l'entorn de l'any 900) quan van començar les pressions dels senyors feudals cristians. En una segona etapa històrica es fa referència a l'ocupació del castell per part d'un orde religiós i l'adaptació de la construcció a les necessitats d'una comunitat espiritual amb vocació missionera. Per últim, la darrera gran etapa del castell va ser la transformació de les primeres restes en residència senyorial per part del diplomàtic d'origen reusenc, Eduard Toda. En l'actualitat, l'edifici és de titularitat del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i la superfície forestal que envolta el castell pertany a la Diputació de Tarragona.

D'altra banda, entre els valors històrics presents a Escornalbou-Puigcerver, destaquen els marges de pedra seca. Tot i tractar-se d'un patrimoni poc valorat, configuren un important element del paisatge amb una triple funcionalitat: són un dipòsit de la pedra més gran; representen una manera de minimitzar els pendents (cosa que fa que el terreny sigui més apte per al conreu, en retenir l'aigua de pluja i evitar l'erosió), i contribueixen a potenciar les condicions favorables per a la presència i reproducció de rèptils.

En relació amb els valors d'ús social, destaquen els ponts de la via del ferrocarril en el pas pel nucli urbà de Duesaigües. En aquest tram, la via fèrria de Reus a Móra necessitava salvar els barrancs de la Xurivia i dels Masos, fet pel qual es van construir uns ponts de maó amb arcades de mig punt que, en aquest sector de territori, esdevenen un element paisatgístic de primer ordre.

Entre els valors mitològics cal destacar la concentració d'una sèrie de mites vinculats al castell d'Escornalbou, en part pel factor d'aïllament que caracteritza aquesta part del territori, i en part per la relació dels seus habitants amb els gestors del territori. Escornalbou és l'enclavament preferit a l'hora d'ambientar llegendes en aquesta unitat: la llegenda del musulmà i la cristiana respondria a la presència dels andalusins a la zona i a la fonamentació romàntica que es va fer d'aquest període històric. La llegenda dels falsificadors de monedes correspon a uns fets històrics reals però mitificats, també, i la dels frares franciscans i els xiprers respondria, en part, a l'animadversió que tenien els pobles dels voltants del castell monestir de Sant Miquel d'Escornalbou pels religiosos, per les seves exigències com a senyors feudals.

Altres llegendes de la contrada tenen a veure amb fets curiosos, com la presència del coll dels Penjats, que respon a un punt on s'ajusticiava els bandolers. Estretament lligades als cultes religiosos, apareixen llegendes vinculades a l'aparició d'imatges religioses, com les de Sant Ramon de Penyafort o la Mare de Déu de la Roca, les dues a Mont-roig del Camp.

En l'àmbit dels valors religiosos i espirituals destaca la presència del santuari de Puigcerver, dedicat a la Mare de Déu de les Neus de Puigcerver, amb una forta devoció, especialment al municipi d'Alforja.

Al sector sud de la unitat es localitza el santuari de la Mare de Déu de la Roca i l'ermita de Sant Ramon de Penyafort, al terme municipal de Mont-roig del Camp. La presència de dues divinitats compartint els mateixos cingles permeten apuntar la possibilitat que la devoció en i per aquest espai fos anterior al cristianisme i respondria a la presència d'alguna cultura essencialment agrícola que rendia culte a les divinitats femenina i masculina per tal d'advocar per la fertilitat dels camps. Aquest enclavament religiós té devoció entre diferents pobles de la comarca del Baix Camp, especialment al municipi de Mont-roig del Camp.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Hi ha diverses rutes d'observació i gaudi del paisatge d'Escornalbou-Puigcerver, però val la pena destacar l'itinerari que surt de Duesaigües pel sender de petit recorregut (PR), que passa pel barranc de Vilamanya, i es dirigeix al castell monestir de Sant Miquel d'Escornalbou. Seguint el mateix PR es fa el descens, però aquesta vegada cap a l'Argentera des d'on s'agafa un camí de carros per arribar altra vegada a Duesaigües. És una ruta on podem contemplar tant el paisatge de plana del Baix Camp, com la mitja muntanya que ens ofereix la serra d'Argentera.

També destaca el GR-7 que ressegueix tot el límit nord-occidental de la unitat, des del coll d'Alforja, passant pel Puigcerver i carenant la serra del Pradell i la serra de l'Argentera.

Altres itineraris per la unitat poden ser:

El sender GR-7-3, que travessa la unitat en direcció N-S, des de Colldejou fins al coll d'Alforja, passant per l'Argentera i el coll de la Teixeta. En una gran part del traçat, aquest sender de gran recorregut es localitza a la cota 600, fet que permet gaudir del paisatge d'una gran part d'aquest territori.

El tram Riudecanyes-castell d'Escornalbou, que ha esdevingut un recorregut molt popular, es pot fer tant a peu com amb vehicle, tot i els forts pendents (es passa dels 200 als 600 metres).

El tram coll d'Alforja-Puigcerver és un recorregut llarg que pot fer-se tant a peu com amb vehicle, i presenta un darrer tram amb forts pendents.

Els principals punts d'observació i gaudi del paisatge d'Escornalbou-Puigcerver són:

El claustre del castell d'Escornalbou, a uns 580 metres d'altitud, presenta una panoràmica de la part més meridional de la unitat d'estudi, així com de la plana del Baix Camp.

El pati d'armes del castell d'Escornalbou, des d'on es poden contemplar els contraforts de la serra de l'Argentera i la vall del barranc de les Valls, amb la presència del parc eòlic del Trucafort.

La serra de Puigcerver, localitzada al sector septentrional de la unitat a 831 metres d'altitud, permet gaudir d'una bona perspectiva de la zona, així com de la resta de la plana del Camp.

El Castell d'Escornalbou, situat dalt del turó de Santa Bàrbara i en un entorn envoltat d'alzines i pins pinyoners, és un dels elements del patrimoni cultural de la plana del Baix Camp més destacat i un excel·lent mirador de la zona. Observatori del Paisatge

L'ermita de la Mare de Déu de la Roca, d'altitud poc notòria (290 m), permet la contemplació del sector sud de la unitat i de part del sistema Llaberia-Colldejou i del sector sud de la plana del Baix Camp.

Fora de la unitat hi ha uns miradors que en permeten l'observació. Aquests són:

Coll d'Alforja, situat a 640 metres d'alçada, des d'on hi ha una panoràmica de la vall d'Alforja, i per tant, de les serres septentrionals que delimiten la present unitat.

L'antic poble de la Mussara, a 900 metres d'altitud, permet contemplar una àmplia perspectiva de la unitat.

La mola de Colldejou, amb 922 metres d'altitud, permet disposar d'unes excel·lents panoràmiques de la unitat, especialment de la serra de l'Argentera i les valls limítrofes, així com de bona part de la plana del Camp. La connexió visual entre el cim de la Mola i el castell d'Escornalbou és excepcional.

Finalment, pel que fa a les rutes amb cotxe es pot resseguir la T-313, que creua la unitat per la seva zona central, de nord-oest a sud-est. Ofereix una visió del conjunt de la unitat, des del coll de la Teixeta a Riudecanyes, passant per Duesaigües i el pantà de Riudecanyes.

Possible evolució del paisatge

L'essència agroforestal d'Escornalbou-Puigcerver, amb un clar predomini de la vegetació espontània unida a la forta dependència de la població amb la terra i els baixos rendiments que n'obtenen, fa que la dinàmica poblacional sigui regressiva en general, a excepció dels municipis situats més a prop de la plana, com Riudecanyes o Riudecols.

Per tant, la tendència natural del conjunt de la unitat serà el progressiu augment de la superfície forestal en detriment dels conreus, especialment en els sectors més marginals. Aquest fet comportarà una simplificació del mosaic paisatgístic, una homogeneïtzació del paisatge i un fort increment del risc d'incendi, atesa la continuïtat de les masses forestals.

La baixa productivitat del territori dificulta l'aprofitament de determinades polítiques agràries i forestals orientades a la producció intensiva, fet que posa més dificultats a la continuïtat de les explotacions.

En els sectors més planers de la unitat podrà continuar la tendència d'un cert manteniment de les àrees de conreu, especialment els de l'olivera, en progressió aquests darrers anys.

L'increment de sòl urbanitzat en un futur immediat podrà localitzar-se en els nuclis situats més a prop de la plana, com Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes o Riudecols, que gaudeixen d'una topografia més suau i d'una major accessibilitat respecte als grans nuclis urbans del Camp. L'aïllament dels nuclis situats a l'interior de la unitat pot incidir en un cert despoblament i envelliment de

la població i, per tant, en l'acceleració de l'abandonament de les activitats, fet que abocaria a la pèrdua del paisatge tradicional.

La proliferació de parcs eòlics a les carenes de les serres d'aquesta àrea pot ser l'agent transformador més destacable del paisatge de la unitat.

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- El risc d'inundacions i de grans incendis forestals és un element sempre present que condiciona les relacions de la societat amb el medi.
- Sense l'adequada planificació i les corresponents mesures correctores dels impactes, la possible instal·lació de nous parcs eòlics implicaria l'alteració dels fons escènics de la unitat.

Oportunitats:

- Gran varietat de paisatges gràcies a la particular orografia que, alhora, possibilita que el perfil d'aquesta unitat sigui visible des de bona part de la plana del Camp.
- La població de suros més meridional de Catalunya es troba al vessant nord d'Escornalbou i, junt amb el castell homònim, configura en un espai reduït una mostra molt significativa dels valors paisatgístics de la unitat Escornalbou-Puigcerver.
- L'obra del reconegut pintor Joan Miró representa un reclam per al desenvolupament econòmic lligat al turisme. També pot potenciar la valoració del paisatge de la unitat.
- Existència d'una dinàmica de recuperació del patrimoni natural així com dels elements històrics i culturals.
- La creixent valoració del paisatge per part de la societat possibilita l'articulació d'estratègies supracomarçals de gestió paisatgística.
- La recuperació de la població gràcies a la millora de les infraestructures viàries d'accés al territori, les quals han permès una reducció de l'aïllament, per una banda, i la intensificació del ruralisme del temps d'oci, per l'altra, afavoreixen la conversió de segones residències a primeres. Aquest fenomen evita el despoblament i pot contribuir a mantenir vius els paisatges de la unitat.

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge de valls estretes separades per serres i turons de pendents suaus ben gestionat, que potenciï els valor dels conjunts d'elements naturals i ecològics més representatius (cingles i codines de la serra de Pradell-l'Argentera, àrea de connectivitat ecològica entre els sistemes de Llaberia-Colldejou i muntanyes de Prades, espais agrícoles situats als fons de les valls de les rieres de Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes i Riudecols...).

OQP2

Un paisatge de la plana del Baix Camp, amb uns elements de referència –el tossal i el castell d'Escornalbou, el relleu de Puigcerver amb el santuari del mateix nom, el de la Mare de Déu de la Roca a la muntanya de l'Areny i l'embassament de Riudecanyes– que mantinguin el caràcter identitari propi, procurant preservar-los d'instal·lacions que en desvirtuin la visió.

OQP3

Unes poblacions de l'Argentera i Duesaigües amb uns creixements urbanístics que respectin el seu caràcter rural, que incorporin elements identitaris i que adoptin tipologies constructives adequades al lloc, defugint dels conjunts de cases adossades i mantenint textures i materials coherents amb el paisatge preexistent.

OQP4

Un paisatge dels entorns de l'embassament i el nucli de Riudecanyes ben gestionat i amb un desenvolupament urbanístic que vetlli per integrar elements naturals en els espais públics urbans que facilitin una adequada transició entre l'espai natural i l'artificialitzat.

OQP5

Unes urbanitzacions de ciutat jardí existents de qualitat que contribueixin a disminuir el risc d'incendi forestal. Aquesta tipologia d'urbanitzacions de situa en turons elevats i molt visibles des d'un ample sector de territori.

OQP6

Un paisatge de l'arquitectura rural de pedra seca que es conservi com a element identitari i se'n promogui l'ús en els nous elements de tancament. L'arquitectura rural de pedra seca, a l'entorn de Riudecanyes, està formada per blocs quadrangulars de granits i gresos vermells, variats de color.

OQP7

Unes activitats extractives, a Puigmarí i al voltant de Vilanova d'Escornalbou, integrades en l'entorn.

Àrees amb valors especials per protegir

- Element patrimonial del castell monestir de Sant Miquel d'Escornalbou. Pels seus valors històrics, estètics, simbòlics, identitaris, religiosos i espirituals, cal conservar-lo i adequar-lo per millorar-ne les visites.
- Els voltants de l'element patrimonial del castell monestir de Sant Miquel d'Escornalbou, per la seva alta visibilitat des d'un ampli sector del Camp de Tarragona.
- Paisatge de cingles i codines de la serra de Pradell-l'Argentera, des del coll Roig fins al coll de la Teixeta.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals que ocupen bona part de la unitat, que no gaudeixen de cap mena de figura de protecció ambiental, tot i representar una àrea de connectivitat ecològica entre els sistemes de Llaberia-Colldejou i muntanyes de Prades, que conté la sureda més meridional de Catalunya. Cal compatibilitzar-ne la gestió forestal amb la preservació dels valors ecològics i/o estètics, i emprendre mesures per reduir el risc d'incendis forestals.
- Espais agrícoles situats als fons de les valls de les rieres de Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes i Riudecols. Pels seus valors estètics i productius, cal conservar-los i potenciar-ne el valor, evitant-ne la fragmentació, sobretot davant de grans projectes urbanístics i d'infraestructures.

- Miradors paisatgístics del castell d'Escornalbou, el Puigcerver i de la Mare de Déu de la Roca. Cal millorar-los per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions de territori i sobre paisatges diversos, tant de la unitat mateixa com de la plana del Camp i del Priorat, tot preservant els entorns d'actuacions que alterin el caràcter dels paisatges existents.
- Nuclis rurals de Duesaigües, l'Argentera i Riudecols. Si s'escau, cal restaurar-los mantenint-ne l'aspecte compacte i integrant les noves construccions al paisatge preexistent.
- Nucli urbà de Riudecanyes: cal evitar-ne el creixement dispers. També s'ha de millorar la qualitat estètica dels seus accessos i perifèries residencials, tot regulant les tipologies constructives, els tipus de cobertes i paraments i els codis cromàtics en les edificacions de la urbanització Mar de Riudecanyes. També es proposa potenciar el valor dels voltants del pantà com a espai apte per a activitats de lleure.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Activitats extractives del Puigmarí i de l'entorn de Vilanova d'Escornalbou.
- S'ha de senyalitzar el recorregut d'interès o itinerari paisatgístic del coll de la Teixeta-Duesaigües-Riudecanyes.

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

- Element patrimonial i entorn
- Paisatge de cingles i codines

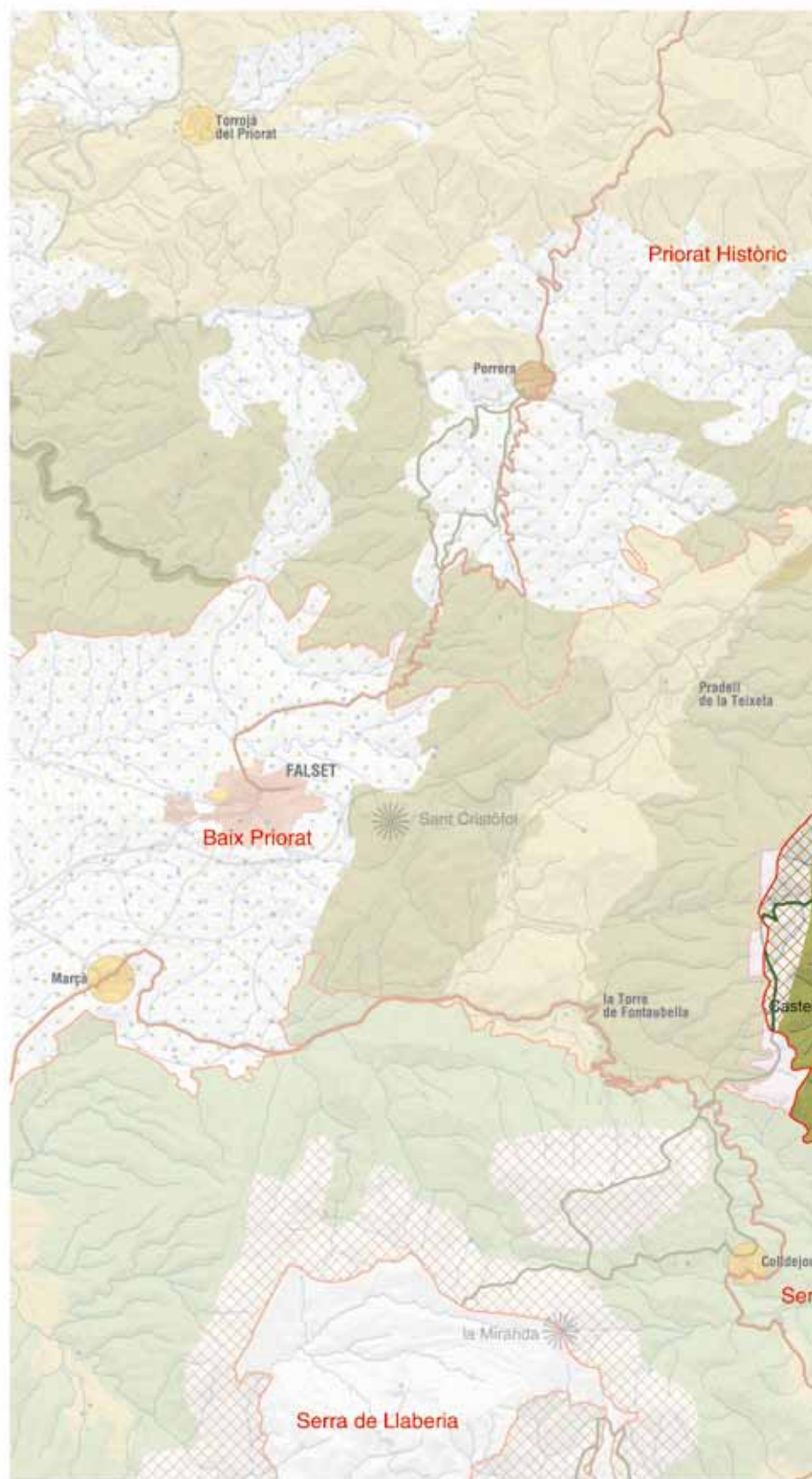
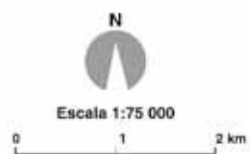
Àrees de foment de la gestió

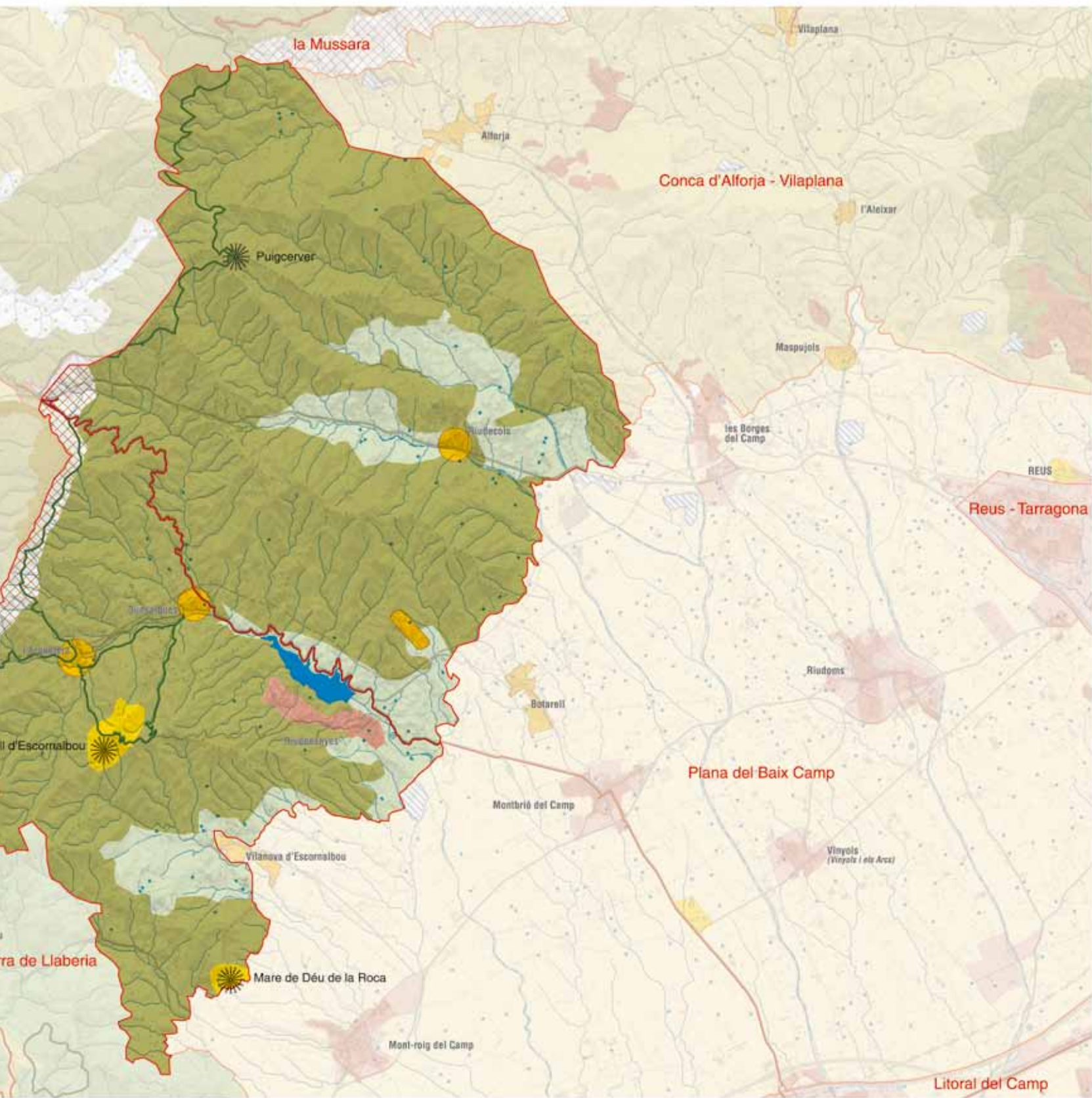
- Mirador
- Massa forestal
- Pantà de Riudecanyes
- Espai agrícola
- Nucli rural
- Sòl urbà

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Itinerari motoritzat
- Itinerari a peu

504

17. Conca d'Alforja-Vilaplana

Comarca:
Baix Camp.

Superfície:
8.898 ha

Municipis:
L'Aleixar, est d'Alforja, nord de les Borges del Camp, de Maspujols, de Castellvell del Camp, d'Almóster i de la Selva del Camp, i sud de l'Albiol i Vilaplana.

506

La conca d'Alforja-Vilaplana, situada entre la plana del Baix Camp i la Mussara. Rafael López-Monné

507

Trets distintius

- Depressió oberta al peu de la serra de la Mussara que s'interposa entre aquestes muntanyes i la plana del Baix Camp.
- Cursos d'aigua humils i amb forts estiatges. Destaquen les rieres d'Alforja, de Maspujols i de la Selva.
- Les masses forestals més extenses, constituïdes per pi blanc i alzines, es localitzen als vessants de les serres que encerclen la depressió.
- Paisatge agrícola molt homogeni en el sector d'Alforja i de caràcter agroforestal en el sector entre Vilaplana i la Selva del Camp. Les oliveres i els avellaners es conreen en el secà (testimonialment també vinya, garrofers i cereals) i a les terres més properes als nuclis se sol fer horta per a l'autoconsum.
- La disposició urbanística i l'estil arquitectònic dels nuclis de població tenen un marcat caràcter rural en un entorn paisatgístic agrícola.

Mirador

— Itinerari motoritzat

7 Vilaplana - la Mussara

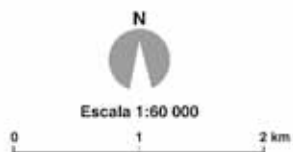
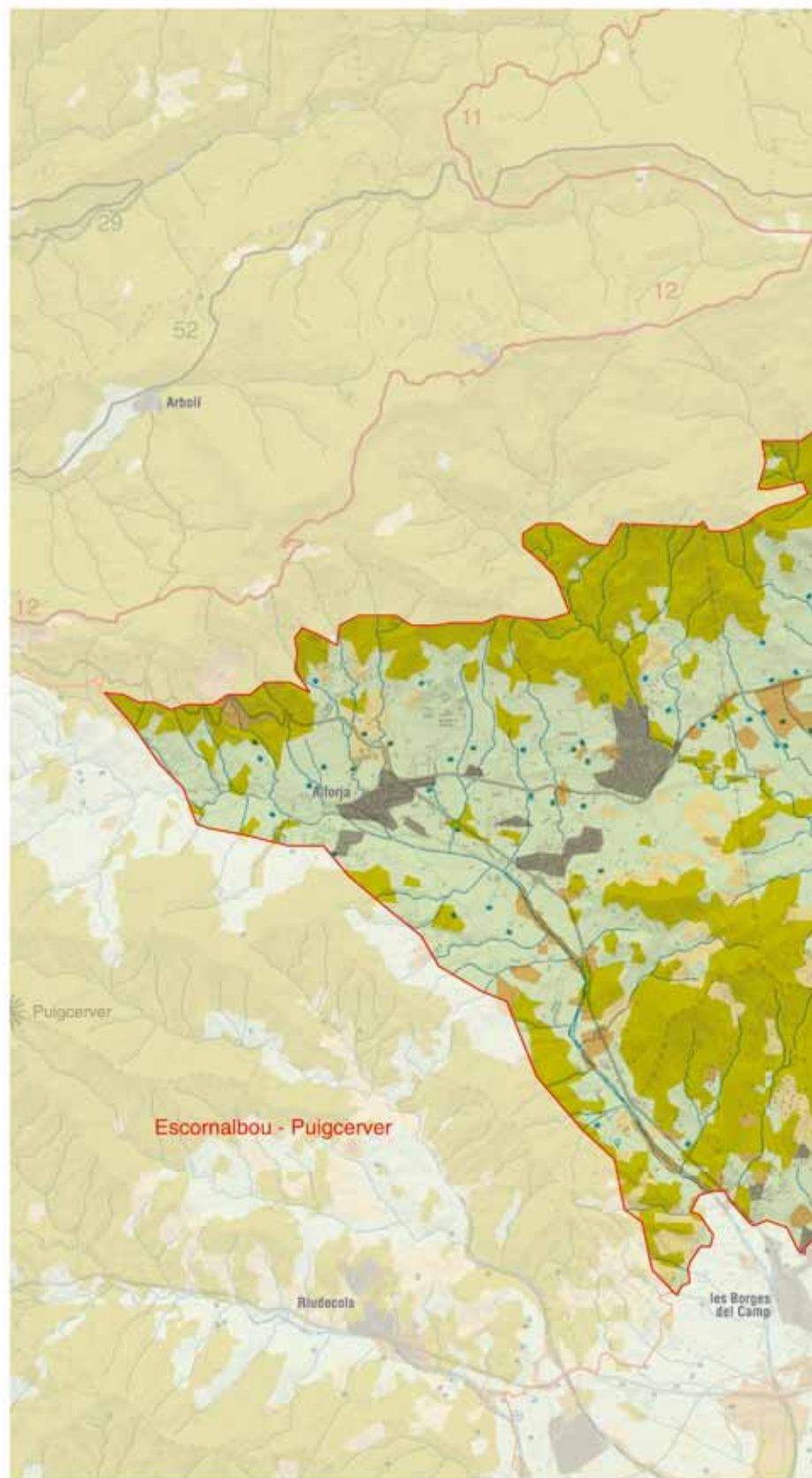
— Itinerari a peu

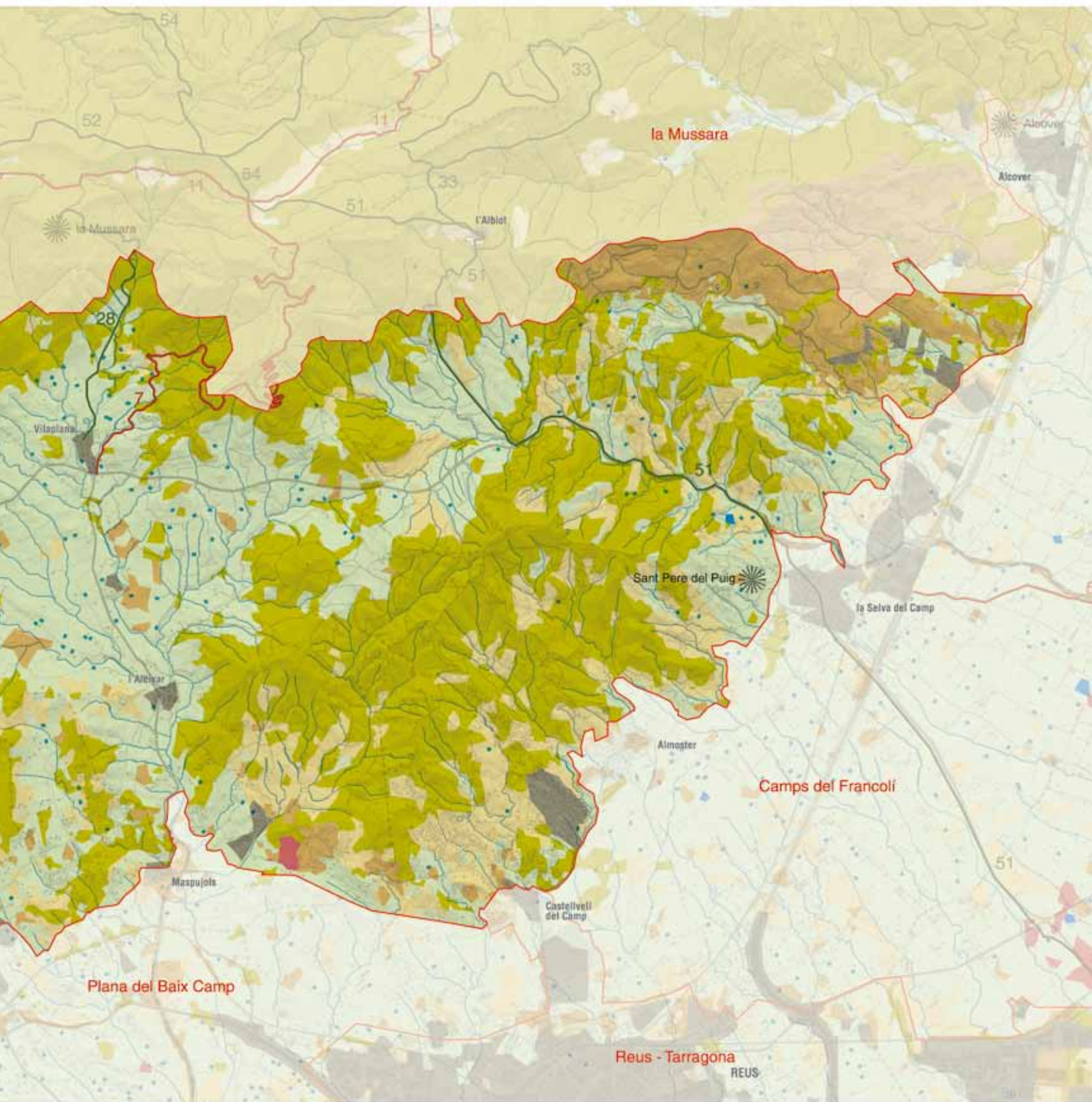
28 Vilaplana - la Mussara

51 GR-65-5 - Camí de Sant Jaume

508

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

La depressió d'Alforja i Vilaplana es correspon amb una cubeta d'erosió que s'obre al peu de les cingleres que caracteritzen el costat meridional de la Mussara. Els cingles formen una gran muralla pètria que tanca pel nord l'àrea deprimida topogràficament on es localitzen els nuclis d'Alforja, Vilaplana i l'Aleixar. Una alineació de turons d'altitud més modesta tanca la conca pel sud i la separa de la gran plana del Baix Camp. D'aquesta manera el centre de la petita depressió adquireix una personalitat pròpia i diferenciada dels territoris veïns.

L'origen de la depressió està relacionat amb l'estructura del relleu. La conca coincideix amb l'afiorament d'un batòlit granític encastat en un banc de pissarres del Carbonífer. Els granitoids s'estenen des del sud del coll d'Alforja, per l'oest, fins a la roca del Moro, i des del peu de la Mussara pel nord fins a la urbanització Aires del Camp, al sud. Les pissarres pigallades i cornianes quarsfeldspàtiques dominen el sector de llevant de la conca, des dels Rocanys (578 m) i el puig d'en Cama (717 m) fins al serrat de Balenyà i el sector de les Masies Catalanes.

L'erosió ha rebaixat sobretot la massa de granitoids i ha donat lloc a la depressió on es localitzen els nuclis d'Alforja, Vilaplana i l'Aleixar. Els sectors més resistents a l'erosió formen turons arrodonits amb vessants de perfil còncau. El relleu del fons de la conca és ondulat per petites elevacions que corresponen a petits relleus residuals.

El sector de muntanyes que tanca la depressió al nord d'Alforja forma part de l'espai Coll d'Alforja-la Mussara, inclòs a l'Inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya per les característiques estructurals que presenta el relleu.

Els cursos fluvials més importants que travessen la unitat són la riera d'Alforja i la riera de Maspujols. La riera d'Alforja drena el sector occidental de la depressió. Neix de les aigües que recull del vessant oriental de lo Molló i del peu del cingle Blanc, i després de passar pel nucli d'Alforja s'obre pas entre els turons de la Bruguera i el serret del Cisa per sortir a la plana a l'alçada de les Borges del Camp. La riera de Maspujols té una capçalera més àmplia i recull tant les aigües dels relleus del nord de Vilaplana com de les rieres i barrancs que baixen del coll de la Batalla. Els pobles de Vilaplana, l'Aleixar i Maspujols estan situats a les seves ribes. Per altra banda, els corrents d'aigua que s'originen a llevant del coll de la Batalla formen part de la conca de la riera de la Selva.

L'espai ocupat per la vegetació ocupa menys de la meitat de la superfície del territori. Les pinedes de pi blanc, els alzinars i els boscos mixtos d'alzines i pins són les comunitats vegetals més esteses i ocupen sobretot els vessants dels relleus que encerclen la depressió. Algun poblament de pinassa (*Pinus nigra* subsp. *salmannii*) es localitza a les obagues més marcades del sector de cingles que limita la depressió pel nord. Les masses més importants d'alzinars i carrascars es localitzen a les obagues del puig d'en Gulló i del puig d'en Cama i de la resta de relleus que s'estenen entre l'Aleixar i la Selva del Camp. A la meitat occidental el predomini de l'espai agrícola és molt gran i la vegetació ha reculat cap als relleus perifèrics, però en el sector de llevant predominen els mosaics agroforestals i les clapes de bosc s'intercalen amb els camps de conreu. Als sectors on el bosc ha estat més alterat, ja sigui a causa dels incendis forestals o de l'aprofitament, hi apareixen brolles silicícules on destaca la presència de l'estepa populifòlia (*Cistus populifolius*). A les ribes de les rieres d'Alforja i de Maspujols es troben gatelles i fragments de freixenedes. Cal destacar l'existència d'una alzina molt longeva en el mas de Borbó (terme de l'Aleixar), un arbre monumental d'11 metres d'alçada i 6,45 metres de volta de canó, considerat un dels més vells de Catalunya.

Els boscos de gestió pública són escassos. Al turó de la Campana, entre l'Aleixar i Maspujols, es localitzen unes 33 hectàrees de

La depressió d'Alforja i Vilaplana s'interposa entre la serra de la Mussara i la plana del Baix Camp. L'erosió dels granits i les pissarres ha donat lloc a una conca on els usos agrícoles ocupen les superfícies més planeres dels fons de la depressió mentre els boscos recobreixen densament els vessants. Observatori del Paisatge

bosc de pins i alzines, propietat de particulars i sotmesos a un règim de gestió consorciada.

Les espècies de fauna principals corresponen a aus rapinyaires que sobrevoles els camps procedents dels relleus veïns. Destaquen l'astor (*Accipiter gentilis*), l'àliga cuabarrada (*Hieraetus fasciatus*), l'àliga daurada (*Aquila chrysaetos*), l'àliga marcenca (*Circus gallicus*) i el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*).

Una mica més de la meitat de la superfície de la conca és ocupada per les terres de conreu. La forta glaçada de l'any 1956 va fer canviar el paisatge agrícola, ja que va afectar alguns conreus, com el del garrofer o la vinya, que ja no es van tornar a implantar amb la mateixa força. Els camps d'olivera, malgrat patir també molt les temperatures baixes, es van replantar, i actualment la seva extensió no tan sols s'ha mantingut sinó que s'ha ampliat, i juntament amb els avellaners, són els conreus que ocupen més extensió. Els ametllers, la vinya i els camps de cereals ocupen extensions més reduïdes. Per complementar les activitats agrícoles i refer-se econòmicament dels danys produïts per la glaçada de l'any 1956, els anys següents es va iniciar la producció avícola i porcina, tot i que la ramaderia ha estat sempre una activitat secundària dins el sector primari.

Evolució històrica del paisatge

Hi ha constància d'ocupació humana molt antiga. La presència de pintures rupestres als cingles de la Mussara que formen part de l'arc Mediterrani i la identificació d'alguns jaciments arqueològics, especialment tallers de sílex, així ho testimonien.

Alguns pobles com Alforja, Almofter i l'Aleixar tenen, com el seu nom indica, un origen islàmic, mentre que Vilaplana i Maspujols són municipis més recents.

La disponibilitat d'aigua i la proximitat a les zones més fèrtils són, segons sembla, els factors ambientals que han condicionat l'assentament humà sobre el territori. El nom de l'Aleixar sembla procedent de l'àrab al-Aisir, que voldria dir 'molt fèrtil'. No endebades el municipi se situa a la zona més planera, on conflueixen les rieres de la Mussara i de la Vila que a partir del municipi reben el nom de riera de Maspujols. Algunes grans propietats se centaven en masos dels quals encara queden alguns vestigis, com el mas de Galofre i el mas de Mariner, i alguns es mantenen com a segona residència. El despoblament dels masos ha afectat, també, l'antic poblament de Mascabrers, actualment en runes.

El predomini de l'avellaner, tot i ser un conreu important des del segle XVII, és força recent. Antigament, l'economia d'aquestes terres necessitava una gran diversitat de conreus. Destacaven l'olivera, els ametllers i els garrofers; la vinya, l'ordi i altres cereals; lleguminoses com els fesols i les veces; i la ramaderia era un bon complement per a unes economies pràcticament autosuficients. Testimonis com el topònim Campdevaques així ho recorden. El terreny és força trencat i per facilitar l'agricultura s'han construït arreu marges de pedra seca per lluitar contra l'erosió i la pèrdua de sòl.

A principi del segle XIX les males collites i la guerra del Francès van deixar l'agricultura en molt males condicions. Els conreus principals eren la vinya, l'olivera i l'ordi. L'expansió del conreu de la vinya va assolir el seu màxim durant la segona meitat del segle XIX. Però la plaga de la fil·loxera entrà a Catalunya a través dels Pirineus i entre 1888 i el 1889 arribà al Baix Camp. Després de l'atac de la fil·loxera, a la zona es plantaren vinyes amb peus americans, però no es tornaren a posar en producció les vinyes dels vessants de les muntanyes i moltes foren substituïdes per altres conreus. El conreu de l'avellana, del qual es té constància des del segle XVI, es va implantar a poc a poc fins a arribar a ser pràcticament un monocultiu.

El cultiu de l'olivera, que també era molt estès, va començar a davallar a partir dels anys trenta per l'augment mundial de producció d'oli, la competència dels olis italians, francesos i africans, l'aparició de succedanis industrials i tot un seguit de males anyades i de plagues sofertes per les plantacions. La gelada del 1956 va afectar molt les oliveres i els garrofers, que van ser substituïts en aquesta àrea per l'avellaner, que va restringir el conreu de l'olivera a les zones més baixes.

L'explotació de pedreres va ser important a principi del segle XX. Només a Vilaplana, el 1911, hi havia sis pedreres dedicades principalment a la producció de llambordes, a Almofter quatre i a Cas-tellvell la que forma el penya-segat de l'ermita de Santa Anna. Ara, totes estan tancades. Només al terme d'Alforja continua l'extracció d'àrids de forma molt mecanitzada. De la mateixa manera, al terme de l'Aleixar, just a tocar del terme de Reus, a la dreta de la riera de Maspujols, es mantenen dues pedreres actives.

L'agricultor ha compensat les carències del medi físic amb les bones pràctiques agrícoles. L'abancament amb marges de pedra seca i el regatge gota a gota han fet augmentar la fertilitat d'aquests camps. És remarcable l'esforç que suposa la transformació en bancals de bona part dels conreus que altrament tindrien pendents, en alguns casos propers al 20% i, fins i tot, al 30%. En tractar-se de sòls amb fòsfor i potassi s'aconsegueixen bons rendiments en conreus de regadiu.

Antigament, el regadiu era restringit a les hortes de les viles i en àrees molt reduïdes de les finques. Ara, amb una major capacitat d'emmagatzematge d'aigua i amb el regatge localitzat gota a gota, l'àrea de regadiu s'ha incrementat molt.

Pel que fa als canvis en el paisatge, són destacables els relacionats amb la millora de les comunicacions i els de la transformació de l'activitat agrària.

Pel que fa a la millora de les comunicacions, cal destacar la construcció de la carretera fins a la Mussara el 1922 (actualment T-704), i la línia elèctrica del 1917. Més recentment, la carretera d'Alforja a la Selva del Camp, que passa per Vilaplana, ha incrementat la mobilitat per aquest espai.

Pel que fa a l'agricultura, la modernització de les tècniques de conreu ha comportat l'ús generalitzat d'herbicides que no protegeixen el sòl i en faciliten l'erosió. Aquest fet és especialment notori a les zones amb pendent i en alguns casos es podria dir que tenen una

fertilitat irrecuperable. En aquests casos la recuperació de la fertilitat natural, tot i haver abandonat els conreus, és molt lenta i difícil en combinar-se un pendent elevat amb l'orientació al sud, la qual cosa n'augmenta l'aridesa.

Un fenomen que cal observar en detall és la recent recuperació del conreu de la vinya, al peu de la muntanya de l'Albiol (al terme de la Selva del Camp). Es tracta d'una substitució de l'avellaner per la vinya en unes terrasses fetes de nou per maquinària pesada amb la finalitat de permetre la mecanització total dels processos de producció de la vinya.

L'activitat ramadera extensiva no ha estat mai important a causa del conflicte que tradicionalment ha representat amb l'agricultura. Tot i això, les antigues economies autosuficients comportaven l'existència de petits ramats d'ovelles i cabres que pasturaven, especialment, per les rieres i els boscos. Hi ha constància d'una important activitat ramadera al segle XVII. Actualment queden algunes explotacions d'ovelles que s'estabulen a l'hivern i es traslladen a l'estiu a la muntanya per aprofitar les pastures. També es mantenen unes poques explotacions de porcí i aviram en règim d'integració.

La millora de les comunicacions i l'increment de la mobilitat permeten que aquests pobles trenquin la dinàmica regressiva en què estaven immersos. Mentre que a Vilaplana s'estabilitza la població, a l'Aleixar i especialment a Alforja es va incrementar de manera notable. Castellvell i Almostrer són dos municipis que es veuen afectats principalment per la proximitat a Reus i a partir dels anys 1990 i especialment amb l'arribada de l'aigua del minitransvassament de l'Ebre, van experimentar un creixement important.

512

Organització i dinàmica actual del paisatge

A la conca d'Alforja-Vilaplana, el paisatge s'estructura al voltant de les vies de comunicació. L'accés fàcil a les terres de conreu permet el manteniment de l'activitat agrària, però al mateix temps els converteix en espais vulnerables a l'expansió urbanística dels municipis, especialment al voltant dels principals eixos viaris.

L'agricultura és, en general, de secà, i se'n restringeix el regadiu a les hortes i fruiters, sobretot presseguers i cirerers, propers als pobles i a les vores de les rieres. Durant la dècada del 1975 al 1985, gràcies a la introducció del reg localitzat i la construcció de basses, es va ampliar la superfície de regadiu, que actualment es concentra a la part baixa de la conca gràcies a la canalització de l'aigua del pantà de Riudecanyes.

Atesos els usos i cobertes del sòl predominants d'aquest territori, la dinàmica del paisatge es manté bastant estable. L'agricultura es conserva gràcies a l'ampliació de les terres dedicades al regadiu de suport. Tot i que les rieres i barrancs no disposen usualment de grans cabals d'aigua i pateixen greument l'eixut estival, l'explotació d'aigua del subsòl per part de comunitats de regants a partir de mines, pous i fonts ha permès que les terres regades destinades bàsicament al conreu de l'avellaner s'hagin incrementat notablement. Un segon conreu en augment és l'olivera, que cada vegada

L'entorn agroforestal del municipi d'Alforja. Al fons es pot observar el nucli urbà. Observatori del Paisatge

més es tendeix a regar amb el gota a gota per augmentar-ne la productivitat. Al voltant dels nuclis urbans, sempre en terrenys de regadiu, també es conreen tot tipus d'hortalisses i arbres fruiters, sobretot presseguers i cirerers.

Actualment, la utilització de maquinària potent per fer els abancalaments provoca una alteració de l'orografia però a curt termini evita els problemes d'erosió, facilita la utilització de maquinària i permet l'explotació agrícola. Aquestes actuacions condueixen a un canvi en els conreus i actualment s'observa una substitució de l'avellaner per l'ametller, que es va expandint de manera continuada en ser un conreu més adaptat a l'agricultura a temps parcial.

També cal considerar les alteracions del paisatge per la pèrdua de sòl agrícola derivat de l'erosió, a causa de pràctiques agrícoles poc adequades, i la pèrdua de valors patrimonials tradicionals, com els marges de pedra seca, per l'abancament o la falta de manteniment.

D'altra banda, a la perifèria de la depressió, l'espai agrícola deixa pas al forestal. Extenses masses de pins i alzinars recobreixen els vessants dels relleus que encerclen la conca. El pi blanc, l'alzina i la carrasca en els indrets més secs són les espècies que predominen en aquests boscos. La pinassa i algun fragment de roureda de roure de fulla petita es localitzen en algunes fondalades, més frescals i ombrívols.

L'activitat silvícola, d'escàs valor econòmic, consisteix en la realització de tals periòdiques que provoquen, en general, moderades modificacions paisatgístiques, tot i que a vegades incrementen el risc d'incendis forestals en abandonar les restes vegetals a l'interior de les masses forestals.

Aquest risc d'incendis s'ha de tenir molt amb compte a tota la zona forestal. Per exemple, el sector nord-est, des de la cinglera de Galofre fins al barranc de Camps, va patir fa uns anys un intens incendi que va arrasar tota la zona i que va costar molt de sufocar per causa de la continuïtat de les masses forestals. L'abandona-

Els vessants que cauen cap al Baix Camp han esdevingut espais on s'han situat diverses urbanitzacions que es converteixen en miradors de la plana, com aquesta de les Masies Catalanes, situada al sector nord-oriental de la Conca d'Alforja-Vilaplana. Observatori del Paisatge

ment de l'activitat agrària i el nul aprofitament dels boscos fan incrementar molt el risc d'incendis.

Urbanísticament, els pobles són compactes a excepció d'Alforja, que presenta un major escampall d'edificis diversos en bona part del seu front urbà.

Alforja disposa de diverses urbanitzacions, algunes de les quals estan creixent de manera important. Aquestes urbanitzacions tenen, a més, un gran nombre d'habitatges de segona residència. A Maspujols també hi ha una urbanització, la de Roquesbrunes. Pel que fa a Castellvell i Almofter, el seu creixement pot suposar un continu urbà que, partint de Reus, aniria fins a Almofter seguint la carretera.

Pel que fa a les infraestructures, les carreteres divideixen la zona en quatre quadrants. D'una banda, la T-704, que passa per Maspujols, l'Aleixar i Vilaplana en direcció a la Mussara, divideix la zona en dues meitats, una a l'est i l'altra a l'oest d'aquest eix, on també hi ha la carretera C-242, que uneix Alforja amb les Borges del Camp. Transversal a aquesta via de comunicació, hi ha la TP-7013, que divideix la zona en dues meitats: la nord i la sud.

Quan es passa el coll de la Batalla, els termes canvien. La presència del Puig d'en Cama trenca per la part sud el terreny i els afloraments pissarrosos, i aporta una situació més obaga que contrasta amb l'aridesa general de la zona. Els conreus es mantenen de manera molt precària, amb l'excepció de les finques reconvertides a vinya mencionades anteriorment, que implementen el conreu de forma molt ordenada i amb una homogeneïtat inusual a la zona.

Cal destacar alguns elements molt visibles en el paisatge de la conca d'Alforja-Vilaplana, que són la dispersió de línies d'alta i mitjana tensió creuant la unitat, sobretot a llevant de Vilaplana, així com les activitats extractives, per exemple les pedreres actives al nord-oest d'Alforja, al peu del cingle Blanc.

Expressió artística del paisatge

Molts són els artistes que s'han parat a pintar aquests paisatges. La lluminositat, la tranquil·litat i la diversitat cromàtica són els atributs més ressaltats.

La Diputació de Tarragona ha editat una guia itinerari de l'autora de l'Aleixar, Fina Anglès i Soronellas. La guia, publicada per Medusa a la col·lecció "Guies Temàtiques de la Medusa/Art", es titula *Un passeig amb els sentits. De la natura a l'art*. Es tracta de resseguir l'obra del pintor Joaquim Mir (1873-1940) i de l'escriptor Marià Manent (1898-1988), que té com a referència aquests paisatges al voltant de l'Aleixar i Maspujols. Tal com es comenta en el llibre, gràcies a l'obra de Mir i Manent els paisatges de l'Aleixar i Maspujols s'han convertit en un element simbòlic de caràcter universal.

Altres artistes vinculats a aquestes terres són els pintors Ferré Rabascall, Ceferi Oliver i Pellicer Miret, i també l'escultor Salvador Juanpere, entre altres.

Des del vessant literari es poden trobar moltes poesies dedicades a indrets del terme de caràcter popular. L'any 1924, Ventura Gassol va escriure l'obra teatral *La Cançó del Vell Cabrés* inspirada en una llegenda que se situa al despoblat de Mascabrers on, segons es diu, la nit de Tots Sants, la sang dels assassinats pel vell Cabrés puja des del pou que hi ha al mig del carrer fins dalt el coll. El pou al qual fa referència és l'únic vestigi que queda del poble:

"A la muntanya de Prades, si hi havia dos hostals.
Nou portes tenen obertes, totes nou al camí ral:
Mas Cabrés dalt de la serra, Mas del Frare a baix del pla.
La verge de Siurana aidi al pobre vianant,
que la negra nit l'atrapa, per aquells foscos topants.
Si als quatre camins arriba, no gaire més lluny irà;
les mules se li deturen, amb el cap esperitat.
Dalt del coll de la batalla, un tió encès ha brandat:
les mules se li deturen, amb el cap esperitat.
Veuen una manta negra, amb dos punyals encreuats [...]
La diada assenyalada, la diada de Tots Sants,
munta l'aigua a flor de terra, tèrbola i roja de sang
i s'hi senten nit i dia com hi criden malaurats,
el vell Cabrés i el del frare que a l'infern deuen cremar.
Per tot el comtat de Prades, la veu s'ha anat escampant.
La casa ha quedat deserta, Mas Cabrés abandonat.
Ai del qui gosi tornar-hi! Ni la Verge li valdrà.
Serà condemnat en vida, que és la pena de més dany.
La verge de Siurana no vulgui mai perdonar
el vell Cabrés i el del Frare que a l'infern deuen cremar"
(Gassol, 1924: p. 40).

Valors en el paisatge

L'ondulació del terreny, la seva orientació amb molt bones vistes, que arriben fins al mar, la diversitat cromàtica, l'existència de pobles amb uns nuclis antics prou singulars, com Alforja i l'Aleixar, els carrers empedrats de Vilaplana, l'existència d'alguns camins empedrats ben conservats, la bonança del clima, l'elevada quantitat de camins per gaudir de llocs solitaris, tots plegats són els valors estètics més remarcables de la zona.

La presència de construccions de pedra seca, les cases de tros, els masos senyorials, les eres, les mines d'aigua, les bases de pedra, les fonts i el pou de Mascabruners tenen tan valor estètic com etnològic. Arbres monumentals com l'alzina de mas de Borbó, el pi Gros o pi del Fernando s'han convertit en patrimoni comú.

Entre els valors ecològics destaquen les restes d'alzinar litoral amb marfull, reduïdes a llocs obacs on la humitat és alta. De vegades, l'alzina és acompanyada pel roure de fulla petita o per la carrasca, el pi blanc i algunes espècies arbustives. En desaparèixer els alzinars, el seu lloc ha estat ocupat per comunitats més pobres, entre les quals sobresurten les pinedes secundàries, formades per pi blanc, com a espècie més freqüent, pi pinyer o pinastre. En alguns indrets aquestes pinedes s'han degradat i s'han convertit en garrigues o brolles.

514

Els espais naturals protegits se situen al nord, fora dels límits de la depressió. Fins ara, només el puig del Gulló (580 m), al sud-oest del coll de la Batalla, i el despoblat de Mascabruners formen part de l'espai PEIN Muntanyes de Prades. La xarxa Natura 2000 inclou la major part del sector nord de la unitat, en la zona de contacte amb les muntanyes de Prades. Entre els hàbitats més interessants que protegeix la xarxa, cal esmentar els nivells superiors del cingle Blanc fins al coll d'Alforja, i els cingles de la Gitana, al nord de Vilaplana.

A tocar del que serà el futur Parc Natural de les Muntanyes de Prades i Poblet, es troben més camps oberts, ideals per a la fauna característica, especialment aquella que té un aprofitament cinegètic (la perdiu, el conill i el senglar). Els processos de naturalització dels camps abandonats i la baixa explotació forestal comporten una major naturalització de l'entorn que, en estar situat en una zona climàtica de transició, té molta diversitat faunística i vegetal.

El paisatge de la conca presenta uns valors productius pel fet de trobar-se dins la DOP Avellana de Reus i la DOP Siurana pel que fa a la producció d'oli. Tot i les dificultats del sector agrari, l'increment de les activitats turístiques, les majors exigències de qualitat i de productes que es puguin identificar amb un territori i el foment de la dieta mediterrània permeten pensar en un augment de la rendibilitat de les explotacions agrícoles si es milloren mínimament les estructures de les explotacions i els sistemes de comercialització. El manteniment de l'activitat agrícola és imprescindible per conservar el caràcter rural, i per tant, per consolidar activitats d'oci i recreatives diferents al turisme de sol i platja i al turisme urbà.

Els valors històrics són els menys rellevants en aquest espai, tot i que alguns topònims ens indiquen la importància estratègica d'alguns accidents geogràfics, com és el cas del coll de la Batalla, que fa referència a un combat durant la guerra del Francès. En tot cas, el valor històric es pot relacionar molt estretament als elements lligats a l'arquitectura tradicional i les diverses formes d'explotació agrícola. L'ocupació de l'espai i l'organització a partir dels nuclis i de grans masos és, potser, l'element més destacable. També s'han trobat restes paleolítiques al pic de l'Àliga, un poblat ibèric a Santa Anna, a Castellvell, i restes neolítiques a les Masies d'Almoster, totes d'escassa importància. Un altre element que s'ha de destacar és la presència de molins fariners, especialment al voltant de les rieres principals, que actualment estan en estat ruïnós o s'han transformat en habitatges.

Quant als valors d'ús social del paisatge, cal tenir en compte que la proximitat a les zones més poblades de la província i als nuclis turístics fan d'aquesta zona un lloc molt utilitzat per al lleure, especialment el senderisme i la bicicleta i, cada vegada més, l'allotjament en cases de turisme rural. Una altra activitat de lleure que s'està implementant a la zona i que gaudeix d'un important potencial és l'hípica.

Entre els valors religiosos i espirituals, cal esmentar Sant Blai, ermita objecte de festes votives especials i que antigament acollia peregrins de les poblacions del voltant, per bé que ara es restringeix a la vila de l'Aleixar. Altres ermites amb un fort caràcter simbòlic per als habitants de la zona són l'ermita de Sant Antoni d'Alforja, la de Santa Anna de Castellvell i l'ermita de Sant Antoni a Maspujols.

La baixa productivitat, en general, del sector agrícola i la proximitat a zones molt dinàmiques fa d'aquesta unitat un territori molt vulnerable a dinàmiques exògenes, especialment en un context en què no s'ha definit un projecte comú per al futur d'aquests paratges.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Entre les rutes i itineraris per a l'observació del paisatge, destaca la carretera TV-7013, que permet travessar transversalment la conca i contemplar-la perfectament d'oest a est, enllaçant els pobles d'Alforja, Vilaplana, la Selva del Camp.

D'altra banda, la carretera T-704 permet una ascensió ben bé pel mig d'aquest espai i esdevé una via importantíssima per la contemplació del paisatge, ja que es dirigeix cap a la unitat veïna de la Mussara i al cim del mateix nom, el qual és un mirador privilegiat de la conca d'Alforja-Vilaplana.

De la mateixa manera que amb cotxe, a peu també es pot accedir a la Mussara des de Vilaplana, seguint el camí que puja pel riu de les Tosques, s'enfila pel cingle del Patxeco i acaba coronant la Mussara (1.055 m). O resseguir el GR-65-5, que creua la zona oriental de la unitat, de nord a sud.

Altres nuclis com l'Aleixar poden ser un bon punt de partida i la ruta proposada per Joaquim Mir des d'aquí permet una interpretació

Vilaplana es localitza al centre de la depressió, en un entorn agrícola en mosaic, amb brolles i petites clapes de pins. Al fons es pot observar el fons escènic de la Mussara. Observatori del Paisatge

515

del paisatge a través dels ulls de l'artista, així com contemplar els canvis que ha sofert els darrers anys.

També partint de l'Aleixar, es poden resseguir camins agrícoles que permeten veure dos dels arbres singulars d'aquesta zona, el pi del Fernando o pi Gros i l'alzina mil·lenària del mas de Borbó, ambdós arbres monumentals que gaudeixen de protecció especial.

El punt d'observació més rellevant de la unitat és Sant Pere del Puig, a sobre la Selva del Camp, des d'on es té una visió excepcional de tot el Camp de Tarragona.

Possible evolució del paisatge

Les característiques de la unitat, un mosaic agroforestal que alterna contínuament vegetació espontània formada per pins, alzinars, garrigues i erms, amb camps de conreu fa que en general la dinàmica futura no es prevegi gaire variable, almenys de manera destacable.

Els canvis futurs es poden produir per l'increment de l'extensió de regadiu en detriment del secà. Tanmateix, l'orografia no permet que s'ampliïn gaire més les zones de conreu, ja que sovint es cultiven vessants prou difícils de manejar.

Per altra banda, l'agricultura és probable que segueixi perdent força. L'agricultura a temps parcial i la presència d'empreses de serveis agraris i uns pocs agricultors a tall personal en seran els principals actors.

L'adaptació de l'agricultura al futur més proper pot comportar la substitució de les formes de conreu tradicionals per altres de més fàcilment mecanitzables, la qual cosa comporta moviments de terra i abancalaments en talús en detriment dels marges de pedra seca tradicionals de la zona. El conreu de l'ametller, un arbre molt ben adaptat a l'agricultura a temps parcial, que aguanta millor que l'avellaner els períodes de sequera estival, sembla que seguirà creixent. L'olivera també serà un arbre que pot recuperar superfície de plantació, especialment a les zones més baixes. En contrast amb aquestes iniciatives, les terres dels pagesos tendiran a una major diversitat de conreus. En tot cas, les terres de secà s'abandonaran més que les de regadiu. Moltes finques de secà mantindran el conreu d'aquelles parts que es puguin regar mínimament a partir d'una deu d'aigua, una mina o una font i que en recullin l'aigua en una bassa d'emmagatzematge.

Altrament, la vegetació espontània ja queda concentrada a les parts superiors dels vessants i només apareixen clapes aïllades enmig de la plana o sobre les petites elevacions. Entre aquesta

vegetació espontània i les zones de regadiu, les parcel·les de secà exerceixen de franja de transició, una disposició tan coherent com difícil de trencar per les mateixes exigències del terreny i, d'altra banda, totalment recomanable de mantenir.

Altres canvis previsibles són els creixements urbanístics, que poden seguir en nuclis rurals com Maspujols o l'Aleixar, atesa la seva proximitat a la ciutat de Reus. D'altra banda, els més llunyans i isolats, com Vilaplana, ja s'estan convertint en nuclis que atrauen visitants o turistes que cerquen la tranquil·litat i l'aïllament enmig d'un entorn rural.

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- La rompuda de noves terres per a l'agricultura o el condicionament i mecanització de les ja existents pot implicar la pèrdua d'elements patrimonials d'un alt valor cultural i escènic.

Oportunitats:

- Potenciació del valor del paisatge per part dels ciutadans de la conca, alguns dels quals mobilitzats en diversos grups de defensa del territori.
- La producció agrícola sembla que té força ben encarrilat el futur gràcies als productes de qualitat que es comercialitzen sota dues denominacions d'origen protegides: "Siurana" per a l'oli i "Avellana de Reus" per a aquest fruit sec. També és notable l'interès pel conreu de la vinya, en què es busca la producció d'unes determinades varietats que es conreen bé en les condicions de sòls i clima que hi ha en aquesta conca i que porten inversions al territori.
- Caldrà valorar com afectarà la declaració del Parc Natural de les Muntanyes de Prades i Poblet al veïnatge que hi ha entre aquests dos espais. En principi, pot ser positiu per al desenvolupament local, ja que el paisatge de la conca d'Alforja-Vilaplana pot ser descobert per la població de l'àrea urbana de Reus-Tarragona que accedeixi al nou parc natural per aquesta porta d'entrada.

516

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona

OQP1

Un paisatge agrari viu, dinàmic i rendible, de cultius d'oliveres, avellaners, ametllers, garrofers i vinya. Aquest paisatge agrari, situat a la plana, concentra els cultius d'oliveres i avellaners als terrenys de regadiu més propers als pobles i ametllers, algun garrofer i, puntualment, vinya en els terrenys de secà més allunyats. També s'ha de tenir en compte la presència d'arbres de gran port en els límits dels conreus i abancalaments de pedra seca que, pel seu valor estètic i funcional, s'han de conservar.

OQP2

Un patró històric de poblament que organitza l'espai agrícola a l'entorn dels nuclis de població i de grans masos, atorgant-li un marcat caràcter rural.

OQP3

Unes urbanitzacions de la plana que completin el seu desenvolupament fugint dels models més extensius, i que incorporin elements naturals en l'espai públic urbà que facilitin la permeabilitat i la transició entre l'espai rural i l'artificialitzat.

Àrees amb valors especials per protegir

- Parts de l'Espai d'Interès Natural de les Muntanyes de Prades. Pels seus valors naturals i estètics, caldria gestionar-los per tal de millorar-ne la qualitat paisatgística, a través del control de les actuacions que poden alterar-ne els seus valors. Alhora, caldria vetllar per la declaració de la zona com a parc natural.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals d'alzinars que ocupen els vessants del puig del Cogulló i del puig d'en Cama que no gaudeixen de cap mena de figura de protecció. Cal compatibilitzar la gestió forestal amb la preservació dels valors ecològics i/o estètics, i emprendre mesures per a la reducció del risc d'incendis forestals.
- Mosaics agroforestals de conreus d'avellaner i boscos mixtos d'alzina i pi blanc que ocupen bona part de la conca i que actuen com a zona de transició paisatgística entre la plana agrícola del Baix Camp i les extenses masses forestals de la Mussara, a la vegada que introdueixen elements de biodiversitat i de discontinuïtat per tallar els incendis forestals i reduir-ne l'impacte. Per la seva singularitat, s'haurien de revalorar.
- Mirador paisatgístic de Sant Pere del Puig a la Selva del Camp. Caldria adequar-lo i millorar-lo per les perspectives panoràmiques que ofereix sobre àmplies extensions de ter-

ritori de la plana del Camp, adequant-lo a l'ús social i de gaudi del paisatge.

- Nuclis rurals de Vilaplana, Alforja i l'Aleixar. Cal conservar-los i, si s'escau, restaurar-los mantenint-ne l'aspecte compacte, i integrant les noves construccions al paisatge preexistent per mitjà de la redacció d'estudis que permetin caracteritzar les tipologies, els materials i els codis cromàtics emprats en les edificacions tradicionals dels nuclis urbans i que serveixin de base per a reglamentacions posteriors.
- Urbanitzacions aïllades situades a l'est del nucli d'Alforja (Portugal i les Barqueres), al nord de les Borges del Camp (Aires del Camp), al nord de Maspujols (Roquesbrunes), entre Castellvell i Almoster (la Flor del Camp, Castellmoster), i la urbanització les Masies Catalanes. No s'ha de permetre la implantació de noves urbanitzacions ni assentament dispersos.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Activitats extractives situades a l'oest de Castellvell (lo Puig i el mas de la Tiana), a l'oest de l'Aleixar (Camps del Vent) i al nord-oest d'Alforja (als peus del cingle Blanc).
- Equipaments agrícoles molt visibles en zones com la Carrerada, al nord d'Alforja. Cal sotmetre'ls a un condicionament paisatgístic.
- Senyalitzar el recorregut d'interès o itinerari paisatgístic de Vilaplana-la Mussara.

Objectius de qualitat paisatgística

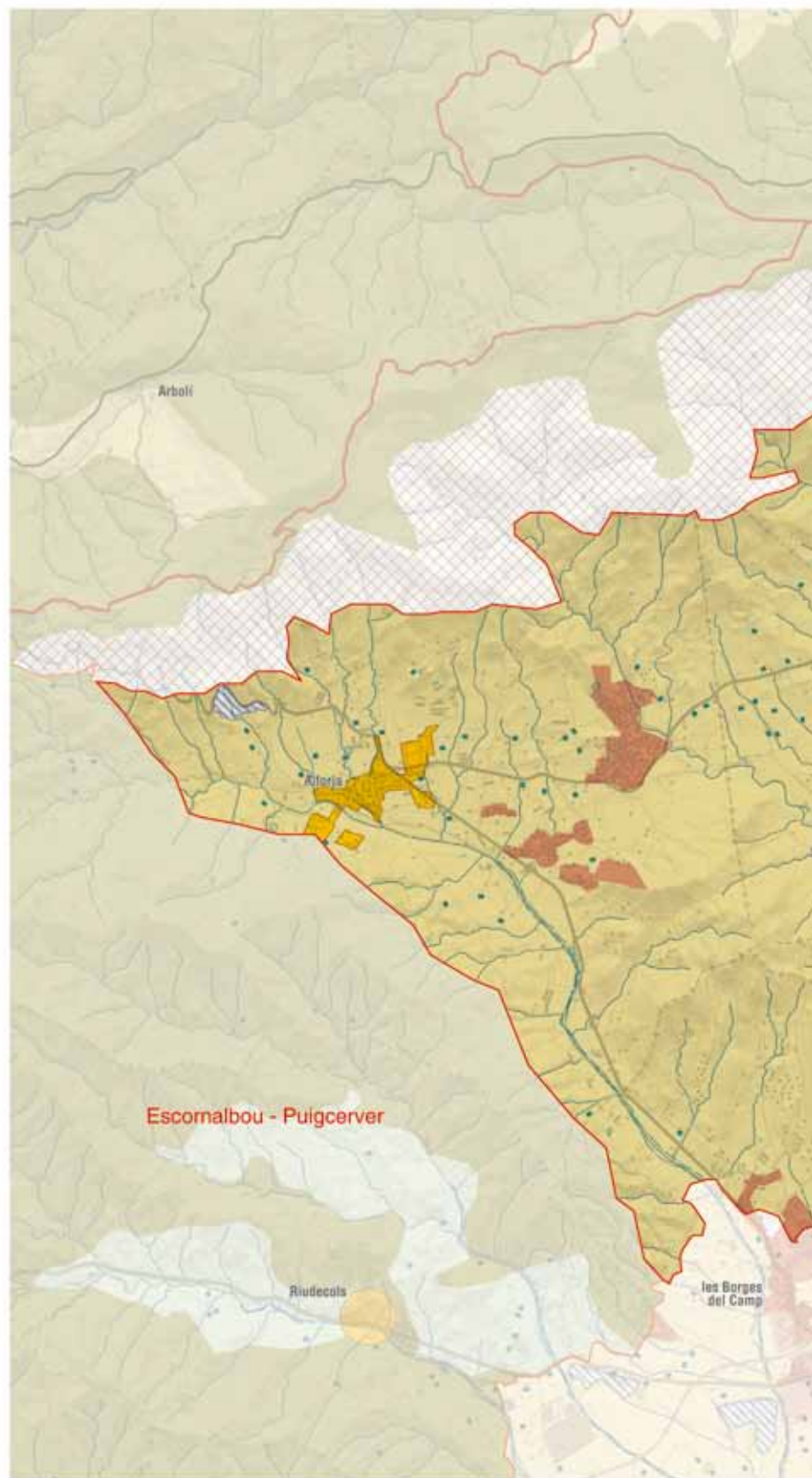
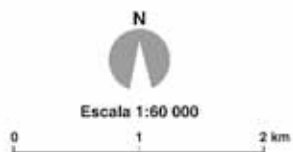
Àrees de foment de la gestió

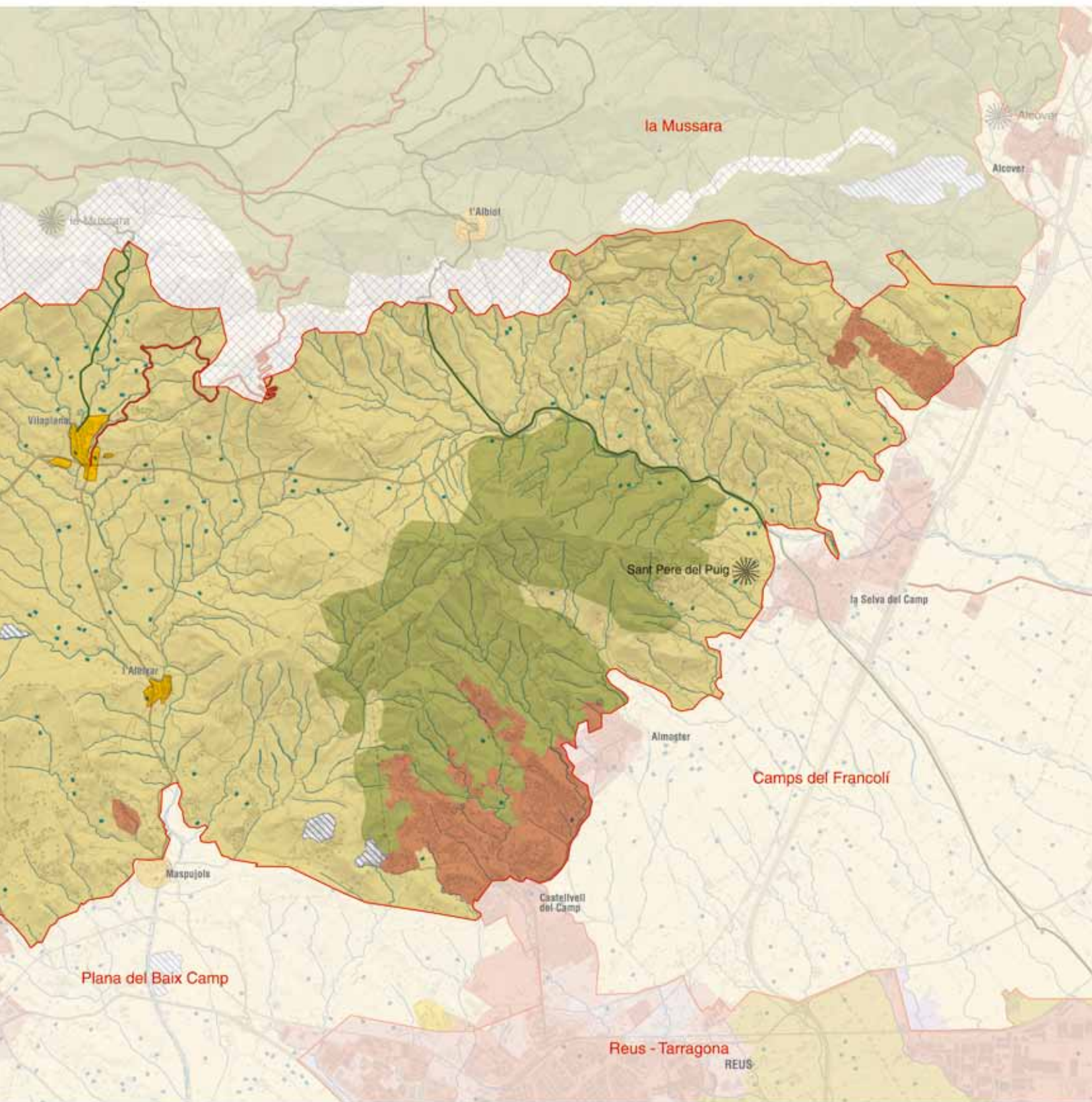
- Mirador
- Massa forestal
- Mosaic agroforestal
- Nucli rural
- Urbanització aïllada

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Activitat extractiva
- Itinerari motoritzat
- Itinerari a peu

518

18. Plana del Baix Camp

Comarca:

Baix Camp i Tarragonès.

Superfície:

12.688 ha

Municipis:

Oest de Reus, nord-oest de Vila-seca, Riudoms, nord de Vinyols i els Arcs i de Cambrils, Montbrió del Camp, Botarell, sud de les Borges del Camp, est de Vilanova d'Escornalbou, est de Mont-roig del Camp, Cambrils, Vinyols i els Arcs, Maspujols, l'Aleixar i Riudecanyes.

520

Mosaic de conreus de la Plana del Baix Camp, amb el nucli de les Borges del Camp. Rafael López-Monné

Trets distintius

- Plana gairebé horitzontal i lleument basculada cap al mar.
- Una xarxa de torrents de traçat paral·lel drena les aigües directament cap al mar.
- Els espais naturals ocupen molt poca extensió i estan formats per clapes de pinedes de pi blanc i pi pinyer entre els conreus i la vegetació de les ribes dels torrents i rieres i d'alguna zona humida.
- Mosaic agrícola molt divers i heterogeni on predominen els conreus llenyosos: oliveres, avellaners, ametllers, garrofers i vinya, que alternen amb conreus de fruiters i hortalisses de regadiu.
- Proliferen diferents masies o masos que destaquen per la seva grandària, monumentalitat o peculiaritat.
- Els nuclis de població mantenen un caràcter i una fisonomia rurals.
- La proliferació de polígons industrials i de naus comercials és un fenomen que s'ha intensificat molt els darrers anys. Es localitzen sobretot a les entrades dels nuclis urbans, per la qual cosa es fan molt visibles als usuaris de les vies de comunicació.

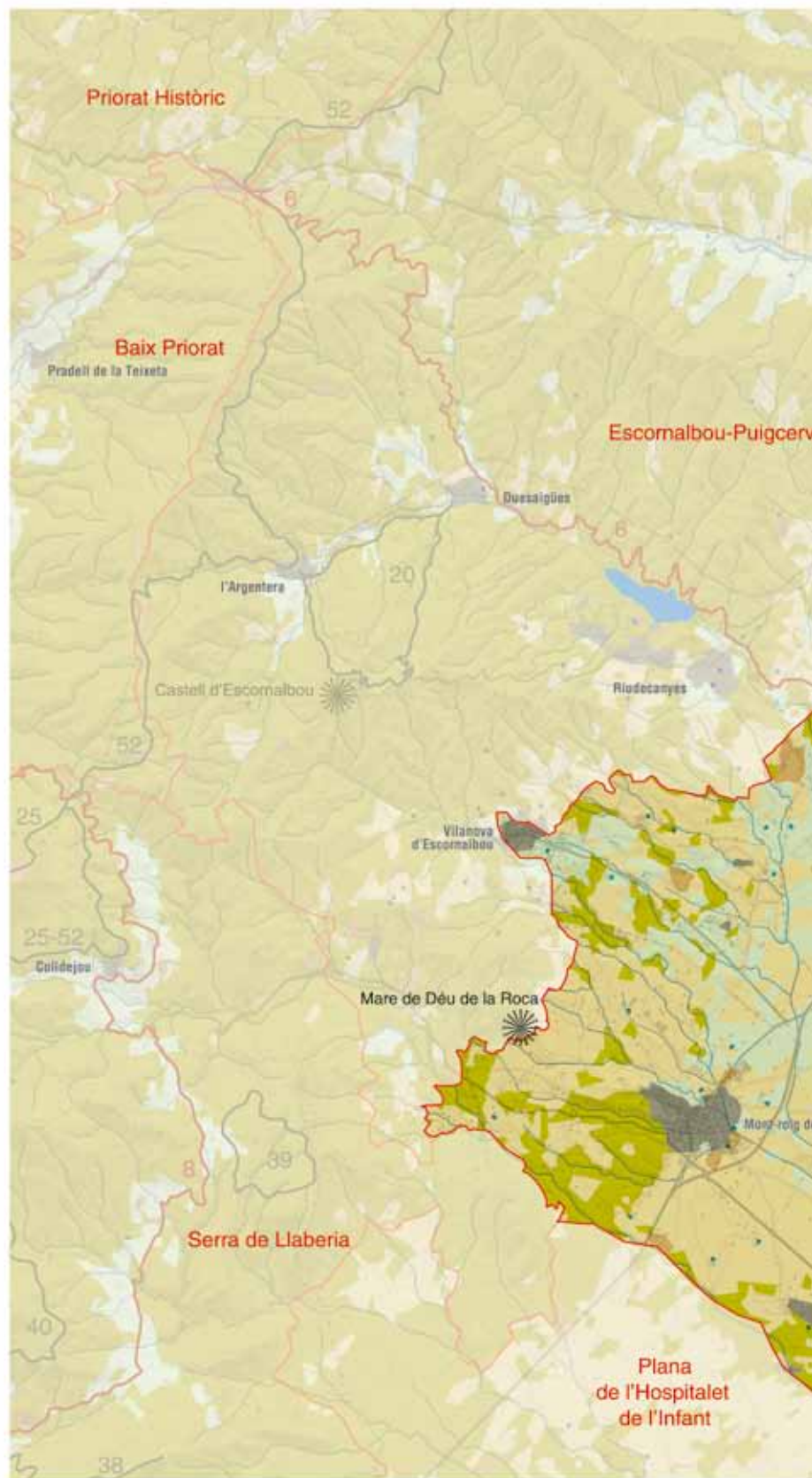
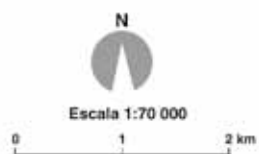

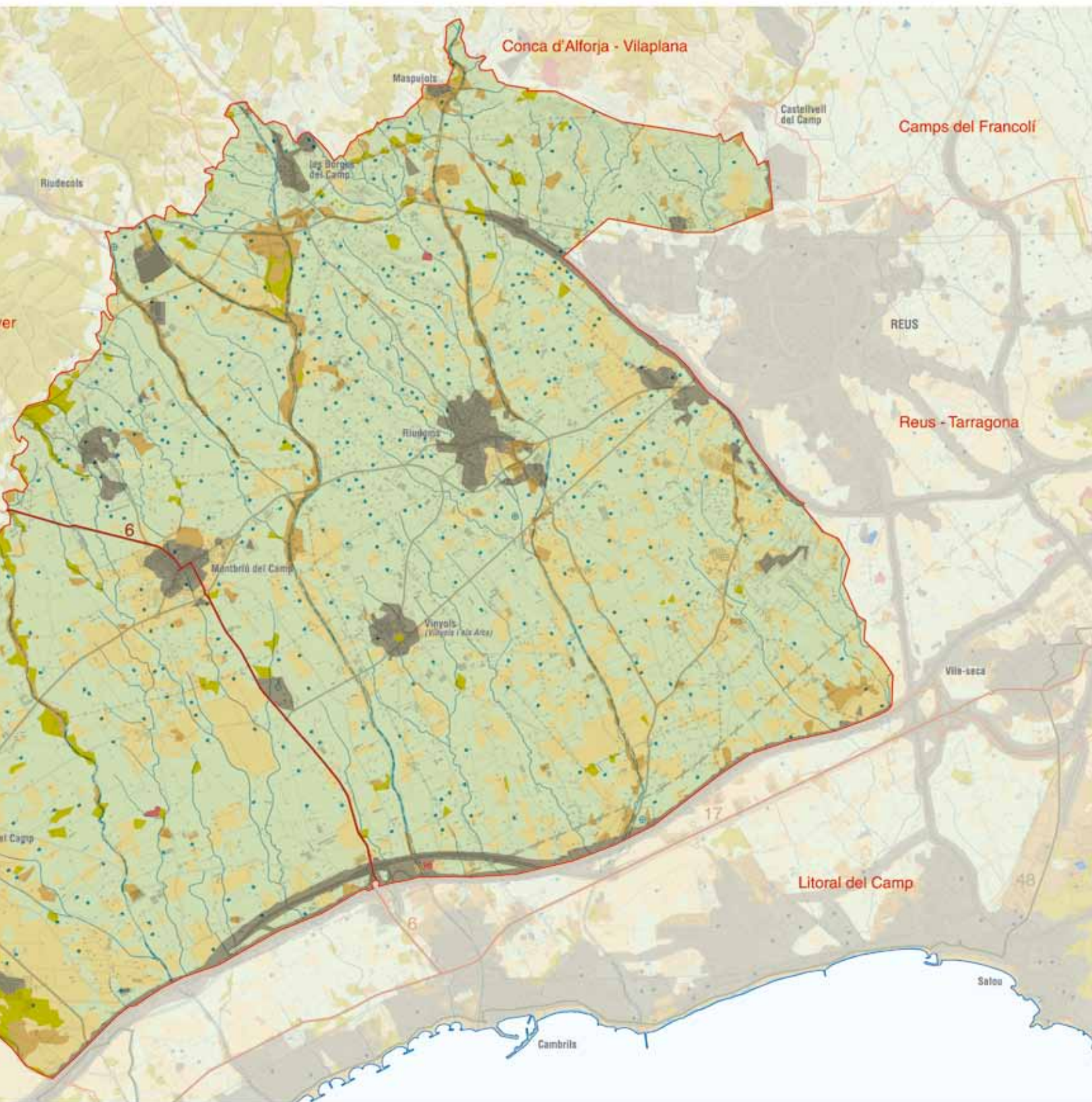
Mirador

Itinerari motoritzat
6 Coll de la Teixeta - Cambrils

522

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

La plana del Baix Camp s'estén al sud-oest de la ciutat de Reus. El paisatge està dominat per la gran horizontalitat del relleu: una plana de suau pendent, basculada lleugerament cap al mar i drenada per un conjunt de rieres de traçat paral·lel.

Els materials que afloren a la plana són d'edat quaternària i estan constituïts per graves, sorres i conglomerats aportats pels corrents d'aigua que, des dels relleus perifèrics, es dirigeixen cap al mar. De geologia molt distinta és la zona del nord de Mont-roig del Camp, que es correspon amb els contraforts meridionals de les serres de Riudecanyes, formada per granitoides i granodiorites d'edat paleozoica.

La plana està travessada per una sèrie de torrents i rieres entre els quals destaquen les rieres de Riudoms, Alforja i Riudecanyes.

L'espai recobert per la vegetació és molt escàs. Només al nord del terme de Mont-roig del Camp, en els primers contraforts de les serres de Riudecanyes i d'Escornalbou, hi ha pinedes de pi blanc i brolles d'estepes i brucs. També s'han de considerar els erms dels conreus abandonats i les petites formacions d'arbres dispersos enmig dels camps de conreu, juntament amb algunes petites clapes de pinedes.

524

La vegetació de ribera ressegueix el curs dels barrancs i torrents que solquen la plana. Els cursos fluvials són intermitents, i la vegetació de ribera hi està molt poc desenvolupada. Es caracteritza pels canyars (*Arundo donax*) i bardisses d'esbarzer (*Rubus ulmifolius*) i roldor (*Coriaria mirtifolia*).

La transformació agrícola de la plana no ha permès l'existència de grans espais naturals. Els ambients i hàbitats de més interès per a la conservació se situen a les ribes dels torrents i rieres i en algunes zones humides, com les basses del mas del Baiges. En aquests ambients es localitzen comunitats de codolers i d'arenys dels rius,

La riera de Riudecanyes, que porta aigua esporàdicament, és una de les que creua de nord a sud la Plana del Baix Camp. Observatori del Paisatge

com els tamarigars, herbassars dels sòls humits com jonqueres, canyissars i bogars.

El paisatge de la plana del Baix Camp té una vocació bàsicament agrícola, ja que els conreus recobreixen més de tres quartes parts de la superfície de la plana. La construcció del pantà de Riudecanyes l'any 1917 ha permès l'extensió dels conreus de regadiu. El regatge gota a gota manté camps d'avellaners i oliveres, a més de fruiters com els presseguers (molt estesos a Vinyols) i els tarongers i conreus d'hortalisses. En alguns sectors, com al mas Perdiu, a Botarell, s'observen conreus d'hivernacle.

Els camps de secà estan ocupats per ametllers, oliveres i garrofers. La vinya ocupa molt poca extensió. El conreu de garrofers i ametllers era molt important abans de les glaçades de l'any 1956, que en van provocar la reducció a favor de l'avellaner. La crisi que pateix l'avellana d'anys ençà ha fet que aquesta producció vagi minvant, de manera que últimament els camps d'oliveres han guanyat terreny. Darrerament, també s'han instal·lat granges d'aviram i de bestiar porcí que suposen una extensió i una integració de l'activitat agrària.

Evolució històrica del paisatge

La disponibilitat de bons sòls i la facilitat per captar aigua ha permès, des d'antic, el desenvolupament d'un paisatge intrínsecament associat a l'agricultura, que ha anat rompent les superfícies forestals, fins a relegar-les quasi exclusivament als marges dels barrancs i rieres.

Els conreus tradicionals d'aquest territori estaven destinats, en un primer moment, a abastir la població local: el blat i altres cereals van ser conreus importants al llarg dels segles, combinats amb el conreu de la vinya (per a la producció d'aiguardents) i de fruits secs.

El 1895 va aparèixer la plaga de la fil·loxera a la plana del Baix Camp, que afectà la vinya en benefici d'altres cultius. El progressiu abandonament de la producció vinícola es prolongà fins als anys vuitanta del segle passat, quan aquest tipus de conreu era merament testimonial. Al final de la dècada dels noranta, la vinya va tornar a patir una recuperació sensible, especialment al municipi de Montbrí del Camp, orientada a produccions de més qualitat.

Amb la millora i la intensificació dels sistemes de reg, ja sigui a través de pous o mines d'aigua, augmenten els conreus de regadiu, especialment d'horta, fruiters i avellaners. Més recentment, entre els conreus de secà, s'ha intensificat el conreu de l'olivera.

A partir del final de la dècada dels vuitanta i a començament dels noranta, a la zona de Mont-roig i Cambrils es consolida un model agrícola industrial, sobretot basat en el conreu horticola per a exportació, que regenera el sector i intensifica la productivitat del paisatge.

La situació a la resta de la unitat es veu condicionada per l'aparició i el desenvolupament de polígons industrials, tant per dotar de sòl industrial els municipis mateixos (com els de les Borges del Camp,

Riudoms o Mont-roig del Camp), com per satisfer les necessitats de grans nuclis situats fora de la unitat (com Reus i Vila-seca). La proximitat a aquests importants nuclis urbans i industrials, juntament amb la forta crisi associada al conreu de l'avellaner, està provocant una pèrdua gradual dels conreus tradicionals, l'aparició de noves plantacions d'oliveres o el predomini de l'agricultura a temps parcial. Tot plegat explica el fràgil equilibri en què es troba el paisatge actual.

La infraestructura viària que ha incidit de forma més activa en el territori ha estat l'autopista AP-7, ja que es va bastir sobre els terrenys més productius en termes agrícoles, i va fragmentar de manera important algunes unitats productives. L'autopista AP-7, juntament amb l'autovia A-7, fan de límit amb la unitat Litoral del Camp i han tingut un paper primordial en la contenció de la urbanització provinent dels nuclis litorals.

Els nuclis de població de la plana del Baix Camp han mantingut al llarg dels segles una dinàmica força activa amb un progressiu creixement, especialment el darrer decenni, motivat per l'atracció de població de les àrees urbanes densificades, com ara Reus. És a dir, un fenomen a la inversa del que va tenir lloc fa vint o trenta anys endarrere. Aquests nuclis de la plana no van patir tan intensament els fenòmens de despoblament que van experimentar nuclis de l'interior del Baix Camp durant el segle xx. La causa d'això és una situació geogràfica que afavoria una millor accessibilitat als nuclis industrials i a uns territoris més aptes per a l'agricultura.

La població establerta a la plana del Baix Camp era d'uns 8.000 habitants l'any 1830, i experimentà processos de creixement important, tot i que alguns dels nuclis van patir algun decreixement aïllat. La crisi de la fil·loxera frenà el creixement demogràfic i van aparèixer retrocessos puntuals a la darreria del xix i els primers anys del segle xx. L'any 1920 es recuperà i establitzà sensiblement la població, en especial gràcies a la influència i la dinàmica econòmica de Reus. La Guerra Civil esdevé l'únic estroncament del creixement al llarg del segle xx, quan es va perdre fins al 5% de la població de la plana del Baix Camp en dues dècades.

Des del 1960, el creixement poblacional registrat de la unitat esdevé constant i continuat, i supera per primera vegada els 10.000 habitants. En vint anys, el creixement va ser del 15% i durant els vint següents, la població va créixer més d'un 25%. La prosperitat econòmica del Camp de Tarragona dels anys seixanta i vuitanta, quan s'associen creixement industrial i boom turístic, beneficia altament al territori. A la darreria del segle xx, els municipis de la unitat esdevenen un nou pol d'atracció per a la població d'altres territoris gràcies a la disminució de les distàncies respecte dels nuclis centrals del Camp, i a la implantació de models residencials de ciutat jardí. Aquest fet comporta un creixement del 30% de la població en dues dècades, i permet doblar amb escreix la població de començament del segle xx, fins a superar en l'actualitat els 18.000 ciutadans.

Els nuclis que exerceixen un creixement més important són Mont-roig del Camp i Riudoms. A l'altre extrem, hi ha Botarell i Vilanova d'Escornalbou, que són els nuclis que mantenen un llindar de creixement més moderat.

Organització i dinàmica actual del paisatge

Els camps de conreu caracteritzen el paisatge de la plana del Baix Camp. Les parcel·les agrícoles tenen diversa grandària, la qual varia segons el tipus de conreu i el pendent sobre el qual s'assenta. Generalment, les zones amb una inclinació més forta i els camps de regadiu dedicats al conreu d'hortalisses són de dimensions molt reduïdes i amb una disposició irregular.

Són més grans i molt més regulars les parcel·les amb hivernacles (els quals solen estar a prop dels masos) per a la producció de planta ornamental o d'hortalisses. Pel que fa a oliveres i avellaners, els conreus arboris predominants, les dimensions de les explotacions són molt més extenses.

Tot i ser un paisatge eminentment agrícola, la seva imatge no és mai homogènia. Els canvis de tipologies de conreu, de grandàries dels camps i de marges de conreu, provoquen una continua variació de textures, colors i alçades, que origina un mosaic paisatgístic de gran diversitat, on no queda marge per als espais forestals, i les bosquines i prats corresponen a antics camps de conreus ara abandonats o als marges fluvials que mai no s'han arribat a conrear.

Tanmateix, es poden diferenciar dues grans àrees on predominen un o altre tipus de conreus. Així, en el sector nord de la unitat (Riudoms, les Borges, Botarell i Maspujols) predominen els conreus llenyosos de secà, especialment l'avellaner i l'olivera; mentre que en el sector sud (Mont-roig del Camp, Vilanova d'Escornalbou i Cambrils) predominen els conreus hortícoles.

Atès que el relleu és tan pla, els camps de conreu solen estar envoltats per marges formats per canyars densos, oliveres, garrofers de gran port, fileres d'avellaners o murs de pedra seca. Dins

El mosaic agrícola de la Plana del Baix Camp és molt divers. Es combinen conreus d'avellaners, oliveres, garrofers, cereals, fruiters de regadiu i horta amb diversos masos, basses de reg, antigues mines d'aigua i altres construccions agrícoles. Tota la plana està envoltada per les serres que esdevenen els fons escènics emblemàtics per a la població. Observatori del Paisatge

aquest mosaic agrícola apareixen construccions de diversa tipologia. A part dels masos, es troben construccions senzilles que els pagesos utilitzen per guardar les eines i estris necessaris i part de la producció en l'època de collita. Algunes parcel·les amb cases estan totalment protegides per tanques de vegetació densa que evita tant el pas com les vistes dins l'espai privat.

Els camps de conreu es barregen amb altres explotacions que també requereixen grans superfícies de terreny, com són els centres de jardineria i vivers que hi ha a la zona, i les plantacions de fruiters. En l'àmbit agrari també són importants l'avicultura i la ramaderia.

Per altra banda, enmig de la plana agrícola i a prop dels nuclis urbanitzats, també apareixen altres usos com indústries de serveis que demanen grans espais per a la instal·lació de les seves infraestructures.

Quant a les dinàmiques d'aquest paisatge agrícola, destaquen els municipis de Mont-roig del Camp i Vilanova d'Escornalbou, al sud de la unitat, per la progressiva expansió dels conreus hortícoles de regadiu per a exportació internacional, tot i que també es mantenen els conreus de fruiters de secà. Per contra, al municipi de Botarell, l'agricultura, que en el passat havia estat l'activitat principal, és avui una activitat complementària, car la població treballa majoritàriament en els sectors de serveis i indústria dels municipis propers.

526

Montbrí del Camp, localitzat en una plana només solcada per dos barrancs (del Segura i del Torrent), té un nucli de població de creixement lineal i en forma de V al voltant de les carreteres principals, tot seguint el barranc del Torrent, un curs d'aigua profund i canalitzat que travessa tot el municipi. Annex al nucli de població hi ha un complex hotelier amb infraestructures termals i recreatives que ocupa una extensió molt gran dins el nucli rural. Aquesta instal·lació, lluny de generar un impacte dins el municipi, ha creat un autèntic revulsiu econòmic en la zona, tant pel que fa a visites com per la demanda en el sector de la restauració.

De la mateixa manera, el nucli urbà de Riudoms se situa a la plana entre la riera de Riudoms, a l'est, i el barranc del Portal, a l'oest, tot envoltat de conreus herbacis de regadiu entre algunes parcel·les d'herbacis de secà. La proximitat amb Reus havia fet que el municipi no es desenvolupés industrialment, ja que la gent es desplaçava a la ciutat a treballar. Darrerament, però, aquesta disponibilitat de sòl propera a una zona amb un important sector industrial ha originat que algunes empreses s'hi traslladin.

Botarell manté la fisonomia de nucli antic amb carrers estrets que s'enlairen amb molt pendent per superar el desnivell del nucli. Contrasta, tanmateix, el creixement urbanístic en els extrems de la població, on els habitatges de baixa densitat es combinen amb camps d'avellaners, per una banda, i garrofers i oliveres, per l'altra.

Dins el gran terme de Mont-roig del Camp, el nucli de població, de relleu relativament planer, se situa annex al barranc de l'Horta. El nucli antic del municipi, al voltant de l'església de Sant Miquel,

El nucli de Riudoms ha crescut de manera dispersa durant els darrers anys, la qual cosa ha donat lloc a una perifèria desordenada amb presència de noves promocions d'habitatge i zones industrials inacabades. ICC

*L'eix d'infraestructures defineix el límit sud de la Plana del Baix Camp.
Observatori del Paisatge*

està en la zona més enlairada, i presenta una distribució de carrers estrets i sinuosos i un creixement urbanístic ovalat obligat per la topografia del territori.

Vilanova d'Escornalbou està emplaçat en un pla al peu de la serra de l'Argentera, entre el barranc de l'Hort dels Freres i la riera de Vilanova. L'Arbocet, situat entre els barrancs de Sant Magí i el de la Font, és un petit nucli rural d'arquitectura tradicional, amb una entrada arbrada amb plataners que crea una panoràmica que concedeix tranquil·litat i bellesa a l'entorn. Ambdós nuclis mantenen la fisonomia típica d'aquestes contrades, amb carrers tortuosos, costeruts i molt estrets.

La part del terme municipal de Reus que s'engloba dins la unitat és la zona menys urbanitzada. S'hi mantenen els conreus amb predomini de fruiters de regadiu a la zona nord, i a la franja oest i sud del terme el mosaic està format per fruiters de regadiu, conreus herbacis i arboris de secà.

Quant a les infraestructures, l'autopista AP-7 representa, com s'ha dit, una important barrera a la qual cal sumar la concentració, seguint un traçat paral·lel, de l'autovia A-7 i del corredor ferroviari del Mediterrani, en construcció. En aquest sentit, la presència de la línia ferroviària Reus-Móra la Nova al nord té poca incidència, tant per l'obra en si com pels escassos efectes territorials i paisatgístics que ha comportat.

L'ampliació i millora d'algunes vies ha servit per intensificar les relacions i la mobilitat dins la plana del Baix Camp, i l'ha fer encara més permeable amb les unitat veïnes. La millora de la carretera que va de Mont-roig a Reus, del Parc Samà a Reus i a Cambrils, ha facilitat i augmentat l'accessibilitat del territori, i tot i tenir una moderada incidència directa sobre el paisatge, sí que ha contribuït a incrementar la construcció d'habitatges en els pobles de la plana.

Des del vessant energètic, es localitzen diverses línies elèctriques de distribució i de transport, amb una concentració d'encreuaments notable entre Maspujols i la ciutat de Reus.

Expressió artística del paisatge

El paisatge d'aquesta unitat i un dels artistes més universals de l'art català, Joan Miró, van tenir un estret lligam, fins al punt que s'ha impulsat un itinerari Miró a Mont-roig del Camp, que permet localitzar i identificar fragments del paisatge pintats per Joan Miró. Les pintures de Miró es poden agrupar en tres apartats:

- El poble de Mont-roig com a escenari principal:
 - Mont-roig, el poble. 1909* (col·lecció particular)
 - Poble i església de Mont-roig, 1919* (col·lecció de Maria Dolors Miró)
- Paisatge rural de Mont-roig:
 - Hort amb ase, 1918* (Moderna Museet / Stockholm)
 - La casa de la palmera, 1918* (col·lecció particular)
 - La rodera, 1918* (col·lecció particular)
 - La Masia, 1921-1922* (National Gallery of Art de Washington).

Aquesta darrera obra, *la Masia*, cospa l'estructura típica dels masos de la zona del Camp de Tarragona, amb distribució de tres plantes i forma rectangular, i en què la teulada no és visible.

- Paisatge de camí a la platja
 - Platja de Mont-roig, 1916* (Fundació Joan Miró de Barcelona)
 - Mont-roig, el riu, 1917* (col·lecció particular)
 - Mont-roig, el pont, 1917* (col·lecció particular)

Hort amb ase pintat per Joan Miró l'any 1918, on retrata els paisatges de l'entorn del mas d'en Romeu des d'una visió lateral. Aquest mas està situat prop del mas Miró, on l'artista passava llargues temporades. Fotografia: Moderna Museet / Stockholm. © Successió Miró 2012

El darrer tram que conduïa Joan Miró fins a la platja, passant pel barranc de la Pixerota, va ser el motiu d'aquestes tres darreres obres esmentades.

Per altra banda, Eugeni Perea és un escriptor nascut a Riudoms que ha publicat diverses obres relacionades amb la història, la toponímia, la literatura i la poesia, entre altres. *Les mallorquines* (1997) narra els orígens del topònim i com al llarg del temps diversos factors han canviat l'orografia i les dedicacions de la gent de Riudoms.

“A l'escut oficial de Mòsdriu figura l'esquema d'un arbre de ribera, d'aquells que fan ombra fresca a l'estiu i, a l'hivern, nu de fulles, proporcionen la tibiesa d'un bany solar al seu corpulent recer; el traç d'un riu en ziga-zaga, d'atzur, o en onatge horitzontal, acaba per compondre els elements distintius d'aquesta vila. L'arbre i el riu denoten terra fèrtil, possibilitat d'explotació agrària [...] i ara, amb el temps, han desaparegut el riu i els arbres, i només resta un sòl que encara continua fèrtil gràcies als drenatges de la composició granítica, a l'esforç dels llauradors i a la benignitat del clima” (Perea, 1997: p. 186 i 197).

Del llibre *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* escrit per Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna (1931) es pot extreure aquest fragment que descriu breument la zona de Mont-roig del Camp:

528

“Al cap de cinc minuts d'haver sortit de Montroig es troba una modesta capella, amb una petita placeta al davant, voltada d'un pedrís, dedicada a la Mare de Déu del Peiró. Enfront es destaquen les superbes tasses de la muntanya Blanca i de la Mola i, per la dreta, es veu l'estesa magnífica del Camp, besat per la mar i, entremig de la vegetació que l'embelleix, s'afiguren les taques clares dels pobles i les masies innombrables” (Iglésies i Santasusagna, 1931: p. 154).

Valors en el paisatge

A la plana del Baix Camp, destaca l'harmonia que presenten determinades peces agrícoles, tant de secà com de regadiu, i especialment les tradicionals. La combinació dels conreus amb el telé de fons de les serralades i la lluminositat d'una terra oberta al mar Mediterrani generen, en determinades èpoques de l'any o determinades condicions meteorològiques, unes vistes espectaculars.

Per altra banda, els jardins del Parc Samà són per ells mateixos un espai d'alt valor estètic, per la combinació de vegetació exòtica amb els elements arquitectònics: fonts, passeigs, etc.

Entre els valors ecològics destaquen les rieres que actuen com a connectors biològics. En efecte, la intensa xarxa de barrancs i rieres que solquen l'àrea permeten connectar les muntanyes de la Serralada Prelitoral i la franja litoral del Baix Camp, alhora que esdevenen refugi per a la biodiversitat. Aquests corredors actuen de connectors de fauna i vegetació, fan més permeable el territori

i corregeixen l'elevada fragmentació que ocasionen les infraestructures.

A la plana del Baix Camp, destaca un arbre declarat d'interès local i comarcal, el pi del mas dels Teixells a Cambrils, tot i que també caldria considerar altres exemplars, aïllats o en conjunt, com la monumental alzina del Parc Samà.

També cal fer esment de les planes agrícoles fèrtils i amb abundants recursos hídrics que configuren paisatges productius i particulars a diferents zones:

- Paisatges de fruiters, localitzats a la zona central de la unitat, on predominen els conreus de fruiters de fruita dolça, presseguers i nectariners, i cítrics (sobretot tarongers).
- Paisatges d'avellaner, a la part septentrional de l'àrea (entre Riudoms i les Borges), on aquesta espècie es converteix en la dominant quasi absoluta del paisatge.
- Paisatges d'hortes i hivernacles, localitzats majoritàriament al sector meridional de la unitat, des del nucli urbà de Vilanova d'Escornalbou fins als límits de l'autopista AP-7. Hi domina el paisatge de producció d'hortes, amb rotació intensiva, de fins a cinc collites al llarg de l'any. Es tracta d'unes produccions majoritàriament dedicades a l'exportació internacional.
- Paisatge d'oliveres, cada cop més habituals per l'expansió d'aquest conreu i que es poden trobar arreu de la unitat, tot i que són més freqüents al nord.
- Paisatges de vinya, que tot i tractar-se d'un conreu residual en aquest territori, a la zona de Montbrí continua essent un conreu característic de l'entorn del poble.

Entre els valors històrics cal remarcar, en primer lloc, els diversos sistemes de reg que han permès, en bona part, el manteniment del caràcter agrícola del paisatge d'aquesta unitat. Des de les séquies procedents del pantà de Riudecanyes fins als sistemes de microregatge relacionat amb les mines. D'altra banda, a la zona de

La majoria dels canals de reg que distribueixen l'aigua procedent de les mines es troben en mal estat, tot i que algunes de les mines encara es mantenen actives. Observatori del Paisatge

Cambrils hi ha una trentena de mines, i a Riudoms una quarantena, alguna de les quals encara en funcionament, com la mina del Parc Samà o altres del municipi de Montbrí del Camp.

Uns altres valors històrics interessants relacionats amb l'aigua són els molins hidràulics, com els d'en Flaret i de la Rafela a Montbrí, o els Molins Nous a Riudoms, que s'utilitzaven sobretot per moldre el blat.

Destaca el conjunt d'interès històric i artístic del Parc Samà que, amb els seus jardins i els seus elements arquitectònics, va ser construït al final del segle XIX amb un regust colonial. Està situat entre Cambrils, Vinyols i Montbrí del Camp. La construcció va anar a càrrec de Josep Fontserè, mestre d'Antoni Gaudí, del qual es diu que també va participar en el procés constructiu del Parc Samà. Entre les edificacions destaca un palau d'estil neoclàssic i diferents edificis que imiten la rocalla natural. pel que fa a vegetació, hi ha bosquines de pinedes i d'alzines, que acullen una població d'ocells important, i alguns exemplars d'arbres de mides poc usuals al Baix Camp.

També cal tenir en compte algunes edificacions de fora del recinte del Parc Samà, fetes amb el mateix estil constructiu i en estat de conservació precari.

Atesa la llarga tradició agrícola del territori, proliferen diferents masies o masos que destaquen per la seva grandària, monumentalitat o peculiaritat: mas dels Teixells i d'en Blai, mas de la Foresa (Cambrils), mas d'en Llibreter (les Borges), mas d'en Felip, mas d'en Fatxada, mas d'en Carreter, mas d'en Aubi, mas Groc, mas Salvadó (Riudoms), mas del Miró (Mont-roig), mas de Llamberg (Montbrí) i mas del Pi (Vinyols).

Des del punt de vista històric també destaquen les estructures urbanes del nucli urbà de Montbrí, on encara es conserven edificis porticats i restes de muralles, a part d'una estructura urbana amb carrers estrets; o el nucli urbà de l'Arbocet, llogarret agregat a Vilanova d'Escornalbou, amb dues torres medievals: l'una rodona i l'altra quadrada.

Les barraques de pedra en sec representen una tipologia de construcció associada a espais agraris de la zona de ponent del nucli urbà de Mont-roig, més seca. Les barraques de pastors i pagesos, les cisternes i marges fets de pedra seca recorden les dificultats per fer productiu un paisatge.

A la plana del Baix Camp perviuen poques referències mitològiques, molt possiblement associades a l'arribada d'un nou model social que facilita la pèrdua de part del patrimoni oral.

Els valors religiosos i espirituals més destacats són els que representen les ermites, com la de la Riera a les Borges del Camp, amb intensa devoció entre els borgencs; o les ermites de Sant Antoni que, tant a Montbrí com a Riudoms, han acabat integrades al nucli urbà.

També cal esmentar que alguns masos, pel fet d'estar apartats dels nuclis urbans, tenien petites capelles per celebrar oficis religi-

osos en determinades èpoques de l'any. És el cas de la capella del palau del Parc Samà o dels Teixells.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

La xarxa de carreteres locals que uneix els diferents nuclis de població i que travessa la unitat en totes direccions presenta uns excel·lents recorreguts que permeten observar i gaudir dels diversos paisatges de la plana del Baix Camp.

La carretera de Riudecanyes a Cambrils (T-313 i T-312) creua la unitat transversalment de nord-oest a sud-est, i és una bona ruta per descobrir els paisatges que ofereix la plana del Baix Camp.

Un altre itinerari interessant amb cotxe és resseguir la T-310 de Reus a les Planes del Rei, que ens ofereix el tall invers a l'anterior, per tant creua la unitat de nord-est a sud-oest, passant per Riudoms, Montbrí del Camp i Mont-roig del Camp.

La zona també és travessada per dos fragments molt petits del GR-92 que recorre la franja costanera. Un tram d'aquest sender passa pel terme municipal de Vila-seca i l'altre tram passa pel terme de Mont-roig del Camp. Una variant del GR-92, el sender GR-192, travessa per l'interior, entre Mont-roig del Camp, Montbrí del Camp i Montbrí.

Pel camí del Peiró, entre Mont-roig del Camp i l'ermita de la Mare de Déu de la Roca, es pot accedir a un excel·lent mirador del sector sud de la plana del Baix Camp.

Per l'extensa xarxa de camins del nord-oest de la ciutat de Reus, agrupats en l'itinerari dels Cinc Camins, es pot accedir als nuclis de Castellvell, Maspujols i Riudoms, amb punts panoràmics sobre la vall de la riera de Maspujols. Per altra banda, tot i que no es tracta de camins convencionals per al gran públic, les rieres que solquen la unitat són utilitzades pels veïns tant per accedir a les finques com per comunicar-se amb nuclis veïns d'una manera alternativa. En molts trams laterals de les rieres es dibuixen camins ben traçats i amb trànsit freqüent. Sovint són utilitzats també com a camins de passeig pels habitants del territori.

Els punts d'observació i gaudi del paisatge escassegen a l'interior de la unitat, a causa de les característiques topogràfiques. Alguns d'aquests punts que val la pena destacar són:

- La torre del Parc Samà. Amb un emplaçament estratègic al centre de la unitat, possibilita una panoràmica ideal d'aquest sector.
- El nucli urbà de Botarell. Concretament des del punt més alt del nucli urbà, es pot observar la plana fins al mar.
- Des de la partida de Monterols així com des de l'Institut Pere Mata, al municipi de Reus, es pot observar la vall de la riera de Maspujols.
- Des del nucli urbà de Maspujols, concretament des del turó on hi ha el cementiri del poble, s'observa una excel·lent panoràmica, del sector nord de la unitat.

L'ermita de la Mare de Déu de la Roca és un dels miradors fora de la unitat on es pot observar el paisatge de la Plana del Baix Camp, caracteritzat per un mosaic de conreus i per la presència de diversos nuclis de petita dimensió com Mont-roig del Camp. Observatori del Paisatge

D'altra banda, es tracta d'una unitat àmpliament visible des de molts punts situats a la Serralada Prelitoral, que tanca la unitat pel sector oest. Alguns punts d'observació són: el castell d'Escornalbou, la capella de Santa Bàrbara, l'ermita de Santa Anna a Castellvell, l'ermita de la Mare de Déu de la Roca i Sant Ramon de Penyafort a Mont-roig del Camp, o l'ermita de Sant Antoni de Maspujols, tots aquests amb una bona accessibilitat.

530

Possible evolució del paisatge

Els conreus de regadiu s'estan estenent gràcies als ajuts que els pagesos reben per a la implantació del sistema de regatge localitzat o gota a gota i també a l'increment de la producció i rendibilitat que s'obté d'aquests conreus. El secà anirà quedant relegat progressivament a les zones més llunyanes dels nuclis habitats o bé en els camps on l'agricultura no sigui l'activitat econòmica principal dels seus propietaris.

El conreu d'oliveres ha pres una forta embranzida en els últims anys i actualment apareixen grans parcel·les amb plantacions de peus joves preparats per al regatge de gota a gota. És una tendència que pot mantenir-se o intensificar-se encara més, segons com avanci la crisi que des de fa dècades afecta el conreu de l'avellanà.

Aquesta transformació del conreu de l'avellaner es farà en dues direccions: l'una vers una agricultura més productiva, com podria ser l'agricultura intensiva de regadiu d'horta i/o olivera, i l'altra, vers una agricultura a temps parcial, amb un més que probable increment del conreu de l'olivera.

Aquesta expansió i creixement extensiu del model de ciutat jardí a les immediacions dels nuclis urbans també té relació amb les tendències i dinàmiques de la zona costanera. Així doncs, l'esgotament del sòl urbanitzable, la protecció i preservació d'alguns sòls, l'aparició de noves vies de comunicació (com la nova autovia A-7)

o el canvi d'estratègia dels promotors a la recerca de preus del sòl més barats poden contribuir a aquest fenomen.

La proliferació de polígons industrials anirà en relació amb les necessitats dels nuclis industrials i de serveis situats fora de l'àrea, com Reus o Vila-seca.

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- Hi ha una densa xarxa de camins històrics que es corre el risc de malmetre si no es gestiona correctament.

Oportunitats:

- Algunes obres del pintor Joan Miró són un excel·lent mitjà de promoció dels valors paisatgístics de la plana del Baix Camp. D'aquesta manera, l'organització de rutes per contemplar els paisatges que foren immortalitzats pels pinzells de l'artista són un dels millors reclams per potenciar el valor del paisatge de la unitat.
- Les rieres i torrents que travessen la plana, tot i que han patit nombroses extraccions de terres, tenen una importància reconeguda com a connectors entre els relleus del nord-oest i el litoral. Per aquest motiu, caldrien iniciatives que asseguressin la gestió i preservació dels espais fluvials i la vegetació del seu entorn.

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge agrari que mantingui les infraestructures rurals de captació i emmagatzematge d'aigua i que conservi, pel seu valor agrícola, les zones amb sòls més fèrtils. Aquest paisatge està caracteritzat per una extensa plana agrícola, d'una gran lluminositat pròpia de l'obertura al mar, emmarcada per serralades, gairebé horitzontal, molt fèrtil, on es dona un heterogeni mosaic agrícola que combina conreus d'oliveres, avellaners, garrofers i altres fruiters amb extensos camps de conreu d'hortalisses de regadiu i alguns hivernacles.

OQP2

Unes poblacions mitjanes ben estructurades, que conservin elements culturals i artístics diferenciats, com ara el termalisme a Montbrí, Miró a Mont-roig del Camp i Gaudí a Riudoms, i que

creixin recolzant-se sobre les estructures urbanes existents i els valors identitaris i respectant el caràcter nodal i compacte propi de les ciutats mediterrànies.

OQP3

Un patrimoni urbanístic i arquitectònic de les poblacions petites i rurals, com ara Botarell, Vilanova d'Escornalbou, les Borges del Camp o Maspujols, dels veïnats com l'Arbocet i de les grans masies i molins, revalorat i amb uns trets identitaris que siguin respectats pels futurs creixements.

Àrees amb valors especials per protegir

- Parts de l'Espai d'Interès Natural de la Serra de Llaberia. Pels seus valors naturals i estètics, caldria gestionar-los per tal de millorar-ne la qualitat paisatgística, a través del control de les actuacions que poden alterar-ne els seus valors. Alhora, caldria vetllar per la declaració de la zona com a parc natural.

Àrees de foment de la gestió

- Paisatges mironians de l'entorn del nucli de Mont-roig del Camp. Pels seus valors estètics, simbòlics i identitaris, caldria preservar-los de qualsevol intervenció agressiva que desdibuixi els paisatges que van inspirar el pintor Joan Miró i que va traslladar a la seva obra. Caldria realitzar un estudi de detall que vinculi art, identitat i paisatge a l'entorn de Mont-roig del Camp.
- Àrea contínua de conreus llenyosos i herbacis que ocupen la pràctica totalitat de la unitat, i on és possible contemplar exemples de paisatge agrícola divers, des d'hortes familiars i hortes intensives, fins a conreus d'avellaner, olivera, garrofer o vinya. Pels seus valors històrics, estètics i productius, caldria preservar-los i potenciar-ne el valor, tant per la contribució que fan a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans com per l'aportació a millorar la comercialització dels productes que s'hi conreen, activitat que n'evita la fragmentació, al seu torn.
- Miradors del paisatge de la torre del Parc Samà, dels nuclis de Botarell i Maspujols, i de la partida de Monterols i de l'Institut Pere Mata. Caldria millorar-los per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions de territori i paisatges de la unitat de la plana del Baix Camp.
- Nuclis rurals de Botarell, Vilanova d'Escornalbou i Maspujols, a través dels respectius POUM. Caldria restaurar-los, mantenint-ne l'aspecte compacte i integrant les noves

OQP4

Unes edificacions i instal·lacions en espais oberts, regulades, ordenades i ben integrades en el paisatge rural tradicional. Actualment, els espais oberts d'aquesta unitat estan ocupats per uns densa disseminació d'edificacions i instal·lacions, que sovint havien tingut un origen modest subordinat i auxiliar de l'ús agrícola, i que han anat derivant cap a utilitzacions de caire més lúdic o residencial que han comportat un augment de la dimensió i la qualitat de les edificacions, i una intensa utilització social de l'espai obert que erosionen el grau d'autenticitat de l'espai rural amb una imatge de desordre i artificialització.

construccions al paisatge preexistent. Alhora caldria impulsar la redacció de plans de millora paisatgística d'aquests nuclis, que tinguessin en compte les tipologies, els materials i els codis cromàtics emprats en les edificacions antigues dels nuclis urbans per tal que serveixin de base a les rehabilitacions.

- Nuclis urbans de les Borges del Camp, Riudoms, Vinyols, Montbrí del Camp i Mont-roig del Camp, a través dels respectius plans urbanístics. Caldria evitar-hi el creixement dispers, millorar la qualitat estètica dels accessos i perifèries residencials i/o industrials, i impulsar estratègies de promoció del patrimoni històric dels diversos nuclis.
- Sòl urbanitzable de l'est i sud del nucli de Riudoms, de la zona industrial entre Riudoms i Reus, del Mas del Querol (ctra. de Cambrils a Reus), de l'entorn del nucli de Vinyols, dels voltants del Parc Samà, dels voltants del nucli de Montbrí del Camp i del Club Mont-roig. Caldria desenvolupar-hi creixements compactes que segueixin la trama urbana preexistent i integrar-los estèticament en les millors terres agrícoles o que comprometin l'estètica i/o identitat dels nuclis urbans.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Activitat extractiva situada entre Vilanova d'Escornalbou i Montbrí del Camp. També per a les activitats d'extraccions d'àrids de la llera de rieres i barrancs, establint estratègies de restauració paisatgística.
- Concentració de dipòsits (sitges) a la carretera entre les Borges del Camp i Riudoms. Per l'impacte que pot generar en el paisatge, caldria instar els seus propietaris a adoptar mesures d'integració paisatgística.
- Senyalitzar el recorregut d'interès o itinerari paisatgístic de Riudecanyes-Botarell-Montbrí.

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

 Element patrimonial i entorn

Àrees de foment de la gestió

 Mirador

 Àrea contínua de conreus llenyosos i herbacis

 Nucli rural

 Sòl urbà

 Sòl urbanitzable

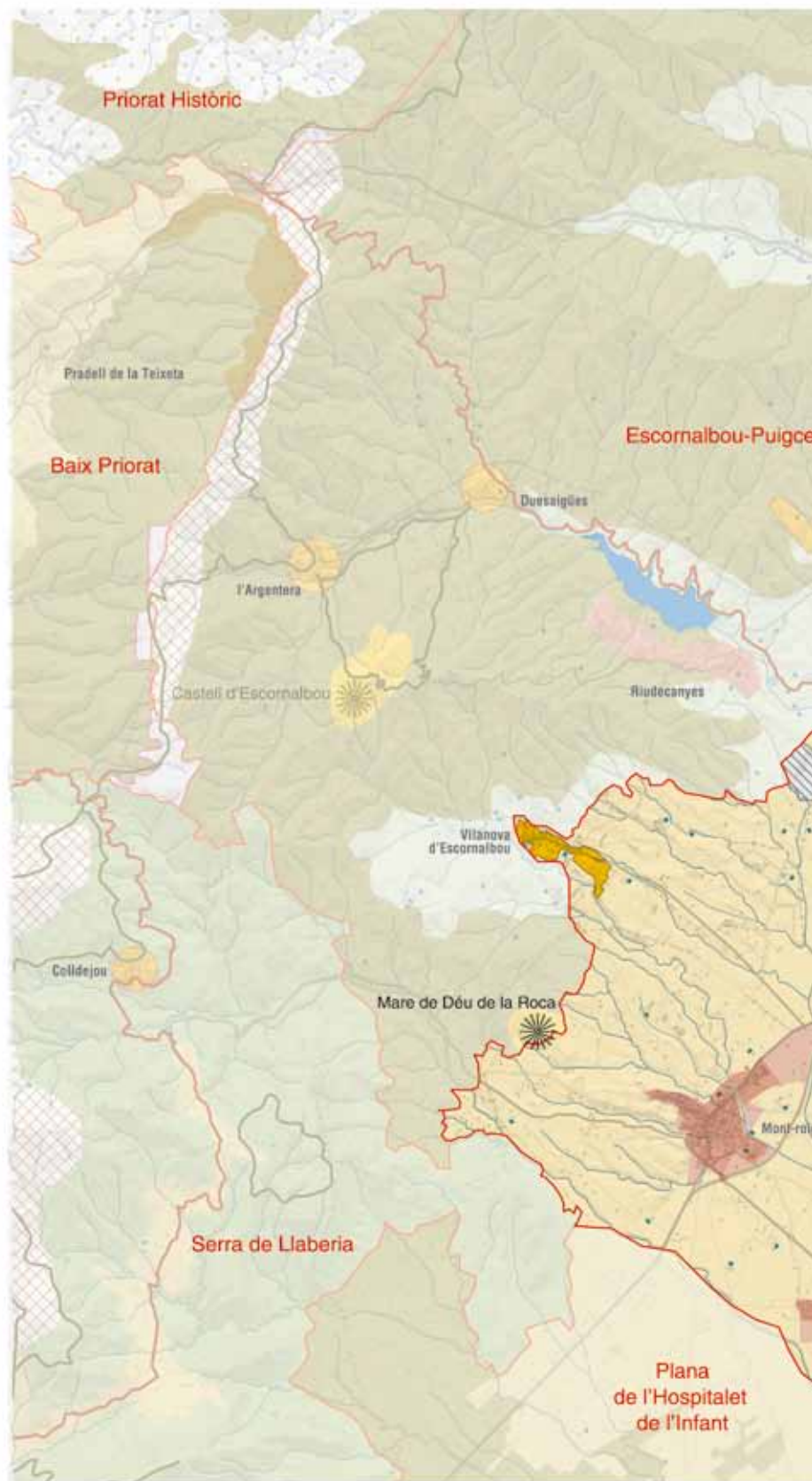
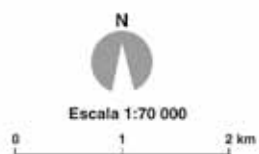
Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

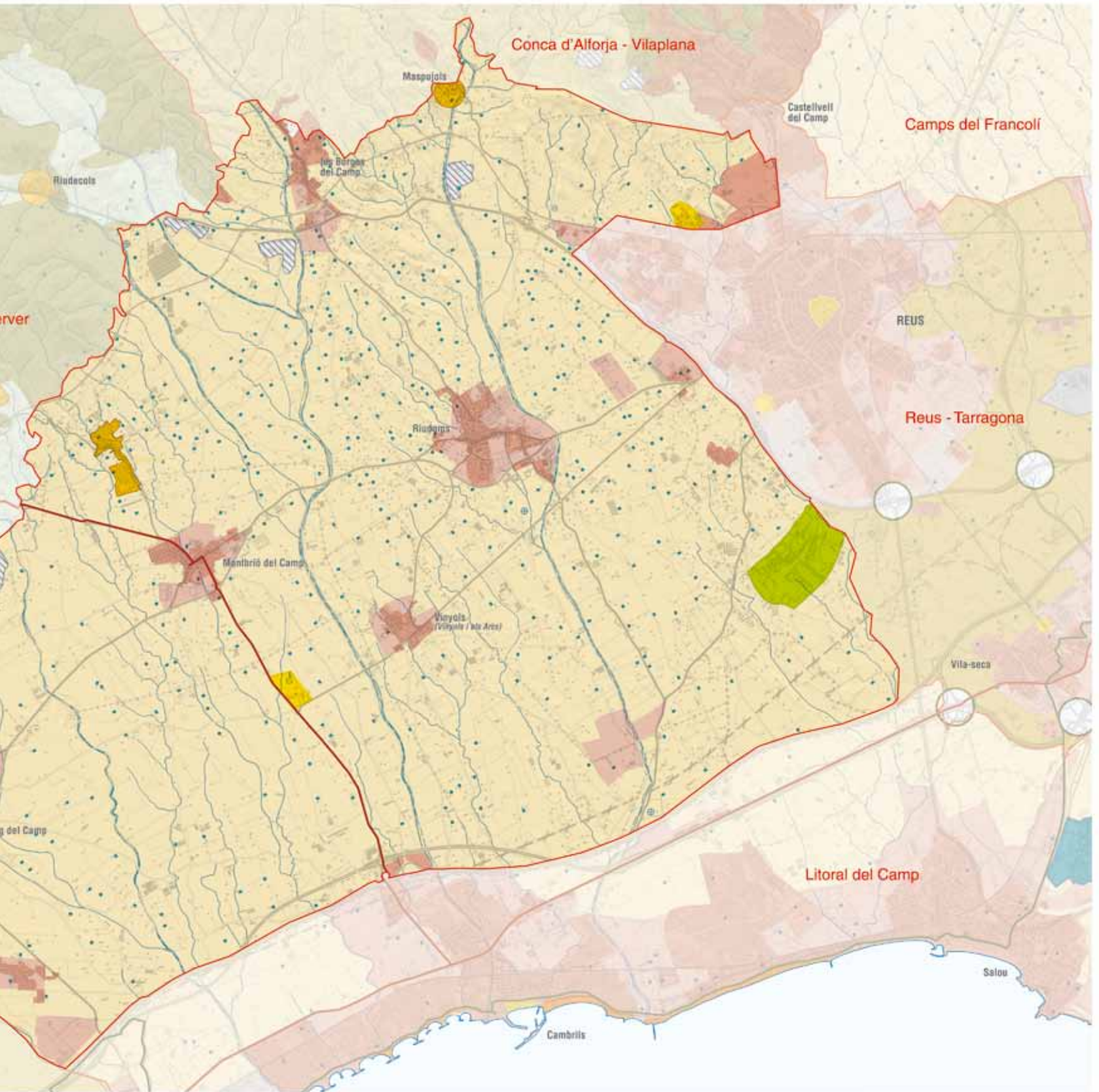
 Activitat extractiva

 Camp de golf

 Itinerari motoritzat

532

19. Litoral del Camp

Comarca:

Baix Camp i Tarragonès.

Superfície:

5.507 ha

Municipis:

Salou, sud de Vila-seca de Cambrils i de Vinyols dels Arcs, sud-est de Mont-roig del Camp i Reus.

534

El paisatge del Litoral del Camp mostra un fort contrast entre una faixa costanera densament urbanitzada i un ampli sector interior on es manté el paisatge agrícola tradicional. A la imatge, el litoral de Cambrils i el paisatge agrícola de l'interior. Departament de Territori i Sostenibilitat

Trets distintius

- Franja de costa baixa densament urbanitzada, amb un continu de construccions que s'estén des del cap de Salou fins a Cambrils.
- Territori creuat per tot un seguit de rieres i torrents de molt poca envergadura però que han acumulat terres al·luvials molt productives per a l'agricultura.
- La vegetació natural ocupa molt poca extensió. Al cap de Salou es localitzen pinedes de pi blanc, fragments de garri-ga i de màquies de margalló.
- Darrere de la faixa urbanitzada s'estén un paisatge agrícola característic del Baix Camp: un mosaic de conreus herbacis i llenyosos on prosperen els avellaners, la vinya, les oliveres i els garrofers.

Mirador

— Itinerari motoritzat

6 Coll de la Teixeta - Cambrils

17 N-340

— Itinerari a peu

48 GR-92

536

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

El litoral del Camp s'estén entre el cap de Salou i la punta de la riera de Riudecanyes. El relleu molt planer es correspon amb l'extrem de la plana del Camp de Tarragona originada en els moviments de distensió que es produïren durant el Miocè i que van donar lloc a la Depressió Prelitoral. La plana és molt uniforme i només queda interrompuda per una sèrie de rieres que la travessen, encaixades en els dipòsits sedimentaris. L'altitud augmenta suaument des de la costa fins a l'interior i en el límit amb el traçat de l'autopista AP-7 la cota se situa propera als 50 metres per sobre del nivell del mar. Només en el cap de Salou les altituds són una mica superiors, i es troben els punts culminants a la Glorieta (77 m), prop del far de Salou, i a la Torre del Telègraf (63 m).

Els materials que formen la plana són d'edat quaternària, sediments que procedeixen de les aportacions laterals degudes a l'erosió dels relleus de la perifèria i que han estat transportats per les rieres. En alguns sectors afloren concrecions calcàries anomenades taperot, típiques de la plana del Camp de Tarragona.

El feble pendent que presenta el relleu va facilitar la formació de llacunes i zones inundables prop de la costa. Espais humits que han desaparegut per l'activitat agrària passada i per l'avenç de la urbanització en les darreres dècades, però que han quedat fixats en la toponímia com és el cas dels paratges de la Bassa i dels Estanyets, dins el municipi de Salou.

El cap de Salou presenta una estructura complexa. A la punta del cap afloren roques calcàries del Juràssic i del Cretaci. Més cap a l'interior hi ha dipòsits de calcàries i argiles del Paleocè. També s'hi han identificat nivells de platges fòssils d'edat tirreniana aixecades un parell de metres sobre el nivell actual del mar a la platja Llarga, als Replanells, a la cala Font i al Racó.

La franja costanera del cap de Salou està inclosa a l'Inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya a causa de la singularitat estructural del relleu. La successió de materials mesozoics i paleògens està afectada per diversos accidents tectònics com plegaments i encavalcaments a més de l'existència de nivells corresponents a antigues platges tirrenianes.

El litoral del Camp està travessat per tot un seguit de rieres i torrents de molt poca envergadura però que han acumulat terres

538

En alguns punts de la costa com a la platja de Vilafortuny, encara són visibles fragments de les pinedes de pi pinyer que s'havien plantat en el passat sobre les sorres de les dunes. Observatori del Paisatge

al·luvials molt productives per a l'agricultura. Les més importants són el barranc de Barenys, que desemboca a la platja de ponent de Salou; la riera de Riudoms, que ha generat una petita punta deltaica a la seva desembocadura, entre el nucli de Vilafortuny i Cambrils; la riera d'Alforja i la riera de Riudecanyes, ja en el límit de terme entre Cambrils i Mont-roig del Camp.

En un territori tan transformat, la vegetació ocupa espais molt reduïts. En els espais lliures de la urbanització del cap de Salou hi ha pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*), brolles de romaní (*Rosmarinus officinalis*) i bruc d'hivern (*Erica multiflora*) i fragments de la màquia litoral de llentiscle (*Pistacia lentiscus*) i margalló (*Chamaerops humilis*), la comunitat vegetal potencial de la faixa litoral. Als penya-segats del cap de Salou es localitza el *Limonium gibertii*, una espècie d'ensopeguera endèmica de la costa tarragonina.

Altres comunitats vegetals d'interès es troben al tram final dels llits d'algunes rieres i torrents. A les lleres de les rieres de Riudoms i de Riudecanyes es localitzen tamarigars i en els llocs més humits i sovint inundats hi ha canyissars i bogars. També s'han de destacar els alguers de posidònia (*Posidonia oceanica*), una fanerògama marina que creix en els fons sorrencs propers a la costa, que ressegueixen tota la costa del litoral del Camp.

Els conreus dominants són els de regadiu, ja que els de secà, situats arran de costa, s'han abandonat per deixar pas a les urbanitzacions. D'aquests podem destacar els arbres fruiters i els productes d'horta, mentre que l'avellaner, la vinya, l'olivera o el garrofer estan en constant regressió.

Per altra banda, el tram litoral entre Salou i Cambrils s'ha constituït en el primer centre turístic de la Costa Daurada, sens dubte emparat en la disponibilitat d'unes amples i llargues platges, que atreuen el turisme familiar. A les cales del cap de Salou s'afegeixen la platja de Llevant i la de Ponent, separades pel port de Salou. La punta de la riera de Riudoms separa la llarga platja de Vilafortuny, situada a llevant, de la de Cambrils, situada a ponent. Antigament hi havia aiguamolls darrere aquestes platges fruit del poc pendent, però s'han anat dessecant per deixar pas primer als espais agrícoles i després a les urbanitzacions.

Evolució històrica del paisatge

Durant els anys seixanta del segle passat, el litoral del Camp va protagonitzar, com altres trams de la costa, un intens procés de desenvolupament turístic. Salou, que era bàsicament un nucli recreatiu de la població de Reus, es va convertir, ja en els anys setanta, en una de les principals ciutats d'oci de la costa mediterrània espanyola. Empesos per la força d'aquesta activitat, tant el nucli de la Pineda com el litoral del municipi de Cambrils es van transformar en espais turístics i de vacances. El seu model de desenvolupament va entrar en fase de crisi i reestructuració generalitzada al final dels anys vuitanta i va trobar en la posada en marxa del parc temàtic Port Aventura, ja a partir dels anys noranta, una resposta que en va facilitar la renovació i una nova fase de creixement.

El parc temàtic Port Aventura contribueix al dinamisme del sector més oriental del Litoral del Camp. Observatori del Paisatge

Des d'una perspectiva territorial, cal destacar que l'època de formació de l'espai turístic coincideix amb un moment en què l'ordenació territorial era inexistent o bé escassament operativa. En tot cas, es basava en uns planejaments municipals que intentaven situar sobre el territori una sèrie de creixements demogràfics i econòmics que es mostraven molt dinàmics i, normalment, exageradament sobredimensionats.

El resultat del procés és la vigència d'una activitat turística que, comptant només Salou, Cambrils i la Pineda, genera anualment més de 6 milions de pernотacions en hotels i prop d'1,5 milions en càmpings. A banda d'això i de Port Aventura, Salou és, amb més de 20.000 unitats, la destinació turística catalana amb més habitatges d'ús turístic (apartaments i segones residències) de Catalunya.

La cronologia de les principals fites del desenvolupament turístic associades a la transformació paisatgística és la següent:

- 1863 Construcció de casetes de bany a l'actual platja de Ponent de Salou.
- 1928 Aprovació per part de l'Ajuntament de Vila-seca del Projecte d'eixample del barri de Salou promogut per Urbanització de Salou, S.A.
- 1952 Aprovació per part de la Subcomisión Provincial de Sanidad Local del Projecte d'eixample, reforma i sanejament del barri marítim de Salou.
- 1956 Proposta del Consejo Económico Sindical Provincial de portar a terme el Pla d'aprofitament integral del litoral entre Torredembarra i Cambrils.
- 1960 Inici del desenvolupament de les urbanitzacions Playa de Vilafortuny a Cambrils i Nostra Senyora de Núria a Salou.
- 1963 Aprovació per la Comissió Provincial d'Urbanisme dels plans generals de Vila-seca i de Cambrils.

- 1965 Entrada en funcionament de l'hotel Salou Park, el primer de Salou amb més de cent habitacions.
- 1967 Creació del Club Nàutic de Cambrils.
- 1968 Inauguració de l'autovia de Tarragona a Salou.
- 1969 Finalització del passeig Jaume I de Salou.
- 1970 Inauguració del port esportiu de Salou.

Entrada en funcionament dels hotels Las Vegas i Delfín Park, els primers de Salou amb més de dues-centes habitacions.
- 1975 Revisió dels plans generals de Vila-seca i de Cambrils.
- 1987 Inauguració del parc aquàtic Aquopolis i entrada en funcionament del complex Estival Park, ambdós a la Pineda.
- 1989 Aprovació per part del Departament de Comerç, Consum i Turisme de la Generalitat de Catalunya de la instal·lació d'un centre recreatiu turístic a Vila-seca i Salou.
- 1989 Segregació de Salou de Vila-seca.
- 1990 Aprovació de les Normes subsidiàries de planejament de Vila-seca i de Salou.
- 1992 Nou Pla general de Salou.
- 1993 Nous plans generals de Cambrils i de Vila-seca.
- 1995 Enderrocament de l'hotel La Terraza a la platja de Ponent de Salou.
- 1995 Entrada en funcionament del parc temàtic Port Aventura.
- 2002 Inauguració dels dos primers hotels d'Universal Mediterrània i del parc aquàtic Costa Caribe.
- 2006 Aprovació del desenvolupament immobiliari de Port Aventura.

540

Organització i dinàmica actual del paisatge

El paisatge del litoral del Camp presenta dos sectors ben diferenciats. Per una banda la façana marítima, que destaca per una alta ocupació del sòl, bona part de la qual està urbanitzada amb finalitat turística. Així, les edificacions formen un continu urbà entre l'extrem occidental del cap de Salou i Cambrils, on només resta lliure un petit tram al costat de la desembocadura de la riera de Riudoms.

D'altra banda, al darrere de la franja urbanitzada, s'estén un paisatge agrícola característic de la plana del Baix Camp: un mosaic de conreus herbacis i llenyosos on prosperen els avellaners, els garrofers, les vinyes i les oliveres.

El paisatge del litoral del Camp està subjecte a les dinàmiques pròpies dels litorals turístics, caracteritzades pel creixement de l'espai construït que ha acabat ocupant tota la primera línia de costa, i avança cap a l'interior a expenses de l'espai agrícola que retrocedeix gradualment, encara que amb paràmetres nous de densitat i compactació que el fan menys indiscriminat.

Els espais naturals s'han vist molt afectats per la profunda transformació del territori, i els espais humits pràcticament han desaparegut i només en els espais lliures del cap de Salou i a les lleres i desembocadures de les rieres es troben comunitats vegetals d'interès. Per altra banda, la construcció dels ports esportius de Salou i Cambrils ha alterat el balanç sedimentari de les platges per interferència amb el transport longitudinal de sorres per part dels corrents de deriva litoral. Aquest fet ha motivat la construcció d'espigons i obres de defensa que han modificat significativament el paisatge costaner.

Es pot parlar, per tant, d'un paisatge de ràpida transformació, profundament antropitzat i urbanitzat en el qual, fins i tot les àrees d'interès natural són objecte de disseny paisatgístic per part dels agents socials mateixos. Es tracta, en la major part dels casos, d'àrees recuperades de processos de degradació, com la desembocadura de la riera de Riudoms o el camí de Ronda del cap de Salou.

Pel que fa al poblament, la morfologia de Salou està plenament estructurada per una xarxa viària amb tres carrers paral·lels a la línia de costa: el Passeig, el carrer Major i el carrer del Nord. A Ponent, la via del ferrocarril –amb un projecte de desviament aprovat– ha limitat el desenvolupament urbà en un sector d'uns 600 metres de llargada. Tot i això, el planejament municipal preveu la urbanització fins al vial de Cavet. Cap a Llevant, la mateixa via esdevé una tanca física que només pot salvar-se a través de passos a nivell.

Les tipologies constructives predominants són el xalet, a les zones més antigues, i els edificis en bloc en ordenació oberta, a les zones més noves i a les zones on han tingut lloc processos de substitució

El sector del cap de Salou més proper al nucli de Salou es caracteritza per la presència d'edificis d'alçada considerable que són ben visibles des de la platja de Llevant. Observatori del Paisatge

d'estructures antigues per noves edificacions amb aprofitaments més elevats.

En el sector topogràficament pla, l'estructura urbana de Salou és consistent. Tanmateix, la morfologia urbana canvia en direcció al cap de Salou. Aquest fet és especialment significatiu en els seus primers contraforts, on el paisatge natural gairebé desapareix a causa de l'impacte de les edificacions autoritzades pel Pla parcial aprovat sobre els entorns de la platja dels Capellans l'any 1970.

A Cambrils, la urbanització turística i residencial s'inicia a partir de la dècada dels anys cinquanta del segle xx i es localitza linealment a tocar de la costa. El procés ha transformat radicalment l'estructura urbana tradicional del municipi, singularitzada per l'existència de dos assentaments, la vila, fundada en el segle xiii i distant gairebé dos quilòmetres del mar, i la marina, barri de pescadors configurat a partir de la darrería del segle xviii. La construcció d'un port pesquer, iniciada l'any 1933 i acabada l'any 1957, va facilitar que, entre 1977 i 1979, es construís també un port esportiu.

El nucli interior, poc afectat per la urbanització turística, ha hagut de limitar el seu creixement pel curs de la riera d'Alforja i s'ha estès a través d'eixamples successius en una estructura clàssica de creixement intensiu de malla ortogonal, mentre que la marina s'ha desenvolupat per addició de trama urbana a partir de les primeres cases de pescadors. L'eixample és intensiu i es configura també segons una xarxa ortogonal. Posteriorment s'ha estès cap a l'est a través d'una sèrie d'actuacions independents que han ampliat el front urbanitzat fins a la riera de Maspujols. També destaca la realització l'any 1994 d'un passeig marítim que uneix Salou amb Cambrils.

A l'àrea central de la unitat, al voltant de Vilafortuny i basculant sobre l'antic camí que unia la carretera N-340 amb la carretera de Cambrils a Salou, s'han desenvolupat un seguit d'urbanitzacions que limiten amb espais funcionalment agrícoles i amb formes de ciutat jardí més o menys accentuades segons cada actuació.

A ponent del port de Cambrils, en direcció a Mont-roig i entre l'N-340 i el mar, les urbanitzacions s'estenen des de la riera d'Alforja fins al límit del terme municipal, a la riera de Riudecanyes.

Trenta anys de creació de ciutat turística han implicat processos que ciutats convencionals han necessitat moltes més dècades per materialitzar. La creació i la reestructuració, la construcció i l'abandó o l'ordenació i la reforma són processos que, en una ciutat turística, es produeixen més ràpidament en el temps. L'àrea d'ordenació del Centre Recreatiu i Turístic de Port Aventura ha completat, encara que amb uns paràmetres d'ocupació diferents, el procés d'ocupació urbana del territori i de la seva conversió en escenari turístic, en consonància amb l'interior on espais agrícoles de productivitat limitada es veuen sotmesos a formes d'explotació recreativa.

Els principals riscos i impactes previsibles al litoral del Camp són els propis dels d'una àrea urbana en procés de creixement i amb recorsos singulars fràgils de gran rellevància per a la pròpia activitat. La pèrdua de valor del paisatge, que pot ser afavorida per la

Els apartaments a primera línia de mar caracteritzen part del litoral entre Cambrils i Salou. Observatori del Paisatge

construcció mitjançant tècniques constructives repetitives i sense mesures per integrar-les en el paisatge, és el seu risc principal.

Expressió artística del paisatge

L'any 1952 els francesos Carlan i Charbonneau descriuen la costa central de Tarragona a la *Guide du Touriste Lettré*. La descripció que en fan indica que és menys pintoresca (que la Costa Brava) però més plaent. Es tracta, segons la guia, d'un litoral on la muntanya s'allunya del mar i deixa pas a una *Riviera* florida, coberta de vinyes i d'arbres fruiters.

Més en detall, la novel·la *Els tres al·lucinats*, escrita per l'escriptor de la Selva del Camp Joan Puig i Ferrer l'any 1928, qualifica Salou com un llogarret de pescadors amb un entorn tot arenys amb joncars a prop de les vinyes. Un espai de "roques voltades de pins a les parts altes, vinyes i oliveres als costers, amb algun garrofer, alguna figuera; a baix al pla, l'horta, amb un bassal que recollia l'aigua d'una mina i amb la qual regaven els fruiterers i les verdures". Ja al cap de Salou, més a prop de la mar "una part de costa brava, no per això tallada tan a pic que hom no hi pogués passar per un caminet de cabres, obert entre ginesteres, atzavares i lligaboscós" (Puig, 1928: p. 69).

Valors en el paisatge

Entre els valors estètics del paisatge destaquen, per una banda, les interfícies paisatgístiques on es produeixen combinacions harmòniques entre la costa i el mar, especialment en determinades cales i penya-segats del cap de Salou i, pel que fa a l'espai urbanitzat, en els entorns de Port Aventura. Per altra banda, el parc temàtic mateix té, des d'aquesta perspectiva i com a paisatge artificial, un important valor estètic, en aquest cas, perquè ha estat creat específicament amb aquesta finalitat: esdevenir un espai entorn construït, un espai artificial de roca i bosc. Els patrons observables des del cap de Salou en direcció al sud del litoral de Cambrils amb el fons de muntanya de la Serralada Prelitoral, clarament percep-

Els passeigs marítims tenen un gran valor social que es fa més notori a l'hivern, quan la població resident segueix utilitzant-los. Observatori del Paisatge

tibles com a fons escènic (turons, línies de muntanyes, horitzons), també representen un valor estètic. Finalment, el conjunt agrupat del nucli mariner de Cambrils i la seva part històrica, amb cases entre mitgeres, representa en l'entorn de referència una singularitat estètica que cal destacar.

Entre els valors ecològics sobresurt sens dubte el conjunt del cap de Salou, per la seva singularitat en l'entorn i la seva incidència en tot tipus de relacions biòtiques tant a terra com al mar. Més en detall, té un interès ecològic indubtable la preservació de les dunes fòssils tirrenianes del mateix cap, a la platja Llarga, a la cala de la Font i al Racó. Com a sistemes amb valor natural també hi destaca el caràcter natural de les platges del cap (les úniques que no han estat mai objecte, fins al moment, de dinàmiques artificials de regeneració i de realimentació, com tampoc no ho ha estat la platja urbana de llevant de Salou). En un altre sentit, té interès ecològic, a l'efecte de connectivitat biològica, el traçat dels cursos d'aigua irregulars de rieres i barrancs que es disposen al sud del cap i,

en especial, les seves desembocadures, algunes de les quals en procés de recuperació.

Entre els valors productius del paisatge destaquen per sobre de tot les platges, que tenen el màxim interès productiu des del punt de vista turístic. És per això que se n'ha promogut la preservació, conservació i fins i tot regeneració a través d'importantes aportacions de materials que se solen repetir anualment. Tots els municipis han emprès accions no només de regeneració sinó també de desurbanització del seu espai més immediat (tenint present, però, que el sistema natural de platja gairebé és inexistent en el conjunt de la unitat). No es pot obviar que la platja es relaciona d'una manera explícita amb la capacitat de la zona de proporcionar beneficis econòmics. A banda del valor productiu de la platja, cal esmentar també el valor productiu dels paisatges agrícoles que encara perviuen a l'interior de la unitat analitzada, que corresponen a uns espais rellevants per a produccions com l'oli, tant a Vila-seca com a Cambrils.

Per altra banda, hi ha múltiples mostres arquitectòniques que responen a les pautes d'ocupació històrica del territori, especialment torres de defensa i fortificacions tant als nuclis de població com al camp, ermites que donen al patrimoni funcions religioses i espirituals específiques, molins (d'interès a Cambrils) i altres construccions menors de pedra seca, així com un interessant sistema de mines i recs d'aigua en perill de desaparició. Tant al cap de Salou com a Cambrils hi ha restes arqueològiques que van des del Paleolític fins a l'època romana, amb troballes significatives relacionades amb la puixança de *Tarraco* com a capital imperial. Llegendes com la del rescat de les cent donzelles o episodis històrics com la partida de Jaume I cap a la conquesta de Mallorca evoquen un passat ben viu a la memòria de la gent que dona un valor històric al paisatge litoral.

També destaca l'ús recreatiu que es dona als passeigs marítims de la unitat de paisatge per part de la població resident a les zones més properes del Camp de Tarragona, especialment durant el període d'hivern. L'espai agrari també té una funció important d'ús social, ja sigui per als seus propietaris, que hi practiquen agricultura a temps parcial o hi tenen petits equipaments per passar-hi alguns períodes del dia o fins i tot per pernòctar-hi, ja sigui per a altres persones que usen els seus camins com a espais per practicar activitats esportives com la bicicleta i, amb menys freqüència i seguiment, l'hípica.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Es poden trobar propostes més o menys ordenades d'observació del paisatge, tant als municipis de Salou com al de Cambrils, que han estat promogudes indistintament, i de vegades en col·laboració, pels patronats de turisme local i entitats de caràcter associatiu vinculades a la protecció del patrimoni.

Per descobrir el paisatge del litoral del Camp es recomana resseguir a peu el GR-92, que avança per la línia de costa al llarg de tota la unitat. Però també són importants les rutes amb cotxe, sobretot per l'N-340, o la que ve de la plana del Baix Camp per la T-312, que permet relacionar els paisatges litorals de la unitat amb els immediatament adjacents més interiors i dedicats tradicionalment a l'agricultura. També es pot transitar per la TV-3147 que ressegueix de ben a prop la línia de costa entre Salou i Cambrils, on s'observa el paisatge d'un litoral dedicat al turisme.

Com a punt d'observació destaca el cap de Salou, des d'on es contempla perfectament el Mediterrani obert i es té també una bona perspectiva de tot el litoral que forma la unitat i de la Costa Daurada en general.

Possible evolució del paisatge

El desenvolupament turístic del litoral del Camp fa preveure que les polítiques de planejament van encaminades a compactar les àrees urbanes i a diferenciar-les dels espais lliures que encara es conserven.

L'avanç de l'espai urbanitzat del litoral cap a l'interior és previsible que continuï durant els pròxims anys tot i que a un ritme més lent. Observatori del Paisatge

La dinàmica pot comportar, si els processos de planificació i gestió són adequats i raonables, la creació d'un espai que hauria de ser definit fonamentalment en termes urbans, amb alts nivells de qualitat de vida i del paisatge construït, amb la conservació de determinats elements naturals a través de la seva incorporació a l'escenari paisatgístic de referència de la zona, com les rieres de Cambrils i les platges fòssils de la platja Llarga de Salou, incorporades en la proposta de passeig, i amb el Beach Club de Port Aventura.

L'evolució del litoral del Camp està totalment orientada per les propostes d'ordenació urbana recollides en els plans generals dels tres municipis –que clarament consoliden el model urbà i turístic de la unitat– i per l'ordenació específica de les gairebé 850 hectàrees del centre recreatiu turístic Port Aventura, previstes en el desplegament legislatiu que ha afavorit la Llei de 1989, sobre centres recreatius turístics. No obstant això, el model urbà de destinació turística complexa perfila accions i estratègies de manteniment d'espais lliures i de gestió dels valors paisatgístics i naturals més preuats, també des del punt de vista turístic, com són les platges, determinats entorns naturals entesos més com a parcs urbans de qualitat i com a zones naturals i, en determinats casos, zones de protecció i reserva agrícola que puguin aportar valor estètic i productiu al territori, és a dir, útils també des del punt de vista de la imatge i l'ús turístic.

Avaluació d'amenaces i oportunitats

Amenaces:

Oportunitats:

- Com a centre turístic, aquest tram de costa està molt reconegut en l'àmbit espanyol per un tipus de turisme familiar que busca una certa tranquil·litat i el contacte amb un espai allunyat de la ciutat. El litoral del Camp, mentre mantingui les seves caracte-

ristiques, continuarà essent un gran pol d'atracció de població durant bona part de l'any.

- Els usos i cobertes del sòl han estat fortament transformats per l'ocupació humana i són molt pocs els espais que queden poc alterats a primera línia de mar. D'aquests, caldria conservar-ne alguns, com ja s'ha fet en els cas de la desembocadura de la riera de Riudoms, no per la seva importància ecològica sinó per unes funcions més socials i d'esponjament urbanístic del continu urbà present al llarg del litoral.
- La coexistència de dos grans tipus de paisatge, a priori antagònics, com l'agrícola i la urbanització litoral ha de ser abordada com una oportunitat per configurar un espai global amb un paisatge de qualitat, en el qual els camps de conreu, a més de mantenir la seva funció productiva, constitueixen un entorn paisatgístic cada cop més valorat pels habitants i els visitants de l'espai turístic costaner.

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Un paisatge litoral amb elements de valor natural pròxims al mar en l'escenari urbà (platja fòssil, desembocadures de rieres, pinedes...) de passeigs marítims. La plana litoral és un espai de vacances vora el mar molt urbanitzat, amb platges planes i extenses i un marc escènic molt atractiu definit per les serres de Llaberia i Vandellòs al sud i el cap de Salou al nord.

OQP2

Uns assentaments urbans que segueixin la trama urbana preexistent, que mantinguin espais de transició ben delimitats, que prioritzin la compacitat i la contenció edificatòria davant de models de desenvolupament més extensius. La zona es caracteritza per

l'existència de teixits urbans extensos i heterogenis, amb nuclis antics de valor patrimonial, eixamples turístics ben estructurats i urbanitzacions extensives, amb força potencial edificador en sòl classificat pel planejament.

OQP3

Un paisatge agrícola comprès entre la primera línia urbanitzada i l'autopista AP-7 que mantingui el seu caràcter i els valors paisatgístics i que permeti fer-ne un ús social per part de la població. El paisatge es caracteritza per un mosaic de conreus llenyosos d'avellaners i oliveres, amb garrofers, hortes molt productives i espais erms, esquitxat en conjunt per edificacions disperses.

OQP4

Un paisatge que conservi, que potencii el valor i que permeti el gaudi, per part de la població, dels elements patrimonials amb més valor històric i cultural, com torres de defensa, molins o mines d'aigua.

OQP5

Un complex de Port Aventura, equipament turístic de primer ordre, que respecti els valors del paisatge i s'hi integri. Port Aventura, amb algunes instal·lacions visibles des d'una gran extensió del territori, constitueix un element identitari de la Costa Daurada. A l'interior de les instal·lacions conté un paisatge artificial creat per simular altres realitats geogràfiques que presenten, en conjunt, un elevat interès productiu, social i estètic, tot i no ser el paisatge propi del lloc.

OQP6

Un paisatge que conservi elements identitaris propis de la Costa Daurada en les tipologies edificatòries dels nous complexos turístics, residencials i d'oci i en les obres d'urbanització i enjardinament dels espais públics.

Àrees amb valors especials per protegir

- Barrancs i rieres que provenen de la plana del Baix Camp i que desemboquen a la mar Mediterrània. Per la vàlua ecològica i estètica dels seus trams no artificialitzats, caldria preservar-los de qualsevol mena d'actuació, restaurant-ne els espais degradats i adequar-los a l'accessibilitat per al gaudi. Per tot plegat, caldria estudiar una proposta de restauració i gestió.
- Comunitats vegetals dels penya-segats del cap de Salou. Per la seva singularitat i fragilitat, s'haurien de preservar de qualsevol mena d'intervenció que en pugui comprometre la viabilitat ecosistèmica.

Àrees de foment de la gestió

- Platges de la Pixerotha, platges amb espigons del sud del nucli de Cambrils, platja del Reguerol (Cambrils), platges de Vilafortuny, platja de Llevant (Salou), platja Llarga de Salou, molt apreciades com espais turístics i d'oci. S'hi hauria d'incorporar els elements naturals propis d'aquests ambients i garantir-ne un bon accés per fer-ne un ús social.
- Àrea contínua de conreus llenyosos i herbacis que ocupen els espais compresos entre la primera línia urbanitzada i l'autopista AP-7 i on es possible contemplar mosaics de conreus llenyosos d'avellaners i oliveres, amb garrofers, amb hortes molt productives i espais erms, tots esquitxats d'edificacions disperses. Haurien de mantenir la condició d'espais oberts conservant-ne els valors naturals o productius ordenats sobre una xarxa de camins i itineraris que també en permetessin l'ús social. És convenient gestionar aquest corredor agrícola de segona línia de costa, que presenta un caràcter estratègic en la matriu territorial i paisatgística de la unitat, a través d'un pla de gestió integral. Aquest pla hauria de promoure la conservació dels cultius tradicionals a través d'incentius, i, a la vegada, permetre el desenvolupament de complementaritats entre l'ús agrícola i les activitats turístiques, a fi d'incrementar l'oferta turística majoritàriament vinculada al litoral.
- Mirador del paisatge del cap de Salou, per les perspectives panoràmiques que ofereix sobre àmplies extensions de costa.
- Nuclis urbans i urbanitzacions de La Dorada, Cambrils-Mar, la Llosa, Cambrils, Vilafortuny, Salou i el Cap de Salou, que formen un teixit urbà continu i heterogeni al llarg de la primera línia de costa. Impulsar alhora estratègies de promoció del patrimoni històric dels diversos nuclis i de centralitats que dotin el territori d'una funcionalitat i d'una organització

urbana més eficaces, i establir pautes per completar l'edificació del sòl urbà classificat enfront del creixement extensiu.

- Sòl urbanitzable que s'estén pel litoral i per la perifèria dels espais urbanitzats consolidats. Cal desenvolupar-hi creixements compactes que segueixin la trama urbana preexistent i que s'integrin de manera coherent amb l'entorn, tot replantejant aquells creixements que posin en risc la desaparició de les millors terres agrícoles, o que comprometin l'estètica, la identitat, la productivitat, l'ecologia dels diversos paisatges, especialment dels que estan situats a primera línia de costa.
- Port Aventura, com a equipament turístic de primer ordre amb instal·lacions visibles des d'una gran extensió del territori, constitueix un element identitari modern de la Costa Daurada, que inclou paisatges artificials que, amb tot, presenten un elevat interès productiu, social i estètic. Pel que fa al procés d'expansió residencial que vol portar a terme, hauria de respectar, a través de la redacció d'una carta de colors i materials pròpia que defineixi tonalitats i elements constructius, els valors del paisatge i integrar-s'hi.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Espais periurbans situats entre els límits de l'espai construït i els espais agrícoles, especialment al voltant de la platja de la Pixerotha, del barri marítim del sector Reguerol-punta de la riera de Riudoms i del cap de Salou, i als extrems i marges de les grans infraestructures de comunicació, uns espais erms, esquitxats d'edificacions disperses, amb abocaments i restes d'antics conreus. Durant el procés de transformació urbanística, cal que s'integrin correctament en les trames urbanes preexistents, o bé que mantinguin la condició d'espais oberts però restaurant-ne els valors naturals (per exemple, plantant-hi fileres d'arbres, d'espècies autòctones, associades a les infraestructures viàries) o productius i ordenant-los de manera que permetin fer-ne un ús social.
- Barri marítim del sector Reguerol-punta de la riera de Riudoms. S'hauria d'impulsar la rehabilitació integral d'aquest barri.
- Espais inclosos a l'Inventari d'espais d'interès geològic (cap de Salou), que pels seus valors naturals i estètics caldria fer-ne difusió a través de l'establiment de rutes.
- Senyalitzar els recorreguts d'interès o itineraris paisatgístics:
 - a) Tram de l'N-340 que travessa la unitat, des de Vila-seca, fins a l'alçada de la punta de la Pixerotha.
 - b) Montbrí del Camp-Cambrils.

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

 Element patrimonial i entorn

Àrees de foment de la gestió

 Mirador

 Platja

 Àrea contínua de conreus llenyosos i herbacis

 Sòl urbà

 Sòl urbanitzable

 Port Aventura

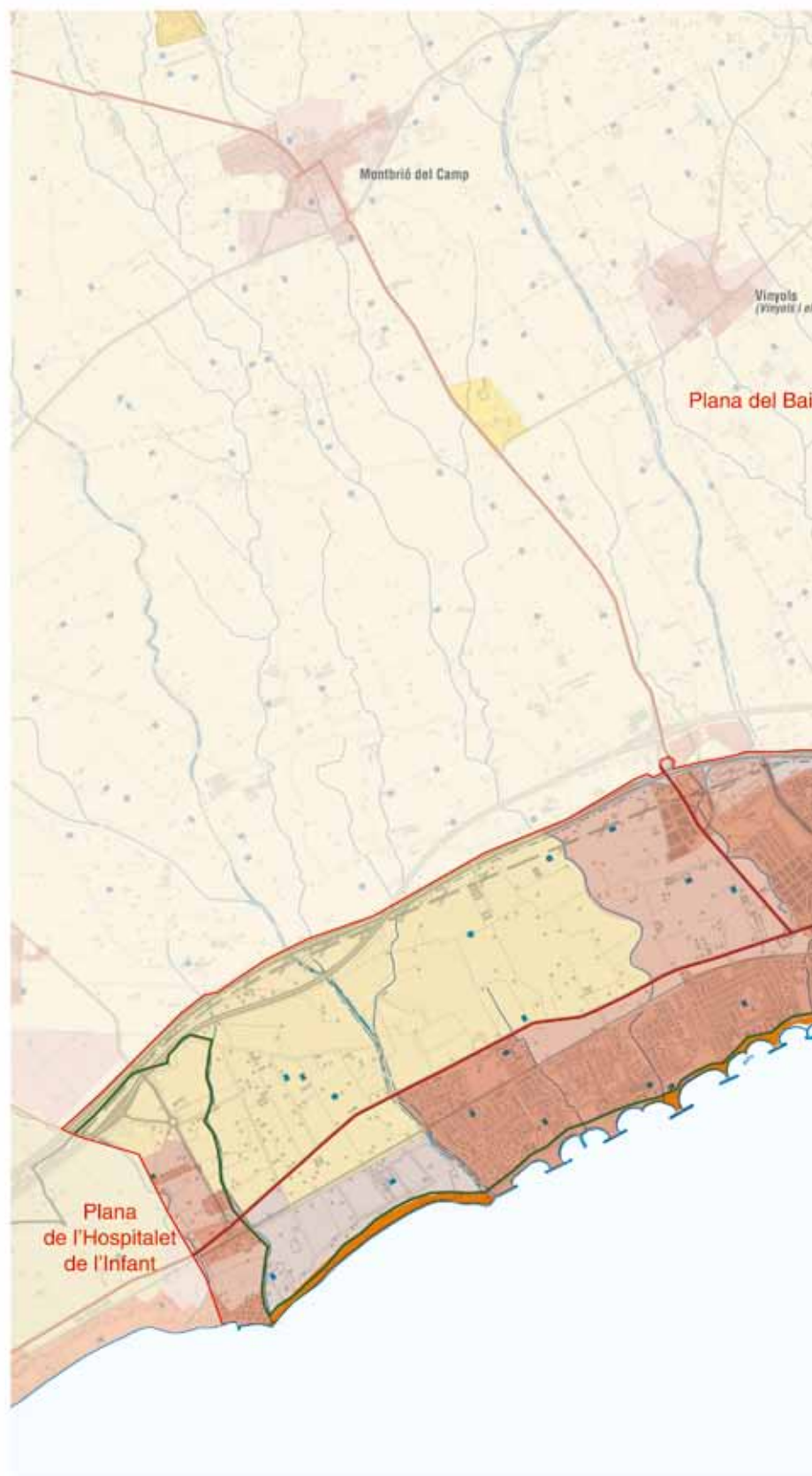
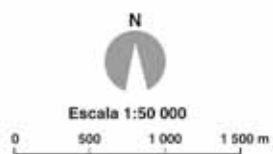
Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

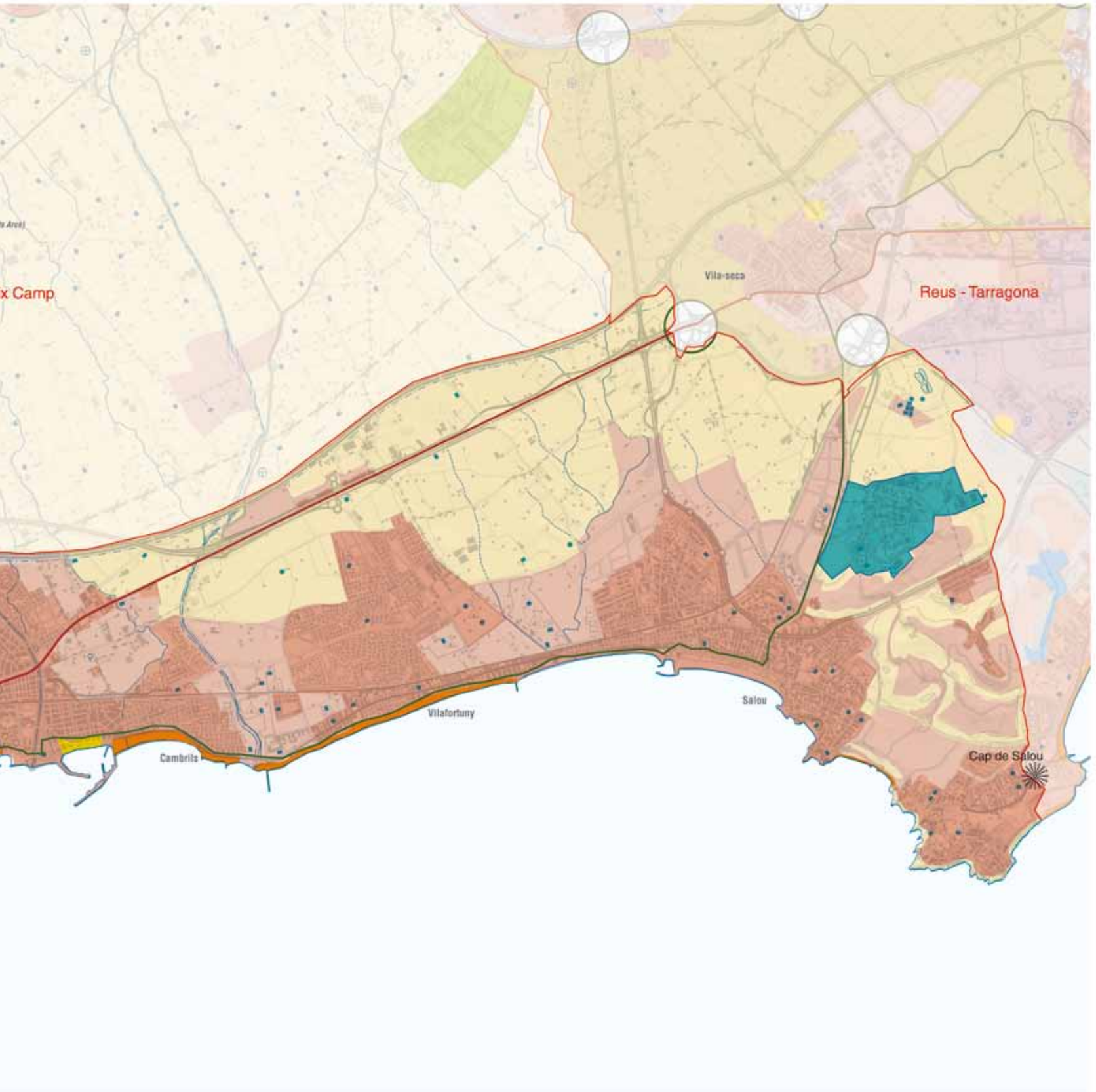
 Espai periurbà

 Itinerari motoritzat

 Itinerari a peu

546

20. Reus-Tarragona

Comarca:
Tarragonès i Baix Camp.

Superfície:
9672 ha

Municipis:
Tarragona, Reus, sud de Constantí
i l'Almóster, i est de Vila-seca.

548

Polígon industrial petroquímic Sud, amb el nucli de Vila-seca a l'extrem esquerre i el de Reus al fons. Ferran Aguilar

Trets distintius

- Paisatge caracteritzat per l'extensió de l'espai urbanitzat, els polígons industrials i una densa xarxa d'infraestructures de comunicació.
- Relleu diferenciat en dos sectors. L'occidental i més extens modelat en una plana de pendent molt suau. L'oriental, a llevant del riu Francolí, coincideix amb un sector montuós en el qual es localitza el nucli antic de Tarragona.
- La vegetació natural ocupa molt poc espai: el sector de turons, les ribes del Francolí i petits trams de costa.
- Tarragona i Reus són els grans nuclis de població que donen caràcter a la unitat.
- Les indústries petroquímiques, que ocupen una gran extensió de terreny, són un element característic del paisatge.
- El paisatge periurbà que s'estén entre Tarragona i Reus és creuat per una densa xarxa d'infraestructures de comunicació.

Mirador

Itinerari motoritzat

17 N-340

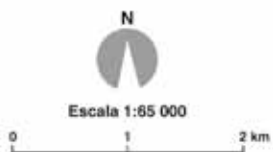
Itinerari a peu

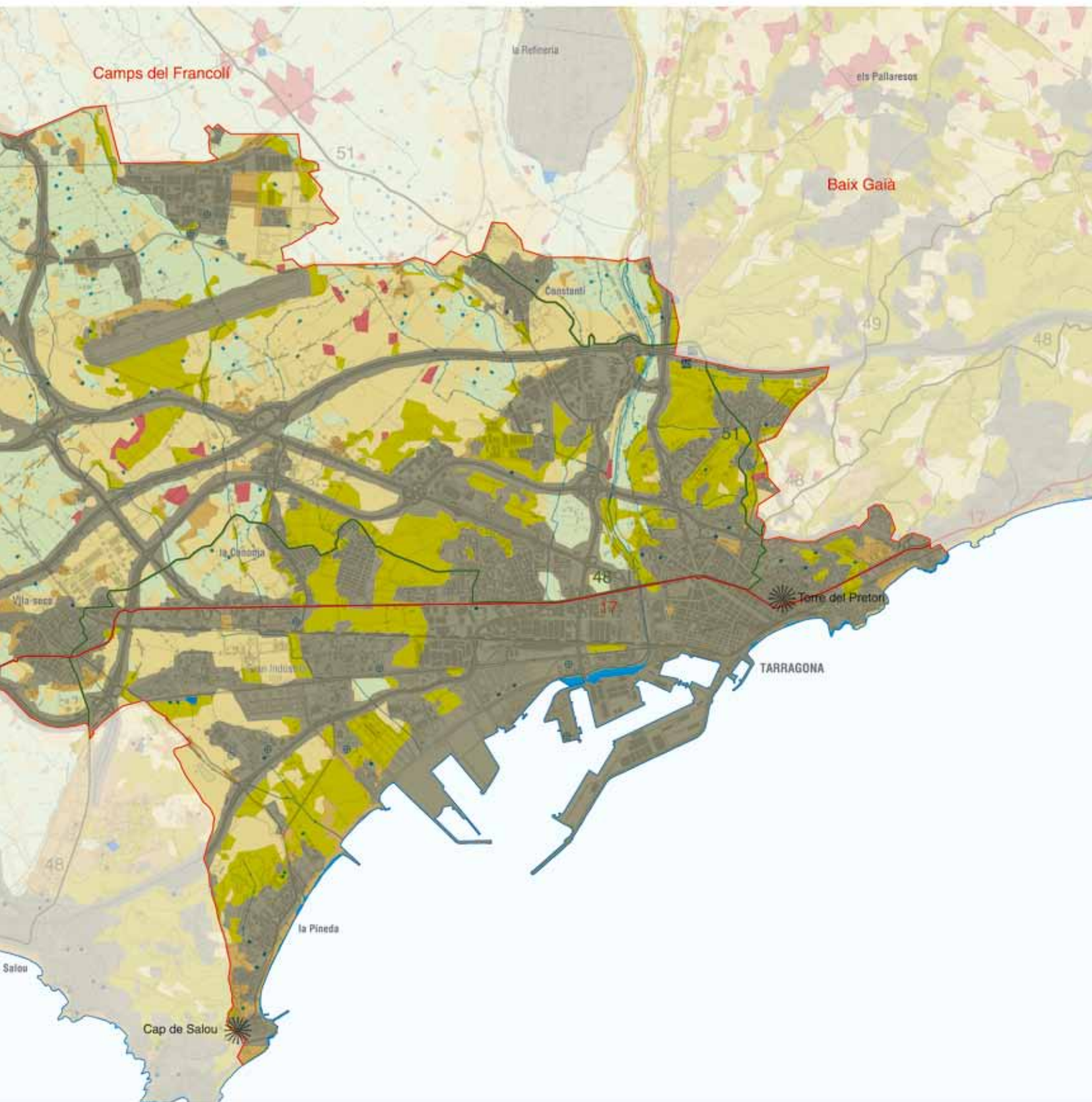
48 GR-92

51 GR-65-5 - Camí de Sant Jaume

550

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

Aquesta unitat de paisatge, definida a l'entorn de les ciutats de Tarragona i Reus, comprèn dos sectors morfològicament ben diferenciats. El primer correspon a un sector de la plana del Camp que s'estén entre el marge dret del riu Francolí fins a Castellvell, al nord de Reus. El segon coincideix amb l'àrea montuosa que s'alça a la dreta del Francolí i on es localitza la ciutat de Tarragona.

La topografia del sector de la plana és molt uniforme amb un pendent molt suau que pren valors al voltant de l'1%, ja que hi ha un desnivell de només 100 metres entre el nucli de Reus i el mar.

Els materials que formen la plana són d'edat quaternària i origen al·luvial i estan constituïts per graves, sorres i llims. En la major part de la plana les graves estan encrostades. Entre Vila-seca i Tarragona apareixen petits turons, com el de les Gavarres, que s'aixequen poc més d'una desena de metres sobre el nivell de la plana. A les vores del Francolí hi ha nivells de terrasses al·luvials també del Quaternari.

A llevant del riu Francolí, s'aixeca un sector montuós on es localitza la ciutat de Tarragona. El nucli antic de la ciutat està emplaçat sobre un petit turó calcari que forma part d'un apèndix dels materials calcaris i margoargilosos mesozoics que a partir del Montmell segueixen una direcció nord-est cap a sud-oest. Continuen pel massís de Bonastre i s'enfonsen sota els sediments miocènics vora el Gaià, per aflorar de nou en els pujols dels Ermitans (90 m), del Llorito (120 m) i de l'ermita de la Salut (45 m) i una altra vegada al cap de Salou, lloc de contacte amb el mar.

La costa és baixa i forma un arc poc tancat entre la punta Grossa i el cap de Salou. El port de Tarragona ocupa la meitat d'aquest tram de costa. L'altre meitat és per a la platja de la Pineda, una platja llarga i antigament ben alimentada de sorres que permetia l'existència d'un cordó dunar de considerable alçada, avui desaparegut per la urbanització de la primera línia.

El predomini de l'espai urbanitzat, juntament amb una densa xarxa d'infraestructures i l'espai agrícola que ocupa els espais oberts, deixa poc marge per a l'existència de la vegetació natural que només recobreix un 5% de l'àmbit territorial. Els ambients amb un grau de naturalitat més alt es troben al cim dels petits turons calcaris que voregen el nucli de Tarragona, a les ribes del Francolí i en alguns punts de la línia de costa.

La vegetació que recobreix els petits turons que s'aixequen sobre el sector de llevant de la plana està molt alterada, en part perquè en molts casos es tracta de la colonització d'antics camps de garrofers o d'oliveres que es van abandonar. També s'hi afegeix l'efecte dels incendis forestals que sovint afecten aquests espais tan propers a àrees densament poblades. La brolla de romaní (*Rosmarinus officinalis*) és la comunitat més estesa, sovint acompanyada de poblacions de pi blanc (*Pinus halepensis*). En mosaic amb la brolla es troben fragments de garriga, la qual es desenvolupa bé en aquells punts on aflora la crosta calcària que recobreix els turons. A

més del garric (*Quercus coccifera*) també hi ha el llentiscle (*Pistacia lentiscus*) i l'arçot (*Rhamnus lyciodes*). On els sòls són més prims hi ha prats de llistó (*Brachypodium retusum*).

La vegetació de ribera del tram final del Francolí està molt disminuïda. Hi predominen els canyars juntament amb fragments d'alberedes, canyissars, bogars i herbassars higròfils. El camallarga (*Himantopus himantopus*), el corriol petit (*Charadrius dubius*) i el corriol camanegre (*Charadrius hiaticula*), els dos darrers a la desembocadura, són les espècies més destacades que es troben en aquests hàbitats.

A més del riu Francolí, la rasa del mas Sostres i la rasa de la Boella travessen la plana entre Reus i Tarragona per confluïr i anar a desembocar a la badia de Tarragona, just al sud de l'àrea ocupada pel sector d'indústries químiques annexes al port.

Destaca un tram d'un quilòmetre de longitud d'un canal de drenatge conegut com la séquia Major, situat rere la platja de la Pineda, envoltada de canyissars i amb la presència del fartet i la gambúsia, dos petits peixos propis de les llacunes litorals mediterrànies i amenaçats d'extinció. La séquia Major és l'únic espai natural protegit present en l'àmbit paisatgístic Reus-Tarragona.

A l'extrem més septentrional de la platja de la Pineda, en l'indret conegut com el prat d'Albinyana, resten petites dunes incipients on es troben espècies que pertanyen als paisatges dunars com l'esperobolus (*Sporobolus pungens*), el jull de platja (*Elymus farctus*), el borró (*Ammophila arenaria*) i el melgó marí (*Medicago marina*), junt amb plantes nitrohalòfiles de platja com la barrella punxosa (*Salsola kali*) i el rave de mar (*Cakile maritima*).

Evolució històrica del paisatge

L'evolució històrica del paisatge d'aquesta unitat de paisatge està estretament lligada a la presència de les ciutats de Reus i Tarragona, i a l'existència d'uns terrenys plans, altament productius i amb abundància d'aigua.

Des de l'època romana, l'entorn de la ciutat de Tarragona ja estava conreat àmpliament amb una diversitat de productes agrícoles que es va mantenir fins ben entrat el segle xx vora el riu Francolí, amb horta, sembrats, oliverars, vinyes, etc.

L'existència de nombrosos masos a l'interior de la unitat testimonien l'ocupació agrícola de manera continuada, des de l'edat mitjana fins ben entrat el segle xx. És habitual trobar complexos arquitectònics que deixen entreveure la complexitat de l'estructura agrària primigènia, amb espais destinats a pellers, corrals i graners, fet que demostra la multifuncionalitat d'aquests masos. Diversos historiadors afirmen que fins la meitat del segle xix l'agricultura catalana estava caracteritzada en gran part per un policonreu encarat a l'autoconsum domèstic o local. Per tant, és fàcilment imaginable que fins a la meitat del segle xix el paisatge va mostrar-se força invariable, amb una notable diversitat de conreus, claps forestals i un entorn fluvial més o menys ben conservat.

Des de la segona meitat del segle XIX, els policonreus deixen pas al predomini de la vinya i l'olivera, amb una ocupació pràcticament total d'aquest territori. És el moment de la màxima pressió demogràfica i d'uns preus elevats dels productes derivats de la vinya. Aquest fet va provocar que s'artiguessin els espais que fins aleshores havien restat al marge de l'agricultura, com els petits turons o les vores dels rius i barrancs. A partir de l'aparició de la plaga de la fil·loxera, a l'entorn de l'any 1900, es va afavorir l'expansió del cultiu de l'avellaner, especialment en el sector nord i sud de la unitat de paisatge. Els garrofers, arbres típics dels paisatges agrícoles de la faixa litoral del sector meridional de Catalunya, eren característics de les vores dels camps de conreu i allà on el terreny era menys apte.

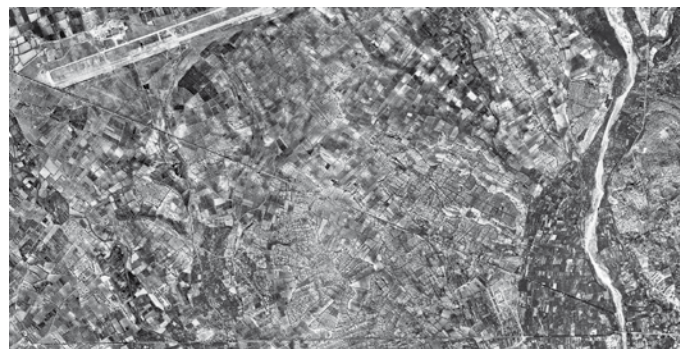
En aquell període, la ciutat de Reus experimentà un creixement urbanístic molt important, sobretot pel fet de ser una capital comercial. És quan van aparèixer els primers elements industrials en els suburbis urbans de les dues grans ciutats, sobretot petites fàbriques familiars o les característiques bòbiles, avui engolides per la trama urbana.

A partir de l'any 1950 es van iniciar un seguit d'actuacions expansives que van configurar la base dels paisatges actuals. El procés industrialitzador i la construcció de les noves infraestructures viàries van iniciar un procés de transformació paisatgística intens i continuat en el temps. Primer van ser les grans indústries químiques aparegudes seguint l'eix de la carretera N-340, entre la ciutat de Tarragona i Vila-seca. La gran indústria va portar associat un creixement urbanístic en forma de barris residencials adjacents (Bonavista, Torreforta i Campclar), i polígons industrials de suport a la indústria química que ressegueixen els eixos viaris en direcció a Vila-seca i a Salou. La implantació de la indústria també va impulsar el creixement residencial tant a Reus com a Tarragona, així com a altres pobles i viles (Vila-seca, Constantí i la Canonja), per l'arribada massiva de contingents procedents de l'èxode rural de les comarques veïnes.

Al creixement urbanístic vinculat a l'efecte d'atracció de la gran indústria química s'ha d'afegir el desplegament de diverses infraestructures viàries, com l'autopista AP-7, construïda al final de la dècada dels anys setanta, o les diverses fases de construcció de la variant de l'N-340, desenvolupades en diverses etapes. També destaca, per l'ocupació del sòl que representa, l'aeroport de Reus. Situat a 4 quilòmetres de Reus i a 10 de Tarragona, ocupa part dels termes municipals de Reus i Constantí. Va ser construït el 1935 com un aeròdrom militar, i des de 1956 dóna servei als vols comercials. També destaca per la seva superfície, amb 220 hectàrees, el polígon industrial de Constantí, situat al nord de la unitat de paisatge.

A l'extrem sud es va desenvolupar, a partir dels anys seixanta, el nucli turístic de la Pineda, que va veure frenat el seu creixement per l'aparició del polígon químic sud. Es tracta d'un conjunt d'apartaments turístics, de diferents formes i mides, situats a primera línia de mar.

Durant tot aquest darrer període, els espais agrícoles han anat desapareixent, bé per la instal·lació de les infraestructures, les edificacions o els polígons industrials, bé per l'abandonament de l'activitat provocada per la pèrdua de rendibilitat o per la fragmen-

El paisatge entre Reus i Tarragona ha sofert una gran fragmentació durant la segona meitat del segle XX i l'inici del segle XXI a causa de la proliferació de polígons industrials, àrees comercials, barris residencials i vies de comunicació, tal com es pot observar en aquestes imatges aèries del 1956 i del 2010. ICC

tació i l'aïllament que causen les infraestructures i els creixements urbans.

Organització i dinàmica actual del paisatge

El paisatge de la unitat Reus-Tarragona ve determinat per un relleu quasi totalment planer. Aquesta topografia plana ha facilitat històricament una gran disponibilitat de sòls molt aptes per al conreu, fet que condiciona una vegetació forestal molt reduïda i limitada al cim dels petits turons que apareixen a la plana prop del Francolí i al sector montuós del nord de Tarragona.

El paisatge agrícola ha sofert una gran fragmentació a causa de la proliferació de polígons industrials, àrees comercials, barris residencials i vies de comunicació.

L'agricultura està en franca recessió davant la pressió urbana i infraestructural de les finques, i només en alguns sectors puntuals, com la partida de la Boella, s'ha apostat pel manteniment i potenciació de l'espai agrícola, i s'hi han fet unes extenses plantacions d'olivera.

Els espais naturals de més valor es localitzen a la franja litoral, on encara resten fragments de comunitats dunars i de maresma, a les ribes del riu Francolí i a l'extensa zona humida dels Prats de la

Pineda, que es veu amenaçada pels problemes de connectivitat a través de la plana, entre els espais naturals romanents situats a la franja litoral i els relleus perifèrics, i especialment, per l'expansió de Port Aventura i del port de Tarragona.

Igualment, les comunitats de ribera de les ribes del Francolí estan molt degradades, fet especialment preocupant sobretot si es té en compte la funció de la vegetació de ribera en la connectivitat a una escala local.

D'altra banda, el risc d'incendi de les bosquines i brolles periurbanes és molt alt a causa de l'alta freqüentació a què estan sotmeses.

En general, la unitat s'estructura en tres grans àrees (el sector oest, el sector central i el sector sud), amb un gran predomini dels elements artificials en totes tres.

El sector oest està caracteritzat pel creixement de la ciutat de Reus, pel desenvolupament progressiu del polígon de Constantí i per les successives ampliacions de l'aeroport de Reus. La ciutat de Reus s'està expandint a base de creixements lineals seguint els eixos viaris: a l'N-420, en direcció a Falset, es localitzen un seguit de polígons industrials amb petita i mitjana indústria; seguint la C-14 en direcció a Montblanc també es localitzen un seguit de creixements industrials; en canvi, a la C-14 en direcció a Salou, es troben creixements residencials i dels anomenats de carretera aparador. La construcció de dues circumval·lacions i la via ferroviària han marcat els límits d'expansió de Reus, tot i que en algun cas al nord i a l'est de la ciutat ja s'ha superat la via del tren.

554

Cal destacar que, entre la ciutat de Reus i el conjunt de l'aeroport i el polígon industrial de Constantí, hi ha conreus d'avellaner de regadiu en clara regressió per la pressió urbana i la fragmentació del paisatge.

El sector central s'estén entre les conurbacions de Reus i de Tarragona. És un sector caracteritzat per la presència d'una matriu agroforestal (amb matollars, oliveres i herbacis de secà) al nord, conreus herbacis de secà al centre, i avellaners i oliveres de regadiu a l'oest. Fins ara es tractava d'un sector al marge de l'ocu-

En els espais intersticials entre infraestructures es poden trobar espais agrícoles aïllats. Javier Valencia, Escola d'Art i Disseny de Tarragona

pació urbana, però darrerament s'hi estan implantant els primers polígons comercials (les Gavarres) i logístics (CIM del Camp). Tot i això, encara existeixen alguns indrets amb un paisatge més o menys ordenat i harmònic, com algunes plantacions d'oliveres o alguns camps sembrats.

El sector sud, des de la ciutat de Tarragona fins a la Pineda, està caracteritzat per la presència quasi absoluta dels elements construïts. A partir de la ciutat de Tarragona el desenvolupament residencial, industrial i comercial s'ha estès seguint els tres grans eixos de comunicació. A l'entorn de la T-11, en direcció a Reus, es troben un seguit de creixements residencials, antics i moderns, i l'inici del desenvolupament d'una carretera aparador. Al llarg de l'eix de l'antiga N-340, en direcció a Vila-seca, i de l'autopista AP-7, en direcció a Salou, es localitzen polígons industrials de serveis (més propers a la ciutat de Tarragona), la gran indústria química (localitzada entre les dues vies de comunicació esmentades) i els barris residencials associats a la indústria (al nord de l'antiga N-340).

El creixement més o menys compacte de Reus contrasta amb els creixements de la ciutat de Tarragona que, en no poder créixer

El polígon comercial de Les Gavarres se situa a la perifèria entre Tarragona i Reus. Anna Guardiola, Escola d'Art i Disseny de Tarragona.

El paisatge agrícola original de la plana ha estat substituït per l'expansió de la indústria petroquímica. Observatori del Paisatge

homogèniament per qüestions topogràfiques, ho fa a partir dels barris de ponent (Bonavista, Torreforta, Campclar) situats entre l'antiga N-340 i l'autovia T-11. La construcció de l'autovia A-7 ha representat un nou límit en el creixement de la ciutat.

Al sector proper a Vila-seca i a la Pineda apareixen fragments agroforestals que fan una funció d'esponjament entre la gran indústria i el sector residencial de Vila-seca i el turístic de la Pineda. Són territoris que, en part, mantenen la funció agrícola i, en part, estan abandonats a l'espera d'acollir un nou ús. Aquesta dualitat indústria-turisme ha afavorit indirectament el desenvolupament natural del sistema humit dels Prats de la Pineda.

En general, doncs, es pot contemplar una unitat de paisatge que internament conté fragments encara prou ben estructurats i que mereixen una atenció especial per evitar perdre'ls.

Expressió artística del paisatge

Els nuclis urbans històrics i els paisatges agrícoles existents han despertat entre els artistes nombroses inquietuds i formes d'expressió. Tanmateix, la major part de les obres no han tingut una repercussió més enllà del propi territori.

Cal mencionar una cita literària d'Hortensi Güell i Güell, escriptor i pintor (Reus 1876-Salou 1899), que es titula "La tornada a Reus", on l'autor recorda el paisatge agrícola i litoral d'aquest indret:

"Tots los anys, a l'acostar-se l'istiu, quan s'allarga el dia, el sol escalfa, els arbres esclaten en fulles i blanquegen los ametllers bords que hi ha al Retiro, sento, amb més delit que mai l'enyorança de la pàtria, que més que mai veig amb los ulls de l'ànima. I em sembla veure els camps de la plana de Reus rejoyenir-se i vestir-se amb les millors gales per a fruit de goig de les lloances que els de casa i els forasters li dirigeixen. [...] A mida que la primavera avança, sento més fort lo desig de que arribi l'hora d'empendre el viatge, i més me complasc en somiar despert i en forjar-me la il·lusió de que ja estic al tren que surt esbategan del túnel de l'Argentera, i jo, dret, guaitant a la finestra del cotxe, crido joiós:

– La mar, ja es veu la mar, ja es veu la plana, ja som a casa! I llavors sí que hem sembla estar ja en la realitat en aquell bocí de mon que és per mi el cel, lo paradís de l'ànima" (Güell, 1902: p. 9-10).

Josep Pla també fa referència al paisatge agrícola dels entorns de Reus:

"El Camp de Tarragona té una botànica formada principalment per tres menes d'arbres. El primer arbre, o arbust és l'avellaner. [...] L'avellaner ocupa les terres bones, els marges dels corrents d'aigua, les fondalades de les valls. Sobre les corbes de les ondulacions, s'hi aixequen els garrofers, dels quals podem veure bons exemplars. A les altures, de terres més pobres, hi ha l'olivera" (Pla, 1976: p. 1.092).

Resumir aquí la multitud de publicacions i obres d'art que fan referència als paisatges urbans, tant de la ciutat de Reus com de la ciutat de Tarragona, resulta una tasca ingent. Tot i això, sí que és interessant destacar la influència que en els artistes ha exercit el patrimoni romà de Tarragona o l'arquitectura modernista de Reus, com dos dels conjunts patrimonials més destacats.

La gran indústria química, tot i que gaudeix d'un reconeixement per part d'alguns dels habitants de la zona, no ha transcendit des del punt de vista artístic. Potser caldrà esperar a futures generacions perquè reconeguin les diverses formes i colors com a fonts d'inspiració de les seves obres d'art.

Des de diversos col·lectius acadèmics (Universitat Rovira i Virgili, Escola d'Art i Disseny de Tarragona...) s'han organitzat activitats científiques i divulgatives sobre la influència del paisatge de l'entorn en l'art de diversos autors.

Valors en el paisatge

Els valors ecològics presents en aquesta unitat, en general, són escassos, a causa de l'elevat nivell d'humanització. No obstant això, conté algunes àrees amb funcions ambientals molt interessants, com els Prats de la Pineda, l'únic espai d'interès natural reconegut, i els espais agrícoles del sector central de la unitat.

Els prats de la Pineda, una zona humida amb un notable interès ecològic, es troben protegits juntament amb la séquia Major, i alhora formen una extensió de 48 hectàrees incloses a la xarxa Natura 2000.

Un altre sector, amb unes funcions ecològiques interessants, és el sector central de la unitat situat entre les conurbacions de Reus i Tarragona. Es tracta d'una àrea on predominen els conreus d'olivera i d'herbacis, juntament amb herbassars i brolles mediterrànies, i que representen l'únic corredor de certa entitat entre el sector de la plana del Baix Camp i el riu Francolí. Tot i tractar-se d'un espai

555

El conjunt de restes romanes de la ciutat de Tarragona, Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO. Departament de Territori i Sostenibilitat

Estèticament, el polígon industrial petroquímic Sud de Tarragona és valorat positivament per una part de la població. Marta Gasull, Escola d'Art i Disseny de Tarragona

molt fragmentat per les infraestructures, encara permet la funcionalitat com a corredor ecològic.

Els valors estètics, que a la vegada són també valors històrics, són presents en dos tipus d'ambients. D'una banda, estan associats als espais no urbanitzats (sector de la Pineda i sector central), on es mantenen àrees amb àmplies visuals i sectors d'una qualitat estètica remarcable, amb elements puntuals que representen fites en el paisatge (com per exemple alguns grans masos, com el de la Boella). D'altra banda hi ha els nuclis antics de Reus i Tarragona, amb les actuacions de regeneració que en els darrers anys s'hi han practicat. Són espais que contenen valors estètics i històrics. En aquest sentit destaquen el conjunt de restes romanes Patrimoni de la Humanitat de Tarragona (muralls, amfiteatre...) i el patrimoni modernista de Reus (Institut Pere Mata, Casa Navàs, Casa Gasull, Estació Enològica, etc.).

El polígon químic sud és un espai especialment interessant d'analitzar des del punt de vista estètic, per les diverses connotacions que la societat hi dona. Per a una part de la població, aquestes instal·lacions contenen poc valor estètic, ja que les associen a les connotacions negatives de les activitats contaminants. Per altra banda, hi ha altres persones que en tenen una valoració positiva des del punt de vista estètic, per la diversitat de formes i colors que imprimeixen en el paisatge, sobretot a la nit, amb la gran quantitat d'il·luminació, generen un paisatge que, si més no, crida l'atenció.

Per altra banda, determinats espais agrícoles poden despertar un sentiment d'identitat entre alguns sectors de la població, especialment aquells que han estat més directament relacionats amb aquesta activitat. De la mateixa manera, per als sectors de població vinculats a l'activitat industrial, determinats paisatges de la indústria química poden reforçar el seu sentit de pertinença al lloc, malgrat que per a altres puguin significar tot el contrari.

Entre els elements amb valors religiosos i espirituals destaca, per sobre de tot, la catedral de Tarragona, pel seu simbolisme, que representa l'arquebisbat de Tarragona. L'església prioral de Sant Pere o el santuari de Misericòrdia de Reus també representen va-

La Prioral de Sant Pere és un dels elements més simbòlics de la ciutat de Reus i el seu campanar és una referència visual des de la majoria dels accessos a la ciutat. Observatori del Paisatge

lors religiosos importants en aquesta ciutat. Altres elements religiosos menors (ermita de la Mare de Déu de la Pineda) tenen un significat espiritual, tot i que per a un volum de població menor.

Entre els valors productius del paisatge destaquen alguns conreus d'olivera, com el de la Boella, que representen un complement perfecte per a l'activitat de restauració que es duu a terme.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Les principals rutes que apropen al paisatge són les carreteres, especialment l'N-340, o també les secundàries, que en permeten una millor contemplació. La topografia plana de la unitat fa que no destaquin rutes paisatgístiques per gaudir-ne a peu.

Per recórrer amb cotxe la unitat es recomanen les dues rutes següents:

La primera, situada en l'àmbit marítim, i que avança entre Tarragona, Salou i Vila-seca, per les carreteres C-31b, TV-3148, i TV-3146.

I la segona, de caràcter més interior, va de Reus a Constantí per la TV-7211, i ens permet observar un paisatge més lligat al món agrari tradicional que no pas al turisme.

Per passejar a peu es recomana resseguir el GR-92, sender de gran recorregut que recorre el litoral català tant a prop de la costa com li és possible.

Al terme municipal de Reus s'han habilitat cinc recorreguts per l'entorn suburbà i rural del terme que permeten una aproximació pausada i didàctica als diversos indrets, alhora que esdevenen camins de pas habitual per a pagesos, residents i excursionistes.

El fet que la unitat de paisatge tingui un perfil topogràfic pràcticament pla, i que estigui situada en una cota inferior als territoris que l'envolten pel nord, l'est i l'oest, fa que sigui difícil trobar punts per a la contemplació i el gaudi del paisatge. En tot cas, un element arquitectònic com la torre del Pretori, situada a la ciutat de Tarra-

gonà, és potser el millor indret per a l'observació del paisatge, no només de la unitat mateixa, sinó del conjunt de la plana del Camp de Tarragona.

Un altre punt d'observació de la unitat és el cap de Salou, que des del sud dóna una perspectiva de tota la costa de la unitat, així com del Mediterrani, de la unitat veïna del Litoral del Camp i de la costa Daurada, en general.

Possible evolució del paisatge

Si segueix la mateixa tendència que en els darrers anys, i si es compleixen les previsions de construcció de noves infraestructures, sembla que en el futur més immediat es pot produir una continuació de les dinàmiques observades recentment: fragmentació i disminució de l'espai agrícola i dels espais naturals romanents i creixement de l'espai construït.

Els espais que poden rebre de manera més directa aquesta pressió seran els pratons de la Pineda, per una banda, i els espais agrícoles a mig camí entre Reus i Tarragona, per l'altra.

A la perifèria de Tarragona hi ha diversos espais ja urbanitzats i pendents de ser ocupats per naus industrials o habitatges. Javier Valencia, Escola d'Art i Disseny de Tarragona

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- Els efectes de les inundacions periòdiques que es produeixen en els sectors planers propers a la costa i, en ocasions, el desbordament de les rieres i del riu Francolí poden ser importants pel que fa als danys materials provocats a causa de l'ocupació humana dels espais històricament inundables.
- La séquia Major, construïda a mitjan segle **xvi**, està actualment enclavada entre espais altament transformats. És un element del patrimoni agrícola amb importants funcions ecològiques i paisatgístiques, en part per les característiques de la flora (canyissars, vegetació higròfila) i la fauna (fartet, gamarús) que acull. Una superfície de 17 hectàrees de la séquia Major és inclosa al PEIN.

- L'activitat agrícola ha perdut la importància que tenia fins a mitjan segle **xx** a favor de l'ocupació del territori per als usos residencials i les infraestructures. Els camps de conreu, molt fragmentats, gairebé estan condemnats a la desaparició, si les dinàmiques actuals segueixen invariables.

Oportunitats:

- El paisatge de la unitat Tarragona-Reus gravita sota les dinàmiques pròpies dels sistemes urbans, impulsades per l'activitat econòmica dels dos principals nodes: Tarragona i Reus.
- Les restes arqueològiques monumentals de l'època romana, declarades Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO, constitueixen un dels elements més emblemàtics de la unitat pel seu significat històric i paisatgístic.

Objectius de qualitat paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona.

OQP1

Dues ciutats grans –Reus i Tarragona– amb conjunts monumentals històrics i artístics –romà a Tarragona i modernista a Reus–, i un patrimoni urbanístic conservat i valorat.

OQP2

Unes infraestructures que dotin d'accessibilitat, que proporcionin unes visuals endreçades i de qualitat i que evitin la compartimentació i fragmentació de l'espai obert que travessen. Són infraestructures d'abast general: viàries, com ara les autopistes o autovies AP-7, T-11, C-14, N-420, A-7, C-318, i les carreteres N-240, N-340, N-241, TV-3145 i TV-3148 i TV-3146; ferroviàries existents, com les línies de Tarragona de Reus i les projectades del corredor mediterrani; l'aeroport de Reus; el port de Tarragona, etc.

OQP3

Uns paisatges industrials i logístics que mantinguin les condicions de seguretat i separació necessàries dels teixits residencials i que s'adeqüin a l'entorn paisatgístic en el qual s'integren.

OQP4

Façana litoral ocupada en bona part pel port de Tarragona, amb vocació d'augmentar-ne l'activitat, i per les platges de Tarragona, que afegeixen valor al teixit urbà i de la Pineda, a l'extrem sud, que ha d'incorporar en els desenvolupaments urbanístics els valors naturals de les pinedes arran de mar, els espais humits de la séquia Major i els pratons i els jaciments arqueològics de Cal·lípolis.

OQP5

Un paisatge agrícola en espais intersticials, en condició d'espais oberts, viu i conservat. Els espais agrícoles estan formats per mosaics d'herbacis de secà, oliveres i avellaners barrejats amb matollars i erms expectants en els intersticis de les infraestructures i les proximitats dels sòls ja urbanitzats.

Àrees amb valors especials per protegir

- Elements patrimonials puntuals, com l'ermita de la Mare de Déu de la Salut, l'ermita de la Mare de Déu de la Pineda, l'ermita de la Mare de Déu de Misericòrdia o el castell de Solcina. Pels valors simbòlics i identitaris, religiosos i espirituals i d'ús social, cal mantenir-ne uns entorns ordenats i endreçats per mitjà d'una normativa continguda en els respectius plans urbanístics.
- Paisatge de dunes i maresmes dels Prats de la Pineda. Pels seus valors ecològics i estètics, caldria preservar-los de qualsevol actuació que en modifiqués la naturalesa, a la vegada que caldria impulsar un instrument de conservació i gestió integral d'aquest fràgil i singular espai, que tingui en compte els aspectes següents:
 - a) Relligar-se amb l'Espai d'Interès Natural de la Séquia Major.
 - b) Incorporar els elements arquitectònics i històrics com les restes del jaciment de Cal-lípolis.
 - c) Emprar el potencial didàctic i pedagògic dels paisatges dunars i de maresme, amb l'objectiu d'augmentar el grau d'identificació de la població amb aquest paisatge i de conscienciar-la del seu caràcter de bé escàs.
- Barrancs i rieres que, des de les muntanyes del Baix Camp fins a la mar Mediterrània o el mateix riu Francolí, creuen en direcció sud-est. Per la seva vàlua ecològica i estètica, caldria preservar-los de qualsevol mena d'actuació, restaurar-ne els espais degradats, especialment per causa de les activitats extractives, i adequar-ne l'accessibilitat per al gaudi, tot garantint-ne la funcionalitat ecològica. A la vegada, caldria introduir la diversitat paisatgística enmig de la plana, amb un conjunt d'instruments de restauració i gestió que tingués en compte les consideracions següents:
 - a) Restauració i naturalització dels trams degradats de l'espai fluvial del riu Francolí amb espècies pròpies de l'ecosistema de ribera.
 - b) Creació d'espais de lleure agradables i accessibles a la població en trams amb bona qualitat paisatgística de la ribera del riu Francolí.
 - c) Proposta de mesures de restauració i adequació paisatgística de l'espai de conreus i hortes que s'estenen a banda i banda del riu Francolí.

OQP6

Un sòl compromès pel planejament urbanístic en el creixement dels teixits urbans que conservi en els espais oberts intersticials els valors de la natura i l'espai agrícola.

Àrees de foment de la gestió

- Sòl urbà format pels nuclis de Reus, Vila-seca de Solcina, Constantí, la Canonja i Tarragona, amb tots els barris inclosos (Bonavista, Torreforta, Campclar, la Granja, la Floresta, Sant Salvador), així com el dels polígons industrials Entrevies, Riuclar, Constantí, que formen un teixit urbà fragmentat i heterogeni, que haurien, a través dels respectius plans urbanístics i en el marc del Pla director urbanístic del sector central del Camp de Tarragona, de millorar la imatge dels accessos i els límits perifèrics, i impulsar estratègies de creació de centralitats i d'accessibilitat que dotin el territori d'una millor funcionalitat i organització urbana, a la vegada que compleixin l'edificació del sòl urbà classificat davant del creixement extensiu.
- Petroquímica del polígon químic Sud, situat entre l'antiga N-340, la Pineda i el port de Tarragona, que tot i la disparitat de percepcions que genera entre la població, caldria valoritzar-ne determinats aspectes del paisatge industrial que ha generat, amb un fort component identitari, a través d'intervencions de millora de la qualitat estètica de les instal·lacions i d'integració en el paisatge. Es tindran especialment en compte, a través d'una proposta de rehabilitació impulsada per la patronal química mateixa, aspectes com:
 - a) L'aspecte dels dipòsits, tubs, xemeneies i altres sistemes, a fi de millorar-lo i fer que transmetin sensació d'espai cuidat, endreçat i segur.
 - b) La imatge externa que projecten aquestes instal·lacions: il·luminació nocturna, perfil, tancaments verds...
- Platges de la Pineda, el Miracle i de la Rabassada, apreciades com espais turístics i d'oci, que afegeixen valor als teixits urbans i que haurien de gestionar-se d'acord amb la preservació dels valors naturals que contenen i la dotació dels serveis i accessibilitats adequades.
- Corredor agrícola format per mosaics d'herbacis de secà, oliveres i avellaners barrejats amb matollars i erms, que s'entén de nord-est a sud-oest entre les dues grans ciutats. Cal mantenir-ne la condició d'espai obert, a fi de constituir un corredor que permeti el pas franc de les infraestructures entre l'autopista i el corredor mediterrani ferroviari, tot preservant els valors de l'espai agrícola així com els d'ús social, a través de l'establiment d'un seguit d'itineraris i espais que permetin el gaudi del paisatge. En aquest espai s'hauria de tenir en compte que cal:

> continua de la pàgina anterior

- a) Evitar la construcció i les infraestructures en els espais agrícoles amb una qualitat del sòl agrícola més alta.
 - b) Frenar la conurbació entre els dos nuclis veïns tot evitant un continu urbà sense espais oberts o zones verdes suficients.
 - c) Tenir especial cura de la zona agrícola de la perifèria nord i oest de Vila-seca per la seva posició de frontera en la transició de l'àmbit urbà i del rural,
 - d) Fomentar a través del planejament urbanístic supramunicipal (planejament director) la constitució d'un corredor verd entre Bonavista i Campclar que s'integri en una xarxa que connecti els espais agrícoles i naturals del mas Alemany i el sud de Constantí, fins a connectar amb el riu Francolí.
 - e) Proposar una reglamentació per als corresponents plans urbanístics que contribueixi a potenciar el valor del paisatge agrícola d'avellaners present entre les ciutats de Tarragona i Reus.
 - f) Sensibilitzar la població sobre la importància del manteniment del paisatge de l'avellaner com un cultiu significatiu amb valor identitari, estètic i productiu elevat al Camp de Tarragona.
 - g) Proposar mesures de restauració i adequació paisatgística de l'espai de conreus i hortes que s'estenen a banda i banda del riu Francolí.
- Miradors paisatgístics de la torre del Pretori i del cap de Salou. Cal conservar-los i millorar-los per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions de territori i paisatges diversos.
- Àrees susceptibles d'accions d'ordenació**
- Accessos al nucli de Tarragona en els enllaços entre les grans vies de comunicació (autopista AP-7, autovia A-7, autovia T-11 i C-14). Cal arranjar-los tant per assolir-ne la integració paisatgística com per la millora de la qualitat de la senyalització. A la vegada, caldria ordenar, a través d'un instrument de millora i condicionament, el paisatge viari de l'antiga carretera N-340 entre Tarragona i Vila-seca, al seu pas pels intersticis dels nuclis residencials i els polígons industrials. També caldria estudiar una proposta per arranjar el paisatge de les rotondes de trànsit i encreuaments de l'N-420 i de l'N-340.
 - Ribera de la séquia Major. Pel seu valor ecològic i estètic, i per la seva funció d'àrea tampó, caldria preservar-la d'actuacions que en pertorbessin la viabilitat ecosistèmica, i a la vegada caldria procurar que se'n facilités el gaudi i l'ús social tot respectant-ne els valors intrínsecs a través de la protecció, per mitjà de plans urbanístics, del sòl agrícola que envolta l'espai PEIN de la séquia Major.
- Espais periurbans situats al perímetre de Reus, a l'entorn de les grans infraestructures de comunicació, a l'eix del riu Francolí i al front litoral del port de Tarragona-la Pineda, formats per espais erms, esquitxat d'edificacions disperses, abocaments i restes d'antics conreus. En el procés de transformació urbanística, o bé haurien d'integrar-se correctament en les trames urbanes preexistents, o bé mantenir la condició d'espais oberts restaurant-ne els valors naturals o productius, i ordenar-los per permetre'n l'ús social. Algunes de les mesures que caldria considerar són:
 - a) Garantir el màxim esponjament entre Bonavista i Campclar mitjançant zones verdes urbanes.
 - b) Transformar en parc periurbà l'espai obert entre Torreforta i la Floresta.
 - c) Potenciar el mur verd de Tarragona, situat entre els barris de Ponent i el polígon químic Sud, amb l'objectiu de millorar la qualitat paisatgística dels espais intersticials entre ambdós àrees.
 - d) Orientar el creixement urbà en aquelles àrees intersticials situades al nord (barri de Sant Joan), a l'oest (barri de la Immaculada) i al sud (Mercader) de Reus, on actualment ja predomina l'espai urbanitzat.
 - e) Regenerar l'espai fluvial degradat de les ribes del riu Francolí per dotar-lo de més trams amb un caràcter natural, a la vegada que es creïn espais de lleure accessibles a la població en punts adequats i es recuperin i potenciïn els espais de conreus i hortes que s'estenen a banda i banda de diversos trams del riu.
 - g) Evitar la implantació d'edificacions a l'àrea de conreus i erms del mas de Vidal per la capacitat de millorar paisatgísticament l'entorn i per limitar estratègicament els creixements cap a sectors que, d'altra manera, empobririen la qualitat del paisatge.
 - h) Crear un espai periurbà entre Torreforta i la Floresta, tot interconnectant-lo paisatgísticament amb altres espais verds de la ciutat de Tarragona a través de vies verdes, i fent-lo accessible amb transport públic.
 - i) Mantenir i, si s'escau, restaurar l'espai natural i els hàbitats d'interès comunitari situats al nord del barri de Sant Pere i Sant Pau de Tarragona.
 - j) Garantir l'esponjament del paisatge comprès entre els barris de Bonavista i la Canonja per mitjà de la creació d'àrees arbrades que relliguin els espais periurbans. La zona s'interconnectarà paisatgísticament amb altres espais verds de la ciutat de Tarragona.
 - Senyalitzar el recorregut d'interès o itinerari paisatgístic de Tarragona-Vila-seca.

Objectius de qualitat paisatgística

Àrees amb valors especials per protegir

- Ribera de la Sèquia Major
- Paisatge de dunes i maresmes
- Element patrimonial i entorn

Àrees de foment de la gestió

- Mirador
- Platja
- Corredor agrícola
- Sòl urbà
- Sòl urbanitzable
- Polígon industrial petroquímic
- Aeroport de Reus

560

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Accessos als nuclis de Tarragona i Reus
- Espai periurbà
- Itinerari motoritzat
- Itinerari a peu

